

II. RÉSZ
A SZÁRAZFÖLDI HADMŰVELETEK

Írta: PILCH JENŐ

A militarizmus.

Már a világháborút megelőző évtizedekben széles e világon visszhangzott a «militarizmus» jelszava, amely alatt azt a kárhozatos körülményt értették, hogy az államok többségének intézményeinél a fegyveres erők megteremtése és gyarapítása előtérbe tolt. Ez a jelszó a világháborúban igen nagy jelentőségre vergődött és pedig, mivel az entente az általa kitűnően megszervezett propagandájával szakadatlanul hirdette és így a mindig könnyen hívők roppant nagy táborával el is hitette, *hogy a központi hatalmak a militarizmusnak melegagyai.*

Ha azonban szabatosabban vizsgáljuk meg a világháborúban egymásra támadt államok csoportjai fegyveres erőinek előző kifejlesztését és 1914-iki nagyságát, akkor tisztán áll előttünk, hogy mely táborban fordítottak nagyobb gondot az «erőszak eszközeinek» fejlesztésére.

Mivel azonban igen szűkre szabott korlátok között a világháborúnak majdnem minden fontosabb körülményére és tenyérére is ki kell terjeszkednünk, nem sok helyünk marad annak még vázlatos, szinte ötletszerű bizonyítására sem, *hogy az entente-nél, avagy a központi hatalmaknál találjuk-e meg a háború előtti igazi militarizmust?*

De nemcsak a felvetett kérdésben szolgáltatnak bizonyítékokat az alábbi adatok, hanem még abban is, *hogy már régóta minő célokat tűzött ki a politika az általa harcba küldött fegyveres erők számára.*

Kétségtelenül a hódítást!

A világháborúban egymás ellen támadt fegyveres erők ismertetése azonban még azért is kívánatos, minthogy a világháború legelső időszakának hadi eseményeit, *főként a központi hatalmak kárára, ma már kézzelfogható módon befolyásolták.*

Mi sem természetesebb, minthogy az entente diplomáciájának a központi hatalmak tökéletes politikai körülfogásával karöltötten járt *a hadügyi vezetőségek részéről a háborúnak katonai előkészítése is.* Ez a már valóban leplezetlen háborús előkészítés abból állott, *hogy az entente minden államának mind politikai, mind katonai vezető egyéne a legnagyobb körültekintéssel a legteljesebb mértékben iparkodott fejleszteni, kiaknázni és előkészíteni állama holt és élő hatalmi tényezőit ahhoz a nagy küzdelemhez, amely – minthogy elszánt és minden áldozatra kész elhatározáson alapult – elkerülhetetlen volt. Szerfelett sarkalta őket az a vágy, hogy feltétlenül győzelmesen kerüljenek ki a küzdelemből!*

A világháború katonai előkészítése, *a militarizálás, már a világháborút megelőzőleg*

két évtizeddel akkor kezdődött, amikor Európának majdnem összes állama évről-évre emelte újonc jutalékát. Például, amíg 1894-ben Németországnak 257,000, Ausztria-Magyarországnak 126,000, Franciaországnak 271,000, Oroszországnak pedig 285,700 fő volt az ujoncjutaléka, addig 1913-ban: Németországban 356,000, Ausztria-Magyarországban 200,402, Franciaországban 445,000 Oroszországban pedig 505,000 főre rúgott fel ugyanaz a jutalék. *Ezzel pedig természetesen együttjárt a béke- és a hadilétszámok állandó növekedése.*

Már ez is kétségtelenül mutatta a jövődőt!

Az entente roppant nagyarányú előkészületei ellen természetesen a központi hatalmaknak azzal kellett felelniük, hogy államaik hasonló tényezőit ők is *a védelemhez szükséges mértékben* aknázzák ki és készítsék elő.

Minden háború előkészítésénél arra is kell törekedni, hogy a fegyveres erők számbeli felsőbbisége biztosíttassék. Ha azonban számításba vesszük, hogy az entente-hoz tartozó államok (Oroszország, Anglia, Franciaország, Belgium, Szerbia, Montenegró és Japán) lakosságának összessége 750 millió, a központi hatalmaké (Németország és Ausztria-Magyarország) pedig csak 130 millió volt, *akkor hatszorosan nagyobb olyan tömeg állott velünk szemben*, amelyből a küzdelemre hivatottak kiválogathatók voltak. Ha pedig Japánt egészen elejtjük, Angliát pedig, az általános védkötelezettség hiánya miatt, csak kis mértékben vesszük számításba, Oroszországnál pedig más, főként pénzügyi körülmények okozta határok között állapodunk meg, *a megmaradt ellenséges tábor még akkor is meglehetősen felsőbbiséges erőkkel rendelkezett.* Azonban, az igazság kedvéért és enyhítő körülményként, figyelembe kell vennünk azt, hogy ez a roppant nagy ellenséges tábor élő és holt erejét a természetadta körülmények következtében nemcsak hogy egymástól elszigetelten volt csak képes harcba vetni, hanem, hogy erejének azonnali és egyidejű kifejtésére is képtelen volt. Ebben gyökeredett a központi hatalmaknak abbéli jogos reménye, hogy fegyveres erőiknek minőségbeni felsőbbiségével és hadműveleteik gyorsaságával mégis győzelemre juthatnak.

És mégis felvetődik a kérdés, hogy vajjon az ellenséges tábor fegyveres erőinek létszámával lépést iparkodtak-e tartani a központi hatalmak akkor, amikor tudták, hogy előbb vagy utóbb, de kenyértörésre kell kerülnie a dolognak?

Erre ma azt válaszolják az osztrák és német katonai körök, *hogy a központi hatalmak egyetlen egy állama sem tette meg azt, amire szüksége lett volna! A mulasztásokat pedig nem a hadvezetőségek követték el, hanem az államok illetékes politikai ama tényezői, akiktől függött, hogy egyrészt minő mértékben szabad kihasználni a hatalmi tényezőket, másrészt, hogy mennyit szabad költeni az ország fegyveres erejének felszerelésére.*

Ezzel a szigorú és a tények jövőbeli alapos felderítésére szoruló, *tehát ma még egyoldalúnak is tetsző véleménynel szemben*, itt most csak annyit óhajtunk megjegyezni, hogy igaz, hogy Ausztria-Magyarországon a parlamentek korlátozták a hadügyi vezetőségek kiadásait, de ebben nagy szerepet játszott elsősorban, hogy a monarchia a hadügyi kiadások terén teljesítőképeségének határáig látszott eljutni; *továbbá az, hogy a*

magyar parlament a haderőhöz való jogait is védeni óhajtotta az összbirodalmi gondolatot ápoló hadvezetőséggel szemben.

Angliát kivéve az általános védkötelezettség a háborúba elegyedett összes országokban megvolt. *De amíg ez Ausztria-Magyarországon és Németországban csak a papíronon létezett, addig Franciaországban a szó szoros értelmében végrehajtották.* Ausztria-Magyarországban olyan kicsire szabták az évi újoncjutalékot, hogy egyrészt sok kisebb fogyatkozású, de hadi szolgálatra még alkalmas egyént nem soroztak be; másrészt a besorozottak nagy számát költségvetési okokból kiképezni nem engedték. Ugyanez állapítható meg Németországra nézve is, mert például a világháború kitörésekor több mint egy millió hadiönkéntes jelentkezett, vagyis olyan egyének, akik zászlók alatt sohasem állottak, de katonai szolgálatra alkalmasak lehettek volna. Ezek folytán a háború kitörésekor a központi hatalmak *legalább is két és félmillióval kevesebb emberrel szálltak síkra.* Vagyis, ha kiaknázzuk a védképes férfi lakosság összességét, akkor innen és túl egyforma erők ütközhetek volna össze. *Holott a valóságban, 1914-ben, az entente hatmillió katonájával szemben a központi hatalmak csak három és félmilliót állíthattak ki csatasorba!*

A franciák ma már gúnyosan vetik oda a németeknek, hogy fegyveres erejük a nyugati hadszíntéri vakmerő támadáshoz nagyon, a keleti hadszíntéri védelemhez pedig nevelésesen kevés volt! De ha a gazdag 68 milliós német nép fegyveres erejét éppoly áldozatrakészen fejlesztette volna, mint a csak 38 milliós francia nemzet, akkor már a háború kitörésekor is legalább 600,000 emberrel nagyobb tábori hadsereggel rendelkezik Németország, amellyel nemcsak a belga, hanem még a francia tengerpartot, Calais-t és Boulogne-t is elérve, a győzelmet kivívhatta volna. Azután pedig, amíg 1914 augusztus havában a francia lakosság 8%-a már fegyver alatt állott, vele szemben Németország lakosságának csak 5 ½ %-a, Ausztria-Magyarországnak pedig csupán 27%-a vonult ki. A háborút megelőző időkben a francia honpolgár 33 márkát, a német pedig csupán 20 márkát fizetett a szárazföldi haderő fenntartásához és fejlesztéséhez.

Franciaországban 1913-ban nemcsak hogy már a lakosság két százalékát tartották fegyver alatt, hanem zászlók alá szólították a gyarmatok színes lakosságát is. Erősödött a francia hadsereg az idegenek légiójával is. Sőt, amikor mindezek sem látszottak elégségeseknek és amikor a központi hatalmagnál éppen a tényleges katonai szolgálat idejét két évre szállították le, és amikor még Oroszországban is három évig tartott a tényleges szolgálati kötelezettség, Franciaország, Oroszország unszolására is, újból életbe léptette a hároméves tényleges szolgálatot, továbbá a kevésbé alkalmas egyéneket katonai segédszolgálatra sorozta be. *Ennélfogva a francia fegyveres erő egy év leforgása alatt 250,000 harcossal növekedett.* Mindezek folytán a franciák fegyveres ereje nemcsak hogy mind békebeli, mind háborús hadilétszáma jóval felülmúlta a németekét, hanem a hosszabb tényleges szolgálati kötelezettség folytán a védkötelesek kiképzése szabatosabb, a mozgósítás és a felvonulás pedig gyorsabb és zavartalanabb lehetett.

A békelétszám Oroszországban 1.581,000, Franciaországban 882,000, Németországban 761,000, Ausztria-Magyarországban 436,000, a hadiállomány pedig Orosz-

országban körülbelül 5.000,000, Franciaországban 4.364,000, Németországban 3.900,000 és végül Ausztria-Magyarországon csupán 2.500,000 fő volt.

De nem szabad figyelmen kívül hagynunk Anglia szárazföldi haderejének az általános védkötelezettség behozatala nélküli állandó fejlesztését (Haldan 1906-1908) és azt sem, hogy a többször megtartott (1907., 1909. és 1911.) gyarmat- és birodalmi-konferenciákon tetet öltött, *hogy háború esetén a dominiumok nemcsak saját magukat, hanem egymást és az anyaországot is kölcsönösen támogatni kötelesek.*

1912-ben fejlődésnek indult *Belgium* fegyveres ereje is, amelynek hadi állományát 300,000 főre emelték. A második balkán háborúban részt vett *Szerbia* sem tette ölbe kezét, hanem új területeire is azonnal kiterjesztette az általános védkötelezettséget, aminek folytán a világháború kitörésekor összesen mintegy 500,000 főre rúgott fegyverforgatásra képes egyéneik száma.

A háborúba elegyedett szövetségi csoportok fegyveres erőinek hadiállománya
1914-ben a következő volt: *

Állam	H a d i á l l o m á n y					
	összesen	a tábori hadseregnél	gyalog- hadosztályok száma	lovas- hadosztályok száma	az ütegek száma	a nehéz ágyúk száma
Ausztria-Magyar- ország	2.500,000	1.470,000	57	11	2370	168
Németország	3.900,000	2.019,500	85	11	3816	1064
Összesen	6.400,000	3.489,500	142	22	6186	1232
Franciaország	4.364,000	2.033,000	75	10	4316	232
Oroszország	5.000,000	3.341,000	115	25	6812	360
Anglia	658,500	204,000	10	1 lov. h. o. 1 " ddr	750	24
Belgium	300,000	200,000	6	1	468	24
Szerbia	500,000	285,000	10	1	380	50
Montenegró	—	40,000	4	—	15	?
Összesen	10.822.500	6.103,000	220	38 1/2	12,741	690

Ha tehát a háborúba induló szövetséges csoportok mostan kimutatott haderőinek együttes létszámát egybevetjük, szembeötlük, *hogy az entente már eltiprásra is alkalmas roppant nagy felsőbbiségével határozottan mindent megsemmisítő támadó hadjáratra készült, míg a központi hatalmak még a védelmükhöz feltétlen szükséges előkészületeket sem tették meg teljes egészükben.*

* Lásd *Schwarte*: Der grosse Krieg 1914-18. I. Teil, 92-93. 1.

*Megannyi intő példa a jövőre nézve mert azt bizonyítják, hogy a kölcsönös érdekelleni-
ietek folytán egyrészt az erőszakos eszközökkel folytatandó politika érvényre juttatásához,
másképpen a védelemhez sohasem készülhetünk fel eléggé!*

Mindezek pedig még azt is megdönthetetlenül tanúsítják, hogy *a mindenben gyengébb
központi hatalmak a több mint négyéves harcban, létük fenntartása érdekében, valóban
bámulatraméltó kitartással heroikusan küzdöttek!*

Nem térhetünk napirendre a fölött a különös jelenség fölött, hogy amíg a támadásra
készülő entente-hatalmak államerődítészetük terén is előljártak, addig a védelemre utalt
központi hatalmak ezen a téren is nagyon lemaradtak. Így azt látjuk, hogy amíg
nyugaton, Franciaország ellenében, a németek támadó haditervüknek megfelelőleg:
a *Rajna* és a *Mosel* folyó mentén, és ezek között is, elegendő erősségeket telepítettek,
addig Kelet-Poroszországban, ahol a haditerv keretén belől kevés élő erővel a védelemre
kellett szorulniok, a várak száma már elégtelen volt. Ausztria-Magyarország csakis olasz
határaitra volt figyelemmel, mert itt a monarchia területére vezető utakat elzárta. De már
keleten (kivéven Krakkót és Przemyslt), azután a Balkán-félszigeten és Erdélyben,
tökéletesen nyitva hagyta határait. Az ellenfeleknek ezen a téren való fegyverkezésére
nézve jellemző, hogy például amíg Ausztria-Magyarország 1910-ben öt évre elosztottan
költéséget 15 milliót biztosított az olasz határerősségek építésére és fenntartására,
addig ugyanakkor Olaszország 30 millió lírát szavazott meg erődítési célokra.

Az entente államainál Franciaország, hogy támadni készülő hadseregeinek zavartalan
felvonulását biztosítsa, semmi költséget sem kímélve, keleti határainak hosszában
egész sorát létesítette az övvaraknak és erődcsoportoknak, még pedig úgy, hogy ezek
a svájci határtól, Belforttól, a belga határig *összefüggő és szinte áttörhetetlen bástyás homlok-
zatot alkottak*. E bástyához csatlakoztak a belga erősségek, amelyeket a legmodernebb
elvek szerint építetten bevehetetleneknek hittek. Oroszország pedig ugyancsak lassan fel-
vonuló hadseregeinek zavartalan csoportosítását igen nagy gondal és sok költséggel a
Njemen, Bohr és *Narev* folyók hosszában létesített várakkal kívánta biztosítani; továbbá
délen *Luck, Rovnó* és *Dubnó* megerősítésével várháromszöget alkotott Ausztria-Magyar-
országgal szemben.

Helyszűke akadályozza, hogy a világháborúban egymással szembe került álla-
mok fegyveres erőinek szervezetét, fegyverzetét stb.-t részletesen és talán a szakember
szemüvegén át is nézve ismertessük. De munkánk célja megköveteli, hogy legalább is
utaljunk azokra a jellemző és szélsőséges hiányokra, amelyek nemcsak a hadviselés
módjára és a vezetők magatartására voltak befolyással, *hanem amelyek a hadviselést
érintő utólagos kritikának is parancsolólag határt szabnak*.

A központi hatalmak fegyveres erőinek tagozásánál, – bár hiányoztak a köz-
vetlen háborús tapasztalatok, – az előző háborúból leszűrt elveket általában alkal-
mazták.

Mindenek előtt megállapítható azonban, hogy a központi hatalmak hadügyi
vezetőségei arra törekedtek, hogy a lehető legtökéletesebben felkészüljenek a nagy küz-

delemre. Ezt azonban – osztrák és német katonai írók szerint – fékeztek mind a monarchiában, mind pedig Németországban nemcsak a politikai csoportok néhányai és az államok teherbíró képességei, hanem, last not least: a túlságosan békeszerető politika is. Ennek a politikának reményeége ugyanis abban csúcsosodott ki, hogy fenntartsa a békét és ennek hatásaként elhessegette magától azt a lidércnyomást, hogy a béke megmaradása másoktól is függ.

Németországnak egységes és önérzetes nemzeti szellemtől áthatott, valamint kitűnően szervezett fegyveres ereje sokkal tökéletesebb volt a miénknél és békében való kitűnő képzése folytán, amiként azt a franciák is beismerik, bámulatos módon szabatosan működő eszköze volt kiváló vezetőinek. A franciákkal szemben azonban tüzérsége, valamint ennek technikája (tűzelés fedett állásokból, tűzvezetés repülőök révén, békebeli harcserű lövőgyakorlatok, hatásosabb lövészer) tekintetében némileg háttérbe szorult.

Ausztria-Magyarország fegyveres erejére nézve a katonai szakértők azt vallják, hogy toldozott-foldozott, igen szövevényes alkotmány volt. Vagyis sok nemzetiségű és különböző fokú műveltségű emberanyagát a monarchia két államának közjogi helyzete folytán három szolgálati és vezényleti nyelvvel bíró olyan részekbe állították be, amelyeknek seregtestekbe való egybeforrasztása nehézségekbe ütközött és sok olyan súrlódásnak volt okozója, amelyek a vezetőket néha nehéz feladatok elé állították. Hogy minden a parlamentektől függött, oka volt annak, hogy a hadseregnek a technika legújabb vívmányaiival való felszerelése igen silány volt épp ahhoz a küzdelemhez, amelyben oly káprázatosan nagy jelentőségre vergődtek a technikai eszközök. Szembeszökik, hogy az összes seregtestek tüzérsége aránytalanul kevés volt. A kivonult 1000 zászlóaljra összesen csupán 400 üteg jutott. Amíg az osztrák-magyar hadosztályok 13 zászlóaljának csak 42 ágyúja volt, addig a németek 12 zászlóaljas hasonló erejű seregtesteinél 72, az oroszok hadosztályainál pedig 48-64. Még az ágyúk hatótávolsága is 1000 méterrel kevesebb volt, mint ellenségeinknél. És ezt betetőzte az általában kevés lövészer, amelynek pótlásáról sem gondoskodtak idejekorán. Vagyis az osztrák-magyar tüzérség a csatákat eldöntő gyalogságot, a fegyvernemek úgynevezett királynéját, nem támogathatta oly mértékben, amint az szükséges volt. Ez pedig véres nagy áldozatokkal bosszulta meg magát, mert már az 1914 nyarán és őszén vívott rettenetes nagy harcokban a monarchia fegyveres erejének színévirága porba hullott akkor, amikor a világháború még csak a kezdetek kezdetén volt. A vartüzérség anyaga még elmaradottabb volt, mint a tábori tüzérségé. Benne ugyanis képviselve volt «az elmúlt század ágyútechnikájának minden példánya, mert azóta minden fejlődése megakadt».

Száználmas helyzetben támadtak az ellenségre azok a tartalék és népfölkelő alakulások, amelyeknek értéke azért volt igen csekély, mert géppuskáik, tüzérségük és intézeteik egyáltalában nem, vagy csak igen csekély kiméretben voltak meg. Hiányzott az osztrák-magyar seregtestek egységessége is, mert minden egyes fajtájuk más és más összetételű volt és pedig nemcsak a zászlóaljak, az ütegek, hanem a technikai csapatok számát illetően is. A harcba kivonuló csapatok értékét csökkentette, hogy a békelétszám kicsisége miatt a csapatok állományának majdnem kétharmada tartalékos és kevésbé

képzett póttartalékos legénységből került ki. A II. és III. vonalbeli alakulások nagy része pedig valóban siralmas állapotban került a harc forgatagába. Mert például a népfelkelés első vonala régi sötétkék ruházatban, Werndl-féle egyes töltésű és fekete lőporral töltött töltényes fegyverekkel, *a népfelkelés második vonala pedig már csak polgári ruhában és fölötte hiányos igen elegyes egyébkénti felszereléssel karszalagosan vonult ki.*

Utólag könnyen minősítik hibának a háború gazdasági előkészítésének hiányát is, ami idevonatkozólag csakis az lehet, hogy nem halmoztak fel elegendő lövészt, fegyvert és egyéb felszerelést és az ezek gyártásához szükséges anyagokat.

A hiányosságokat pótolni iparkodott azonban nemcsak a német, hanem az osztrák-magyar hadvezetőség is *békebeli mintaszerű és igazi háborús előkészítő iskolázás révén.* Hogy pedig a csapatokat és seregtesteket vezérlő egyéneknek lelkiismeretes és mélyreható képzése minő gyümölcsöket termelt a világháborúban, azt a központi hatalmaknak felsőbbes hadművészetét is igazoló hadműveletek egész sora mutatta meg. *A világháborúnak több mint négy évre terjedő ideje alatt ugyanis az entente katonai vezetőségei sehol sem hozhattak létre olyan tüneményes sikerekkel kísért hadműveleteket, mint a Marne felé való 1914-iki előtörés, mint Tannenberg, mint Gorlice-Tarnów, mint a nyugati hadszíntéri és Isonzó-melléki anyagi nagy csatákban tanúsított védelem, mint a nagyszebeni csata, mint Oláhország meghódítása és végül mint a 12-ik isonzó-i csata!*

A központi hatalmak fegyveres erőinek erkölcsi értékét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy amíg ellenfeleik táborában a háború folyamán már elég korán nagyarányú zendülések és lázadások ütötték fel fejüket, addig, – kivéven a monarchia cseh nemzetiségű csapatainak többségét, – Németországban és Ausztria-Magyarországon ilyenek csak *a világháború vége felé a háborús elernyedés és a hadseregen kívül álló tényezők uszítása következtében mutatkoztak. Vagyis több mint négy éven át nélkülözések közepette is győzelemről-győzelemre tudtak jutni mind Németország, mind Ausztria-Magyarország csapatai. Ez pedig csakis arra vall, hogy mindvégig megvoltak bennök azok az erkölcsi tényezők, amelyek a fegyveres erők ütőképességéhez és győzniakarásához szükségesek. Ausztria-Magyarországra nézve pedig, utalással a későbbi fejezetekben leírt hadi eseményekre is, meggyőződéssé kell válnia annak, hogy a monarchia ténykedése a világháborúban mégis hatalmasan nagy volt, amit nemcsak hogy szövetségesei, hanem még ellenségei is elismertek, mert úgy nyilatkoztak, hogy messze meghaladta azt, mit tőle vártak és róla jósltak.*

Az entente fegyveres erőinek szervezetére, felfegyverzésére stb-re nézve általában kimondható az, hogy a központi hatalmak hadseregeiéhez hasonlóak voltak, azzal a nagy különbséggel azonban, hogy háborús és támadó szándékaiknak megfelelően közös tanácskozások és katonai megegyezések révén nemcsak, hogy meghatározták az erők feladatait, sőt még egymás fegyveres erőinek fejlesztését is befolyásolták (főként kölcsönösen egymást Francia- és Oroszország), *hanem a haderők részére mindenkor mindent biztosítani is iparkodtak.* Fegyverzet tekintetében egyedül Montenegró volt az, amely nem állott a kor színvonalán. A soha nem csüggedő, elszánt és katonás szellemtől áthatott Szerbia hadseregének felfegyverzése és felszerelése az egyöntetűség hiánya mellett

általában sok kívánnivalót hagyott hátra. Franciaországban főként a tüzérség és a légi járóművek fejlesztésére fordítottak igen nagy gondot. Ezzel ellentétben szinte kiütközött a hadat viselő többi államok sorából azzal, hogy gyalogságát a régi és messzire látható veres nadrágban és sapkában, valamint kék köpenyben vonultatta ki, ami sok véráldozatnak volt okozója. Rá kell mutatnunk arra a nagyjelentőségű körülményre is, hogy az entente döntő jelentőségű államainak hadseregei kiváló kiképezésük és felszerelésük mellett javarészükből hadi tapasztalatokkal bíró vezetőkből és katonákból állottak. Az erkölcsi tényezők tekintetében utalnunk kell a franciáknak évtizedeken át fejlesztett és nagyra nevelt revanchevágyára, a többieknek anyagi és más érdekek mozgatta gyűlöletére, de viszont az óriási orosz haderő sokféle nemzetiségére, legénységének szellemi elmaradottságára, hazafias érzésének és lelkesülésének némi hiányára.

Az erők csoportosulása. Haditervek.

Amikor 1914 július végével eldőlt, hogy a hatalmi csoportokba sorakozott nemzetek és népek politikai céljaikat békés úton el nem érhetik, *bekövetkezett a politikának erőszakos eszközökkel, a háborúval való folytatása a végből, hogy ennek révén olyan eredményeket csikarjanak ki, amelyek politikai céljaiknak megfelelnek.*

A háború legelején a *központi hatalmakat* csupán Németország és Ausztria-Magyarország alkotta. Később hozzájuk csatlakozott Törökország és Bulgária. Már kezdettől fogva az *entente táborában voltak*: Francia- és Oroszország, Anglia, Belgium, Szerbia, Montenegró és Japán; majd, nem egyidőben, hanem fokozatosan, hozzája csatlakoztak: az Északamerikai Egyesült-Államok, Bolivia, Brazília, Cseh-Szlovákia, Ecuador, Görögország, Guatemala, Haiti, Hedzsász, Kína, Kuba, Lengyelország, Libéria, Nikaragua, Olaszország, Panama, Peru, Portugália, Románia, Sziám és Uruguay. Ezek azonban nem mind sereglettek felfegyverzett népeikkel a csataterekre, hogy babérral koszorúzzák zászlóikat, hanem, hogy egyrészt nyers terményeikkel és hadi ipari cikkeikkel üzleteket is kötve, közvetve támogassák a küzdő feleket; másrészt, kapva az alkalmon és engedve az entente hatalmasságai nyomásának, az országaikban található német javak lefoglalásából és elosztásából várható könnyű hasznon osztozkodhassanak és így csupán zsebretett kezekkel megelégedetten nézzék a nagy világégést.

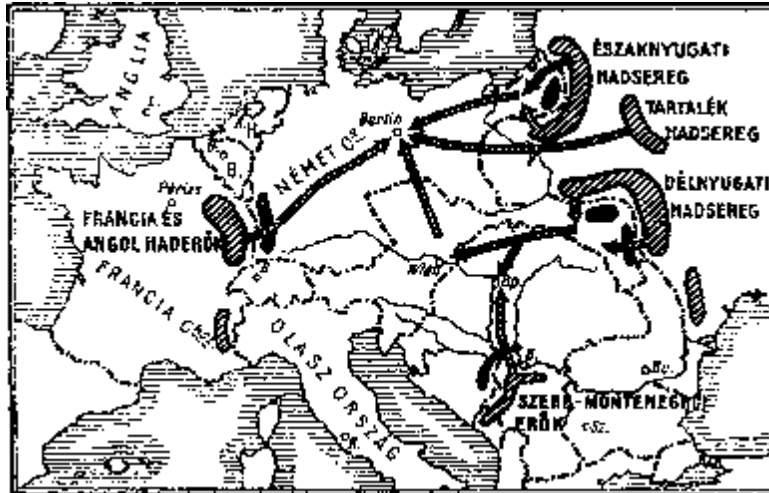
A központi hatalmak mindössze 159.500,000 embert képviseltek, akik 22 milliónál több katonájukat használták fel; míg az entente roppant nagy táborának 1,391.600,000 lakosa több mint 30 millió embert állított a zászlók alá. Vagyis a világháborúban végül is 33 állam vett részt mind az öt világrész népeivel, akik hatalmi tényezőiknek legnagyobb részét tömegesen Európába hordták össze, hogy itt *nyugaton*, Franciaországban, *keleten*, általában a Kárpátoktól északra, keletre, sőt délre is, *délnyugaton* az Alpesekben és a velencei síkságon, és végül *délkeleten*, a Balkánon életre-halálra küzdve, győzzenek vagy elbukjanak.

* * *

A központi hatalmak, – nem tekintve a háború alatt Németországban észlelt nem igen nagy jelentőségre vergődött kilengéseket («Siegfriede» jelszó alá foglalt területi átkapcsolásokat követelő irányzat), – *mindvégig hatalmi és gazdasági rendjük megvédése végett rántottak kardot*. Az entente államainak hadicéljai ellenben nem voltak mindenben egyirányúak, hanem az entente kebelébe tömörült országok szerint nagyon is szétágaztak. *Valamennyiük általában és kétségtelenül területek meghódítására törekedett*. Így Oroszország a régóta hangoztatott úgynevezett *keleti kérdés* végleges megoldása révén Törökországot óhajtotta megsemmisíteni, vagyis Konstantinápolyt, valamint a Boszporust és Dardanellákat akarta elfoglalni; és végül az orosz elsőbbségnek a Balkánon való állandósítását kívánta biztosítani. Franciaországot a *revanche* vágya hevítette, ami mellett azonban elsősorban is Elzász-Lotaringiát kívánta visszafoglalni; majd pedig a rettegett német egység szétrobbantására is törekedett. Anglia célja az volt, hogy az angol világkereskedelmet és ipart veszélyeztető Németországot megfojtsa, a német flottát és a német gyarmatbirodalmat pedig megsemmisítse.

* * *

A haditervekei a hadicélok szabták meg. Nem számítva azonban az Ázsiában Törökország ellen alkotott haditervet, az *entente* Európában előbb csak Francia- és Oroszországból, valamint a Balkánról egyidőben végrehajtott támadással kívánta összeroppan-tam a központi hatalmakat. Később, Olaszország majd Románia hadbalépése után, még délnyugatról és délkeletről is ugyanazt a célt tűzte ki maga elé. A szó szoros értelmében való *gazdasági háború*, vagyis az élő erők megőrlésével kapcsolatos kiéheztetés

Az entente 1914. évi haditerve.

eszköze, csak később és szükségképpen akkor merült fel, amikor az entente-haderők támadásai kudarcot vallottak.

A szélrózsa minden irányából előtörő ellenséges nagyobb erejű fegyveres erők ellenében a *központi hatalmak csakis a védelemre szorultak*. Ennek azonban nem volt szabad pusztá védelemnek, hanem támadással kapcsolatosnak kellett lennie, még pedig olyként, hogy az ellenséget részletekben, egyiket a másik után támadják meg és verjék le. A legelső támadást, *amelynek feltétlenül a tökéletes győzelemre kellett volna vezetnie*, Franciaország ellen kellett irányítani és pedig azért, mert a háború megindulásának első pillanatában ez volt a legerősebb és a legveszedelmesebb ellenfél. A legerősebb volt azért, mert a német haderőnél nagyobb saját létszámán kívül az angol és belga hadak is támogatták. A legveszedelmesebb pedig azért volt, mert seregtesteinek békében való elhelyezésével és készenlétével, valamint a francia elsőrangú igen sűrű vasúti és úthálózat révén legelőbb válhatott olyként támadásra képessé, hogy kezdeti sikerei, *győzelmei révén, Németországnak iparban leggazdagabb, tehát katonailag is legértékesebb és legfontosabb rajnamelléki részeit árasztotta el*.

A létszámában ugyan még hatalmasabb orosz fegyveres erő megverésére, a számítások szerint, azért kerülhetett valamivel későbbben a sor, minthogy az orosz birodalom roppant kiterjedésű területén szétszórtan elhelyezett seregtesteknek a német és osztrák-magyar határok hosszában való összevonásához sok idő kellett, már csak azért is, mivel Oroszország út- és vasúthálózata messze mögötte maradt a nyugati államokéinak.

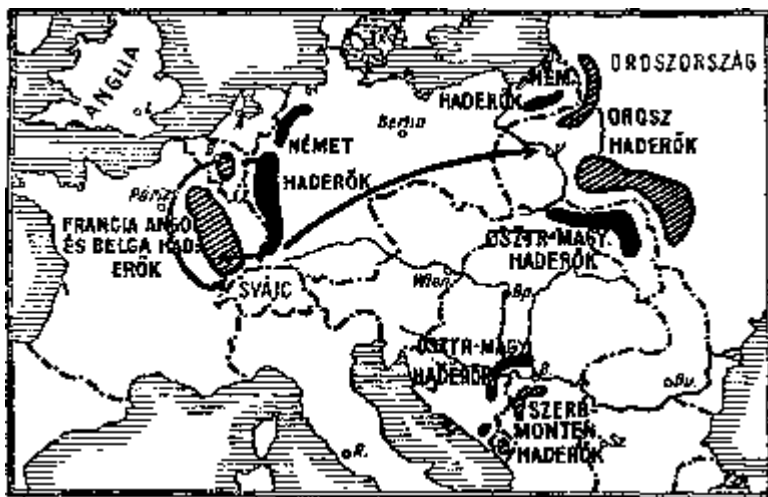
Ily elgondolás után a központi hatalmak tehát *nyugaton legott és a legnagyobb lendülettel támadtak, keleten és a Balkánon pedig egyelőre a védelemhez folyamodtak*.

A legnehezebb főfeladat, Franciaország megtámadása és leverése, Németország fegyveres erejére hárult. Míg a keleten való védelem és pedig csekély erőkkel a Kelet-Poroszországban álló német, nagy erőkkel pedig a Galíciában felvonuló osztrák-magyar seregtestek feladatává tétetett, még pedig a központi hatalmak hadvezetőségeinek megállapodása szerint olyként, *hogy legalább is negyven napig vessenek gátat az orosz tömegeknek*. Ezt a határidőt azért szabták meg, mert remélték, hogy ezalatt az idő alatt nyugaton a német erők tökéletesen leverik az entente seregeit és azután a nyugatról átszállított erők csatasorba állításával együttesen még kellő időben szintén győzelmesen mérhetik össze fegyvereiket az oroszok lassan felvonuló seregtesteivel.

Szerbiának és Montenegrónak számbelileg is alárendelt fegyveres hatalmának útjait pusztán Ausztria-Magyarországnak kellett elállania

Később, amikor az európai csatatereken megmerevedett arcvonalak folytán az állásháborúval kapcsolatos gazdasági háború is tetőpontjára hágott és ebben a helyzetében állandósult, vagyis amikor a központi hatalmak roppant nagyarányú ostromlott várhoz hasonló területeiken a megélhetésükhöz és további harcaikhoz feltétlenül szükséges anyagokat előteremteni már alig tudták, akkor a központi hatalmak kitörésekhez hasonlítható támadásaikkal elsősorban is olyan területek elhódítására törekedtek, amelyekben a megélhetéshez és a hadviseléshez szükséges termőföldeket, nyersanyagokat

és ipari vállalatokat megszerezhették. Kitéréses támadásaik második fontos célja pedig az volt, hogy áttörvén az ellenséges hadak alkotta gyűrűt, átkarolható, hátbafogható ellenséges olyan szárnyakat hozzanak létre, amelyeket megsemmisítve, véget vessenek az áldatlan és meddő állásháborúnak és így a döntő sikereket biztosító mozgó háborúra térhessenek át. *Éppen ezért a világháborúnak az európai hadszíntereken 1914. év végétől a központi hatalmak által végrehajtott összes hadműveletei nem egyebek, mint olyan áttörését kisebb és nagyobb hadi vállalkozások, amelyek révén a mozgó háborút valósággal áhítoztak. Ezzel szemben az entente hatalmasságainak helyzete jóval könnyebb volt, mert az ostromlott váron kívül, az egész világgal szövetségben, felsőbbes tudattal már csak arra kellett törekedniök, hogy az ostromlott vár körül alkotott gyűrűt új tápláló erők beállítására révén épségben fenntartsák, ha lehet szorosabbá fogják, ezt áttörni sehol se engedjék, majd pedig hol az egyik, hol a másik hadszíntéren végrehajtott támadásaikkal a nagy vár védőseregét állandóan öröklék, kifárasztják és kiéheztessék.*

A központi hatalmak 1914. évi haditerve.

A hadvezetőségek.

Clausewitz szerint a háború a politika eszköze, vagy még másként: *a politikai érintkezés folytatása sajátos eszközökkel.* Tehát bármely háború igazi irányítása a küzdelembe elegyedett államok *politikai vezető tényezőinek hatáskörébe tartozik,* míg a háború eszközének, a fegyveres erőket vezető katonáknak nézőpontjai viszonylag alárendelteknek kell lenniök. Ámde mivel a vezető politikai és katonai részek mégis szerves egészet alkotnak, *minden háborús tevékenységnek az egészszel összefüggésben kell állania, vagyis a politikai*

és katonai vezető körök között összehangzásnak kell lennie. Mert, amint Clausewitz is írja, ahol a kettő között villongás jön létre, ott olyan súrlódások és az ellentétek olyan kiélekedése keletkezik, amelyek veszedelembé sodorják a kitűzött célokat.

Hogy pedig Clausewitz tanát melyik háborús fél fogadta meg jobban, azt a világ-háború politikai részében «A háború elvesztésének indító okai» című fejezete mutatja ki. Itt tehát csakis a haderőket vezető egyének felsorolására szorítkozunk.

A központi hatalmaknál,

Németországban a fővezérlet *II. Vilmos* német császár kezében volt. Oldalán vezérkari főnökül a Marne-csatáig bezárólag, vagyis 1914 szeptember 14-ig, *Moltke Helmuth* vezérezredes működött. Utóda *Falkenhayn Erik* gyalogsági tábornok lett, aki 1916 augusztus 29. maradt meg állásában. Ezután a háború befejezéséig *Beneckendorff-Hindenburg Pál* tábornagy volt a német vezérkar főnöke. Mellette, 1918 október 26., az első szállásmesteri teendőket *Ludendorff Erik* gyalogsági tábornok, majd *Gröner* tábornok látta el.

Ausztria-Magyarország fegyveres erejének főparancsnoka *Frigyes* királyi herceg volt és pedig 1917 február 15. Utána *Károly király* vette kezébe a fővezérséget. Vezérkari főnökök voltak: 1917 március 1. *Hötendorff Conrad Ferenc* báró, később gróf és vezérezredes (1915 június 23.), majd tábornagy (1916 november 27.), azután pedig a háború befejezéséig *Straussenburgi Arz Artúr* gyalogsági tábornok, később vezérezredes (1918 augusztus 18.).

Törökország vicegeneralisszimusa a nagyravágyó *Enver* pasa hadügyminiszter volt, akinek magasan repkedő eszméi sohasem számoltak *Törökország* hatalmi tényezőivel.

A bolgárok élén mint főparancsnok *Ferdinánd* cár állott, aki mellett vezérkari főnöki minőségben *Jekow* tábornok működött.

Az entente-hatalmaknál

mind a fővezérségben, mind pedig a vezérkari főnöki állásokban már nagyobb változatosságot látunk, főként pedig Franciaországban, ahol *Joffre József* tábornokot, *Nivelle Róbert*, majd *Pétain* és végül *Foch Ferdinánd* tábornok követte. Utóbbi végül is Franciaország marsallja és az entente-hatalmak összes szárazföldi és légi haderőinek lett a főparancsnoka.

Angliában a háború igazi lelke és irányítója, valamint az angol általános védkötelezettség megteremtője *Kitchener Herbert* lord marsall volt addig, amíg halálát nem lelta az Orkney-szigetek közelében (1916 június 5.) akkor, amikor Oroszországba készülve, hajóra szállt. Egyébként pedig az angoloknak Franciaországban működő szárazföldi haderejének fővezére 1915 december 16. *French John*, azután pedig a háború végéig *Haig Douglas* tábornok volt.

Oroszországban a fővezér a háborúspárt vezetője *Nikola] Nikolajevics* nagyherceg volt 1915 szept. 8., amikor is, tekintettel balsikereire, a Kaukázusba küldték. Mellette *Januskievics* tábornok volt vezérkari főnök. *II. Miklós* cár az 1917 március 15-i forradalom kitöréséig vezette fegyveres erőit, aki mellett a vezérkari főnöki teendőket *Alexejev*

Mihály tábornok látta el. A forradalmi időszak vezérei voltak: *Alexejev Mihály* és *Bruszilov Alexej* tábornokok, majd *Kerenszki Sándor* hadügyminiszter, később pedig *Kornilov György*, *Klembovszky*, *Duchonin* tábornok és végül, méltó befejezésül: *Krylenkó Ábrahám* zászlós.

Szerbia erőt *Sándor* trónörökös vezette *Putnik Radomir* tábornok és vajda vezérkari főnöki működése mellett.

Az olasz haderők főparancsnoka 777. *Viktor Emánuel* király volt. Vezérkari főnöke, *Cadorna Luigi* tábornok, addig maradhatott meg állásában, míg a 12. isonzói csatában súlyos vereség érte az olasz haderőt (1917 november 9.). Utóda a háború végéig *Diaz Amando* tábornok lett.

Romániában a fővezér *Ferdinánd* király volt, aki mellett vezérkari főnökül előbb *Iliescu*, később pedig *Prezan* tábornok állott.

Az Európába átküldött északamerikai csapatoknak mindvégig *Pershing John* tábornok volt a fővezére.

* * *

A háború hadműveleteinek vezetése a központi hatalmak államai szerint külön történt. Később, a háború utolsó két évében, a minden tekintetben hatalmasabb Németország jutott felsőbbbségbe és így magához ragadta a legfelsőbb vezetést. Az entente-nál mindvégig a franciák állottak az élen és ők terelték helyesnek vélt irányokba a hadműveleteket.

Végül a hadműveleteket irányító *kimagasló vezérektől* kívánunk néhány szót szólani, még pedig a már eléggé kiforrott vélemények alapján összefoglalt tömör jellemzés keretében.

Hötzendorfi *Conrad Ferenc*, aki, mint az osztrák-magyar haderő világháború előtti vezérkari főnöke, ernyedetlen szívóssággal törekedett a hadsereg fejlesztésére, modern alapokra való helyezésére és felfrissítésére, sohasem szűnt meg sürgetni a monarchia fegyveres ereje teljes reformálását még a legzajosabb belpolitikai harcok közepette is. A monarchiában a fővezetés tekintetében számításba jöhető katonák sorából, szellemi felsőbbbsége és egyéni kiválóságai folytán valóban messze kimagaslott és így nagy tekintélyre tett szert. Személyes tapasztalásai révén ismerte az összes hadszíntereket. A háborúban mindvégig elégtelen erővel és ugyanilyen mennyiségű anyagi eszközökkel volt kénytelen dolgozni. Ennek ellenére, merész elhatározások alapján kockázatosan, de azért zseniálisan oldotta meg az általa vezetett haderők feladatait, bár önhibáján kívül nem mindig valósíthatta meg szándékait. Ma már a külföldön is mindinkább tért hódít az az általános vélemény, hogy ő a világháború ama legnagyobb hadvezéreinek sorába tartozik, aki merész eszméit bámulatos lendülettel igyekezett megvalósítani. Világháborús hadműveletei közül a legnevezetesebbek voltak: az 1914. évi lemergi hadjárat, majd az osztrák-magyar haderők átcsoportosítása és újjászervezése után a Kárpátok védelmezése, valamint a németekkel karöltötten a lengyelországi hadjáratok vezetése; az 1915 május 2-i gorlicei

áttörés eszméje és ennek az olasz hadüzenet ellenére való betetőzése; az Olaszország elleni igen csekély erővel megszervezett védelem; az 1916. évi déltiroli támadás; sőt még az 1917. évi tolmeini áttörést is az ő tervei szerint hajtották végre. I. Ferenc József halála után háttérbe szorult, de jellemének puritánságáról és önzetlen hazafiasságáról tanúskodik az, hogy alárendelt működési körrel ténylegesen, de sajnos továbbra is balserenccsével szolgált mint hadseregcsoport-parancsnok.

A német hadsereg első világháborús vezérkari főnöke *Moltke Helmuth János* vezérezredes nem sokáig irányította a német haderők hadműveleteit, mert a Marne-hadjárat szerencsétlen kimenetele után lelkileg összeroppant és állásából távoznia kellett. Egyértelműleg őt okozták a Marne menti vereségért, mint aki megváltoztatván Schlieff fenntartását, *eltékozolta ennek nagy szellemi hagyatékát!*

Utódáról, *Falkenhayn Erik*ről sem nyilatkoznak hízelgőleg a német kritikusok, bár bonyolult helyzetben és igen válságos időszakban gátat vetett a tornyosuló hullámoknak. Kiváló tehetségű és tetterős egyénisége kevés rokonérzésre talált. Németország ellenségeinek kitartását alábecsülte; elmulasztotta az angol haderőnek idejében való megsemmisítését; ingadozó eljárása folytán sehol sem sújthatott le teljes erővel. Szemére vetik azt is, hogy a politikai tényezők hatásos támogatását nem tudta kikényszeríteni. Bukása az oláh hadüzenetkor következett be és pedig a miatt, hogy későbbi időre várva Románia hadbalépését, az oláh haderők támadása teljesen készületlenül érte a központi hatalmakat.

Kimagaslottak a katonai vezetők sorából *Hindenburg Pál* és *Ludendorff Erik* német tábornokok, akik keleti hadszíntéri tüneményes sikereik révén, – mint a győzelemnek megtestesítői és biztosítékai, – szinte legendás alakokká lettek. Nem választhatók el egymástól és mindketten akkor jutottak vezéri állásaikba, amikor a legbonyolultabb katonai, bel- és külpolitikai, szociális és gazdasági körülmények az örvény szélére sodorták a központi hatalmakat (a verduni kudarc, a Somme-csata, Románia hadüzenete, Brusilov első támadása a lucki áttöréssel). És ekkor éleslátásukkal, erélyükkel és megfeszített munkájukkal legyűrték a köröskörül fellobbant nagy veszedelmet. Ez pedig olyan felemelő hatású volt, hogy mindenütt elült a csüggedés szelleme.

A mindenben egyetértő tábornokok szellemi téren magasan álló és német nemzeti öntudattól áthatott olyan egyének voltak, akik sajátságos módon csakhamar egyenlőrangú vezetőtársakká lettek. Hindenburg a bizalom letéteményese és a vezérlő csillag volt. Ludendorff pedig az ernyedetlenül dolgozó éltető erő, a hadvezetés és szervezés mestere és a bámulatraméltó munkabírási megtestesítője lett. Idővel Hindenburg Ludendorffnak majdnem teljesen szabad kezett engedett mindenben, aminek folytán utóbbi a háború igazi vezetője lett. Mint ilyen, vakhittel párosultan, kemény kezekkel mindent egybefogott és szakadatlanul kereste azokat a módokat, amelyek nemzete számára a győzelmet biztosíthatják. A korlátolt mennyiségű eszközök ellenére is az utolsó pillanatig bizakodott és sohasem riadt vissza a legnehezebb feladatok végrehajtása elől. Bár a zabolátlan bírálat őt sem kímélte meg az összeomlás után, a világháborúban tanúsított

hatalmas tettejét mindenki még ma is bámulja és nemzetének elfogulatlan szakértői azt írják róla, hogy a legnagyobb tisztelettel kell reá tekinteni, mint arra a katonára, aki mintaképe volt a katonás férfiaságnak és akarat erőnek. Hogy Németország, illetőleg a központi hatalmak a háborút nem nyerték meg, annak sem Hindenburg, sem Ludendorff oka nem volt, hanem az, hogy az entente hatalmasságai a háború viseléséhez szükséges minden néven nevezendő eszközök mennyisége tekintetében roppant túlsúlyban voltak.

Az entente hadseregeit vezető katonák közül első helyen állanak *Joffre* és *Foch* francia tábornokok. Az első szellemben és testben ép és erős, okos, épidegzetű, katonailag és politikailag iskolázott, erélyes, jellemes, képességei folytán pedig általánosan becsült férfiú volt. 1914-i hadműveleteiben belső ellenmondás volt, mert védelmi külsővel felruházott felállításából az erőket szétforgácsoló több olyan támadásba fogott, amelyek leperregtek a németek egymás mellé sorakozott hadseregeinek ércfaláról. Balsikeréhez nagyban hozzájárultak alvezéreinek sorozatos hibái. A Marne menti győzelem nem az ő kizárólagos érdeme (Gallieni tábornok). Javára írható még önbizalma, állandó bizakodása a végleges győzelemben, és az, hogy sohasem szűnt meg keresni azokat a módosítókat, amelyekkel a németek nyugati hadszíntéri csatavonalát át akarta törni.

Fochnak, a franciák legélesebb eszű tábornokának, változatokban gazdag volt a világháborús szereplése. 1914 augusztus havában Dubaillal karöltötten Kelet-Franciaországban, a Trouée de Charmes-nál, tízszeres ellenséggel szemben tartotta magát. A Marne-csatában a francia arcvonal közepét (9. francia hadsereg) vezette, vagyis ahol a németek 300,000 emberrel intézett főtámadását csupán 70,000 katonával neki kellett feltartóztatnia. A csata sikere győzelembe vetett hitének és roppant nagy akaraterejének tudható be. 1914 október havában Flandriába rendelték, ahol a szövetségesek válságos helyzetében gyors elhatározóképeségével a vezetésére bízott seregtestekkel akként állott a németek elé, hogy ezek előnyomulása megakadt. A Somme-csata sikereit ugyancsak az ő érdemeinek tulajdonítják. Később, ármánykodások következtében, háttérbe szorult, de e közben sem szűnt meg kitartásra buzdítani az entente vezető férfi ait. ő volt az, aki a 12. isonzói csata után rohanvást Olaszországba utazott s itt a Mincio alá visszavonulni készülő Cadornát erőszakos fellépésével a Piavenái megállította. 1918-ban, amikor a döntés következett be, ismét reászorultak; ő alkotta meg az angol *Sir Henry Wilsonnal* és *Lloyd Georgeál* az entente-haderők nyugati hadszíntéri 1918-i hadműveleti tervét és ezt hajthatatlanul véghez is vitte. Elve az volt, hogy meghátrálni sohasem szabad. De nem szabad figyelmen kívül hagyni azt, hogy a világháború utolsó szakaszában a rendelkezésére álló felsőbbeséges élő és holt erőkkel már nem volt nehéz végző diadalt aratnia a kimerült és részben demoralizált német hadsereg fölött.

Az entente többi katonai vezető egyénei közül a német-gyűlöletéről ismert *Nikolaj Nikolajevics* orosz nagyherceg 1914-ben a Kelet-Poroszország elfoglalására hivatott három orosz hadsereg működésében összehangzást létrehozni nem tudott; és egyébkénti sikerei általában sehogy sem állottak arányban a rendelkezésére bocsájtott nagy tömegek-

hez. 1915-ben azonban az orosz haderőket ügyesen kivezette a központi hatalmak hadseregeinek ölelő karjaiból.

Mind az entente, mind a középponti hatalmak államai haderőinek többi vezetői, a *hadművészet* terén nem vergődtek olyan jelentőségre, hogy a maguk számára hervadhatatlan és örökös hírnevet biztosíthattak volna.

HADI ESEMÉNYEK 1914-BEN.

Belgium elfoglalása. A franciák támadásainak összeomlása.

A háborúba elegyedett ellenfelek haditerveinek nagy vonásokban való vázolásánál már szó esett arról, hogy a védelemre szorult központi hatalmak közül Németország fegyveres erejének kellett minél előbb és olyan nagy erővel és lendülettel lesújtania Franciaországnak és szövetséges társainak a nyugati hadszíntéren támadáshoz felvonuló seregtesteire, hogy ezeket minél előbb tökéletesen megverhesse és így időt nyerjen ahhoz is, hogy a keleti hadszíntéren támadó orosz erők ellenében még kellő időben segítő kezet legyen képes nyújtani az itt hadakozó német, osztrák és magyar haderőknek.

Franciaország nemcsak gyengeségének tudatában, hanem állandóan rettegve a németek támadásától is, már a világháború előtt évtizedekkel szükségesnek tartotta, hogy az ország keleti határai *mögötti* felvonulási területét megfelelőleg biztosítsa. így épültek fel a francia keleti határ mentén *Belfort, E fűnál, Tóul* és *Verdiin* hadseregek befogadására is alkalmas táborvárai, amelyek közé, majdnem minden út elzárására, kisebb és nagyobb erősségeket telepítettek. Az entente szövetségébe bevont Belgium, semlegeségének ürügye alatt és határainak megvédelmzése végett, ugyancsak hatalmas várakat épített országa keleti határa hosszában (Namur, Lüttich). *Az ekként Baseltől Maastrichtig alkotott nagy bástyás homlokzat vetette meg nemcsak az entente, hanem a német támadó hadjárat tervének alapját is.*

Franciaország, támaszkodván Anglia és Belgium szövetségére is, úgy számított, hogy amíg a német haderők jobbszárnya Belgiumnak *a Maas folyótól délre eső csücskében és Luxemburgon át* nyomul elő Franciaország felé és itt a belga, angol és a francia 5. hadsereg seregtesteivel harcba elegyedik, *addig a francia 4. és 3. hadsereg végrehajtja azt az áttöréssel kapcsolatos főtámadást*, amelynek révén a Maas folyótól délre előnyomuló német erők oldalába és hátába jut. Ehhez a főtámadáshoz a többi francia hadseregnek (2. és 1.) is csatlakoznia kellett volna. *Vagyis végül azt remélték, hogy a német egész fegyveres erőt a Maas és a Rajna folyók közé beszorítottan körül fogják és megsemmisítik.*

A német hadvezetőség, – a központi hatalmak általános haditervében gyökeredző gyors cselekvésének kényszere miatt is, – haderőit nem indíthatta neki arcban a francia keleti erős várvonalnak (Verdun, Toul, Epinal), mert ennek ostroma esetleg sok időt kívánt volna, – hanem ott óhajtott utat nyitni támadó hadseregei számára, ahol leg-

könnyebben törhetett át. *Ez pedig csak Belgiumon át történhetett, minthogy a belga (Lüttich, Huy, Namur) és az északfranciaországi várak (Givet, Maubeuge, Lille) nem voltak oly tökéletesek mint a francia keletiek.* Politikai és egyéb katonai okok is arra utaltak, hogy az entente haderőinek átkarolása Belgiumon át történjen, annál is inkább, mivel ezzel nemcsak hogy az entente táborába tartozó belgák is leverhetők voltak, *hanem a tengerpart elfoglalása esetén Angliát elválaszthatták Franciaországtól.* A további haditerv pedig az volt, hogy a Belgiumon való előtörés után az angol és a francia haderők balszárnyát átkarolják, ezt Párizstól keletre összeszorítják, majd végül az egész francia fegyveres erőt a svájci határ alá nyomják. *Ez volt az úgynevezett Schlieffen-féle terv, amelynek alap-gondolata az ellenséges arcvonal ellenállásának megingatása után az ellenség megsemmisítése volt.* Meglepő egyszerűségével és legkevesebb természeti és mesterséges akadályok leküzdése mellett a leggyorsabban és a leghatásosabban ígért döntő sikert.

Az első hiba, amit a német fővezérség, illetve Moltke, a német vezérkar főnöke elkövetett, az volt, hogy módosította Schlieffen tervét, *amennyiben már eleve is meggyengítette a német támadó szárnyat.* Okul hozta fel, hogy a kétarcvonalas háború miatt keleten is erőket kell alkalmaznia és hogy az Elzászban várható francia támadás kivédéséhez Schlieffentől eltérőleg nagyobb erőket kell alkalmaznia.

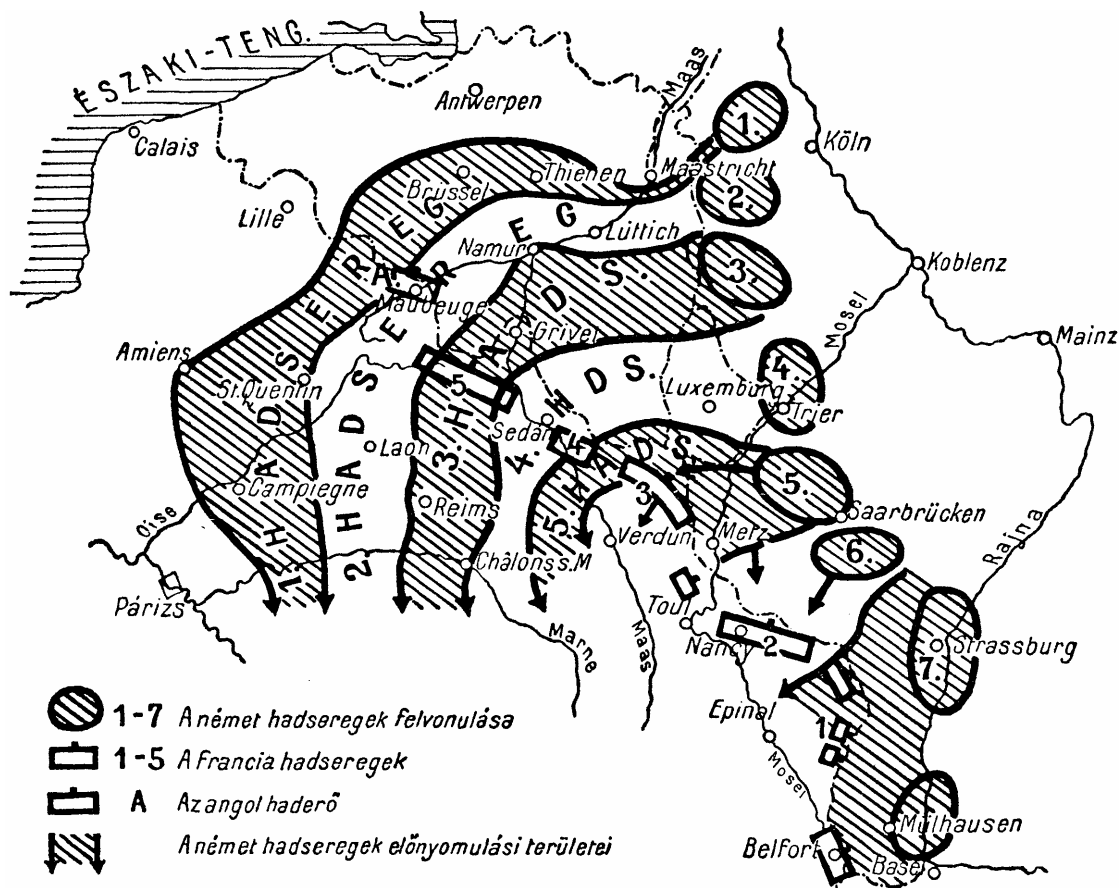
Amíg tehát a franciák arcvonaluk közepén központosították erőiket, addig a németek haderejüknek tömegét jobbszárnyukon vonultatták fel azzal a szándékkal, hogy amíg ezzel a viszonylagos nagyobb erővel az ellenséget állandóan túlszárnyalják és megverik, addig a franciák főerejével szembenálló (Metz-Saarburg) úgynevezett arccsoport fölfogja a franciák főtámadását és az ennél alkalmazott erőket úgy leköti, hogy ezek sem német területre lépni, sem pedig a Belgiumon át előretörő német hadsereg elé erőket küldeni képesek nem lesznek.

A Belfortból támadó francia seregtestek számításba nem igen jöhettek, mivel, csekély erővel sakkban tartva, a Rajna, Svájc és a Vogézek alkotta szűk térségen erőiket amúgy sem fejthették volna ki kellőképpen, és mert a belgiumi német főtámadás sikere esetén az egészre nézve hatással nem lehettek.

A mellékelt vázlatban feltüntetett módon felvonult német haderők feltétlen sikere nem volt bizonyos, minthogy jobbszárnyuk útját a belga erőségek, a belga hadsereg és végül a belga és a francia seregtestek közé felvonuló angolok esetleg feltartóztathatták volna.

A kezdést azonban, bámulatraméltó gyors elhatározással, a németek ragadták magukhoz azzal, hogy 1914 augusztus 2-án a német 8. hadtest megszállotta Luxemburgot. Amikor pedig a német kormányhoz hírek érkeztek francia haderőknek a *Sambre* és *Maas* folyók között, *Givet-Namur* vonalán tervezett felvonulásáról, továbbá arról, hogy egyrészt Franciaország és Anglia, másrészt Belgium között tárgyalások folynak az angol és a francia hadaknak Belgium területén át Németország elleni vonulásáról, - akkor, augusztus 2-án, a németek ajánlatot tettek a belga kormánynak német haderőknek Belgiumon át való *békés átvonulása tárgyában.* Mivel azonban Belgium az ajánlatot visszautasította, a háború Belgium és Németország között is kiütött.

A támadó német jobbszárny útjának szabaddátétele végett, augusztus 4-én éjj az *Emmich* tábornok vezette és még békelétszámú hat német gyalogdandár átlépte belga határt és rajtaütött *Lüttich* várán. Bár a német erők egy része a vár erődvén->áttörése után bejutott a városba is, az egész várat csak akkor tudták elfoglalni, amik

A német hadseregek előnyomulása a Marnéig 1914-ben.

a 2. német hadsereg részei is segítségül jöven, augusztus 16-án a Maas folyó nyugati partján levő erődök is elestek. Ugyanekkor a kis *Huy* belga erőd is megadta magát. Ezzel pedig, és éppen a német felvonulás befejezésekor, *szabaddá lett az út Belgium belsejébe.*

A pillanatig sem késlekedő német hadvezetőség legott egy lovas-hadtesttel meg-erősített 1. és 2. hadseregét a belga haderő megtámadására utasította, aminek ered-

menye az lett, hogy a *Gette* folyócska mentén a nagyobb erők által megvert belgák Antwerpenbe húzódtak vissza. Most a német i. hadsereg egy hadtestet *Antwerpen*, a 2. pedig egy ostromló hadsereget *Namur* körülzárására rendelt ki, amiközben az 1. német hadsereg *Brüsszelt*, Belgium fővárosát is megszállotta. Ezzel pedig nemcsak hogy elvágták a belga haderőket az angoloktól és a franciáktól, hanem a franciák első csatájának (a lotaringiai csata) vérmes reménye is szerte foszlott; *sőt, mi több, a német haderők máris a francia balszárny oldalába jutottak.*

Közben, és pedig a franciák támadása folytán, *Metz* és *Strassburg* között, létrejött a *lotaringiai csata*. Ebben a francia 1. és 2. hadsereg rátámadt a német 6. és 7. hadseregére a végből, hogy idevonván a német erőket, a francia 3. és 4. hadsereg annál könnyebben hajthassa végre Metzről északnyugatra tervezett áttöréses nagy főtámadását.

A Lotaringiában támadó francia hadseregek jobbszárnyát azoknak a francia erőknek kellett biztosítaniuk, amelyek Elzász déli részébe törtek be, de amelyek az augusztus 9-10-én vívott első, majd az augusztus 19. második *mühlhauseni csata* után a francia határok mögé voltak kénytelenek visszahúzódní.

A *lotaringiai csatában* a megtámadott német erők visszavonulásukkal törbe csalták a franciákat, mert augusztus 20-án ellentámadást kezdve, nemcsak hogy megverték, hanem ezeket a határon át is üzve, még *Manonviller* francia erődöt (aug. 27.) is elfoglalták. Erre a franciák, *tekintettel a belgiumi eseményekre is*, Lotaringiában a védelemre határozták el magukat és az ennél fogva feleslegessé vált erőiket észak felé szállították el. *Most követte el a német hadvezetőség az első hibát, amikor a védelemre szorított franciákkal szemben feleslegessé vált német erőket nem szállította el Belgiumba, a főtámadást végrehajtó szárnyra, hanem helyben hagyván őket, velők Tóul és Epinal között kívánt áttörni a végből, hogy a francia haderők jobbszárnyát is átkarolván, a Belgiumból jövő német hadseregekkel karöltötte: Párizs és Reims közé szorítsa össze az egész angol-francia haderőt.*

Közben a francia fővezér még mindig kitartott a német csatavonal közepének áttörése mellett, amennyiben védelemre utasítván a francia szárnyakat, kitörésre pedig az Antwerpenbe szorított belgákat, a középén, *Arlon* és *Neuvchateau* között, óhajtott áttörni a németeket úgy, hogy ezeknek Belgiumban előnyomuló erőit körülfogta volna. Az ekként kerekedett nagy küzdelemben és a csaták egész sorozatában (aug. 22-25-ig Mons, Charleroi, Dinant, Neuvchateau, Longwy körül) a németek kerekedtek fölül, mert nemcsak hogy megverték a francia és angol seregtesteket, hanem az Antwerpenből kitört belgákat is *Mecheln* alól visszaűzték (augusztus 25.). Sőt leverték a löweni polgároknak alattomos felkelését is.

Augusztus 23-én tehát összeomlott Joffrenak második támadó hadművelete is.

A német jobbszárny az ellenség felett aratott tökéletes győzelmének biztos tudatában utána eredt a visszavonulóknak. Az üldözés közben, amikor augusztus 27-én Joffre az 5. francia és az Amiensnél még csak gyülekező Maunoury-féle francia hadsereget a német jobbszárny feltaróztatása végett ellentámadásra rendelte (harmadik támadás), a német 2. és később az 1. hadsereg is, hadi fáradalmi ellenére végrehajtott erőltetett

menetei közben, megverte *St. Quentin* és *Guise*, valamint *Péronne* alatt ezeket a francia erőket is. *Ezzel pedig végérvényesen vége szakadt a francia támadó hadjáratnak és a megsemmisülés elől csak a gyors és messzire való visszavonulás menthette meg az amúgyis súlyos veszteségeket ért francia-angol haderőket. Vagyis az egész megvert hadat Párizs és Verdun közé, a Marne folyó mellékre rendelték vissza újjászervezése végett azzal a gondolattal, hogy ha kell, még a Seine folyó mögé is visszavonulnak.*

És most hibásan és önelhatározása révén, a német i. hadsereg, hogy kiaknázza a német 2. hadsereg győzelmét, *Párizstól északra délkeleti irányba bekanyarodott a végéből, hogy mind a francia 5., mind pedig az angol hadsereget Párizstól kelet felé elszorítsa. Ezáltal az 1. német hadsereg figyelmen kívül hagyta Párizst és a 2. német hadsereg elé került!*

Összegezve tehát, szeptember legelején a francia-angol seregtestek már a Marne mögött voltak, míg a német 1., 2. és 3. hadsereg a Marnenál és ettől délre, a 4. az Argonokban, az 5. Verdun körül, a 6. és 7. pedig a francia keleti határok hosszában állott.

A szinte tüneményesnek minősíthető sikerek és az, hogy az entente-haderők Párizs felé ellenállásra képtelenül rendetlenül visszaözönlenni látszottak, *már igen korán* azt a hiedelmet keltették a német had vezetőségben, hogy a döntés ezen a hadszíntéren már megtörtént, annál is inkább, minthogy a francia kormány is már Bordeauxba menekült. Ez a körülmény, de főként, *hogy az orosz haderők felvonulásukat keleten sokkal korábban fejezték be, mint ahogy azt a központi hatalmak hadvezetőségei várták, és ennél fogva a keleti hadszíntéren küzdő német erők augusztus utolsó harmadában nagy veszélybe jutottak:* a német fővezérség éppen a legfontosabb helyről, a Párizs felé előnyomuló német jobbszárnyról, *két hadtestet kivont és ezeket a keleti hadszíntérre irányította.* De meggyengült a német támadó, tehát még mindig legfontosabb hivatású jobbszárny azáltal is, hogy a német erők egy része még Belgiumban volt, Maubeuge ostroma és a hadtápvonalak biztosítása is erőket kívánt.

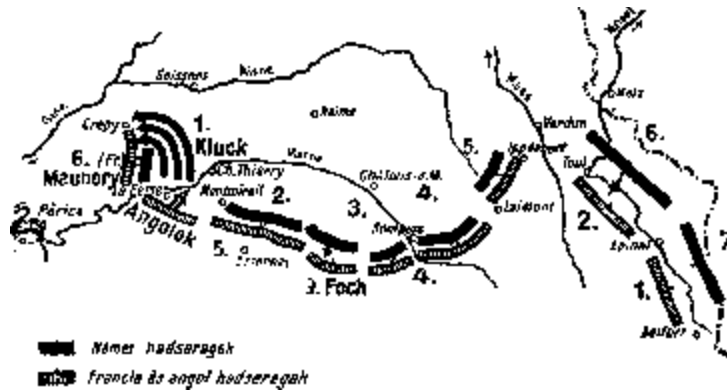
Ma már nagy hibájául rójják fel a német hadvezetőségnek azt, *hogy nagyon eltért a Schlieffen-féle eredeti haditervtől azzal, hogy a helyett, hogy «a hadászati súlyponton, a német jobbszárny on, még jobban tetézte volna az erőket», a német 6. és 7. hadsereget, a kevés erőket kívánó védelem helyett a Tóul és Epinal közötti kétes kimenetelű áttörésre is utasítván, náluk sok és olyan seregtestet hagyott meg, amelyeket a Párizs felé előtörő és a döntésre egyedül hivatott német jobbszárnyon kellett volna feltétlenül alkalmaznia.*

A Marne-csata.

Joffre a megvert visszavonuló francia hadseregeknek a Marne és a Seine folyók közé való visszavonulása és a francia erőknél átcsoportosítása közben arra az elhatározásra jutott, hogy a további visszavonulást beszünteti és *a német haderőket Párizs és Verdun alól egyidőben indított kétoldali átkaroló támadással a Marne és Aisne folyók között tönkrevéri.*

A német hadvezetőség pedig, miután látta, hogy a szövetséges hadseregeket döntőleg nem verte meg, mert ezek újabb nagy csatára készülnek és miután felismerte a Párizs felől kerekedett veszedelmet, ahonnan az ellenség nagy erőket készült előretolni, egészen elvetette a most már kivihetetlen azt a Schlieffen-féle tervet, hogy a szövetségeseket Párizstól keletre elszorítsa. E helyett elhatározta azonban, hogy amíg Párizs felé kellőképpen (1. és 2. hadsereg) biztosítja a német csatavonal jobbszárnyát, *addig a középén a 3. és 4. német hadsereggel áttöri a franciákat azzal a szándékkal, hogy a Toul és Epinal felől egyidőben támadó 6. német hadsereggel együtt a franciák egész keleti szárnyát szétrobbantja.*

A német hadvezetőség tervének tökéletes keresztülvitelét azonban az i. német hadsereg megakadályozta, mert nem ismervén kellő időben a hadvezetőség szándékát, és lebecsülván a Párizs felől fenyegető veszedelmet, erőinek nagyobb részével délkelet

Az ellenfelek helyzete az 1914. évi Marne-csatában.

felé ismét nyomába indult az 5. francia hadseregnek és *ezt* megint visszaszorította. Ámde ekkor megérkezett a német hadvezetőségnek az általános helyzetre és szándékára vonatkozó felvilágosítása és parancsa, amire azután az 1. német hadsereg zöme szeptember 6-án visszafordult. *Épp ekkor indult meg a 6. francia hadsereg átkaroló ellentámadása.*

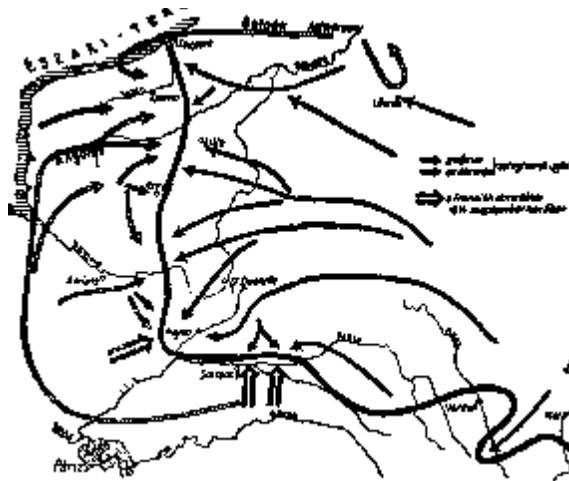
Bár a szeptember 12-ig vívott tusában az 1. német hadsereg a Marne alól mesterileg kivont erőivel végül is a francia 6. hadsereg oldaltámadását nemcsak hogy fölfogta, hanem ezt túlszárnyalva, vissza is vetette, *az általánosságban veszélyes helyzet arra kényszerítette a német legfelsőbb hadvezetőséget, hogy a csatát félbeszakítsa és az egész támadó német szárny visszavonulását rendelje el.*

A veszélyes helyzet pedig abból állott, hogy amikor az 1. német hadsereg összes erőit a 6. francia hadsereg elé állította, és amikor az ekként keletkezett hézagban visszahagyott gyenge német lovasságot az angolok és a francia 5. hadsereg visszaszorították, *szeptember 12-re a német 1. és 2. hadsereg között az angolok és az 5. francia hadsereg részei*

át is törtek. A német hadvezetőség elhatározására azonban kétségtelenül befolyással volt még, hogy a német 6. és 7. hadsereg *Toul* és *Efina* között nem tudta áttörni a francia várvonalat és hogy a keleti hadszíntéren lezajlott lemergi csaták után a német, osztrák és magyar haderők tetemes és sürgős megsegítésre szorultak.

Versenyfutás az Északi-tengerig.

A Marne menti csatából az Aisne folyócska északi partjára visszavonult német erőket a szövetséges francia és angol hadak eleinte csak lassan és óvatosan követték.

De amikor föleszméltek nem remélt győzelmük első mámorából, hogy tökéletesse tegyék diadalukat, támadásba fogtak. Így keletkezett szeptember 12-15-ig az *Aisne menti csata*, amelyben a franciák és az angolok az 1. és a 2. német hadsereg között keletkezett hézagon át kívántak áttörni. Német tartalékok beérkezése folytán kerekedett igen heves harcokban végül is a németek győztek. Erre Joffre a németek nyugati szárnyát akarta átkarolni. Ebből keletkezett szeptember 15-18-ig a *noyoni csata*, amely ugyancsak a franciák kudarcával végződött.

Roham a francia hadszíntéren az Északi-tenger felé. Közben a beteggé lett *Moltke* helyébe *Falkenhayn* tábornokot nevezték ki a vezérkar főnökévé, aki elhatározta, hogy továbbra is a nyugati hadszíntéren keresi a döntést és pedig akként, hogy a francia tengerpartot foglalja el a végből, hogy az angoloknak a szárazfölddel való összeköttetését elszakítsa, de legalább is igeri megnehezítse. Szándékának keresztülviteléhez a német csatavonalon nélkülözhető összes erőket, valamint azonnal és később is az ország belsejében rendelkezésre jutó tartalékokat fokozatosan mind ide irányította. Azonban Joffre noyoni kudarcá után sem hagyta fel abbéli szándékát, hogy a német csatavonal nyugati szárnyát átkarolólág megverje. Ezekből a kölcsönös törekvésekből jöttek létre az ellenséges haderőknek nyugat felé való özönlese és azok a nagy csaták, amelyekből végre is a szövetséges francia-angol-belga erők kerültek ki győztesen, minthogy megghiúsították a németek szándékát. A lezajlott csaták a következők voltak: a st.-quentini, az arrasi, a lillei és az yperni igen heves és hosszú nagy csata.

Közben a németek *Antiverpen* ostromát is megkezdették, amely hatalmas és beve-

MACKENSEN GUSZTÁV TÁBORNAGY
A KÖZÉPPONTI HATALMAK BALKÁNI HAD
ERŐINEK FŐPARANCSNOKA.

FALKENHAYN ERIK GYAL. TÁBORNOK
A NÉMET HADERŐK VEZÉRKARI FŐNÖKE
1914 SZEPT. 1b-TŐL 1916 AUG. 29-IG.

FOCH FERDINÁND
FRANCIAORSZÁG MARSALLJA
ÉS AZ EÜTENTE-CSAPATOK FŐVEZÉRE.

SIR HAIG DOUGLAS TÁBORNAGY
AZ ANGOL HADERŐK FŐVEZÉRE
1916-TŐL A VILÁGHÁBORÚ VÉGÉIG.

JOFFRE JÓZSEF FRANCIAORSZÁG MARSALLJA
ÉS A FRANCIA HADSEREG FŐVEZÉRE 1916 JAN. 3-IG.

PERSHING JOHN TÁBORNOK
AZ AMERIKAI HADERŐK FRANCIAORSZÁGI FŐVEZÉRE.

CADORNA LUIGI TÁBORNOK
ENVER PASA TÖRÖK TÁBORNOK
AZ OLASZ HADSEREG VEZÉRKARI FŐNÖKE
ÉS A TÖRÖK HADSEREG GENERALISSIMUSA
1917 NOVEMBER 7-IG.

ENVER PASA TÖRÖK TÁBORNOK
ÉS A TÖRÖK HADSEREG GENERALISSIMUS;*

hetetlennek hirdetett táborvár hamarosan megnyitotta kapuit, de őrseregét a belga kormány, a segítségére küldött angol csapatokkal együtt, a francia hadszíntérre szállította.

Nem hagyhatjuk el a belga kormánynak az yperni csatát eldöntő ama intézkedését, hogy október 25-én elromboltatván a tengeri gátakat, az ár által elborított Yser alsó folyása hosszában minden német vállalkozást lehetetlenné tett.

1914 végével a németek *Nieuftortig* mégis hatalmukba kerítették a belga tengerpartot, de kitűzött céljukat, *Calaist és az eddig terjedő francia tengerpartot megszállni már nem tudták.*

Ezután ezen a hadszíntéren vége lett a mozgó háborúnak és mivel a németek mind nagyobb erőket voltak kénytelenek átszállítani az orosz hadszíntérre, *a nyugati hadszínhely mellékes események színhelyévé vált.*

Krasznik, Komarov, Lemberg.

Az igen súlyos körülmények között kétarcvonalas háborúba sodródott központi hatalmak haditerveinek általános vázolásánál már megemlítettük, hogy amíg Németországnak gyorsan és nagy lendülettel a nyugati ellenségek haderejét kellett tönkretérve, addig keleten a német és az osztrák-magyar haderőknek a számítások szerint csak ilassan felvonuló orosz seregtesteket kellett feltartóztatniok mindaddig, míg a Franciaországban feleslegessé vált német erők segítségül jönnek. Minthogy ennél fogva Németország fegyveres erejének zömét nyugaton vonultatta fel, Oroszország ellenében, Kelet-Poroszországban, csak csekély erőkkel védekezhetett. Tehát Ausztria-Magyarország fegyveres erejére hárult az a súlyos feladat, hogy megállítsa, illetőleg magára rántsa az orosz óriást, nehogy ez elárasztván Németországot, a hátába törjön a Franciaországban hadakozó német seregtesteknek.

Egyrészt ez a szándék, másrészt az a körülmény határozta meg az első hadműveletek irányát és célját, hogy a központi hatalmak arra számítottak, hogy Oroszország fegyveres erejének csak egy része vonulhat fel kellő időre határaink hosszában. Ez a feltevés abban gyökeredett, hogy az orosz erők egy részét belső zavargások kötik majd le; hogy az orosz kelet-sibériai hadtestek egyelőre nem szállíthatók át Európába; és hogy Oroszország roppant nagy területén szétszórtan elhelyezett seregtesteit gyér vasúti hálózatán csak lassan képes a birodalom nyugati határaitra szállítani.

Ez a számítás azonban rossznak bizonyult!

Mert Oroszország 1914 őszén igen csekély részek kivételével egész fegyveres erejét a központi hatalmak ellen kellő időre felvonultatni képes volt. Megtörtént ez pedig azért, mivel a szokásos próbamozgósítás után a tartalékos legénység egy részét visszartartották, tehát a mozgósítás gyorsan befejezhető volt. De egyébként is annyira előkészítették a háborút, hogy ennek kitörésekor még a turkesztáni hadtestek és a kaukáz-

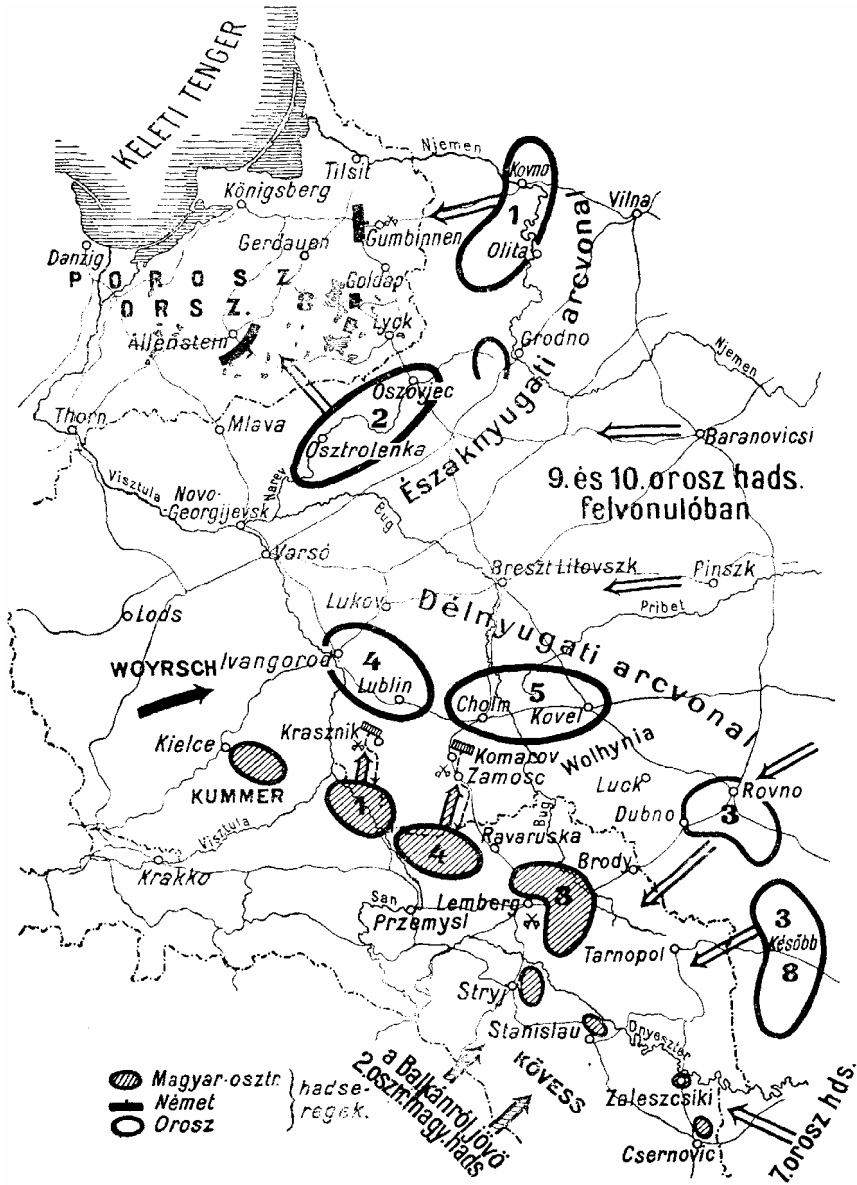
zusiak egy része is nyugatra volt szállítható. A szibériai hat hadtest pedig Japán magatartása folytán ugyancsak hamarosan rendelkezésre állott.

Az ellenfelek haderői között a központi hatalmak kárára már eleve mutatkozó nagy számbeli különbséget tehát akként óhajtotta a számerejében gyengébb fél, a központi hatalmak, kiegyenlíteni, hogy belsőleg értékesebb és gyorsan kész hadseregével rátámad a még csak felvonulóban levő ellenségre és így megakadályozza annak hadműveleteihez való olyan fölkészülését, majd pedig támadását, amely utóbbinak sikere a nagy erőknek egyidőben való előtörése esetén kétségen kívüli volt. És mivel az egész keleti arcvonalnak pusztá védelem melletti megszállásához az erők elégtelenek voltak, a támadással kapcsolatos védelemhez kellett folyamodni, ami tulajdonképpen olyan mozgó háború volt, amelyben arra kellett törekedni, hogy az orosz fegyveres erőt egymásután végrehajtott támadásokkal részenként verjék meg és morzsolják össze. Ebből az elgondolásból fakadtak azok a támadások, amelyeket a német erők Kelet-Poroszországban, Ausztria-Magyarország fegyveres ereje pedig Galiciából hajtott végre.

Hogy pedig miért tört előre az osztrák-magyar fegyveres erőnek csak az egyik, és pedig balszárnya és nem mindjárt az egész fölvonult had, annak alapoka az volt, hogy elsősorban is a Lublin és Cholm alól előnyomuló azokat az ellenséges oszlopokat kellett szétrobbantani, vagy legalább is visszaszorítani, amelyek az osztrák-magyar balszárnyra támadva, ezt délnek, sőt délkelet, felé is annyira elszoríthatták, hogy a monarchia belsőjébe vezető utak az oroszok számára szabaddá lettek volna. De még az sem volt lehetetlen, hogy az északról és keletről egyidőben előnyomuló orosz seregek a monarchia keletgalíciai összes erőit körülfogják. Ebből fakadt az, hogy amíg az amúgy is gyengébb osztrák-magyar hadsereg jobbszárnyát egyelőre a védelemre utasították, addig a balszárny támadott, még pedig azzal a későbbi céllal is, hogy ha a Lublin és Cholm felől előnyomuló ellenséges erőket visszavetette, jobbra kanyarodással az oldalába is lesz képes törni azoknak az orosz seregtesteknek, amelyek a Kelet-Galiciában (Lemberg) védekező osztrák-magyar erőkre támadnak.

Meg kell jegyeznünk, hogy az osztrák-magyar hadvezetőség nagy hibájául rójják fel azt, hogy bár tudta, hogy ugyancsak kétarcvonalas háborúja lesz, a Balkánon, *tehát a mellékhadszíntéren*, hivatásával ellentétben, szükségén felül sok erőt, fegyveres erejének kétötödét alkalmazta, *míg a főhadszíntéren, a felsőbbeségekkel rendelkező oroszokkal szemben, fegyveres erejének csakis háromötödét volt képes fölvonultatni.*

Még be sem fejezték egészen hadseregeink fölvonulásukat, amikor Vilmos német császár az osztrák-magyar hadsereg főparancsnokságát támadásának megkezdésére szólította fel, tekintettel, hogy a Kelet-Poroszországban védekező 8. német hadsereg az oroszok nagyobb ereje elől meghátrálván, már-már a Visztula mögé is vissza akart vonulni. Erre, augusztus 22-én, az osztrák-magyar hadsereg főparancsnokság kiadta a parancsot a támadásra, noha a seregtestek nem mindegyike volt még egészen ütésre képes. E szerint az 1. hadseregnek *Lublin*, a 4. hadseregnek pedig *Cholm* felé kellett előnyomulnia; a 3. hadseregnek, valamint az ennek jobbszárnyához csatlakozó Kövess-

Az ellenfelek helyzete a keleti hadszíntéren 1914 augusztus havában.

féle hadseregcsoporthoz csupán az a feladata volt, hogy a kelet és délkelet felől jövő ellenséges seregeket tartóztassa fel. És végül a *Krakkónál*, a Visztula balpartján álló Kummer-féle csoport azt a parancsot kapta, hogy a folyó hosszában nyomuljon elő és a San folyó torkolatától északra keljen át a Visztulán és csatlakozzék az i. hadsereghez. Tőle balra nyomult előre a *Woyrsch* tábornok vezette német-sziléniai Landwehr-hadtest.

Vagyis ha szemlét tartunk az ellenfelek haderőinek felvonulása felett, akkor azt látjuk, hogy kivéven a németek keletporoszországi erőit, *mind a két fél átkaroldsokra, a támadások leghatásosabb módjára törekedett.*

A kraszniki és komarovi csaták.

Conrad valóban merész elhatározásának eredménye természetesen az volt, hogy már augusztus 23-án az 1. hadsereg balszárnya összeütközött az ellenséggel és ezt *Krasznik* felé visszavetette. Másnap ugyanitt kifejlődött a kraszniki csata, *amelyben nagy lendülettel támadó csapataink 25-re győzelmet arattak az oroszok felett.*

A 4. hadsereg augusztus 25-én Zamosc és Tomasów között talált rá az ellenségre. Ez másnapra erősítéseket kapott és így 4. hadseregünk hamarosan válságos helyzetbe jutott. De ekkor a 17. és a József Ferdinánd főherceg *vezette* hadtesteink kelet felől, ^s29-én pedig a hadsereg balszárnya is átkarolta az ellenséges csatavonalat, amelynek részei augusztus 30-án feladván a további küzdelmet, az úgynevezett *komarovi csata* is a mi javunkra dőlt el.

Hadseregeink balszárnyának győzelmes előnyomulása közben *Lemberg*nél már érezhetővé vált az orosz felsőbbeséges erők (3., 8. és 7. hadsereg) nyomása. Erre a szerb hadszíntérről felszállított XII. hadtesttel megerősített 3. hadseregünk a hozzá csatlakozó Kövess-féle csoporttal *Bródy-Tarnopol* felé való előretörésre kapott engedélyt, így jöttek létre *Zlocovnál*, *Busknél* és *Brzezanyánál* azok a súlyos harcok, amelyekből a nagyobb erők elől a mieink meghátrálni voltak kénytelenek, már azért is, mivel dél felől a megkerülés veszélye fenyegetett. Az oroszok üldözése folytán fejlődött ki augusztus 29-én a *przemyslanyi csata*, amelyben ugyancsak a nagyobb erőkkel támadó oroszok kerekedtek felül megint az által is, hogy a Rohatynnal és Halicsnal visszavetett erőink nyomán a 3. hadsereg jobbszárnyába készültek törni. Mindezek folytán pedig 3. hadseregünk szeptember i-re Lemberg alá húzódott vissza.

A központi hatalmak általános haditervének szelleme szerint vélt cselekedni az osztrák-magyar hadsereg főparancsnoksága akkor, mikor elhatározta, hogy továbbra is eléje áll az orosz tömegeknek. E végből és tekintettel, hogy az északi szárny már győzött, a visszaszorított 3. és 2. hadsereget a *Vereszyc*a patak mögé rendelte, de egyben a már *Grubieszów* felé haladó győzelmes 4. hadsereget *Rava Ruska* és *Magierów* alá vonlatta olyként, hogy ennek jobbszárnya a 3. hadsereg balszárnyához csatlakozott. Gru-

bieszóval szemben csupán József Ferdinánd főherceg maradt meg négy gyaloghadosztállyal.

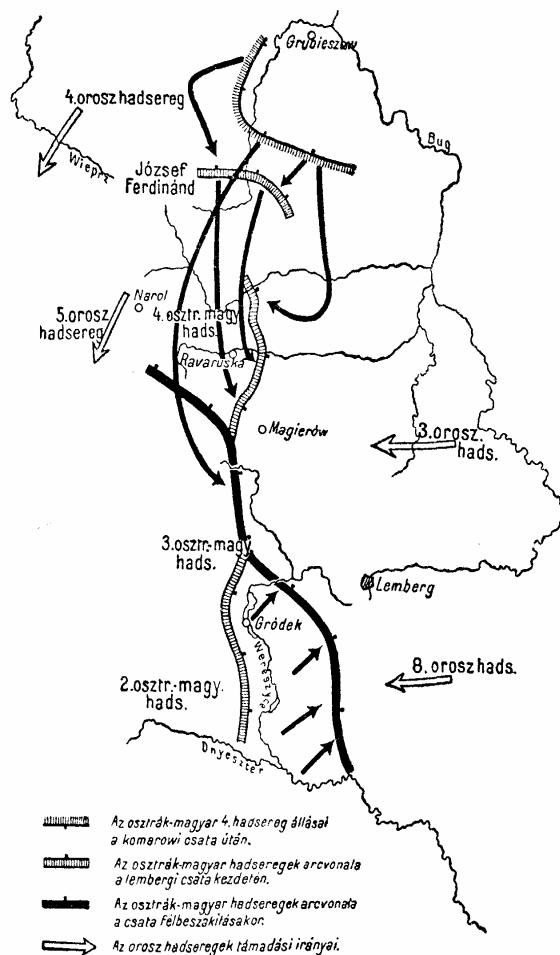
Ebben a helyzetben jött létre az igazi

lemergi csata,

amelyben az orosz 3. hadsereg oly nagy erőkkel vetette magát a mi 4. hadseregünkre, hogy ez éppen csakhogy tarthatta állásait. Hogy pedig e támadás ereje csökkentessék, az osztrák-magyar hadvezetőség a Vereszyca mögött rendbejött hadseregei közül a 2. hadsereget Lemberg felé támadásra rendelte. Ez a támadás megkezdődött, de csakhamar megakadt, mivel a 8. és 7. orosz hadsereg nagy erőkkel elfogta.

Közben északon, Grubieszów alól, József Ferdinánd főherceg erői, valamint Lublin felől az osztrák-magyar hadsereg ellen is mind nagyobb orosz erők támadtak akként, hogy mind a két csoportunk meghátrálni volt kénytelen. E közben, Narolnál, 1. és 4. hadseregünk között olyan hézag támadt, amelynek betömésére csapatok rendelkezésre már nem állottak és amely hézagon át az oroszok szabadon a Vereszyca mentén küzdő haderőink hátába juthattak.

Mivel épp ebben az időben ért véget a nyugati hadszíntéren a Marne-csata, amelynek hatását előrelátni még nem lehetett, de annyi már mégis biztos volt, hogy az orosz hadszíntéren küzdő német, osztrák és magyar erőknek még sokáig kell gátat vetniök az oroszok tömegeinek. Vagyis az osztrák-magyar hadsereg főparancsnokság szeptember 11-én félbeszakította a lemergi csatát és összes hadseregeit a San folyó mögé vezette vissza a végből, hogy ezek az erők itt még további ellenállásra is képesek lehessenek. *A visszavonulás elrendelésére nagy hatással voltak még, hogy a kaukázusi, tur-*

Az ellenfelek helyzete a lemergi csatában.

kesztáni és szibériai orosz hadtestek felvonulásáról hírek érkeztek, és hogy az ellenség máris kétszáz zászlóaljjal erősebb volt.

Vázolni kívánjuk még a Woysch tábornok vezette *német-sziléziai Landwehr-hadtestnek működését is*, amely, amint tudjuk, a felvonult osztrák-magyar hadseregek balszárnyának biztosítása végett Nyugat-Lengyelországban vonult előre. A hadtest ereje két Landwehr-hadosztály, tíz tartalékszázalaj, némi lovasság, két tábori ágyúezred és kevés műszaki csapat volt. Woysch Novo-Radomsk-Przedborz-Konskien át Szydłowicére menetelt, ami közben visszanyomta az eléje került orosz lovasságot, de egyben biztosította is a Kummer vezette osztrák-magyar hadseregcsoport balszárnyát. Amikor pedig az oroszok által visszavetett osztrák-magyar i. hadsereg megsegítése végett a Kummer-csoport Josefóvnál a Visztula jobbpartjára kelt át, és amikor ezek az erők sem voltak elegendők, Woysch hadtestének legnagyobb részével ugyancsak Josef óvnál átkelt a Visztulán és az i. osztrák-magyar hadsereg segítségére sietett. Itt végigvonult a csatavonal mögött és ennek jobbszárnyán szeptember 11-ig vitézül kitartva, fedezte a mieink visszavonulását, majd pedig a San mögé húzódott.

A kraszniki, komarovi és lemergi csaták eredményét összefoglalva, megállapítható, hogy három hét igen súlyos harcaival, – amelyekben az osztrák-magyar hadsereg kétharmada elveszett, – *a monarchia fegyveres ereje valóban létét veszélyeztető módon beváltotta azt, hogy az orosz erők zömét magára rántva, a mozgósítást követő negyvenedik napig azt fogva is tartotta. Tehát elhárította azt a veszedelmet, amely az oroszoknak Németországba való korai beözönlésével járt volna.*

A tannenbergi és masuri diadalok.

Amiként az oroszországi általános helyzetre vonatkozó vázlatunkon (91. lapon) is látható, Kelet-Poroszország ellen az 1. és 2. orosz hadsereg vonult fel roppant felsőbb-séges olyan erőkkel, amelyek mögött tartalékseregek és igen nagyszámú lovasság is következett (összesen mintegy 750,000 ember, 225,000 ló és 1900 ágyú). Ezekkel szemben, – figyelmen kívül hagyva a várak őrseregeit, – a 8. német hadsereg mindössze 218,000 főt, 76,000 lovat és 636 ágyút számlált.

A német erők feladata az volt, hogy védjék meg Kelet-Poroszországot az orosz invázió ellen. Tekintettel pedig arra, hogy a hírek szerint a 2. orosz hadsereg még hadműveletekre nem kész, ellenben az 1. orosz hadsereg már előnyomulását megkezdte, augusztus 19-én a német erők *Gumbinnennél* rátámadtak az oroszokra. *A csata a sokkal gyengébb németek vereségével végződött, mégpedig épp akkor, amikor a 2. orosz hadsereg is megkezdte előnyomulását.* Mivel így a 8. német hadsereg a bekerítés veszedelmének nézett «lébe, a hadsereg parancsnoka elhatározta, hogy a keletporoszországi összes mozgó erőket a Visztula nyugati partjára vezeti vissza. A német legfelsőbb hadvezetőség azonban ezzel nem értett egyet, hanem a keletporoszországi német haderők fővezérévé már augusz-

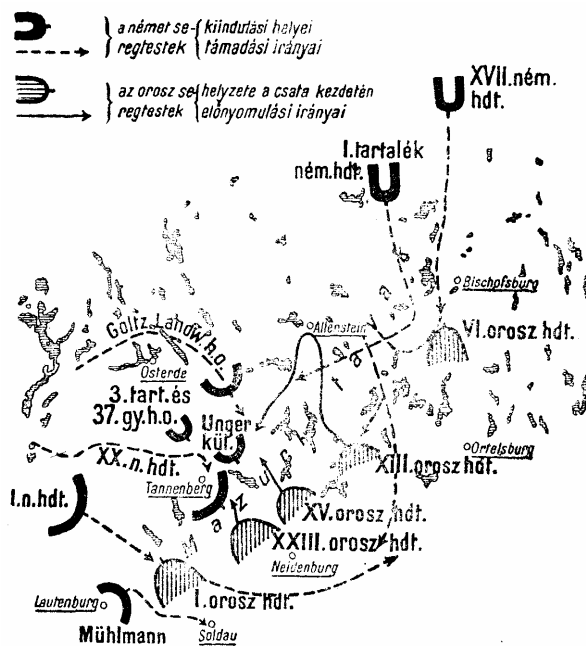
tus 22-én *Beneckendorff-Hindenburg* gyalogsági tábornokot nevezte ki, akinek vezérkari főnöke a Lüttich ostrománál kített *Ludendorff Erik* tábornok lett.

Hindenburg már augusztus 23-án megállította a visszavonuló német seregetesteket, és miután erősítéseket is ígért a német legfelsőbb hadvezetőség, elhatározta, hogy az egymástól távol haladó ellenséges hadseregeket külön-külön megtámadja és kiűzi Kelet-Poroszország területéről. *Vagyis amíg az 1. orosz hadsereggel szemben igen gyenge erőket hagyott meg, addig a többi összes seregtesteivel Tannenberg körül eléje állott a 2. orosz hadseregnek.*

A vázlat szerint elhelyezett német seregetestek valamennyié támadást kezdett az orosz hadtestek ellen, és pedig úgy, hogy az I. tartalék és az egy Landwehr dandárral megerősített XVII. német hadtest a VI. orosz hadtestet megverte és a határok felé elszorította a közepén előnyomuló orosz hadtestektől. Ezalatt a német I. hadtest és az úgynevezett «Mühlmann-csoport» ugyancsak szerencsésen megverte és el is választotta a közepén haladó többiektől (XXIII., XV. és XIII. orosz hadtestek) az I. orosz hadtestet. Amíg ezalatt a német csatavonal közepén fölvonult német erők (Goltz Landw. hadoszt., az Unger-csoport, a 3. tart. és a 37. gyal. hadoszt., valamint a XX. német hadtest) az orosz középpel igen heves harcokba elegyedtek, *addig a német szárnyak (I. tartalék, XVII. és I. hadtest) az orosz középére is rátámadtak és ezt augusztus utolsó napján tökéletesen bekerítették.* A csata terét 70,000 orosz hullája fedte, 100,000 orosz katona foglyul, az orosz hadsereg egész tüzérsége és majdnem az egész vonata pedig zsákmányul esett.

A diadalhoz csak annyit kívánunk még megjegyezni, *hogy a csata a kettős átkarolásnak valóban tüneményes sikert biztosító iskolapéldája volt.* Szembeszökő, hogy a százazretet számláló (24 gyalog- és lovashadosztály!) szomszédos és igen közel álló 1. orosz hadsereggel szemben *csak egy német lovashadosztály maradt meg.* Ez a hadtörténelemben szinte páratlanul álló olyan nagy merészség volt, amire Zrínyi mondását is találoán alkalmazhatjuk, hogy: «Sors bona, nihil aliud!»

És nem szabad elhallgatnunk azt a nagyjelentőségű körülményt, hogy a német 8. hadsereg parancsnoksága azért volt képes a helyzetnek teljesen megfelelő módon

A tannenbergi csata.

kiadni intézkedéseit, mert az augusztus 24-én felfogott orosz rádiósürgönyből a legpontosabban megállapította, hogy mi a szándéka a 2. orosz hadsereg parancsnokságának és hogy az orosz hadtestek minő feladattal és merre nyomulnak elő!

A németek eljárásával szemben azonban látjuk az 1. orosz hadseregnek soha eléggé nem kárhoztatható tétlenségét.

A győzelmet a németek épp akkor vívták ki, amikor augusztus 27-én az osztrák-magyar hadsereg főparancsnoksága arra kérte a német hadvezetőséget, hogy a Lublin és Cholm felé előnyomuló osztrák-magyar hadseregek közvetett támogatása végett Szedlce felé német erőket küldjön előre. Ennek a kérésnek a német hadvezetőség nem tehetett eleget, minthogy még az 1. orosz hadsereggel is le kellett számolnia. Ennélfogva Hindenburgot most már az 1. orosz hadsereg megtámadására utasították. A tannenbergi győzelem után feleslegessé vált erők, valamint a nyugati hadszíntérről segítségül küldött egy gyalog-hadtest és egy lovashadosztály szeptember 5-én megtámadták tehát az 1. orosz hadsereget, – és bár az orosz várvonal felől az ellenség oldaltámadása volt várható, – ezt balszárnyán áttörték és szeptember 15-re az összes orosz erőket a határon át visszaverték. *Vagyis szeptember derekára Kelet-Poroszország területén egyetlen egy orosz katona sem állott és a Kelet-Poroszország ellen alkotott orosz hadműveleti terv tökéletesen összeomlott.*

Mind a tannenbergi, mind pedig a mazuri győzelmeknek a központi hatalmak keleti hadszíntéri általános helyzetére nézve döntő nagy jelentősége volt, minthogy a megvert osztrák-magyar haderők visszavonulása következtében a keletporoszországi csaták legalább is kiegyenlítőleg hatottak.

Az orosz gőzhenger összeroppantása. Lodz, Limanova-Lapanov.

A lembergi balsikerű hadjárat után a roppant sokat vesztett osztrák-magyar haderők még a San folyó mentén sem tarthatták magukat, hanem tovább nyugat felé, a Dunajec és Biala folyókhoz, valamint a Kárpátokba húzódtak vissza. Szeptember közepén tehát az osztrák-magyar hadsereg főparancsnoksága sürgős segítséget kért a németektől, mert érezte, hogy az oroszok nagyobb erejének ellenállani képtelen lesz. *Az a veszély fenyegetett, hogy az orosz fegyveres erő Magyarországon, Nyugat-Galicián és Lengyelországnak a Visztulától nyugatra eső részén át egyrészt a monarchia szíve felé nyomul elő, másrészt, hogy a gazdag Porosz-Sziléziába tör be.* Bár a nyugati hadszíntéren is ingadozott még minden, tehát innen egyetlen egy német katonát sem szállíthattak el, Ausztria-Magyarországnak valamely módon való megsegítése mégis feltétlenül szükséges volt. És pedig egyrészt azért, mert a balsikerek a balkáni államokat és Törökországot is óvatosságra intették. Törökországra szükség volt Oroszországnak nyugati szövetségeseitől való tökéletes elzárása végett. Másrészt az iparban gazdag Porosz-Sziléziát elsőrendű katonai érdekek miatt még az ideiglenes ellenséges inváziótól is meg kellett óvni. A meg-

osztottan Kelet-Poroszországból és Galíciából végrehajtandó támadásokra még gondolni sem lehetett, az igen sokat vesztett osztrák-magyar hadsereg gyengesége miatt. A Kelet-Poroszországból Lengyelország szívébe való támadáshoz szükséges erők pedig nem voltak meg. De különben is ez a támadás sem kecsegtetett sikerrel, egyrészt az oroszok nagy ereje folytán, másrészt mivel a Narev folyó széles mocsaras vonalán épített orosz erősségek homlokzatát nem minden bizonnyal törhették át. És végül érvényesíteni kellett még a keleti hadszíntérre megállapított általános haditervnek azt a részét is, hogy az orosz erőket egymás után végrehajtott támadásokkal részenként vevén meg, végre is győzelemhez jussunk akkor, amikor a nyugati hadszíntérről hozott erők is közbeléphetnek.

Mind politikai, mind katonai okok tehát arra utaltak, hogy a támadások a Kárpátoktól északra a Visztula mind a két partján a szövetségesek szoros együttműködésével hajtassanak végre, még pedig olyként, hogy a Kelet-Poroszországban felszabadult német erők az osztrák-magyar haderőkhöz csatlakozottan Sziléziából törjenek elő a Visztula felé. A támadásnak ez az iránya azt is létrehozhatta, hogy az orosz hadvezetőség a már Krakkó felé előnyomulni készülő erőinek egy részét észak felé, Ivangorod és Varsó közé elvezeti.

Így jöttek létre a *lengyelországi hadjáratok*, amelyek közül kettő még 1914-ben, egy pedig 1915 elején zajlott le. Az *első támadás* szeptember végétől október végéig tartott; míg a *második* november 11-én indult meg és december derekán ért véget.

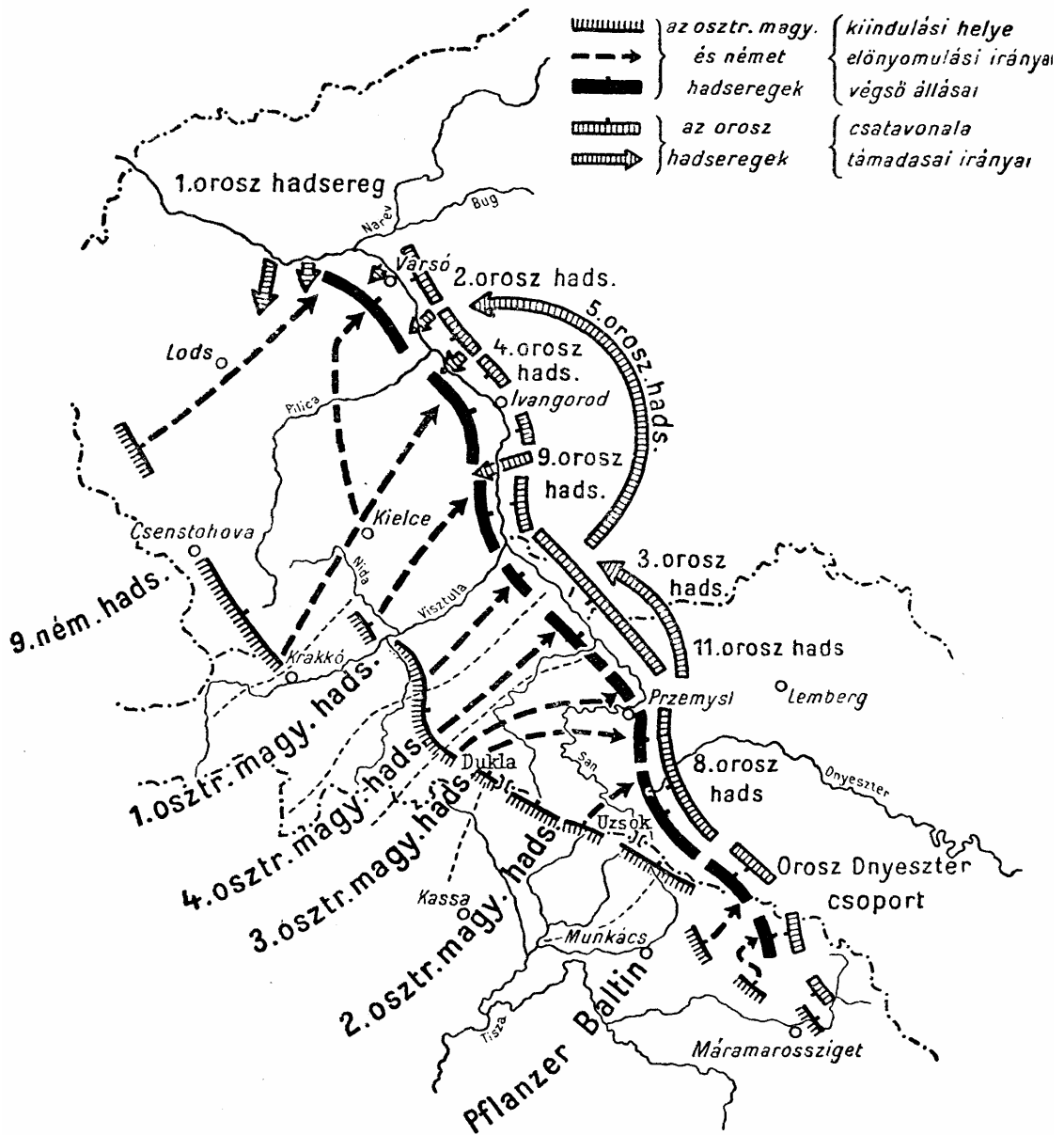
Közben, és már a leMBERGI csata után, az orosz 7. hadsereg részei az uzsoki, vereckei, beszkidai, toronyai és körösmezői hágókon át betörték Magyarországra. Ezeknek egyideig a lengyel légió, a Hoffmann tábornok és Attems altábornagy vezette csoportok szabtak határt, később pedig, október hó végére, valamennyit kiűzték Magyarország területéről.

A lengyelországi első hadjárat.

A válságos helyzet nagyságát a legjobban bizonyítja, hogy Ausztria-Magyarország valóban lázas sietséggel és mindenünnen összehordott erőivel és anyagi eszközeivel sietett ütőképessé tenni galíciai haderőit, a Kárpátok védelmére rendelt csoportokból, a hozzájuk utalt segítő erőkkel együtt pedig megalkotta Pflanzner-Baltin hadseregcsoportját. *És a monarchia aránylag igen rövid idő alatt, valóban csodálatraméltó módon, olyan hadseregeket teremtett, amelyekkel a hadicélok elérését nagyban elősegíthette.* A német hadvezetőség pedig Kelet-Poroszországban csak épp annyi erőt hagyott vissza, amennyi a pusztá védelemhez elégséges volt, míg 12 és ½ hadosztállyal Hindenburgot (mint 9. német hadsereg) Krakkó és Czenstochova közé rendelte, hogy itten a Visztula balpartjára hozott 5 és Va osztrák-magyar hadosztállyal együttesen törjön elő a Visztula felé.

Az ellenfelek haderőinek helyzetét a vázlat mutatja (lásd a 98. oldalon).

A központi hatalmaknak a Visztulától északra támadó haderői az oroszokat arra kényszerítették, hogy hadseregeiket átcsoportosítsák és ennek révén seregtestiek

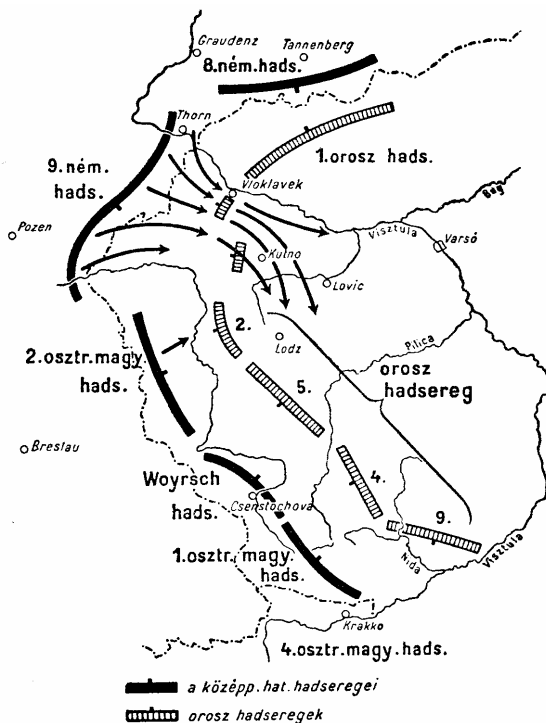
Az 1914. évi lengyelországi első hadjárat.

tömegét Varsó körül vonják össze. Vagyis a galíciai osztrák-magyar haderők képessé váltak arra, hogy a San folyóig is előre jussanak. Most azonban itt az osztrák-magyar erők, a Visztulától északra pedig a 9. német hadsereg támadása megakadt. Sőt híre jött annak, hogy az oroszok Varsó alól a német 9. hadsereg balszárnyába kívánnak törni. Ez be is következett, amire a német 9. hadsereg meghátrált már csak azért is, mivel az osztrák-magyar 1. hadseregnek a Visztulától északra hadakozó részeit is visszaszorították. *Végül tehát a német, osztrák és magyar erők a sziléziai határra és Krakó alá húzódtak vissza.* Ezzel pedig kudarccal végződött az első lengyelországi hadjárat, amelyben a csak 500,000 főnyi szövetségesek nem állíthatták meg a több mint egymillió katonát számláló orosz hadseregeket.

A védelem különleges módjaként és az oroszok üldözésének lassítása végett a német hadvezetőség a lengyelországi összes utakat és vasutakat tökéletesen szétromboltatta.

A lengyelországi második hadjárat.

A szövetségesek visszavonulása után Szilézia és Morvaország határai még mindig nyitva állottak, mert a Nyugat-Lengyelországban összevont orosz nagy erőkkel szemben a központi hatalmak aránylag csak igen csekély erőket vonultathattak fel. Válságossá tette a helyzetet az, hogy a Kelet-Poroszország védelmére rendelt német erőket az oroszok ismét az *Angerapp* folyócskát kísérő tavak vonaláig szorították vissza, Nyugat-Lengyelországban pedig Nikolajevics Miklós akként vonta össze hadseregeinek valóságos tömegét (23 hadtestet), hogy velők mindent legázolván, Posenbe és Sziléziába törhessen be. Ez ellen ismét csak úgy védekezhetek a központi hatalmak, hogy együttes erőekkel állják el az orosz hadak útjait. Közben keleti hadszíntéri összes német erők parancsnokává kinevezett Hindenburg most részben Kelet-Poroszországból, részben nyugati hadszíntérről hozott erőekkel megerősített 9. német hadsereget *Thorn*-tól délre vont össze, az osztrák-magyar hadvezetőség pedig a 2. hadsereget a Kárpátokból akként szállította át a sziléziai határra, *hogy itt mégis zárt vonal keletkezett.*

Az 1914. évi lengyelországi második hadjárat.

A hadműveletek megindulásakor az ellenfelek helyzetét a vázlat mutatja. Az a nagy orosz tömeg, amely Nyugat-Lengyelországban tömörült, alkotta az ú. n. «orosz gőzhenger»-t, amelyhez főként a franciák fűztek vérmes reményeket.

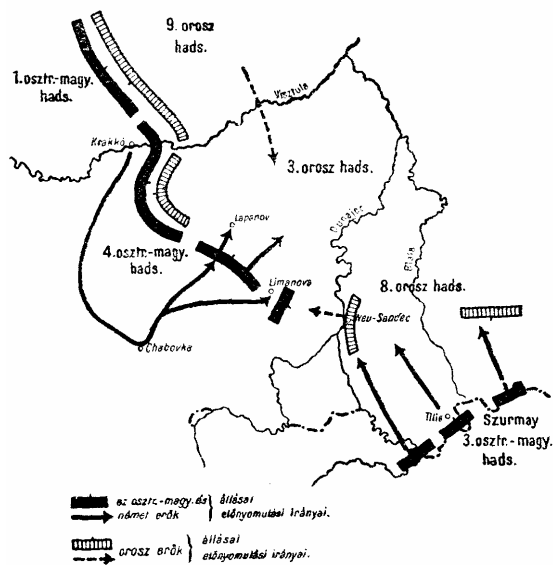
A szövetségesek haditerve az volt, hogy amíg a déli osztrák-magyar szárny állását megtartani törekszik, addig a Thorntól délre gyülekezett 9. német hadsereg a Nyugat-Lengyelországban összevont orosz erők jobbszárnyára tör és ezt összeroppantja.

Nikolajevics Miklós november 14-re tervezett megindulását a német 9. hadsereg megelőzte, mert már november 10-én Vloklaveknél rátámadt az oroszok szélső jobbszárnyára és ezt visszavetette. Ezt követte a németeknek Kutnó alatti győzelme, vagyis az orosz áttört jobbszárnyak egy része a Visztula, a másik pedig Lodz alá szorult. Itt és később Lovic alatt kerekedtek azok a mind a két fél számára hosszantartó, változatos és válságos harcok, amelyek eredményeként az év végére az ellenfelek nagyjában a Nida, Ravka és Bzura folyók által alkotott vonal hosszában állásháborúba voltak kénytelenek fogni.

Közben a déli szárnyon, december havában,

a limanova-lapanovi csata

keletkezett. Ebben az orosz 3. hadsereg az osztrák-magyar 4. és 3. hadsereg között támadt hézagon át óhajtotta elérni hadműveleti célját. A kerekedett küzdelem, amelyben a döntés végett az ellenfelek mindennünnen összehordtak fölös erőiket, végül is a német, osztrák és magyar fegyverek győzelmével végződött akkor, amikor az osztrák-magyar 3. hadsereg részei és a Szurmaj vezette csoport a Kárpátokból az orosz 3. hadsereg oldalába tört. A csata következménye az volt, hogy az oroszok a Dunajec folyóhoz húzódtak vissza.

Az ellenfelek helyzete a limanova-lapanovi csatában.

Mind a két lengyelországi hadjáratnak tehát az volt az eredménye, hogy a Visztula ívében támadó orosz erők soraiiban a központi hatalmak seregtestei nagy veszteségeket okoztak és a «gőzhenger»-t megállították. Vagyis Morvaországot és Sziléziát megóvták az ellenséges inváziótól és szétfoszlott az entente abbeli reménye, hogy a háborút rövidesen győzelmesen befejezheti.

Potiorek veresége.

A központi hatalmak általános haditervének keretében Ausztria-Magyarországnak Szerbiával és Montenegróval szemben kitűzött hadicélja csakis az lehetett, hogy a szerbeknek és montenegróiaknak a monarchia területére való betörése megakadályoztassák. De hogy hamarosan és a legnyomatékosabban megtorolják Szerbiának a szarajevói gyilkosságban való részességét, a két kis balkáni ellenséges állam fegyveres erőit gyors támadással döntőleg le akarták törni. Az ehhez szükséges felsőbbes erőt (2., 5. és 6. hadsereg) valóban fel is vonultatták a monarchia déli határának hosszában. De ezek valamennyiének harcbavetése már elmaradt, minthogy közben, és már augusztus elején, nyilvánvalóvá vált, hogy az orosz haderők mozgósítása és felvonulása sokkal hamarabb megy végbe, mint ahogy azt a központi hatalmak had vezet őségéi elgondolták. Ennélfogva a 2. osztrák-magyar hadseregnek az orosz hadszíntérre való átszállítása vált szükségessé, de a hadsereg főparancsnokságának azzal az engedményével, *hogy ha kell, akkor a 2. hadsereg egyes részei a Drina alsó folyása mellől támadó 5. hadseregünknek a Drinán való átkelését megsegíthetik.*

A 2. hadseregnek az orosz hadszíntérre való átszállítása folytán tehát egyelőre nem alkalmazhatott az osztrák-magyar hadvezetőség olyan felsőbbes nagy erőt, amely a siker legbiztosabb kelleke, *pedig az Összes körülmények a mellett szólottak, hogy igen nagy erőket alkalmazzanak. És bár ennél fogva kérdésessé vált a hadicél biztos elérése, a balkán haderők parancsnoka, Potiorek tábornok, a hadsereg főparancsnokság engedélye alapján a támadással vélte a legjobban megóvni a monarchiát az ellenséges erők betörése ellen.*

Az első hadi vállalkozások kudarca tehát elsősorban is az elégtelen erők alkalmazásában gyökeredzett. De szerepet játszottak még: a 2. hadseregnek átszállítása folytán a balkáni haderők átcsoportosításával járó súrlódások, a balkáni haderők főparancsnokának teljes önállóságra törekvése és végül, hogy a támadást a lehető legnehezebben legyűrhető természeti akadályokon és csakis a védőnek előnyökét nyújtó térszínen át hajtották végre.

Ki kell emelnünk a szerbeknek az egész hadjárat folyamán fáradalmakat és nélkülözéseket nem ismerő nagy szívósságát annak ellenére, hogy a nemzet az előző két balkánháború folytán ugyancsak legyengült. Ennek leghatalmasabb rugóit kétségen kívül a létért való küzdelem és az irántunk való gyűlölet, valamint az osztrák-magyar haderőknek a hadjárat elején való kudarcai alkották.

A hadjárat nagy veszteségei még abban is lelik magyarázatukat, hogy mind a két fél nagy elkeseredéssel és kitartással harcolt. Nálunk eleinte fokozta a veszteségeket a hadi tapasztalatok hiánya is.

Az erőviszonyok a következők voltak.

Leszámítva a orosz hadszíntérre szállított 2. hadsereget, Ausztria-Magyarország részéről felvonultak: az 5. és 6. hadsereg összesen 217 zászlóaljjal, 29 és ¹/₄ lovasszázaddal és 107 üteggel, vagyis 325,000 ember.

A három hadseregbe és egy hadseregcsoportba (uzicei) tagozott szerb erők mind össze 213 zászlóaljból, 50 lovasszázadból és 115 útegéből, összesen 260,000 emberből állottak, amelyekhez azonban mintegy 100,000 főnyi harmadvonalbeli harcos is tartozott. Montenegro 40,000 főre becsült tizenegy dandárral vonult fel.

Ezek a számok a védő felsőbbségét bizonyítják, akit hazájának védelmezésében, ismert körülmények között és a védelemhez felkészülten *a nemzetnek legfiatalabbja és legöregebbje is támogatott.*

Ljeónica-Loónica.

(A drinamenti első csata.)

A hadműveleteket az 5. hadsereg seregtestei kezdték meg augusztus 12-én a Drina alsó folyása mentén azzal a céllal, hogy a *Ljesnica és Losnica* körüli ellenséges állásokat

Aa 1914. évi drinamenti első csata színtere.

északról és délről átkarolólag megtámadták. Amikor azonban a terep okozta igen nagy nehézségek és az ellenség szívós védekezése folytán a támadás sikerre nem vezetett, az 5. hadsereg arccsoportja is megindult. De ennek sem volt nagy

haszna, mert a nagy fáradság és a heves ellenállás miatt augusztus 18-ig csak igen keveset haladtak előre csapataink. És mivel nem sok haszonnal járt a 2. hadsereg részeinek (köztük a budapesti IV. hadtestnek) a Száván át intézett előtörése, az 5. hadsereg szárnyait visszavonta. Másnap, bár Sabácnál erősítések léptek közbe, az 5. hadsereg csapatai sehol sem voltak képesek tért nyerni, mint-hogy kevés volt a tüzérségük, az igen rossz utakon pedig az utánszállítás csüdtörtököt mondott. Így tehát, miután félő volt, hogy a szerbek esetleges nagy erőikkel kezdett ellentámadásának seregtestjeink helyt állani képesek nem lesznek, már augusztus 19-én az egész 5. hadsereg

a Drina nyugati partjára húzódott vissza. Ezt a visszavonulást törekedtek megkönnyíteni még a fölös erejű ellenséggel szemben és nagy veszteségeik ellenére is augusztus 23-ig a 2. hadseregnek részei.

A 6. hadsereg hadtestei augusztus 15-22-ig általában megverték azokat az ellen-

séges erőket, amelyek Bosznia területére nyomultak be; majd harcba elegyedvén mintegy húsz zászlóaljnyi ellenséggel, ezt is visszavetették, *de augusztus 22-én már vissza kellett vonulniok*, tekintettel az 5. hadseregnek szerencsétlenül kiválasztott térszínen végrehajtott támadásának teljes kudarcára.

A hadjárat, vagy amiként nevezni is szokták, *a Drina-menti első csata az osztrák-magyar erők vereségével végződött, amely erőknek az volt a szerencséjük, hogy az ellenség nem üldözte őket, és pedig egyrészt elégtelen hadi anyagai miatt, másrészt mivel Románia és Bulgária még nem vallottak színt. A szerbek eredménye mind politikailag, mind katonailag igen jelentős volt.*

A szerbek betörése Magyarországra.

Amíg a kudarcral végződött első szerb hadjárat után a 2. hadseregnek az orosz hadszíntérre szállítása folytán a Szerbia ellen visszahagyott osztrák-magyar csapatoknak új támadáshoz való átcsoportosítása, létszámuknak és felszerelésüknek kiegészítése folyt, azalatt, szeptember 6-án, orosz unszólásra, egy szerb hadosztály *Mitrovica* és *Jarak* között betört a Szerémségbe. Ezt ugyanazon nap éjjelén bekerítették és elfogták. Ezenkívül ugyanekkor erősebb szerb erők *Kupinová*nál, gyengébb erők *Obrenová*nál, *Belgrád*-nál a Száván, *Pancsovd*től délre pedig a Dunán át betörték Magyarországra (összesen három gyalog- és egy lovashadosztály). A Kupinová-nál átjött ellenséges csapatok eleinte ugyan tért nyertek, de szeptember derekára a folyton erősbödő és *Krauss Alfréd* altábornagy parancsnoksága alá helyezett osztrák-magyar csapatok ellentámadásukkal kiverték őket az országból.

A Pancsova felé irányt vett szerb erőket egyik népfölkelő dandárunk állította meg, majd amikor erőink itt is növekedni kezdettek, a Dunán át kitakarodtak az országból

Gucevo-Boranja-Jagodnja-Sokolóhn, Planina.

(A drinamenti második csata.)

Az osztrák-magyar 2. hadseregnek az orosz hadszíntérre szállítása következtében a balkán haderők átcsoportosítása vált szükségessé. Ez augusztus 22-től szeptember i-ig a következőként történt meg: a Drina alsó folyása mentén és a Szávától északra az 5. hadsereg helyezkedett el a Krauss-féle csoporttal, míg a Drina középső és felső folyása hosszában, egészen Focáig, a 6. hadsereg készült támadásra.

A szerbek Magyarországra való betörésének hírére a balkán haderők főparancsnoka legott Valjevó felé támadásra rendelte összes haderőit.

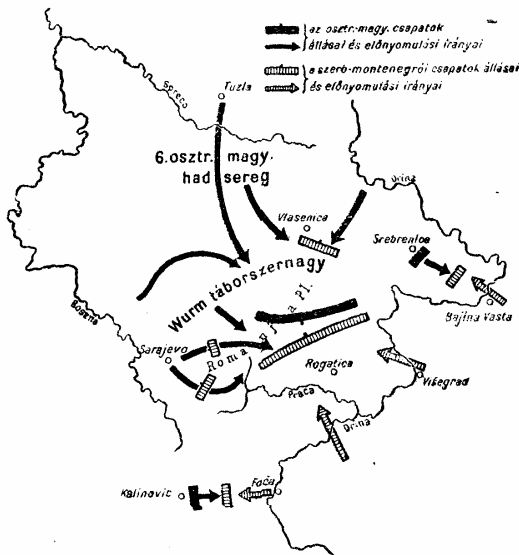
A szeptember 8-án megkezdett hadműveletek révén *az 5. hadseregnek a Drinán való átkelése nagy veszteségek kíséretében kudarcot vallott azért, mert az előkészületek meg nem jelelők voltak.* A 6. hadsereg részei heves harcok árán átjutottak a Drinán és szeptember 12-ig bár lassan (Gucevo, Boranja, Jagodnja-Sokolska planina), de mégis tért nyertek. Időközben az 5. hadsereg is átjutott ugyan a Drinán, de mindvégig heves küzdelmek

árán sem nyert tért már a békében is nagyszerűen kiépített ellenséges erődítésekkel szemben, bár később a Szerémségből Krauss és Lütgendorff csoportjai is támogatásra rendeltettek. A 6. hadsereget szeptember 13-tól 26-ig a szerbek *ismételt igen hevesen intézett támadásai érték* (Jagodnja, Kuliste, Gucevo), amelyek közben *váltakozó szerencsével elkeseredett és roppant nagy vesz-*

teségekkel járó harcok zajlottak le olyként, hogy végül a hadsereg állásait általában megtartotta. Ekkor azonban bekövetkezett a szerbeknek és montenegróiaknak Visegrád és Foca vonalából a 6. hadsereg jobboldala és háta elleni támadása, ami miatt a támadó hadműveleteket egyelőre be kellett szüntetni, illetőleg a Drina-menti második csatát félbe kellett szakítani.

A romanja-planinai csata.

Már szeptember elején Visegrád és Foca között szerb és montenegrói erők betörték Boszniába és Hercegovinába a végből, hogy az osztrák-magyar főerők hátában minél nagyobb zavart és fejtelenséget támasszanak. Általában igen hatékony irányban támadtak, mert előtörésük sikerülése esetén a 6. osztrák-magyar hadsereg a már Szerbiában elfoglalt állásait feladni lett volna kénytelen. Hogy azonban a támadás nem sikerült, abból eredt, hogy az aránylag nagyszabású hadműveletet csekély erők hajtották végre, hogy ezek sem törtek elő elég erőlyesen és végül, hogy a balkán haderők osztrák-magyar vezetősége meglepően gyorsan ellenrendszabályokhoz nyúlt.

Egyideig csak kisebb erők mérköztek, de amikor a szerb erők erősítéseket kaptak és így az ellenséges had a *Romanja-planinai*

21 CM-ES NÉMET ÜTEG AZ ANGOLOKTÓL ELFOGLALT FRANCIAORSZÁGI ÁLLÁSOKBAN.

ELHÓDÍTOTT ANGOL TŰZÉRSÉGI ÁLLÁS A FRANCIA HARCTERÉN.

ANGOL HINDU GYALOGSÁG FRANCIAORSZÁGBAN.

ANGOL HINDU LOVASSÁG ELŐNYOMULÓBAN A FRANCIA HARCTÉREN.

PERGŐTŰZ.

NEHÉZ GRÁNÁTOK ROBBANÁSA A CSATATÉREN.

FRANCIA TŰZÉRSÉG NEHÉZ ÁGYÚJÁT ÁLLÁSBA HOZZA.

A FRANCIAK GYARMATI KATONASÁGA:

1. szenegáli, - 2. guineai, - 3. szomali, - 4. tuniszi, - 5. anatóli, - 6. szudáni, - 7. dahomeji katonája.

nára, vagyis Szarajevó közvetlen közelébe ért, Potiorek Szarajevó őrségének fölös csapatait, valamint a 6. és 5. hadsereg nélkülözhető részeit, nemkülönben a hozzá érkezett pótlásokat is a betolakodók elé állította. A döntő harc október 18-án kezdődött és 22-én azzal végződött, hogy a szerb-montenegrói erők kitakarodtak Boszniából.

A Kolubara felé.

A romanja-planinai csata után az 5. hadsereg és a Szerémségben alakult Krauss-féle csoport újból megkezdte a támadást. Vállalkozásuk azonban nem sikerült, sőt október végén az egész drinamenti szerb arcvonal (három hadsereg) ellentámadásba fogott. Ez azonban váratlanul, október 30-án, félbeszakadt, sőt a Macvában harcoló szerb csapatok vissza is vonultak. Most alhatározta Potiorek, hogy a szerb fegyveres erőt a Száva és a Krupanj alól kezdett kétoldali átkarolással véglegesen megveri. A kerekedett nagy küzdelemben november 7-én a szerbek Valjevo felé megkezdték a visszavonulást, *vagyis a drinamenti második csata az osztrák-magyar fegyverek győzelmével végződött ugyan, de nem úgy, amiként azt a balkán haderők főparancsnoksága tervezte és remélte, mert hiszen a szerb erők idejekorán kisiklottak ellenségeik ölelő karjaiból.*

Az osztrák-magyar haderők az ellenség üldözését a balkán haderők főparancsnokságának rendelkezése folytán valóban *olyannyira hajszolva hajtották végre nedves és rossz időjárásban, az utánszállítás nagy nehézségei között és hiányos ruházatban és lábbeliekkel, hogy a csapatok ellenálló ereje és fizikai teljesítőképessége csakhamar rohamosa?! alászállt úgy, hogy 274 3₄ zászlóaljban csupán 232,000 ember volt* Ilyen körülmények között jött létre a

Kolubara- és Ljig-menti csata,

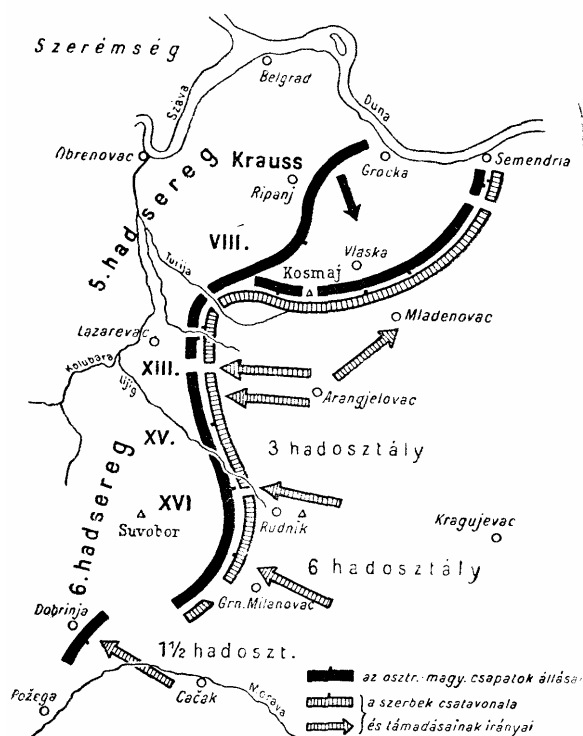
– amelyben a szerbek egész hadserege ismét szembe fordult velünk.

A támadást az 5. hadsereg kezdette meg azzal, hogy *Lazarevac* előtt átkelt a Kolubara folyón. A 6. hadsereg balszárnya csak nagy nehézségek árán volt képes a *Ljig* folyóig előre vergődni. Ugyanezen hadsereg jobbszárnya pedig *Cacak* (XVI. hadtest) és *Uzice* (4. hegyidandár) felé fejlődött harchoz a végből, hogy a szerb balszárnycsapatok karolja át. Általában napokon át eldöntetlen igen heves harcok dúltak, amelyek során, november 24-én, a balkán haderők főparancsnoksága döntő támadás végrehajtását rendelte el. November 28-án azonban a szerbek már nagyon is kifáradt csapataink ellen (*Lazarevac* és *Obrenovac* között) ellentámadást kezdtek, amelyet azonban csakhamar abbahagytak. November 27-én szélső jobbszárnyunk elérte *Uzicet*. Végre november 30-án a szerbek az 5. hadseregünk előtti állásaikat elhagyták, *vagyis a csatában az osztrák-magyar haderők győztek, bár létszámuk folyton apadt, erők pedig a végkimerülés határához jutottak az összes körülmények legáldatlanabb összecsapása folytán.*

A gorni-milanovaci-arangjelovaci coata.

Amíg az előző csatákban tökéletesen kimerült csapataink számára a balkán haderők főparancsnoksága pár napi pihenőt rendelt el, addig a Belgráddal szemben álló erőink december 2-án átkeltek a Dunán és a várost Krauss csoportjának kisebb részeivel együtt kardcsapás nélkül megszállták.

December 2-án Potiorek kiadta azt az intézkedést, hogy a *Cacak* és *Vlaska* között védelemre készülő szerb erőket akként óhajtja megtámadni, hogy a közepen, *Rudniknál*,

1914. évi gorni-milanovaci-arangjelovaci csata.

ban kísérli meg a menekülést. Ennélfogva az egész ország területéről bámulatos rövid idő alatt összehordta a fegyverforgatásra képes egyéneket és az ezekkel kiegészített seregtesteket nem a sok időt kívánó átkaroláshoz, hanem az ellenséges haderők áttöréséhez csoportosította, még pedig épp ott, ahol az osztrák-magyar erőeknek legsiralmasabb állapotban levő csatavonala, vagyis a 6. hadsereg állott.

Az ellentámadás következménye az volt, hogy a hónapokig tartó szinte páratlan nehéz harcok és nélkülözések után megtámadott csapataink meghátráltak, majd szinte veszni hagytak mindent és pedig főként azért, mivel a balkán haderők főparancsnoka

leköti őket, míg a szárnyakon, és pedig északon *Semendria*, délen pedig *Kragujevac* felé való előtöréssel bekeríti őket. Ámde a szerbek megelőzték ezt a kettős átkarolást, nem hagytak időt az osztrák-magyar csapatok erőre jutásához, mert december 7-án ellentámadást kezdve, a gorni-milanovac-arangjelovaci csatában, megadták a kegyelemdőfést a szinte halálra fáradt és állományának már egyharmada leapadt osztrák-magyar haderőknek.

A csata előtt a szerb hadvezetőség ugyanis azelőtt az elhatározás előtt állott, hogy vagy tovább is meghátrál és így feladja Szerbiának legértékesebb részét, vagy egy utolsó kétségbeesett lépésre határozza el magát, amely abból áll, hogy az elfoglalt állásokban minden erejével végső harcra készül. Az utóbbinak elhatározása után még arra is elszánta magát a szerb vezérlet, hogy nem a védelemben, hanem a hatásosabb támadás-

figyelmeztetések ellenére is a csapatok erejét a lehetőség határ am túl fokozta. Ez pedig megbosszulta magát, mert a teljes lelki és testi összeomlást idézte elő.

A megvert, de szerencsére alig üldözött osztrák-magyar haderők december derekára a Drina, Száva és a Duna mögé húzódtak vissza. *A visszaérkezett csapatok lőfegyver-állománya 98,756-ra csappant le.*

A balkáni 1914. évi egész hadjáratban az osztrák-magyar csapatokat 273,804 főnyi veszteség érte halottakban, hadifoglyokban, eltűntekben, sebesültekben és betegekben.

A hadjáratnak reánk nézve csupán az az eredménye könyvelhető el, hogy a harcokban ugyancsak roppant módon legyengült szerb fegyveres erő egy évig hadműveletekre képtelen volt.

A játszma eldöntetlen.

Ha az 1914. év eredményeit nagy vonásokban vázoltan összefoglaljuk, akkor a következők állapíthatók meg.

A háborúba elegyedett szövetségi csoportok egyike sem érte el hadicéljait, vagyis a jóslatok ellenére, igi4 végével a játszma eldöntetlen maradt! A németek nem roppantották össze nyugati ellenfeleiket; a francia tengerpartot sem érhették el; Ausztria-Magyarország még a Balkánon is tekintélyét megingató súlyos kudarcot vallott; Oroszország felsőbb-séges fegyveres ereje alaposan megtépázottan az év végén árokharcban állott; nyugaton a szövetségesek a maguk országaiban ugyancsak elképedten néztek szembe a föld alá bújt német seregtestekkel.

Akármelyik hadszíntér eseményeit is vizsgáljuk, megállapítható, hogy a sikertelenség főként abban rejlett, *hogy az ellenfelek a döntő jelentőségű pontokon semmikor sem alkalmaztak olyan felsőbb-séges erőket, amelyek az ellenfél fegyveres erejének megsemmisítésére vezethettek volna.* Ezt látjuk a németek nyugati hadszíntéri átkarolásra törekvő támadó jobbszárnya erejének megállapításánál; ezt látjuk a franciáknál is, akik a németek kezdéséből fakadó felsőbb-ségenek hatása alatt összes áttörési kísérleteiknél számbelileg gyengék voltak; a keleten Nikolajevics pedig nagy ereje ellenére sem volt képes bekeríteni és tönkreverni ellenfeleit.

Egyedül a németek keletporoszországi hadműveletei mutatnak mesteri vezetésből fakadó tüneményes sikereket, amelyek azonban a háború nagy arányai miatt a végső nagy célra nézve sajnos kevés kihatással voltak.

A központi hatalmak fegyveres erőinek vezetőségeinél a hadszínterek fontosság tekintetében nézeteltérések merültek fel, amelyek folytán erők szétforgácsolódtak.

Az egységes vezérlés, avagy az előre minden eshetőségre szabatosan körvonalozott haditerv hiánya máris lehetetlenné tette az erőknek egy ponton való összefogását. Felütötte fejét az az áldatlan, de a szövetségeknek természetes velejárója, hogy kiki a maga lábán óhajt jární, és külön célok miatt is, nem rendeli alá magát a másik fél érdekeinek.

Az összes arcvonalakon ért balsikerek folytán mind a két fél hadvezetőségei tanácsatlanságukban az egyedül üdvözítő és döntő sikereket ígérő mozgó háborút kátyúba juttatták és helyette olyan arányú *állásháborút* kezdtek egész Európában, amihez fogható a hadtörténelem nem mutat fel.

A központi hatalmaknál a keleti hadszíntéren szembeszökőleg azt látjuk, hogy Ausztria-Magyarország nagy veszteségei ellenére is, seregtesteiket többszörösen példátlan eréllyel igen nagy áldozatokat követelt támadásból támadásba rendelve, *végre is megállították az oroszok roppant nagy erőit.*

Ausztria-Magyarországra nézve ki kell emelnünk azt a tényt, hogy szövetségi kötelezettségét híven teljesítette nemcsak a háború elején kétszeres túlerővel szemben merész támadása végrehajtásával, hanem későbbi hadműveleteiben is, amikor példátlan erőmegfeszítéssel pótolván roppant nagy veszteségeit, megkapó gyorsasággal új hadsereget teremtett és amíg a maga, országa határait szinte egészen nyitva hagyta (Kárpátok), a németekkel karöltten, a hadicél elérésében szinte erején fölül kivette a maga részét.

A központi hatalmakra nézve azonban már aggodalomra okot szolgáltató baljóslatú körülmények is tűntek fel. Nevezetesen, hogy az összes hadszíntereken kerekedett állásháború folytán, valamint a tengerek felől is körülfogottan, országaik ostromlott várrá változtak, amelynek falai alatt olyan nyílt ellenség, hűtlenné vált szövetséges és ingadozó semlegesek állottak, amelyeknek roppant nagy számbeli és anyagi felsőbbségét beláthatatlan időre az egész világ biztosíthatta. De föleszméltek a központi hatalmak arra is, hogy nem képzelt olyan nagy küzdelem áll előttük, amelynek tartama előre nem látható és amelyhez sem katonailag, sem gazdaságilag eléggé fel nem készültek.

HADI ESEMÉNYEK 1915-BEN.

1914 végén a központi hatalmak hadvezetőségeinek 1915. évre vonatkozólag szétágazó véleményeik voltak. Mert amíg az osztrák-magyar hadvezetőség és Hindenburg úgy vélték, hogy a döntő hadműveleteket a keleti hadszíntéren kell végrehajtani, addig a német legfelsőbb hadvezetőség (Falkenhayn), hivatkozván az 1914-iki általános haditerv szellemére is, továbbra is a nyugati ellenfelekre kívánt lesújtani. De ezt a tervét csakhamar el kellett ejtenie, minthogy belátta, hogy a roppant sokat veszített osztrák-magyar hadseregek a felsőbbbbséges erőkkel rendelkező orosz fegyveres erőnek ellenállani képesek nem lesznek. Félő volt, hogy az osztrák-magyar csatavonal szétszakad és az oroszok Magyarországra törnek be. Ez tette szükségessé azt, hogy Németország Ausztria-Magyarországot közvetlenül megsegítse, ami abból állott, hogy előbb az úgynevezett «császári német déli hadsereget», később pedig még az úgynevezett «Beszkid-hadtest»-et is a Kárpátokba rendelte.

Conrad nagyszabású támadást javasolt és pedig úgy, hogy a központi hatalmak az orosz haderők szárnyait támadják meg Kelet-Poroszországból és délen a Kárpátokból

kiindulólág. Ezekkel a támadásokkal ugyanis azt remélte, hogy nemcsak Przemyslt sikerül felmentenie az ostrom alól, hanem végérvényesen biztosíthatja Magyarországot az ellenséges invázió ellen; sőt hitt abban, hogy végül az orosz fegyveres erőt össze is roppanthatja. Conrad terve beleillett a központi hatalmaknak abba a szándékába, hogy az orosz hadsereget egymás után végrehajtott támadásokkal részenként kell megverni.

Az 1915. év hadműveleteit tehát Conrad terve irányítja. Vagyis amíg a központi hatalmak keleten támadnak, addig nyugaton és délnyugaton, az olaszokkal szemben, a pusztá védelemre szorultak, állásaikat kívánják megtartani.

Az 1915. év végén Szerbia ellen kezdett támadó hadjáratnak különleges célja volt, nevezetesen: *utat nyitni a Balkánon át azért, hogy Törökország megsegítségét.*

Viadalok a Kárpátok birtokáért.

Conrad ama haditervének megfelelőleg, hogy az orosz haderőket állandó támadásokkal felmorzsolják, hozta létre a Kárpátokból megindított *harmadik lengyelországi hadjáratot*, amelynek első nagy mérkőzését az 1915. évi *kárpáti téli csatának* is szokás nevezni.

A Kárpátok hegyvonulatán át felette mostoha térszíni körülmények között végrehajtott támadás egyik szembeszökő jelensége gyanánt meg kell említenünk a küzdelemhez állott ellenfelek létszáma között mutatkozó igen nagy különbséget. Mert csakis így fogható fel és értékelhető *az a heroikus küzdelem, amelyben még a tél zordonsága is roppant nagy áldozatokat követelt.*

Amíg ugyanis az ugyancsak sokat vesztett orosz haderő Galíciában és Bukovinában álló csapatainak ütközetlétszáma 1915 elején 500,000 főre rúgott, amelyhez április hó végéig kerekén 200,000 főnyi erősítés érkezett, – *addig ugyanakkor Ausztria-Magyarországnak a keleti hadszíntéren- állóhadereje csupán 270,000 fegyverest számlált.* De ebből a Lengyelországban álló 1. és 2. hadseregre 90,000 fő jutott, *vagyis a Visztulától le egészen az oláh határig csak 180,000 ember állott őrt, azon a vonalon, ahol a felsőbbeséges erővel rendelkező ellenség ellen támadni kellett!* Ez a csekély erő azonban pótlások, Lengyelországból való átszállítások (1. és 2. hadsereg), valamint a Balkánról felszállított három hadtest, és végül a birodalmi német segítség (50,000 fő) révén 430,000 főre emelkedett április végére, vagyis arra az időre, amikor az úgynevezett «Kárpáti húsvéti-csata» zajlott le. Vagyis még ebben az időben is, amikor ugyancsak megerőltették magukat a központi hatalmak, kárukra számbeli nagy aránytalanságot látunk. *Ez, valamint a térszíni nehézségek, nemkülönben az utánszállítás bajai stb-ek voltak azután természetes okai annak, hogy a központi hatalmak céljaikat elérni nem tudták.* Mert bár a szélső jobbszárnyon elfoglalták ugyan Bukovinát, de a Duklai-hágótól kezdve csupán a Kárpátok lábai alá nyomhatták vissza az oroszokat, tehát Przemyslt sem menthették fel.

A mazuri téli csata.

A Kárpátokban vívott első nagy csatával szoros összefüggésbe jutott az a támadás, amelyet Kelet-Poroszországból indítottak meg a németek február 4-én.

Ez volt a mazuri téli csata.

A csata előzményeként a következőket említjük meg. Az oroszok 1914 augusztus havi tannenbergi és mazuri vereségeik után 1915 elején újra benyomultak Kelet-Poroszországba és ennek folyamán, 1915 január végére, az orosz 10. hadsereg a vázlaton látható vonalban árokharcban állott. Erősen felépített állásaiban annál is inkább biztonságban érezte magát, mivel a zord téli időjárás a hadműveleteket felette korlátozta. Hindenburg azonban ellenfelének tétlenségét arra használta fel, hogy ismét merész tervet alkotott. Azt határozta el ugyanis, hogy a mazuri tavak védőszárnya alatt két hadsereget vonultat fel és ezekkel előbb összeroppantja az orosz szárnyakat, majd az egész ellenséges hadsereget az *Augusztov* körüli erdőségekre szorítja be.

A támadást végrehajtott 8. és 9. német hadsereg nagy eréllyel és tüneményes sikerrel rontott az oroszokra, ezeket, *heves ellenállásuk ellenére is*, kiverte állásaikból és amiként az a vázlaton is látható: felbomlott soraikat csakugyan Augusztov alá űzte és itt körülfogta. Némileg visszafizettek az oroszok azzal, hogy március közepén *Mentei* városát fölprédálták. Hasonló szándékkal *Mlava* és *Willenberg* ellen kezdett támadásuk azonban már kudarccal végződött és végül is a *Prasznisz* körüli makacs harcokban fulladt el.

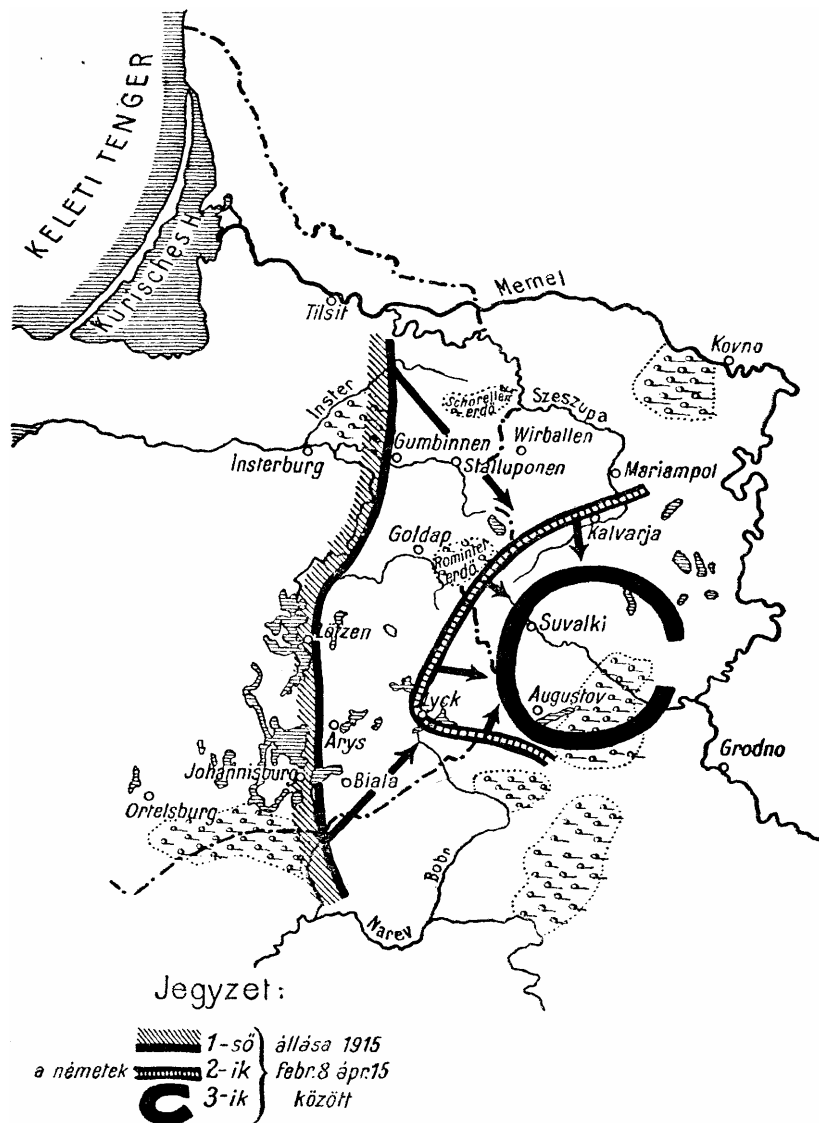
Bármilyen nagy is volt azonban a mazuri téli csata helyi sikere, *annak az általános nagy helyzetre döntő befolyása nem volt. Ennek oka abban rejlett, hogy a támadásra alkalmazott erők a keleti arcvonal roppant nagy méreteihez képest nagyon gyengék voltak.* A győzelemnek messzebb kiható eredménye csak akkor lehetett volna, ha még legalább is két-három német hadsereg áll a támadás folytatására rendelkezésre.

A húsvéti csata.

(1915 március 20.-április 25.)

Már 1915 elején az orosz haderők legnagyobb részét Galíciába szállították, hogy kiközösöljék azt a csorbát, melyet Nyugat-Lengyelországban ejtettek rajtuk a szövetségesek és hogy Magyarországra való betöréssel döntésre juttassák a háborút. A politikai háttér pedig az volt, hogy siker esetén Romániát és a Balkán-államokat is az entente oldalán háborúba rántsák.

A csata a szó szoros értelmében a hadtörténelem legnagyobb *téli* csatája volt. A legnagyobb volt, mivel oly összefüggő vonalon vívták, aminőn még soha; mivel majdnem teljes négy héten át viaskodtak egymással az ellenfelek; és mivel az éjjel és nappal majdnem szakadatlanul tartó küzdelemben példátlan hősiességgel intéztek rohamokat egymás ellen. Az események az 50, sőt néhol 100 kilométer széles Kárpátokban és azután

Az 1915. évi mazuri téli csata.

előhegyekben zajlottak le, még pedig a *Tilici-hdától* egészen a *Csernovicig* terjedő 380 kilométer hosszú csatavonalon.

A csatában a *Boroevics* (3.), a *Böhm-Ermolli* (2.), a *Linsingen* vezette birodalmi német déli és a *Pflanzer-Baltin* által vezetett hadseregek vettek részt. Később közéjük sorakozott még az úgynevezett német «Beszkid-hadtest». A csatára nézve nevezetes,

hogy nyugatról, a Tilici-hágótól kezdve, kelet felé fokozatosan fejlődött ki. Vagyis a döntést kereső támadások előbb Zboró felé irányultak, azután az Ondava, majd a Labore és Virava völgyében indultak meg az oroszok részéről. Ezeket követték a Lupkovi- és az Uzsoki-szorosnál és Stryj és az Ofter felső folyása mentén, legvégül pedig, szélső jobb-szárnyunk ellen, Kelet-Galiciában és Bukovinában végrehajtott támadások.

A nagy erőkkel végrehajtott orosz támadás eredménye az volt, *hogycsatavonatlunk csupán néhány kilométerrel szorult hátrább*. A kimerítés taktikája és a lépésről-lépésre való hátrálással kapcsolatos szívós védelmi harcaink tehát fényesen beváltak, és a győzelem, amelyben a központi hatalmak oszthatatlan dicsőséget szereztek, nemcsak azért volt fontos, mivel megállítottuk az orosz tömegeket, hanem mert ez volt biztos záloga a május havában végrehajtott gorlicei áttörés sikerének.

Przemysl.

Külön fejezetben kell összefoglalnunk Przemysl vára világháborús szereplését, amelynek örhadára nézve, a vár eleste alkalmával, az 1915. évi március 22-én kelt osztrák-magyar hadseregpáncs a többek között ezeket is írta: *Természeti erők és nem az ellenség győzte le őket. Az emberi erő végső határáig a hív kötelességteljesítés magas példányképei lesznek szemünkben. Przemysl védelme örök időkre hadseregünk ragyogó, dicsőséggel teljes lapját fogja alkotni!*

Ennek a dicsőségnek a javarésze pedig a magyar fegyvereket aranyozza be, mint-hogy a vár őrseregének 60 %-a magyar katona volt, akik egyszersmind a legnehezebb harcokat is vívták.

Przemysl, a modern technika vívmányaival való igen gyenge felszerelése ellenére is, abban az időben tartotta magát a hevesen ostromló ellenséggel szemben, amikor a jól felszerelt és bevehetetlennek hirdetett belga várak ámulatbaejtő rövid idő alatt elestek. A világháborúban Verdun-ön kívül Przemysl vára volt a második, amely rácáfolt arra, hogy a várak elvesztették jelentőségüket, ma már nem alkotnak akadályt és leg-feljebb csak arra jók, hogy nagyon rövid ideig állják el útját az ellenségnek.

A központi hatalmaknak az előző fejezetekben csak nagyjában ismertetett had-műveletei is eléggé megvilágítják a vár hadászati fontosságát és szereplését. Általában nagy területet védett. Átala erős vonallá lett a Visztula és a San folyók hossza. Támasztó pontjává vált a Kárpátok alján azokra a haderőkre nézve, amelyek Kelet-Galiciában hadakoztak. Fedezte az osztrák-magyar haderők 1914-iki visszavonulását, majd kés-leltette az ellenség előnyomulását, sőt tekintélyes orosz erőket kötött le akkor, amikor ostromára került a sor.

Przemyslnek két ostromidőszaka volt. Az *első ostrom* szeptember 17-től október 10-ig, a *második pedig* november 4-től 1915 március 22-ig tartott. A vár parancsnoka Kuzmanek Hermann tábornok s a védőszereg ereje 65 7a zászlóalj, 7 lovasszázad, 4

tábori üteg, 43 vartüzérszázad, 49 népfelkelő tüzérosztály és 8 utászszázad volt a szükséges műszaki csapatokkal és intézetekkel.

A várnak igazi jelentősége a működő hadsereggel kapcsolatosan mutatkozott. Így az 1914. évi felvonulás alatt az osztrák-magyar 3. és 4. hadseregnek hadianyagokban és élelmicikkekben felvételező középpontja volt; a Lemberg alatt harcolókat csapatokkal, ágyúkkal és lövészerrel támogatta; a hadműveletekbe teljesen a lebergi csatát követő időszakban kapcsolódott bele akkor, amikor fedezte a visszavonuló osztrák-magyar seregtesteket, gátat vetett az üldöző oroszoknak és így lehetővé tette, hogy az össze-vissza kuszált csapatok rendeződhessenek, pihenhessenek és új harcra felkészülhessenek. Első ostroma alatt kitöréseivel zavarta a seregtesteinket üldöző oroszokat és ezzel kapcsolatosan sok ellenséges erőt (120,000 főt) kötött le. 1914 október 12-ike után, amikor felszabadult első ostroma alól, őrseregének egy részével a mozgó háborúban is mintaszerűen együttműködött a tábori hadsereggel. Ki kell emelnünk főként azt, hogy a mintegy 18 nagyobb kitörésben a Fogarasi *Tamássy Árpád* altábornagy vezette 23. honvéd gyaloghadosztálynak jutott a legjelentőségtebb szerep.

A vár 1915 március 22-én, négy és fél havi körülvétel után, «becsülettel elesett», miután éhségtől gyötört és járni is már alig képes védőseregének egy részével március 19-én utoljára még egy kísérletet tett, hogy a körülvétel ellenséges gyűrűt szétszakítsa. Az őrhad felsőbb rendeleire az összes védőműveket, hidakat, fegyverzetet, lövészeret és minden egyéb fel nem becsülhető értékű hadianyagot megsemmisített úgy, hogy a győzőknek csak a vár romhalmaza jutott birtokába.

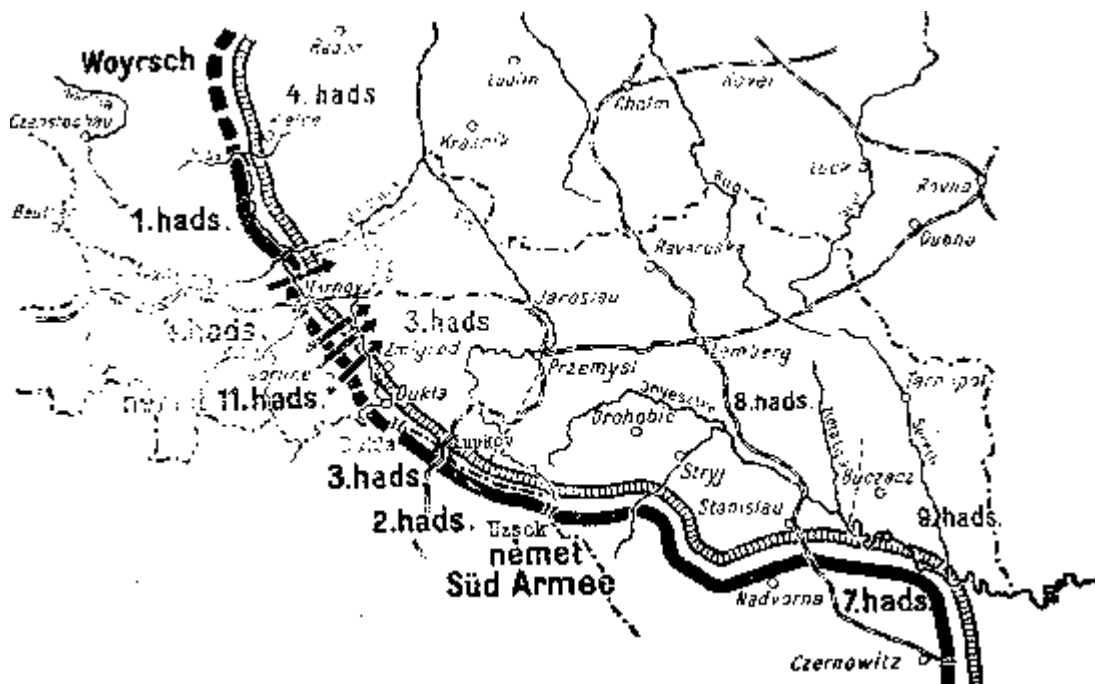
A gorlice-tarnovi áttörés.

A kárpáti téli csatákban igen sokat veszített és kimerült központi hatalmak helyzete 1915 első harmadában továbbra is válságos volt. Bizonyossá lett, hogy Anglia fegyveres erejének fejlesztése révén még az év folyamán a nyugati hadszíntéren az eddiginél is nagyobb számbeli felsőbbbségre törekszik. Megkezdődött az amerikai fokozottabb hadiszerszállítás is. Ezekhez járult, hogy a Dardanellák szárazföldi ostroma aggodalomra adott okot Törökországnak hadiszerekekben való szűkölködése miatt. Vagyis összegezve általában mindent, *valóban ütött a tizenkettedik órája annak, hogy a központi hatalmak elhatározzák, hogy vajjon a Keleten, avagy a Nyugaton keresik-e a döntést?*

Bár az orosz hadsereg hadiszerekekben már némileg szűkölködött, mégis a központi hatalmaknak a keleti hadszíntéren álló seregtestei immáron olyan gyöngék voltak, hogy már alig-alig vethettek gátat a felsőbbbséges erőkkel rendelkező orosz óriásnak.

A tanácskozások eredménye végre az lett, *hogy a központi hatalmak Oroszországot avatták főhadszíntérré.* Követelte ezt az a körülmény is, hogy Olaszország hadüzenete minden órában várható volt. Vagyis az Olaszország elleni védelemhez szükséges seregtestek egy részét csakis úgy teremthették elő, ha az orosz arcvonalat valamiként megrövi-

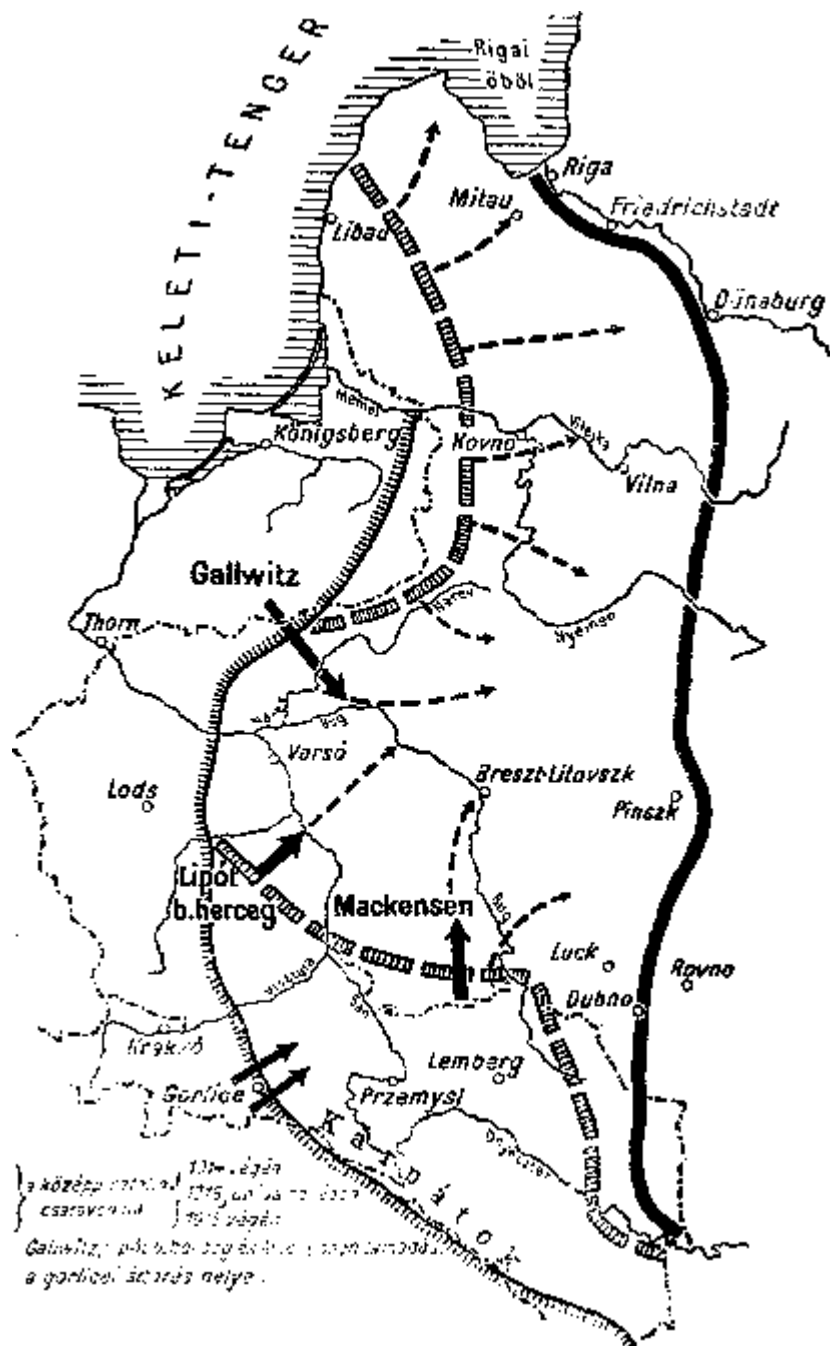
dítik. De támogatták az elhatározást politikai okok (Románia és a Balkán-államok magatartása) és földrajzi körülmények, nemkülönben az ellenséges csatavonalnak az a kedvezőtlen helyzete, hogy a Kárpátok alján végrehajtott sikeres áttörés esetén a kárpáti orosz arcvonalnak a hátába is lehet jutni. A tapasztalat ugyanis még azt mutatta, hogy igen hosszú csatavonalnál az áttörést követő átkarolásnak döntő sikere csak akkor lehet, ha a harcászati áttörésből minél nagyobb arányú hadműveleti, tehát távolra ható siker származik.

Az 1915. évi gor lice-tarnovi áttörés.

Conrad javaslata alapján tehát úgy határoztak a központi hatalmak hadvezetőségei, hogy Gorlice galíciai falunál kísérlik meg áttörni az orosz csatavonalat. E mellett szözlött az is, hogy biztos hírek érkeztek, hogy az itt álló és a kárpáti téli csatákban igen sokat vesztett orosz 3. hadsereg létszáma csekély és hadi anyagokban is gyenge lábon áll.

A soha nem remélt eredményeket felmutatott áttöréses nagy csatában, közvetve és közvetlenül, a következő hadseregek vettek részt. A központi hatalmak részéről: a Visztulától északra az 1. osztrák-magyar hadsereg (Dankl), a Visztulától délre egymás mellé sorakozottan az osztrák-magyar 4. (József Ferdinánd főherceg), a német 11. (Mackensen) és végül a Kárpátokban álló osztrák-magyar 3. hadsereg (Boroevics). Ezekkel szemben, északról dél felé haladva, a következő ellenséges hadseregek állottak: a 4., 3. és 8. orosz

Az 1915. évi gorlice-tamovi áttörést követő hadműveletek.

hadsereg. A támadás egész súlya a Ratkó Dimitriev tábornok vezette 3. orosz hadsereget érte május hó 2-án. Az oroszok a természettől is erős állásaikat a tábori erődítés szabályai szerint és minden rendelkezésre álló eszközökkel megerősítették. A védővonalak három sorban következtek egymás mögött; a Viszlóka folyó volt a második fővédelmi vonal.

Az oroszok Pflanzer-Baltin (7. hadsereg) részéről Bukovinában várták a támadást. Ámde amíg ez, valamint a Visztulától északra az 1. osztrák-magyar hadsereg tüntetett és a Kárpátokban álló többi hadsereg élénk tüzérségi harcot kezdett, *addig a fő támadást a Mackensen vezette 11. német és az osztrák-magyar 4. hadsereg hajtotta végre.* A rohamot eget és földet rázó pergőtűz előzte meg úgy, hogy az oroszok képtelenek voltak ellenállani a szövetségesek gyalogságának, *amely már május 2-án estére 16 kilométer szélességben és 4 kilométer mélységben áttörte az ellenséges vonalakat.* Május 3-án a szövetségesek ismét tért nyertek. Május 4-én az oroszok már a Viszlókától nyugatra épített állásaikat veszítették el. Másnap reggel pedig az ellenség már ellenállás nélkül kelet felé özönlött vissza. *Május 5-re az orosz 3. hadsereg veresége teljes volt* és csapatai a San mögé menekültek, hogy Przemysl várára támaszkodva, újra ellenállást fejtsenek ki az időközben összegyűjtött tartalékok segítségével.

A 3. orosz hadseregnek szinte mintaszerűen folytatott üldözése közben természetesen nehéz harcokkal párosult és visszacsapásokkal elegendő sorozatos nagy csaták keletkeztek, amelyekben már a Kárpátokból előtörő többi osztrák-magyar, valamint német segítő hadsereg (Linsingen) és Pflanzer-Baltin csapatai is résztvettek és állandóan előre jutottak, így került vissza Przemysl (június 3.), majd június 22-én Lemberg is, bár itt az oroszok politikai okokból mindenünnen összehordott csapataikkal makacsul védekeztek.

A központi hatalmak győzelme azonban messzebb is hatott. Nevezetesen Oroszország a Dardanellákat ostromló angolok és franciák megsegítésére Besszarábiában 150,000 főnyi haderőt vont össze, hogy ezt Konstantinápoly közelében partra tegye. Amikor azonban az orosz hadak helyzete Galiciában napról-napra rosszabbodott, lemondott konstantinápolyi tervéről és a hadsereg legnagyobb részét Bukovinába szállította.

Lemberg visszafoglalása után a központi hatalmak déli szárnya az oldalába jutott a Varsó körül álló orosz középnek, amelynek helyzete már azért is veszélyessé kezdett válni, mivel Kelet-Poroszországból a német hadseregek északról átkarolhatták. Méltán meghökkent pedig az orosz hadvezetőség akkor, mikor fönt északon, Kurlandban, Libau eleste után a németek Mitau felé is tért nyertek és amikor a franciák és angolok tehetetlensége következtében sehonnan sem ígérkezett segítség e válságos időszakban.

Az eddigi győzelmek további kiaknázása, valamint hogy az általános haditerv szerint az orosz fegyveres erőt tökéletesen leverjék, most már arra ösztönözte a központi hatalmakat, hogy az egész keleti arcvonalon megrohanják az orosz hadseregeket. És mivel ugyanaz a helyzet alakult ki, mint volt 1914-ben a háború megindulásakor, *most is követték Conrad egy év előtti haditervét,* vagyis a Kelet-Galiciában és Bukovinában álló hadseregek kivételével, *Gallwitz, Lipót bajor herceg és Mackensen alatt három*

olyan nagy hadseregcsoportot alkottak, amelyekkel a lengyelországi orosz várak oltalmában összeszorult orosz fegyveres erőt óhajtották körülfogni. A nagy rohamot az oroszországi várak feltartóztatni nem tudták. Valamennyi elesett, köztük legutoljára a leghátrább épített Breszt-Litovszk is. A roppant nagy anyagi áldozatok árán felépített, mindennel felszerelt, tehát bevehetetlennek hitt orosz várak eleste az entente összes hatalmasságait megdöbbsentette. Hiába kürtölte világgá az orosz hadvezetőség, hogy önként adta fel várait azért, mert azok csupán másodrendű erősségek voltak és így nem állhattak ellen a központi hatalmak tökéletes ostromló eszközeinek. A természetből is erős területeken épített nagy várak gyors eleste igazán szegénységi bizonyítványa volt az orosz hadvezetőségnek és az orosz haderők fizikai és erkölcsi erejének össze-roppanását jelentette.

A központi hatalmaknak Gorlicétől végrehajtott hadműveletei a világháborúnak áttöréses csatából fakadt nemcsak legsikeresebb, hanem messzire kiható nagy olyan támadó hadjárata volt, *amelyet, tekintettel Olaszország időközi hadbalépésére, valóban nagy merészen hajtottak végre. Az események azonban igazolták a központi hatalmakat, csak az a kár, hogy céljukat nem érhették el tökéletesen, mivel az orosz haderők kisiklottak a váraik alkotta zsákutcából.*

Szeptember 8-án a szövetségesek csatavonala nagyjában Rigától az oláh határig terjedt majdnem nyílegyenes vonalban. Az orosz kudarcok sorozatáért Nikola je vies nagyherceget tették felelőssé, akit elmozdítottak fővezéri állásából és helyette az orosz hadak fővezére a cár lett abban a reményben, hogy új életet önthet a szellemében is mélyen süllyedt hadseregbe.

Ezután a cár fővezérlete alá jutott orosz hadvezetőség lázas sietséggel munkához látott, összehordta a rendelkezésre álló tartalékokat és új hadjáratit tervet dolgozván ki, elhatározta, hogy Riga, Dünaburg, Minszk, Rovnó és a Szeret folyó között képzeit vonalban megállítja a központi hatalmakat. Minthogy pedig a központi hatalmak hadseregei még nem érték el azokat a területeket, amelyeket kívántak, ismét támadni kezdtek, vagyis az ellenfelek között újból heves harcok kerekedtek. Ezek révén északon a németek kezére jutottak: *Friedrichstadt, Jakobstadt* és *Lievenhofen*, sőt majdnem Dünaburg is, továbbá *Vilna*. Délen az elegyesen egymás mellett haladó szövetséges erők megszállták *Pinszket* és a *Styr, Ikva* és *Szeret* folyó ókig jutottak előre. A déli szárnyon ezután indult meg az úgynevezett «Rovnoi hadjárat», amelynek célja az volt, hogy az orosz várháromszög erősségeit elfoglalják. Ez azonban már csak részben sikerült, mert az oroszok *Kovel-Lemberg-Staniszlau* irányában át akarták törni a központi hatalmak csatavonalát. Az ide-oda hullámzó heves harcokban végül is a központi hatalmak kerekedtek felül, mert megghiúsították az oroszok szándékát. *Ezzel pedig az egész keleti hadszíntéren megszűnt a mozgó háború és állásharc kerekedett.*

A Dardanellák ostroma.

1914 október 2g-én Törökország is belépett a nagy küzdelembe.

Már ezt megelőzőleg, 1914 augusztus 3-án, a törökök elzárták a Dardanellákat és semlegességük biztosítása végett elrendelték fegyveres erejük mozgósítását (augusztus 28.). Mindez pedig azért történt, mert az entente nyilvánvalóan több, zavartalan és lehető legrövidebb úton összeköttetésbe kívánt jutni Oroszországgal. Ez pedig csak úgy történhetett meg, ha a Dardanellákat és a Boszporust is korlátlan birtokába ejti. Ezenkívül, amint tudjuk, Oroszországnak melegvizű, a világforgalomba bekapcsolódó tengerek utáni vágya és az Angliával ebben a tekintetben kötött egyezsége kétségtelenné tették, hogy Oroszország is utat kíván majd törni a Földközi-tenger felé. Vagyis az entente hatalmasságainak egy cél felé való együttes törekvése azt is eredményezhette, hogy a központi hatalmak köré vont gyűrű délkeleten is hamarosan teljessé válik. De a tengerszorosok elfoglalása révén Franciaország még azt is remélte, hogy emberekben való máris nagy veszteségeit az Oroszországból átszállított csapatokkal pótolni lesz képes. Áhítoztak a nyugati hatalmak Oroszország gabonájának feleslegére is. Viszont az ipari cikkekben szűkölködő és iparban gyenge Oroszország hadi anyagának nagy részét nyugatról várta. *Mindezeket a kölcsönös szükségleteket tartósan pedig csak úgy biztosíthatták, ha a Dardanellákat és a Boszporust kizárólag a maguk számára foglalják el.*

Mi sem természetesebb, minthogy a központi hatalmak által biztatott Törökország ellenállása a helyzetet fokozatosan kiélesítette, aminek oka az lett, *hogy október 21-en Törökország tökéletesen elzárta a tengerszorosokat.*

Még a formaszzerű hadüzenet előtt, október 29-én, a Fekete-tengeren a török és az orosz flották összecsaptak. Az összecsapásra az szolgáltatott okot, hogy az orosz flotta aknákat akart lerakni a Boszporus bejárata előtt, hogy a gyakorlatra induló török flotta kifutását megakadályozza. A török hajók erre megkezdték a tüzelést és egy orosz aknahajót és egy torpedózúzózt elsüllyesztettek, A harc folytatásaként a török hadihajók megjelentek az orosz partok előtt és sikerrel bombázták Szebasztopot és Teodoziát. A hadbakeveredést Oroszországgal az entente nyugati hatalmasságaival való háború is követte, minthogy az angolok november 3-án a Dardanellák bejárati erősségeit bombázták. Erre november 12-én a török császári kormány hadat üzent Angliának, Francia- és Oroszországnak. Mivel pedig Törökország már november havában az angolok protektorátusa alá helyezett Egyiptom ellen hadműveleteket kezdett, Anglia 1915 legelején Konstantinápoly megtámadását Ígérte. És amikor ennek ellenére a török hadműveletek nem maradtak abba, *1915 február végén az egyesült angol-francia flották a Dardanellák erősségeit ismét bombázták, de egyben a szoros út előtt fekvő szigeteken flottabázisokat létesítettek.* Ezt követőleg az entente-erők március 7-én kísérletet tettek csapatok partraszállításával, március 9., 15., 18. és 28-án bombázták a Dardanellák bejáratát és miután április 3-án partraszállásuk ismét kudarcot vallott, végre április 25-én a Gallipoli-fél-

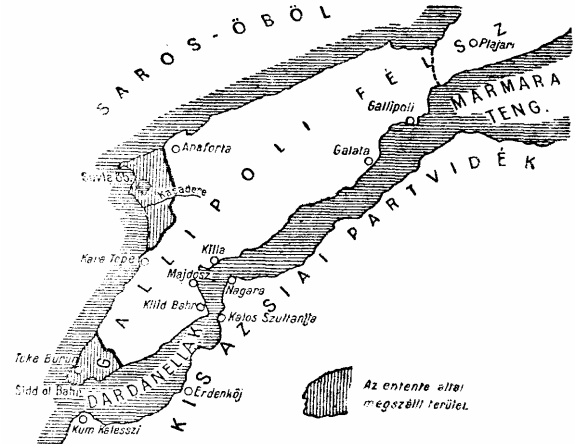
szigeten *Seddülbahmúl* és *Teke Burunnál* partraszállván, megkezdték a Dardanellák szárazföldi és tengeri együttes ostromát.

A *Hamilton* angol tábornok parancsnoksága alá helyezett szárazföldi ostromló hadsereg eleinte 90,000 emberből állott. De mivel ezekkel eredményt elérni nem tudott, erősítéseket kapott és így ereje 200,000 főre emelkedett. A török védősereget *Limán von Sanders* német lovassági tábornok, török tábornagy vezérelte valóban elismerésre méltó körültekintéssel és sikerrel. Neki eleinte a hat hadosztályból alakított 5. török hadsereg állott rendelkezésre és pedig mind a Gallipoli-félszigeten, mind pedig az ázsiai parton. Később a védelemben összesen 22 török hadosztály vett részt.

Az entente szárazföldi és tengeri kudarcának sorozata még akkor sem szűnt meg, amikor a hadműveleteket támogató tengeri erők egységeinek száma hatvanra szaporodott. Amikor azután a Besszarábiában összegyűjtött 150,000 főnyi orosz erő a gorlicei áttörés következményeként segítségül nem jöhetett, és miután a központi hatalmak haderőinek egy része 1915 október és november havában Szerbiát is elfoglalván, Bulgárián át közvetlen összeköttetésbe jutott Törökországgal, angol javaslatra, épp akkor határozta el az entente a vállalat félbeszakítását, amikor november havában a törökök nagyszabású támadó hadműveletek révén az entente csapatait a tengerbe óhajtották vetni. Erre tehát már nem kerülhetett sor, mert az entente elégtelen erővel, meggondolatlanul kezdett és igen nagy veszteségekkel kapcsolatos ostromát abbahagyta és december 20-án *Anaforta*, 1916 január 9-én pedig *Seddülbahr* alól csapatait elszállította.

A félsziget védelmezésében 1915 végén egy négy ágyúból álló 24 cm-es osztrák-magyar motorosüteg és egy 15 cm-es messzehordó ágyúsütegünk vett részt.

Bár a tízhónapos elkeseredéssel vívott rettenetes harcban a török seregi esteknek 66,000 halottjuk és 152,000 sebesültjük volt, az eredmény katonailag nagyjelentőségűnek volt mondható, mert a mellett, hogy a török hadsereg nem remélt ütőképességéről tett tanúságot, az entente a háború későbbi időszakában itt többé hadi vállalatba bocsájtkozni nem merészkedett, vagyis Törökország haderőinek nagy részét más hadszíntereken alkalmazhatta.

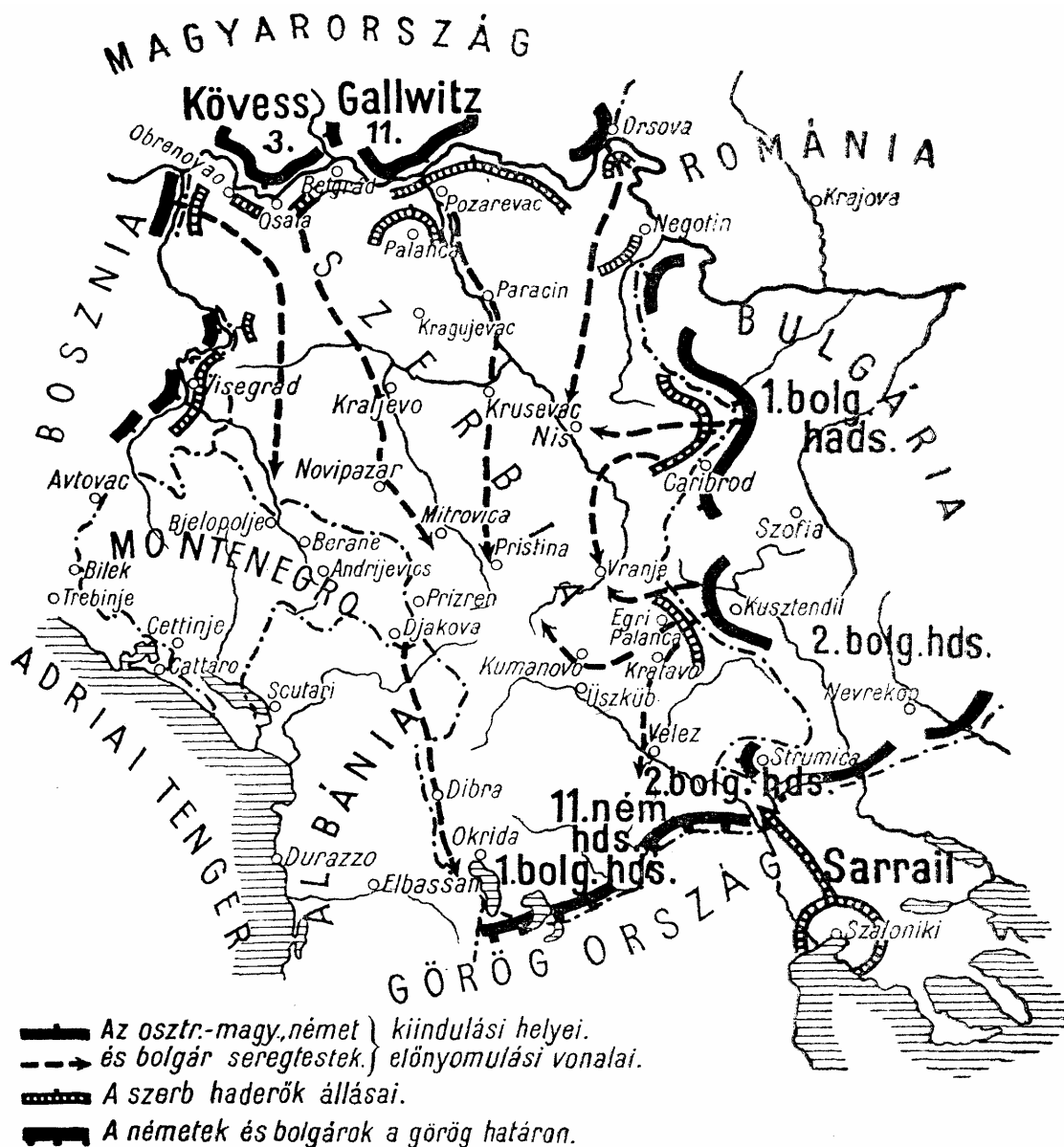

A Dardanellák ostroma.

Szerbia és Montenegró meghódítása.

Amikor az entente a Dardanellák ostromával a központi hatalmak szövetségében lévő Törökország szíve, fővárosa felé tört és amikor a Gallipoli-félszigeten kerekedett nagy harc folyamán az elszigeteltsége és gyenge ipara folytán válságos helyzetbe került török birodalom sürgős megsegítésre szorult a központi hatalmak elhatározták, hogy Szerbián át utat nyitnak a Kelet felé. Ez azonban az európai hadszínterek hadi helyzete következtében *csak 1915 második felében következhetett be* akkor, amikor az orosz fegyveres erőt egyidőre tehetetlenné tették, Olasz- és Franciaországban pedig a további pusztá védelem sikerrel kecsegtetett.

Az entente hatalmai viszont, amikor dolguk nemcsak az európai harctereken, hanem a Dardeneiáknál is nagyon rosszra fordult, minden követ megmozgattak hogy egy táborba tereljék ellenünk a Balkánt. Mindent ígértek azért, hogy közös erővel és a szerbekkel egyesülve támadjanak meg bennünket és a törököket. Szófiának odaigérték Macedóniát. De ez ellen a szerbek tiltakoztak. Sok rábeszélésre a szerb kormány mindössze arra volt hajlandó, hogy lemond Macedónia úgynevezett *nem vitás* részének egy kis darabkájáról, de ezt is csak a háború után adta volna oda, föltéve, hogy Bulgária a háborúban segítséget nyújt. Bulgária azonban nem ült fel a csalogatásnak, hanem közeledést keresett és talált a törökökhöz. Szeptember 17-én létrejött a török-bolgár megegyezés, amely kiigazítva a határt, Bulgária területét közel 2000 négyzetkilométerrel növelte. A megegyezés híre lesújtotta az entente-ot, amely még jobban meglepődött, amikor Bulgáriában szeptember 21-én elrendelték a mozgósítást. Az entente látta, hogy Bulgáriát elvesztette céljai számára, de azért még egy kísérletet tett. Új javaslatokkal állott elő. De Bulgáriát semmiféle ígéretük nem tántoríthatta meg. A bolgár mozgósítást Görögország mozgósítása is követte. Románia nem mozgósított, kijelentvén, hogy a román beavatkozás ideje még nem érkezett el. *Az entente ekkor cselekvésre határozta el magát és csapatokat szállított partra Salonikiben, állítólag azért, hogy a szerbeknek segítséget vigyen, voltaképpen pedig azért, hogy a Dardanelláknál való nagy kudarc után az egész harcteret áttegye a Balkánra s megtámadhassa Bulgáriát és rajta át Törökországot.* Venizelosz, a görög miniszterelnök, aki augusztusban titokban lekötölte magát az entente-nak, úgy rendezte a dolgot, hogy a semlegességre hivatkozva, tiltakozni fog ugyan az entente-csapatok partraszállítása ellen, de átvonulásuk elé akadályt nem gördít. Sőt ha Bulgária közben megtámadja Szerbiát, életbelépettnek tekinti a szerbekkel való *casus foederis* és azonnal hadműveleteket kezd. Közben az entente megkezdte csapatainak partraszállítását, hogy a bolgár kormányhoz intézett ultimátumának még nagyobb súlyt adjon. Ámde Bulgária nem ijedt meg és elutasította a követeléseket. *Ennek október 11-én teljes szakítás volt a vége.* Közben azonban Venizelosz kétszínűséget a görög kamarában leplezték, mire Konstantin király kijelentette, hogy nem követheti tovább a kormány politikáját. Erre Venizelosz lemondott. Bulgária ezalatt teljesen felkészült s a háta mögött tudva egy nagy török hadsereget, nyugodtan várta a leszámolás pillanatát.

Szerbia meghódítása 1915-ben.

1915 szeptember 26-án *Plessben* kötötték meg a központi hatalmak Bulgáriával azt az egyezséget, amely szerint Németország, Ausztria-Magyarország és Bulgária együttesen, középpontiasan végrehajtott támadással verik le a szerb fegyveres erőt.

Tekintetbe véve pedig Görögország és Románia magatartását, valamint az entente-nak Szalonikinél történt partraszállását, a támadásra szánt erőket a következőként csoportosították. Egységesen vezetetten *Mackensen* német vezérezeredes alatt a Drina középső folyása mentén Visegrád körül 1 osztrák-magyar hadosztály, a Drina torkolatánál 1 dandár, a Száva és a Duna hosszában a *Kövess* vezette 3. osztrák-magyar (7 hadosztály) és a *Gallwitz* vezette 11. német hadsereg (10 hadosztály, később még az úgynevezett «Alpenkorps» is), és végül a szerb-bolgár határon *Bojadjev* tábornok alatt az 1. bolgár hadsereg (4 hadosztály). Ezeknek jutott az a feladat, hogy a szerb fegyveres erőt *Kragujevac-Paracsin-Nis* területén csatára kényszerítsék és megverjék.

A három hadosztályból álló 2. bolgár hadsereg azzal a feladattal vonult fel *Küsiendij* körül, hogy innen betörve Szerbiába, egyrészt elállja a szerbeknek Szaloniki felé vezető útját, másrészt/pedig, hogy megakadályozza a Szalonikinél partra szállott entente erőknek a Vardar völgyén észak felé való előnyomulását. A bolgárok többi erői (összesen 5 hadosztály) részint tartalékul szolgáltak, részint pedig a görög és a román határok hosszában helyezkedtek el.

A Duna és a Száva akadályt alkotó vonala mögött az osztrák-magyar és német erők felvonulása *gyorsan és feltűnés nélkül olyként ment végbe, hogy az ezt követő támadás a szerbekel meglepte*, akik az entente-ai együtt nem hitték, hogy innen indul meg a főtámadás.

A szerb hadvezetőség az 1914-ben ért veszteségek után haderejét átszervezte és elegendő hadi anyagokra is tett szert. így négy hadseregben összesen 250,000 fegyverese volt. Ezzel azonban, okulva az 1914-i vereségen és politikai okokból is, nem volt hajlandó betörni Ausztria-Magyarországba, hanem Bulgáriát óhajtotta megtámadni, még mielőtt ez szövetségre lép a központi hatalmakkal. Ezt azonban az entente nem engedte meg, mert a végsőkig hitt Bulgáriának hozzája való csatlakozásában. A szerb fegyveres erőből tehát két hadsereg Keleten és a Vardar völgyében vonult fel Bulgária ellenében, egy-egy hadsereg pedig a Duna és Száva hosszában. A tartalék Palankánál állott.

A nemzetközi jog durva megsértésével szeptember 6-án *Sarrail* francia tábornok vezetése alatt Szalonikiben partra szállott entente-erők (egyelőre csak 5 hadosztály) a Vardar völgyén át óhajtottak a szerbek segítségére sietni.

A *hadműveletek* *Mackensen* kezdte meg október 7-11. között *azzal*, hogy hadseregei átkeltek a Drinán, Szván és a Dunán. Miután a szövetségesek *Pozsarovác*nál (okt. 14.), az *Avaia-hegynél* (okt. 16.) és *Obrencvác*nál (okt. 18.) áttörték a szerbek első tövedéig vonalát, délnek üzték őket. Közben a bolgár 1. hadsereg visszavetette a vele szembe támadó szerbeket és miután az osztrák-magyar csapatoknak a Drina völgyéből előtörő részei *Visegrádot* elfoglalták, a visszavonuló szerbeket *Kövess Kraljevó*, *Gallwitz* pedig *Krusevác* felé követte. *Bojadjev* november 5-én *Nist* ejtette hatalmába, de mveel balszárnya nem terjeszkedett ki eléggé délnek, a szerbek *Pristina* felé kisik-

lottak a szövetségesek gyűrűjéből. A belgrád-konstantinápolyi vasút azonban szabaddá lett. Ezalatt a bolgár 2. hadsereg *Vranjába, Egri-Palankába*, és *Üszkübbe*, majd *Kumanovába* és *Velezhe* jutott és a *Babuna-szorosha*. nyomta azokat a szerb erőket, amelyek *Velezben* várták az entente csapatait. Az entente három hadosztálya ugyan *Strumica, Krivolác* és *Velez* alá jutott, de már lekészt attól, hogy segítségére legyen a szerbeknek. Ezután északon *Kövess* hadserege *Novipazarha* érkezett, ahonnan *Mitrovica alá*. fordult, *Gallwitz* pedig *Kursumlján* át *Pristináha*. igyekezett. És mivel az 1. bolgár hadsereg délen, *Veleznél*, az entente előtt az utakat elállotta, a szerbek *rigómezei csatájukat* (nov. 23-24.) is feladták és *Prizren* alá húzódtak. Itt december 1-én zajlott le bolgár és szerb erők között az utolsó csata, amelyből a szerb hadsereg maradéka Montenegróba és Albániába menekült. December 8-án foglalták el a bolgárok *Okridát*, szerb Macedónia utolsó városát.

Az entente-nak a görög határoktól északra a Vardar mind a két partján állást foglalt részei ellen december 9-én *Todorov* hadserege támadást kezdett és azokat a görög határok mögé szorította.

Most sor került *Montenegróra* is, amely ellen *Kövess* indította meg a hadműveleteket pusztán osztrák-magyar csapatokkal. Kiindulási pontok voltak: nyugaton *Cattaro, Trebinje, Bilek, Avtovac*; keleten *Bjelopolje, Berane* és *Andrijevics*. Heves harcok voltak *Berane*, azután a *Lim*, a *Tara* és a *Piva* folyók szakadécai körül. Január 10-én esett el a *Lovcsen*, Montenegró kulcsponja. *Cétinje* január 13-án jutott birtokunkba; másnap pedig *Antivarit* szállottuk meg, *ami után Montenegró lerakta fegyvereit*.

Az első négy isonzói csata.

Azzal a pillanattal, hogy Olaszország 1914 augusztus 3-án kivonta magát a hármasszövetségben vállalt kötelezettségeinek teljesítése alól és semlegességi nyilatkozatot tett, nyilvánvalóvá vált, hogy idővel, megvárván a legkedvezőbb pillanatot, nyílt ellenségként fog fellépni Ausztria-Magyarországgal szemben. Hiába törekedtek ezután a központi hatalmak arra, hogy Itáliát területi engedményekkel kielégítsék és megfordulásra bírják. A volt szövetséges ugyanis mind többet és többet kívánt és a hosszú időn át tekintélyes területek átengedéséért folyó tárgyalások végül is a szertelen követelések miatt végleg zátonyra jutottak. Ebben a tíz hónapra terjedő időszakban Olaszország zavartalanul készülhetett fel a háborúra, minthogy a központi hatalmak fegyveres erői más hadszíntereken küzdve küzdöttek. Tárt karokkal fogadta tehát őt a kudarcokat vallott entente, amely mindent ígért, csak hogy táborát új szövetséggel gyarapíthassa. Így jött létre 1915 április 26-án Angliával és Franciaországgal az a megegyezés, amely arra kötelezte Olaszországot, hogy egy hónap múltán meg kell támadnia Ausztria-Magyarországot. Erre Itália május 4-én felbontotta a hármasszövetséget, 1915 május 23-án pedig megüzente a háborút Ausztria-Magyarországnak. Hogy Németország miért nem üzent azonnal hadat Olaszországnak, oka az volt, hogy Németország az ellene üzött világpropaganda miatt

nem óhajtott támadó gyanánt feltűnni és mert a külvilággal való összeköttetéseit csak a legvégső esetben kívánta megszakítani.

Politikai és katonai tekintetek Olaszország támadó hadműveleteinek főirányát elsősorban is az *Isonzó folyó mellékére* és tovább kelet felé szabták meg, minthogy ebben az irányban voltak azok a területek (Trieszt, Isztriai-félsziget, a magyar és horvát tengerpart és végül a szorongatott Szerbia), amelyeket Olaszország követelt a maga számára. A másik irány *Toblachha*, a Dráva eredetéhez vezetett, ahol a Dráva-melléki és a Tirolban küzdő osztrák-magyar csapatok ütőerét alkotó vasúti vonalat óhajtotta elfoglalni. A harmadik cél *Trient* elfoglalása volt.

Ausztria-Magyarország, megfelelő erők hiánya miatt, egyelőre a puszta védelemre szorult.

A hadüzenetet követő időszak kölcsönös erőviszonyai igen érdekes képet mutatnak. Ausztria-Magyarország ugyanis május derekán a mintegy 600 kilométer hosszú arcvonalon csupán 125 zászlóalj, 187⁴ lovasszázad és 67 üteg felett rendelkezett. A hadüzenetet követő napon a két legfontosabb ponton, Görznel 11, Tolmeinnél pedig csak 12 zászlóalj állott; a csatavonal többi részén, a tengertől egészen Svájcig pedig már 114 zászlóalj volt.

Ha tehát a tíz hónap óta készülő olasz hadvezetőség a hadüzenetet követőleg azonnal elszántan támad, szinte zeneszóval érhetne volna el még a távolabbi hadművelési céljait is. De június közepéig mit sem merészelt, annak ellenére, hogy ebben az időben az Isonzó mellékén 820 ágyúval 210,000 fegyverese, Karintia ellenében 280 ágyúval 70,000, Tirol körül pedig 510 ágyúval 180,000 katonája állott támadásra készen.

Az osztrák-magyar csapatok *Jenő* főherceg lovassági tábornok főparancsnoksága alatt három hadsereget alkottak, és pedig: a tiroli részeken *Dankl Viktor* lovassági tábornok, a karintiai és krajnai határ mentén *Rohr Ferenc* lovassági tábornok, az isonzói arcvonalon pedig *Boroevics Szvetozár* gyalogsági tábornok vezetése alatt. *Olaszország* fegyveres erejéből egyelőre 36 hadosztály (500 zászlóalj) vonult fel az Adria-tengertől a svájci határig a következőképen: az Isonzó ellen a 14 hadosztályból alakított III. (aostai herceg) és II. (Frugoni) hadsereg, a karintiai határ felé az úgynevezett «Carnia-csoport» (egy hadtest), Tirol ellen pedig ugyancsak a 14 hadosztályból álló IV. (Burzati) és az I. (Nava) hadsereg.

Az olaszoknak az Isonzó alá rendelt erői, a tiroli és karintiai arcvonalnak előző megszállása után, igen lassan és roppant óvatosan vonultak fel úgy, hogy *az első igazi nagy csatára csak június utolsó harmadában került a sor.* Ez volt oka azután annak, hogy Ausztria-Magyarország négy hét alatt mindenünnen összehordott erőivel az első isonzói csata idején a határok hosszában már jól felkészülten várta új ellenségét. *Vagyis az első pörölycsapás már elkészült, szertefoszlott a gyors siker vérmes reménye, sőt majdnem két és fél éven át roppant nagy áldozatokat követelt tizenegy csatában sem érhatték el az olaszok még a legközelebbi hadművelési céljaikat sem!*

A négy hétig tartó csatározások folyamán, amelyek itt-ott nagyobb ütközetekké is fejlődtek, az I. és IV. olasz hadsereg eleinte a tiroli és karintiai arcvonalon tért nyert,

de csak azért, mivel hadvezetőségünk a határok kiugró és védelemre nem alkalmas területeinek egy részét kiürítette. Az Isonzó hosszában, Karfreit környékén, Görz körül, de főként Plávánál igen heves olyan és kézitusaival is elegyes harcok kerekedtek, amelyekben az olaszokat érte nagy veszteség.

A döntésre hivatott nagy csaták az «isonzói csaták» voltak, amelyek közül 1915-ben négy zajlott le, és pedig: az első június 23-tól július 7-ig, a második július 18-tól 30-ig* a harmadik október 18-tól 31-ig és végül a negyedik november 10-től 30-ig.

Az olasz hadszíntér.

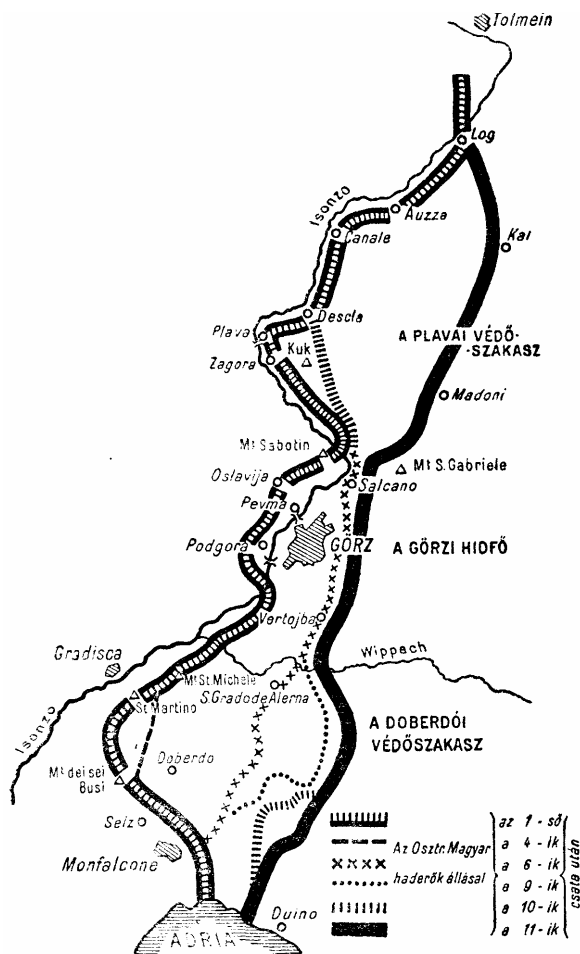
Az *első csatában*, amíg a karintiai és tiroli arcvonalon 250,000 olasz gyalogos 1000 ágyúval védte az Isonzó mellékén 820 ágyúval és 210,000 emberrel támadó II. és III. olasz hadsereg hátát, addig az utóbbiak a *görzi hídfő* és a *doberdói fenntérség* ellen támadtak. *Rettenetes harc dült főként a Doberdó birtokáért!* Június 28. és 29-én a görzi hídfő és a Doberdó ellen hat-hat támadást intéztek. A döntő nagy csatát június 30-tól július 7-ig vívták meg a Doberdón. 30-án az olaszoknak huszonkét olyan támadása vallott kudarcot, amelyekben háromban több hadosztály támadt egyszerre. Július 1-én hét, 2-án kilenc, 3-án egy, 4-én roppant heves tüzérségi előkészítés után a Doberdó ellen négy nagy általános és hat kisebb támadást vertek vissza a védők. Július 5-én a csata hevesége elérte tetőpontját, amelyben a Doberdó ellen egymásután huszonkét rohamot intéztek.

Július 6-án, amikor némileg ellanyhult a harc, csak öt támadás érte a védőket! Július 7-én utoljára lobbant fel a harc a Doberdón akkor, amikor tíz rohamot intéztek az olaszok összegezve pedig mindent, június 23-tól július 7-ig a védők nyolcvanhat támadást vertek vissza olyként, hogy igen sok esetben elkeseredett kézitusa is került a sor!

Alig tíz napi megszakítás után megkezdődött a második csata, amelyhez mind a két fél részéről egészben vagy részben új csapatok állottak harchoz.

Ezt megelőzőleg Tiroiban is tüntetésképpen támadtak az olaszok, de mindvégig hiába.

A második csatában is a görzi hídfőt és a Doberdót érték a támadások. Heves és pergőtűzig fokozott tüzérségi harcok után a Doberdón Monte S. Michèle, Monte dei sei Busi, a görzi hídfőnél a Monte Sabotino, Podgora, Pevma, Oslavija birtokáért folytak váltakozó szerencsével rettenetes harcok, amelyekben ha nem is voltak az első csatához hasonló összefüggő nagy támadások, de valahol mégis csak előtörték az olaszok. Július 25-e után a harcok gyűjtőpontjai a Monte dei sei Busi és Monte S. Michèle voltak, amelyek a rohamok és ellenrohamok alatt gazdát cserélgettek. Mind a két felet roppant veszteségek érték. így például VII. hadtestünknek tíz nap alatt 30,000 főnyi vesztesége volt. A csata még augusztus 17-ig tombolt, amely idő alatt azonban már csak ostromárkokkal

Az isonzoí csaták színtere.

Az isonzoí csaták színtere.

iparkodtak előre jutni az olaszok. A csatában részünkről 78,000 ember vett részt 180 géppuskával és 371 ágyúval. Ezekkel szemben az olaszok ereje 250,000 ember, 530 géppuska és 860 ágyú volt.

A második csata utáni és kimerülés okozta nagy harci szünetet az ellenfelek arra használták fel, hogy új csatához készüljenek. A harmadik és negyedik csata között bajos időbelileg szabatos határt vonni, minthogy a nagy erők támadásai közben kisebbek

soha sem szüntek meg harcolni. Ha összevonjuk a két csatát, *akkor 47 napon át szakadatlanul folyt a harc*, amelyben ismét a görzi hídfő és a Doberdó birtokáért vetélkedtek egymással az ellenfelek. Ismét a Monte Sabotino, Podgora és Oslavija, a Doberdón pedig Peteano, Monte S. Michèle, S. Martino és Monte dei sei Busi voltak a csatatér izzó pontjai. A Doberdón főként a 20. honvéd gyaloghadosztály vitézkedett. Az időjárás mostoha körülményei ellenére is támadások és ellentámadások követték egymást. *A leghevesebb harc Oslavijánál dült, ahol november végén az olaszok 54 zászlóaljukkal hiába támadtak nyolc zászlóaljunk ellen! Podgora ellen negyvenszer, Oslavija ellen harmincszor, a Monte Sabotino ellen pedig tizenötször hiába törtek előre az olasz zászlóaljak!*

Ebben a csatában érte végpusztulás Görz városát, amikor november 18-tól kezdve öt napon át tartó bombázás révén az olaszok katonailag meg nem okolt módon az egész várost rommá lőtték.

A Doberdó ostroma november 10-én kezdődött meg igazán, amely heveségében állandóan növekedett. Itt a váltakozó szerencsével folyó harcokban roppant sokat veszített a védő. A küzdelem csak december 10-én ért véget, amikor erős fagy következett be.

Az olasz háború állapotát 1915 november végén hadvezetőségünk jellemezte a legjobban, amikor hivatalos jelentésében többek között ezeket mondta: Az olasz legfőbb hadvezetőség közkezen forgó hivatalos jelentései az utóbbi időben feltűnően gyakran számolnak be sikerről. Ezzel szemben ma, fél évvel volt szövetségésünk hadüzenete után, a legvilágosabban megállapíthatjuk, hogy e háború megkezdésekor választott védelmi harcvonalunkat az egész vonalon – az Isonzónál már a negyedik csatában – győzelmesen megvédtük és birtokunkban tartjuk. Az ellenség a délnyugaton folyó harc megkezdése óta még csak azokat a célokat sem tudta megközelíteni, amelyekről azt remélte, hogy első nekifutamodásra éri el, ellenben a háború folyamán halottakban és sebesültekben már fél millió embert veszített.

Francia és angol kudarcok a nyugati hadszíntéren.

Az 1914 év végével a nyugati hadszíntéren kerekedett állásháború az általános hadihelyzetre és haditervekre való tekintettel az 1915. évben sem változott át valóságos mozgó háborúvá, bár az entente az úgynevezett *Kitchener-jele gyarmati hadsereg* beérkezése után a németek 1.900,000 emberével szemben az év vége felé már 2.800,000 fegyverest állított harcba.

1915 január havától augusztus végéig e harctéren szakadatlanul küzdöttek egymással az ellenfelek. A megerősített állások elleni harc oly arányokat öltött, aminőket a múlt háborúiban soha sem tapasztaltunk. Engedve annak a taktikai tételnek, hogy egyedül a támadás hoz döntő sikert, és tévedve a védők erejében, a szövetségésesek állandóan ostromolták a németek alkotta védőállásokat, *Kudarcuk az egységes vezetés hiányának tudható be és annak, hogy a döntő pontokon a győzelem zálogát magában rejtő tömegeket*

összehozni semmikor sem voltak képesek. Ez abban leli magyarázatát, hogy a védelemre utalt területeken, a németek támadásától való félelmükben, a kelletténél több erőt hagytak.

A németek nem a puszta védelemben vívták ki döntő sikereiket, hanem amint alkalom kínálkozott és célszerű is volt, ellentámadásokkal fokozták ellenfeleik veszteségét. Eljárásukkal nemcsak a saját akaratukat érvényesítették, hanem fönntartották csapataik frissességét, támadó szellemét és a legtöbb esetben kevés veszteség árán birtokukba kerítették a szükséges állásokat.

Térszűke akadályozza, hogy mindazokat az összecsapásokat ismertessük, amelyek az egész év folyamán ezen a hadszíntéren lezajlottak. Csakis a nagyobb arányokat öltött harcokat soroljuk fel általánosságban annak bizonyításául, hogy a németek a védelemben is kitűntek. A nagyobb arányú csaták és ütközetek a következők voltak: három csata *Perthes-les Hurlus-Beauséjour* alatt (január 8-13., február 1-5. és 16-19.), a *soissoni csata* (január 8-14.), a *münsteri 1. és 2. csata* (február 9-től március 20., valamint július 20-tól október 14.), a *champagnei téli csata* (február 21-től március 20.), a *neuve-chapellei csata* (március 10-14.), az *Ypern körüli* nagy harcok (április 22-től május 25.) és végül a *La Bassée-Arras csata* (május 9-től július 23.).

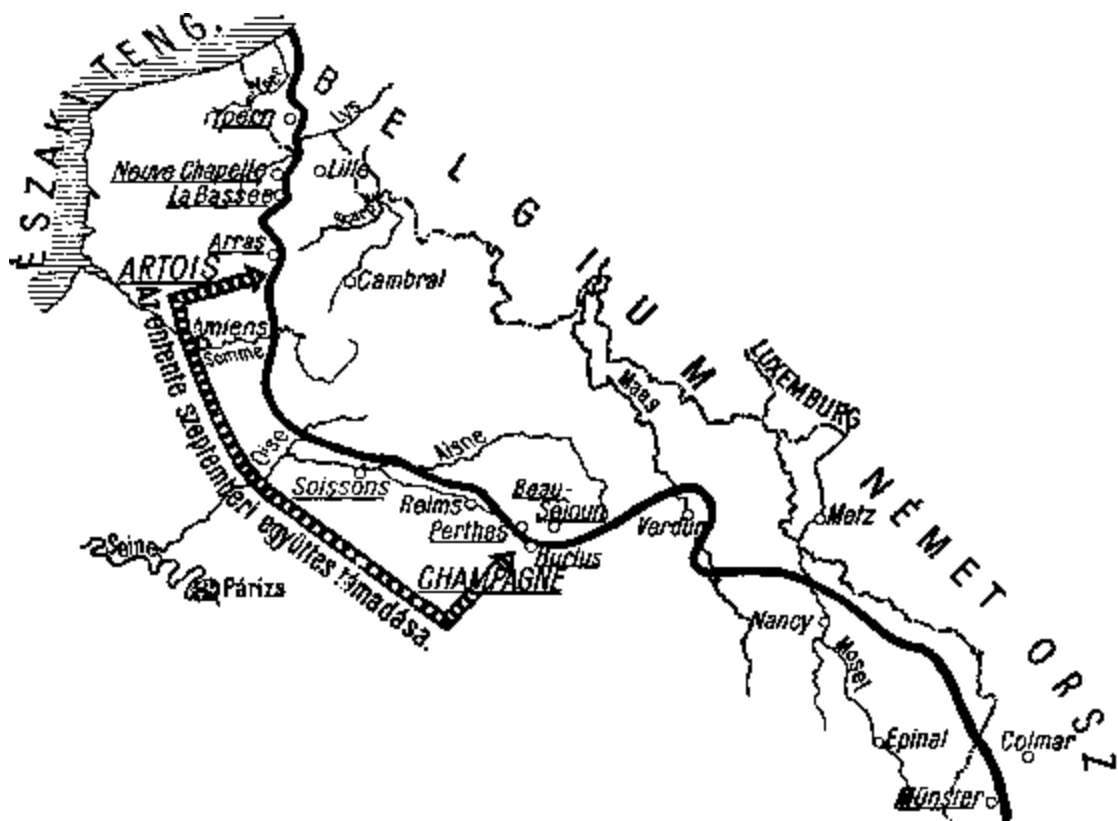
Szeptember havában azonban elhatározták a szövetségesek, hogy *együttesen támadják meg a német csatavonalat.* A türelmét veszített francia közvélemény is cselekvésre sürgette a hadvezetőséget, bár még nem volt együtt a szükséges tüzérségi lövészer és Anglia tartalékaiból sok még alkalmatlan volt a harctéri szolgálatra. De szemrehányással illette a szövetségeseket és segítségért kiáltott Oroszország is, amelynek nemcsak fegyveres erejét verték meg és szorították vissza Minszk, Dünaburg és Riga vonalába, hanem lengyelországi hatalmas várait is rendre elfoglalták a központi hatalmaknak hadseregei. Siettetta a támadást a semleges balkán államok kétes magatartása is, de főként Bulgáriáé, amely ebben az időben már ugrásra készen volt. Azt hitték tehát a szövetségesek, hogy ha összeroppanthatják a németek csatavonalát és fölszabadítják Franciaországot és Belgiumot, a balkán semleges államok szó nélkül hozzájuk csatlakoznak. Felismervén pedig előző támadásaik ama nagy hibáját, hogy nem egyidőben hajtották végre azokat a németek állásai ellen, tehát sikerük sem lehetett, most a Champagneban és az Artoisban egyidőben rohanták meg azokat. *Abban a meggyőződésben küldték rohamra csapataikat, hogy szétszórván a németeket, Belgiumban, Namur körül foghatnak kezét egymással.*

A tüzérség viaskodása szeptember 22-én kezdődött. Az Északi-tengertől le egészen a Vogézekig napról-napra fokozódó tüzzel valósággal elárasztották a németek állásait. *A pergőtűz eddig még sohasem tapasztalt hevességet ért el és az Artoisban 50, a Champagneban pedig 70 órán át szakadatlanul tartott!*

Az *Artoisban* a gyalogság szeptember 25-én indult rohamra, amikor azt hitte a vezetőség, hogy tarthatatlanokká váltak az ellenséges állások. Bár a támadást fojtó és mérges gázokat terjesztő bombák nagyarányú alkalmazása előzte meg, az entente csapatai győzelmet sehol sem arathattak. A harc ugyan még október havára is áttérjedt,

de a szövetségesek sehol sem érthették el a németek második védelmi vonalát, sőt a németek ellentámadásai révén visszahódították azokat a helyeket, amelyek az entente számára későbbi támadásaik kiinduló pontjai lehettek volna.

Sokkal hevesebben csaptak össze az ellenfelek a *Chamfagnében*, ahol a franciák aránylag igen keskeny területen nyolc hadtestet rendeltek rohamra. Azonban még itt

Az 1915. évi francia hadszíntéri események.

sem érthették el a németek második védelmi vonalát és vége szakadt az áttörés kísérletének és nem akadt dolga annak a nagy francia lovastömegnek, amely rohamra készen állott a menekülő németek letiprására.

A nagy erővel végrehajtott támadás tehát már igen korán kudarcot vallott. Ismét bebizonyosodott, hogy ha az áttörés az első pillanatban csütörtököt mond, később semmiesetre sem sikerülhet. Bár hétszeresen nagyobb erővel és a fél világ által hónapokon át gyártott lővőszer elpazarlása után indultak rohamra a szövetségesek, áttörésük

valósággal vérbefulladt. A németek győzelme kétségen kívüli volt, ami a vezetőség és a csapatok soha el nem halványuló dicsősége lesz!

Mi az eredmény 1915 végén?

Az egész éven át nagy hevességgel folyt küzdelem eldöntetlenül azzal végződött, *hogy az ellenfelek az összes hadszíntereken kimerülten a föld alá bújtak és árokharcot kezdtek.*

A hadat viselő szövetségi csoportok mindketteje a katonai teljesítményekre is kiható politika terén eredményeket ért el azzal, hogy Olaszországot és Bulgáriát színvallásra készítette. *A fegyveres erők számerejében azonban az entente gyarapodott.*

A központi hatalmaknak az a törekvése, hogy a háborút befejezzék, nem következett be, bár magasfokú harci technikával párosult felsőbbes hadviselésük és szakadatlan támadásaik révén sikeres hadműveletekkel telién zárták le az évet. A körülöttük alkotott gyűrűnek részét Franciaországban és délnyugaton megvédelmezték; a Keleten és a Balkánon pedig tetemesen kibővítették. Keleten főlzabadultak az orosz fegyveres erő okozta roppant nagy nyomás alól. Általában igen nagy területeket hódoltattak be. Az elszigetelten küzdött Törökország felé megnyitották azt az utat, amelyen ezt a távoli szövetségest további küzdelmében hathatósan támogatni lehetett. Ez nagyfontosságú volt, mivel a török hadsereg az entente erőinek egy részét Ázsiában, tehát igen távoli térszíneken, továbbra is lekötni volt képes.

Kedvezőtlen jelek gyanánt mutatkoztak azonban a központi hatalmaknál a győzelmek kiaknázása tárgyában felmerült eszmék közötti nagy eltérések. Így például a német legfelsőbb hadvezetőség nem fogadta el az osztrák-magyar főparancsnokságnak azt a javaslatát, hogy Keleten Kievig, a Balkánon pedig Szalonikiig nyomuljanak elő a szövetséges seregek. Olaszország megtámadásáról sem akart hallani a német legfelsőbb hadvezetőség. Az összehangzó működésnek ez az egységes fővezérlet hiányából is levezethető nagy hibájából: lehangoltság, féltékenység és bizalmatlanság fakadt, amely egyelőre még csak súrlódásokat és kisebb zavarokat okozott. A megszállott területek közigazgatási felosztása tekintetében keletkezett nézeteltérések (Lengyelország és Szerbia miatt egyrészt német-osztrák-magyar, másrészt osztrák-magyar-bolgár) sem öregbíthették az egymás iránti bizodalmat.

Bár a központi hatalmak már hiányát érezték a nyersanyagoknak és kissé az élelmickeknek is, amik némileg már kikezdték a morális erőket, a harci kedv még nem lanyhult el az egész évben győzelemről-győzelemre való haladás természetes következményeként.

Az *entente államait* általában mindenütt súlyos vereség érte. A nyugati hadszínteren, – ahol nem ismerték fel a megerősített állások okozta változó körülményeket és nem eszméltek fel annak tudatára, hogy új harcmodorral és új fegyverekkel kell sorompóba lépni, ha a németek csatavonalát át akarják törni, – *a mozgó háború elvei szerint végre-*

hajtott támadások roppant nagy veszteséggel jártak. Franciaország már majdnem elvérzett, minthogy a háború egész súlya reá nehezedett. Oroszország fegyveres erejét ugyancsak nagy veszteség érte és úgy látszott, hogy hosszú időre döntő jelentőségű hadműveletekre képtelenné vált. Az olaszok vérbe fulladt támadásai szinte tanácstalanokká tették Itália vezető férfait.

Egyedül Anglia volt az, mely veszteségei ellenére is, fegyveres erejének gyarapításával nemcsak, hogy számottevően megsegítette Franciaországot, hanem győzelmébe vetett törhetetlen hitével párosult felsőbbes tudatával kiemelkedett szövetséges társainak sorából és minden tekintetben magához ragadta az irányítást.

1915 december i-én a chantillyi haditanács elhatározta, *hogy az erők fokozásával iQ16-ban általános támadást indít a központi hatalmak ellen. Könnyű volt ez az elhatározás, mivel az entente táborába vezettek azok a csatornák, amelyek az egész világ erőforrásait náluk gyűjtve össze, fegyveres erők ütőképességét szinte csorbítatlanul fenntartani továbbra is képesek voltak.*

HADI ESEMÉNYEK 1916-BAN. Aggodalmas jelenségek.

Az 1915. év hadi eseményei után a központi hatalmak hadi helyzete általában véve még nem volt kedvezőtlen. Új célok eléréséhez nemcsak hogy tartalékok felett rendelkeztek, hanem ezek számát még gyarapítani is képesek voltak. Abban a hitben éltek, hogy az entente-nál, az 1915-iki kudarcok folytán, a harci kedv általában ellankadt. Ezenkívül túlbecsülték Oroszország veszteségeit és azt képzelték, hogy ennek fegyveres ereje még jó sokáig döntő módon harcba lépni képtelen lesz. A Balkán felől semminemű veszedelemre sem számítottak.

Ezekkel szemben legott utalnunk kell az entente-nak 1915 decemberi chantillyi haditanácsának arra az elhatározására, hogy az angol általános védkötelezettség hozatalával, az orosz hadsereg újjászervezésével, a francia gyarmati csapatok szaporításával, amerikai és japán lövészer és hadi eszközök beállításával: *igi6-ban minden irányból általános támadást indít a központi hatalmak ellen. Ennélfogva a központi hatalmakra nézve az előbbi bekezdésben mondottak egy része már igen korán hiú ábrándnak bizonyult!*

Sőt töprengésre, tépelődésre okot adó körülmények híján sem voltak már a központi hatalmak. Ezek között első helyen állott Ausztria-Magyarország hatalmi tényezőinek nem várt gyors leromlása! Vele jártak a monarchia közjogi különleges helyzetéből fakadt belpolitikai ellentétek, a nemzetiségek egy részének fokozatosan megnyilatkozó, olyan magatartása, amely megbízhatatlanná bélyegezte őket; és szelvében-hosszában gyógyíthatatlan fekélyként elterjedő az a zabolátlatlan bírálgatás, amely végül is a vezetőségbe vetett bizodalmat ásta alá. Párosultak ezekkel, a blokád hatásaként, Német-

országnak *komollyá vált gazdasági helyzete, ami* leginkább az ellátás bajaiban nyilvánult meg. A morális erőkre kedvezőtlenül hatott az, hogy a közvélemény a győzelmekkel végződött hadműveletek ellenére is azt látta, hogy a békére kilátás még egyáltalában nincsen. Mindenfelé már a megegyezéssel béke gondolata kísértett. A háború eszközei és módjai tekintetében a politikai és katonai vezető tényezők között nem volt meg az az egyetértés, ami a győzelem biztos záloga. Mind a két tényező nemcsak *hogy* egymásra tekintettel nem lévő elhatárolt külön utakon haladt, hanem egymás törekvéseit ellensúlyozni, sőt megbénítani is igyekezett. Senki sem fogta össze vasmarokkal az élő és holt erőket; senki sem fokozta a harci kedvet; és senkinek sem jutott eszébe, hogy odakiáltsa a tömegnek, hogy jaj a legyőzötteknek! Nyomott hangulat, ellanyhulás és feketénlátás ütötte fel fejét, amit azután végül betetőzött a német nemzetnek kettészakadása is!

Az eljövendő hadműveletek előjátékként még a következőket kell elmondanunk. A fegyveres erejében még mindig erős és tekintélyi felsőbbbségben levő Németország hadvezetősége hadviselési módszerül általában továbbra is azt a védelmet választotta, amely az élő és holt erővel való gazdálkodást addig kívánta folytatni, amíg a körülmények szerencsés megváltozása vagy az erőviszonyok eltolódása folytán más eljárás válik lehetővé. Ez volt az úgynevezett «Ermattungsstrategie», *vagyis az ellenfeleket kimeríteni akaró hadászat*, amelynek folyamán csak akkor kívántak támadni, ha szabatosan meghatározott politikai, katonai vagy gazdasági célok azt okvetlenül szükségessé teszik, vagy ha az ellenfelek hasonló céljainak megghiúsításáról lenne szó.

Úgy vélekedtek tehát, hogy bármely hadszíntéren is áttöréssel csatából kifejllesztett mozgó háborút az erők elégtelensége miatt kezdeni már nem lehet!

A mozgó háborúról való lemondással pedig az *állásháború egész Európában általánossá vált, vagyis olyan arányokat öltött, amelyet előre senki sem sejtett és ámulatba ejtette az egész világot!* Vele a harcnak olyan módja kezdődött meg, amelyben az embertömegeket és a kezökbe adott harci eszközöket nem annyira az éleslátással és leleményességgel párosult hadművészettel vezették harcba, hanem inkább elkápráztató mennyiségű lövészerrel és egyéb pusztító anyagokkal ellátott gépeknek sokaságával. Ez a harc roppant nagy anyagi felszerelést, külön szervezeteket és külön eljárást kívánt. Ebben az áldatlan küzdelemben a körülfogott központi hatalmak kirohanásaik ellenére csakis addig voltak képesek magukat fenntartani, amíg lelki erőik kitarítottak és anyagi eszközeik elégségesek voltak. Mivel pedig a háborúnak erre a különleges formájára a központi hatalmak egyáltalában nem számítottak, vagyis az ostromlott vár sikeres megvédelmezéséhez szükséges eszközöket és anyagokat nem gyűjtötték össze előre kellő mennyiségben, később, a nélkülözések korszakában pedig, nem tüzelték kitarásra a várba szorult harcosokat és a népességet, *a kudarc, a vereség csak idő kérdése lehetett.* És bár az állásháborúban a központi hatalmak fegyveres erőinek egyedei a föld mindent megemésztő sötét mélyére szálltak alá, csodálatosképen éveken át a legmostohább körülmények között is kitarítottak és küzdöttek nem annyira a kézi lövéfegyverekkel, hanem a kézigránatokkal,

a borzalmas hatású aknákkal, majd törökkel, fokosokkal, késekkel és egyéb már igen régen a lomtárba került ősi harci eszközökkel. Ez a rettenetes földalatti küzdelem nagyban hozzájárult a központi hatalmak fegyveres erőinek testi és lelki elernyedéséhez.

Az ellenfelek kimerítésére törekvő hadászat, valamint, hogy az entente 1916-ra általános támadásra határozta el magát, és mivel Németországnak engesztelhetetlen és most már felsőbbbségre is jutott ellenfele Anglia lett: politikai, katonai és gazdasági okok Németországot kényszerítőleg arra utalták, hogy Angliát kell közvetve és közvetlenül megtámadnia és békére hajlítania. Ez a cél vezeti a német hadvezetőséget ismét a nyugati hadszíntérre, ahol az összes erővel a tengeren és szárazföldön Anglia ellen óhajt támadni. A tengeren a kiéheztetésre vezető támadás eszköze a korlátlan búvárhajó-háború lett volna, míg a szárazföldön való győzelmet a már igen sokat vesztett, tehát legyengült francia haderő megtámadásával vélték kivívni.

És mivel Németország politikai vezető tényezői még mindig abban reménykedtek, hogy Angliával megegyezésre juthatnak, és hogy a korlátlan búvárhajó-háború Amerika Németország elleni hadbalépésének lehet oka, – elvetették a korlátlan búvárhajó-háború eszméjét, vagyis a német hadvezetőség számára csupán az Anglia elleni szárazföldi közvetett támadás maradt hátra. Ez pedig létrehozta Verdun ostromát, amelyben Falkenhayn a német haderő óvatos felhasználása mellett a francia fegyveres erőt törbecsaltan összemorzsolni remélte.

A Verdun elleni mielőbbi támadás okadatai között nem kis szerepet játszott az, hogy a már 1.100.000 főre gyarapodott angol szárazföldi haderőt a tavasz vége előtt a térszíni kedvezőtlen körülmények miatt megtámadni nem lehetett. De különben is kérdéses volt, hogy a meggyarapodott angol haderőt sikerül-e úgy a tengerhez szorítani, hogy az végleg elhagyja a szárazföldet. A franciák megtámadása azzal a reménnyel is kecsegtetett, hogy vereségük esetén a nemzet elveszítvén a győzelembe vetett hitét, békére hajlandó lesz annál is inkább, mivel Verdun jelképe volt Franciaországban az életnek és a győzelemnek. Határtalanul bíztak ellenálló erejében. Ez a tudat annyira meggyökeresedett a franciákban, hogy lelkök teli volt azzal, hogy amíg a vár áll, addig él a nemzet; ha pedig elesik, vele bukik egész Franciaország! És végül a várnak német kézre kerülésével megszűnt volna az az eddigi veszedelem, hogy a franciák esetleges sikeres támadásukkal elfoglalják a németeknek Belgiumba vezető összekötő útjait és a német lövészergyártásra oly nagy jelentőségű briei ipartelepeket.

Hogy azonban mi volt az igazi oka annak, hogy a központi hatalmak válságuk eme tetőpontján szétváltak és külön-külön keresték a döntést, a helyett, hogy a máshol nélkülözhető összes erőiket mind Franciaországban alkalmazták volna a győzelem kiszikarása végett, azt a következőkben mutatjuk ki.

Bulgária csakis a Balkánon végrehajtandó hadműveletekre kötelezte el magát. Arra sem volt hajlandó egyelőre, hogy a Románia ellen szóba került háborúban vegyen részt. Oroszországgal szemben mind Németország, mind Ausztria-Magyarország egyelőre várni óhajtott, abban a reményben is, hogy hátha békére hajlik. Az osztrák-magyar hadvezető-

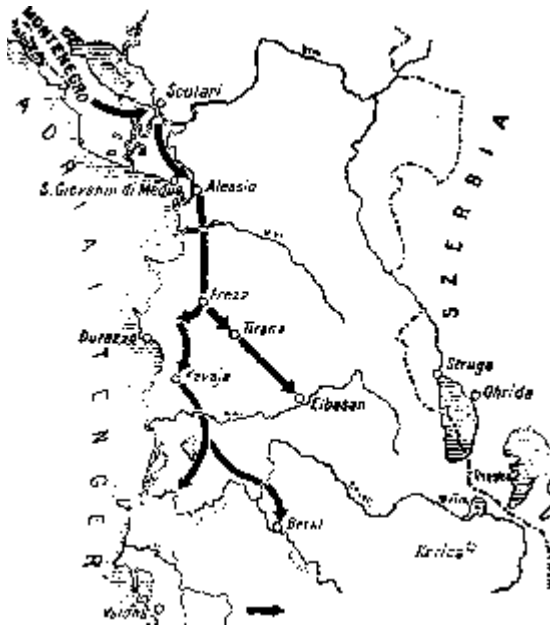
ség a maga főellenségére, Itáliára gondolt, és ezt kívánta legyűrni azzal a kinyilatkoztatással, hogy a hadjárat győzelmes befejezése után készségesen küld Franciaországba legalább is 400,000 főnyi segítőhadat, – de természetesen csak abban az esetben, ha Németország az Olaszország elleni támadáshoz segítő kezet nyújt. Mivel azonban a német legfelsőbb hadvezetőség az osztrák-magyar hadművelet sikerében nem bízott, és mivel felsőbbségének tudatában a franciák ellenébe felkínált segítséget sem fogadta el, Ausztria-Magyarország magára maradt! És mivel ennek ellenére is hadvezetősége Itáliát illető terveit feladni hajlandó nem volt, és mivel a Balkánon felszabadult és az orosz arcvonalból kivonandó erőket a támadás sikeres végrehajtásához elégségesnek vélte, *létrejött Ausztria-Magyarországnak Dél-tirolból tervezett támadása.*

1916 elején tehát a központi hatalmak hadvezetőségeinek útjai szétváltak! Ezzel pedig együtt járt az erők szétforgácsolása, amiből, egyéb körülmények összejátszása folytán is, vereség burjánzott ki!

Kétes értékű győzelmek.

Albánia elfoglalása.

A központi hatalmak 1915-iki szerbiai hadjárata alkalmával a főcél, *a szerb haderő teljes leverése* érdekében a Szerbiában végrehajtott főhadműveletek közben nem állottak

Albánia elfoglalása.

elegendő erők rendelkezésre ahhoz, hogy egyidőben Montenegrót is elfoglalva, elállják a szerbeknek az Adriához vezető útjait. Ennek természetes következménye azután az volt, hogy a szerb hadsereg, miután kimenekült a központi hatalmaknak ölelő karjai közül, *maradványaival Montenegrón és Albánia északi részén át a tenger felé törtetett.* Az üldözésre későn rendelt osztrák-magyar XIX. hadtest tehát a Skutarin és Alession át vonuló menekülőket sem foghatta el már. Ezután, mivel Olaszország a közte és Ausztria-Magyarország között a viszály csíráját magába rejtő Albániának legalább is egy részére vágyott, a világháborúba való belépése után megszállotta Durazzót azzal a megokolással is, hogy a menekülő szerb haderő romjait az üldöző osztrák-magyar és bolgár csapatok elől a tengeren át elszállítja. De Bulgária is szemet vetett az

Adriára, aminek folytán erői *Elbaszánig*, *Berang* és *Fjériig* nyomultak elő. Ezt már Ausztria-Magyarország sem engedhette, amiért is elhatározta, hogy benyomul Albániába, így az osztrák-magyar haderők egy kisebb része *január 23-án* bevonult Skutariba, majd nagy ügyel-bajjal és csatározások közben öt nappal később elérte *Alesiót*, *San Giovanni di Meduát* és végül február 9-én *Tiranát*. A Durazzó körül védelemre felkészült olaszok ellen a támadás február 23-án indult meg és 27-ig tartott, amikor is az olaszok hajókra kapva, *Valona* alá hajóztak. Ezután albán segítő irreguláris csapatokkal az osztrák-magyar haderők előbb a *Skumbiig* nyomultak, majd, hogy megakadályozzák a bolgároknak a tengerig való előretörését, június 11-ére a *Vojusa* folyócskáig is előre vonultak.

Ezek után később a bolgárokkal és az ezek támogatására rendelt német erőkkel együtt kialakult a központi hatalmaknak *albán-macedóniai csatavonala*, amelyen az entente-nak Szalonikinél partra szállított haderőivel, az úgynevezett «Orientális hadsereg»-gel állásharcok kerekedtek.

Verdun ostroma.

A Champagne-ban végrehajtott, de csak megtévesztésre szolgáló támadások közben, *igő február 21-én*, csodás technikai előkészületek után, a világháborúnak egyik legnagyobb hadi vállalata, *Verdun ostroma kezdődött meg*. A franciák tökéletes meglépése azonban nem sikerült, mivel átszökött lotaringiai származású német katonák elárulták

Verdun ostroma.

a támadást. A tüzérség roppant nagyarányú anyagának támogatásával a német gyalogság már február 22-én tüneményes sikert ért el a Maas jobbpartján. Február 26-án betetőzték a napot azzal, hogy elragadták a franciáktól a legerősebb erődöt, a *Douaumontot!* De 27-én már megindultak a francia ellentámadások, amelyek révén a vár területe pokoli harcok színterévé vált. *Ezekben március végéig 29, május elejéig 50, június derekáig pedig 70 francia hadosztály őrlődött fel!*

A vár védelmezésében előbb *Pétain*, később pedig a francia hadosztályokat kíméletlenül feláldozó *Nivelle Róbert* tábornok tűnt ki. Az ostromban csak felényi annyi német hadosztály vett részt, mint a védőnél. Nagy hibát követett el a német hadvezetőség azáltal, hogy a támadást csak a Maas jobbpartján és nem mind a kettőn egyidőben indította meg. Mert a jobbparton előhaladt német erők csakhamar a balparton álló francia ütegek oldalozó tüzebe jutottak.

A négy hónapon át szertelen arányokat öltött igazi ostromban mind a két fél igen sokat veszített. 1916 június 2-án a németek kezére került *Vaux* erődje is, de tovább már nagyobb eredményeket kivívni nem tudtak, minthogy a nyugati harctéren, a tözsomszédságban, az angolok és franciák *Somme melléki támadásának*, keleten pedig a *Bruszilov* áttörése folytán nyugat felé özönlő oroszoknak felfogására kellett nagy sietve összehordani a tartalékokat és egyéb fölös erőket. Vagyis június havától kezdve Verdun alatt a harc lassan-lassan ellanyhult ugyan, de annak zaja csak az év végén ült el egészen.

A vár ostromának eredménye az volt, hogy a németek benyomták ugyan a vár körül alkotott gyűrűt, *de magát a várat elfoglalni nem tudták.* Igaz az is, hogy a francia tartalékoknak többségét (74 hadosztály) a vár alá csalták és ezekben 300,000 főnyi veszteséget okoztak! *De a kitűzött nagy célt elérni nem tudták. Sőt mivel a harc hevében, a siker mindenáron való kicsikarása végett, a német erők kíméléséről megfeledkeztek, akkora veszteség érte a német seregtesteket is, hogy majdnem a német haderő tartalékjai morzsolódtak fel.* Ma már nagy hibájául rójják fel a német hadvezetőségnek azt, hogy a június havában már kilátástalannak bizonyult harcot nem szakította félbe. Ezt azonban azért nem tette meg, mert az ostrom abbahagyása a franciáknak világgá kürtölhető nagy győzelmét jelentette volna.

Ha pedig az ostromnak távolabbi célját, főként Angliának megpuhítását vesszük tekintetbe, akkor az ostromnak alig volt valami haszna: minthogy az angolok a sebtében és végszükségben megalkotott védőtelezetségük révén több mint 30 új hadosztályukat szállították át Franciaországba, hogy megsegítsék szövetségésüket; minthogy a franciák hamar, részben gyarmati csapatokkal pótolták veszteségeiket. És mivel a német bűvárhajók minden erőfeszítésük ellenére sem akadályozhatták meg a Franciaországba és Angliába való szállításokat, *Anglia kimenekült az életére nézve legveszedelmesebb helyzetéből.*

MIKICH A. ALEZREDES ALBÁN SZABADCSAPATÁNAK TÖRZSKARA ÉS LEGÉNYSÉGE.
Miakich A. alezredes gyűjteményéből.

ALBÁN SZABADCSAPAT TÁBORA. A CÖLÖPZETRE ÉPÍTETT SÁTRAKBAN A LEGÉNYSÉG
VÉDELMET TALÁLT A CSÚSZÓ-MÁSZÓ ÁLLATOK ÉS AZ ESŐS ÉV SZAK ÁRADÁSAI ELLEN.
Miakich A. alezredes gyűjteményéből.

ÚTTALAN ÚT SZERBIÁBAN.

NÉMET CSAPATOK ELŐNYOMULÁSA SZERBIÁBAN.

MONTENEGRÓI SORGYALOGSÁG.

MONTENEGRÓI NÉPFELKELŐK DÍSZMENETE.

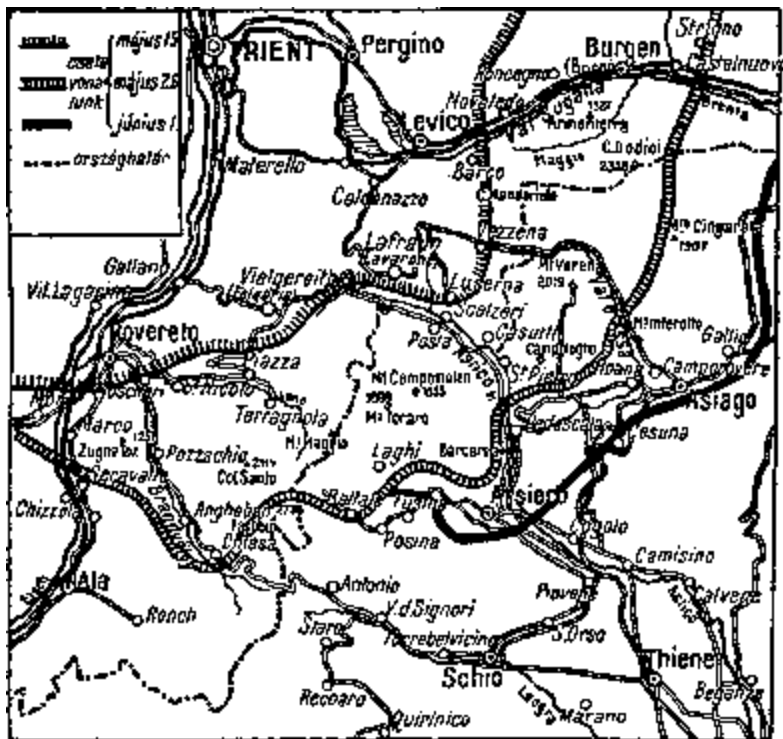
KÜLFÖLDI KATONAI ATTACHÉK A TÖMÖSI-SZOROSBAN.
A m. kir. hadtörténelmi levéltár anyagából.

A BOLGÁROK FOGSÁGÁBA ESETT SKÓT KATONÁK.
A m. kir. hadtörténelmi levéltár anyagából.

Az ötödik isonzói csata és az osztrák-magyar déltiroli támadás.

Az 1916. évi hadi események előbbi bevezető részéből már ismeri az olvasó azokat a körülményeket, amelyek az osztrák-magyar hadvezetőséget a Dél-tirolból intézendő támadás végrehajtására vezették. A támadást már április hó első felében óhajtották végrehajtani, de a mostoha időjárás annak elhalasztását követelte.

Az 1916. évi osztrák-magyar déltiroli támadás.

A merész elhatározáson alapuló és aránylag gyenge erőkkel végrehajtandó támadás célja az volt, hogy áttörik az olasz határerősségek vonalát és azután a hátába kerülően az Isonzónál álló nagy erejű ellenséges seregtesteknek, esetleg a háborút is döntésre juttatják. A siker alapfeltétele az ellenség meglépése és a nehéz térszíni körülmények ellenére is a rajtarontás volt! A meglépés egyrészt árulás folytán, másrészt azért hiúsult meg, mivel a nagyarányú előkészületek titokban nem maradhattak.

A hadműveletet a Dankl vezette n. és a Kövess vezette 3. osztrák-magyar hadsereg hajtotta végre összesen 190 zászlóaljjal, 641 könnyű és 276 nehéz ágyúval. Amíg az első

vonalba állított il. hadseregnek feladata az ellenséges vonalak áttörése volt, addig a második vonalban jövő 3. hadseregnek az áttörés után már a síkságon kellett volna a körülményekhez képest megfelelő módon kifejlődni.

Az olaszoknak megerősített állásokban várakozó erői 126 zászlóaljra rúgtak megfelelő tüzéséggel.

A rossz időjárás követelte várakozás közben azonban az olaszok támadása folytán (március 11-én) kirobbant az 5. *isonzói csata*. Ebben a Doberdón a Monte S. Michele, S. Martinót, a Selz és Monfalcone előtti magaslatokat érte (lásd a 126. oldalon a vázlatot) az olaszok támadása. A csak március 16-ig váltakozó szerencsével folyó harcban a vesztesek ismét az olaszok lettek.

A magas hegységben ezer akadállyal és roppant nagy fáradalmakkal egybekötött hegyi háborúnak eddig nem ismert hadművelete, a *tirolai támadás*, május 15-én indult meg az *Ets* és a *Brentának* Val Sugana nevű völgye között.

A támadó főoszlopok közül a Károly trónörökös vezette *jobb oszlop* a Brand (Valiarsa) és az Astach (Astico) völgy között *Arsiero*, a másik ellenben az Astach (Astico) és a Val Sugana (Brenta völgye) között *Asiago* felé nyomult előre. Az oldalak biztosítására szánt szárnyak az Ets és a Brenta völgyének hosszában haladtak előre. A támadást a *balszárny* kezdte meg a Val Suganában és május 15-én elfoglalta az *Armeniera* hegyhátat, amely 21-én egészen birtokunkba jutott. A *bal főoszlop* lassabban haladt előre, mert csak május 23-án vette el az olaszoktól a *Monte Verena* erődöt. Ezt követte két nap múltán a *Campolongo* erősség megrohanása. Véres és az olaszokra nézve nagy veszteséggel járó harcok, voltak a *Meata* birtokáért május 26-án, amit az *Asiagótól* északra emelkedő magaslatok elfoglalása követett. A *jobb főoszlop*, vagyis a trónörökös vezette csoport, május 16-án rohanta meg az első olasz állásokat; három nap múltán már birtokában volt a *Campomolon* és a *Torraro* páncélerőd. Ezután szakadatlan előhaladásával május 27. és 28-án elvette *Arsieronak Casa Ratti és Cornolo* nevű előerősségét. *Május 31-én estek el Asiago és Arsiero főerősségei, vagyis az olasz erődök vonalának áttörése teljes volt.*

Június 8-tól kezdve azonban az olaszok az Isonzó arcvonaláról és máshonnan hozott tartalékaik támogatása révén megállították seregtesteinket és amikor június 8-án a keleti hadszíntéren *Bruszilov* támadásával szétrobbantotta a 4. osztrák-magyar hadsereg csatavonalát, a tirolai arcvonalról egymásután sietve kellett átszállítani a hadosztályokat a veszélybe jutott keleti arcvonalra. A támadás beszüntetésére a hadsereg főparancsnokság június 17-én adta ki a parancsot, ami után a nagy lelkesedéssel és vérmes reményekkel megkezdett előtörést csapataink félbeszakították és védelemre alkalmas területekre húzódtak vissza, miután a most már nagyobb erővel rendelkező és ellentámadást kezdett olaszokkal szemben a védelemre szorultak.

Bojan, Rarance, Toporouc.

Miként annyiszor e nagy háborúban, most is megisméltődött, hogy a megvert ellenséges hadsereg csakhamar annyira megerősödött és pótolta veszteségeit, hogy hamar új támadásba fogott. így volt ez Oroszországgal is, amely emberekben és hadianyagokban való 1915-iki roppant nagy veszteségei után, szövetségeseinek hathatós támogatása mellett, lázas sietséggel fogott hozzá seregtesteinek újjászervezéséhez.

Már e közben, és kényszerítve az angoloknak és franciáknak a Dardanelláknál vallott kudarca, valamint Szerbia elfoglalása folytán is, a keleti arcvonal déli felében, *Ivanov* tábornok vezetése alatt, az orosz hadvezetőség támadásra indította seregtesteit. A csata 1915 december 24-én kezdődött és 1916 január 20-án ért véget. Célja többszörös volt: és pedig hogy gyengítsék a központi hatalmaknak macedóniai arcvonalát, hogy megállítsák a Montenegró elfoglalására szánt osztrák-magyar haderőket, és végül, hogy a támadás sikere esetén Romániát színvallásra kényszerítsék.

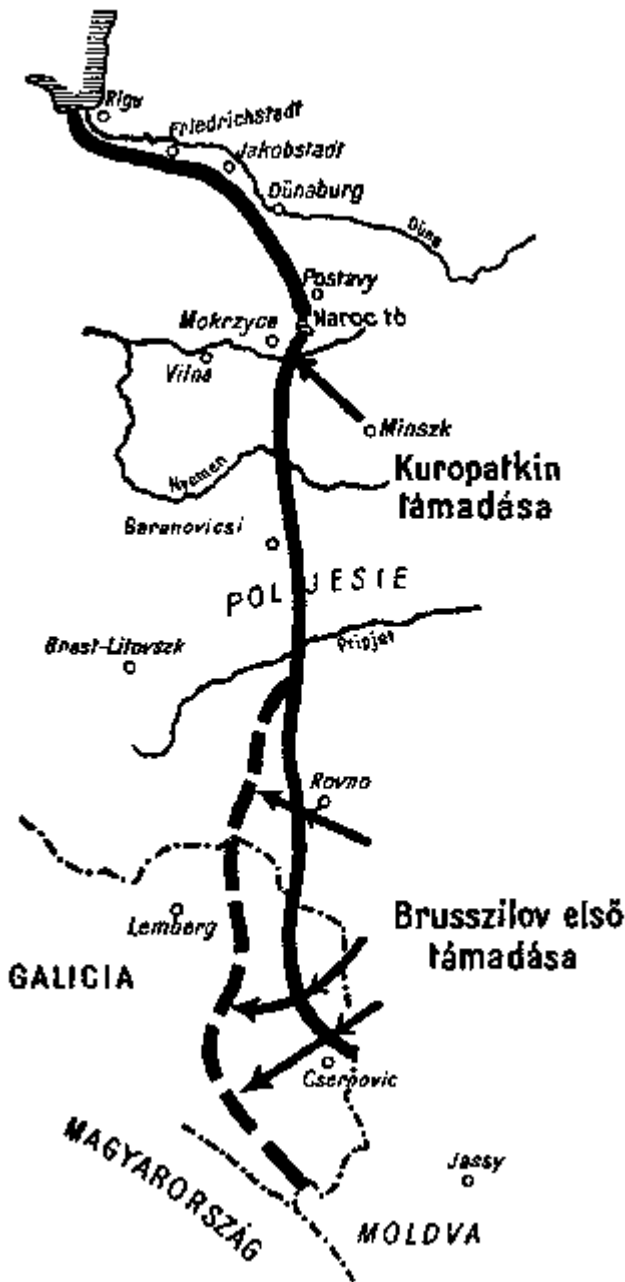
A nagy csatát 130 km hosszú vonalon vívták meg a *Stryfia*, *Dnyeszter* és a *bukovinai* határ mentén (lásd a 115. oldalon a vázlatot). A mérkőzésbe később még a Bothmer vezette német hadsereg déli szárnya is beleavatkozott. Délről észak felé haladva, a csata tűzpontjai *Bojannál*, *Rarancenél*, *Toftoroucnál*, *Bucsacnél* és *Burkanovnál* voltak, ahol hosszabb és rövidebb szünetekkel és katonáinknak esztelen feláldozásával, néha Napóleonskorabeli nyolcszoros tömegekben rohanták meg állásainkat az oroszok mindvégig hiába. Az orosz ezredek közül soknak vesztesége elérte a 80 %-ot. A csata utójátékai voltak azok az elszigetelt, eredménytelen támadások, amelyeket *Bojannéa*, *Uscieszkónál* és *DubnónáX* intéztek ellenünk az oroszok.

A támadás végrehajtására nézve jellemző, hogy az aránylag nagy erőket nem egyszerre vezették rohamra, hanem szakaszonként, lépcsőzetesen, külön-külön. Vagyis az erők csak fokozatosan jutottak a harcba, amiért is sikert természetesen sehol sem érhettek el.

Külön ki kell emelnünk a *Rarance-Toporouc* körül vívott valóban véres és elkeseredett harcokat, ahol az úgynevezett «Haláldomb» birtokáért a 40., 42., és 51. honvéd gyaloghadosztályok, a 202. honvéd gyalogdandár és az 5. lovashadosztály tűnt ki. Itt az oroszok tizenegy hullámban is támadtak és a viadal elkeseredettségét mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a sebesülések legnagyobb részét a kézítusa okozta. Január 19-én, a csata utolsó napján, hét óra alatt öt orosz hadosztály öt és fél kilométeres arcvonalon hétszeres tüzérségi tüzzel támogatva 23 ízben támadott, de hiába!

Kuropathin tamadása.

1916 március 18-án indult meg a *Kuropatkin* tábornok vezette orosz hadseregnek Rigától le egészen a Njemen-folyóig az az új támadása, amelynek célja egyrészt az volt, hogy ha lehet német erőket vonjanak el Verdun ostroma alól, másrészt pedig, hogy ki-verték a német seregtesteket Oroszországból!

Kuropatkin és Bruszilov első támadása 1916-ban.

A nagyarányú terv keretében *Jakobstadtnúl* és a N Jemennek *Be-rezina* nevű kis mellékvize mentén az orosz erőknek tüntetőleg támadniuk kellett, míg a középben, *Postavy*-nál, a *Naroc*- és a *Viszniev-tzvaknál* nyolc hadtestnek és két lovas hadosztálynak a vilna-dünaburgi vasúti vonalig úgy kellett volna áttörnie a német csata vonalat, hogy ezt északnyugatnak és délnyugatnak felgöngyöljék.

Március 18-20-án a *Vilja folyó* és *Dünaburg* közötti, tavakkal tarkított területen voltak nagy erők között heves harcok. Mindenütt az oroszokat érte igen nagy veszteség. 21-én is összeomlottak az ellenséges támadó tömegek a németek állásai előtt. Ugyanekkor a tavak között és még három napon át az egész csatavonalon (*Friedrichstadt*, *Jakobstadt*, *Dünaburg*, *Vidsi*- és *Viszniev*-tavak), néhol éjjel-nappal szakadatlanul ostromolták az oroszok a német állásokat. Erőfeszítésük azonban hasztalan volt, mert sehol sem nyertek tért. 25-én és 28-án még akkor sem érhetek el sikereket, amikor friss csapatokat vetettek a harcba *Jakobstadtnál*, *Postavy*-nál és *Mokrzicenél*. Április 1-én véget ért a nagy viaskodás, amit a német hadvezetőség e szavakkal jelentett be:

«Jelentősebb esemény nem volt. Úgy látszik ennél fogva, mintha egyelőre ellankadt volna az oroszok támadása, amelyet 30 hadosztállal, vagyis több mint 500,000 emberrel és a keleti harctér viszonyaihoz ké-

pest csodálatraméltó lövészer fölhasználásával Hindenburg tábornagy hadseregcsoportjának kiterjedt szakaszai ellen intéztek. Csapataink vitézségének és szívós kitartásának köszönhető, hogy ez a támadás semmiféle eredményt sem ért el. Persze csodálatosnak tetszik mindenki előtt, aki a helyzetet ismeri, hogy az oroszok abban az évszakban fogtak ily vállalkozásba, amelyben annak kivitele elé a hóolvadás folytán egyik napról a másikra jelentékeny nehézségek gördülhettek. Az időpont megválasztását tehát nem annyira az orosz hadvezetőség szabad elhatározásának, mint inkább a szorongatott szövetséges nyomásának kell tulajdonítani. Ha már most a támadások megszüntetését hivatalos orosz helyről csupán az időjárás változásával okolják meg, akkor ez bizonyára csak félig felel meg az igazságnak. Az oroszok veszteségének legalább annyi szerepe van a támadások erejének nagymértékű csökkenésében, mint a meglágyult talajnak. *E veszteséget óvatos becsléssel is 140,000 emberre tesszük. Helyesen tehát az ellenséges hadvezetőségnek azt kellene mondania, hogy nagy támadása mostanig nemcsak sárba, hanem sárba és vérbe fulladt.»*

A válság tetőpontján.

Luck.

Az 1915. évi kudarcok után az entente hatalmasságai belátták, hogy nem győzhetik le a központi hatalmakat, ha továbbra is nem ugyanazon időben támadják meg őket minden oldalról. Kiadták tehát a jelszót, hogy 1916 tavaszán minden harctéren egyszerre rohannak meg bennünket erejük teljes megfeszítésével. Meghatározott időpontra készen kellett lennie a francia tartalékoknak, az angol új védőtörvény alapján szervezett milliókából álló nagy fegyveres erőnek és az 1915-ben tönkrevért orosz seregtesteknek. Szinte az egész világ összefogott, hogy ipari termékeit az entente rendelkezésére bocsássa. Támadásuk azonban nem valósulhatott meg a megállapított időpontra, egyrészt azért, mivel a hadseregek újjáalakításával nem készültek el, másrészt mivel Németország *Verdun ostromával*, Ausztria és Magyarország pedig *Olaszországnak* Tirolból való megrohanásával megelőzte ellenségeit. Már június hava is elérkezett, de az entente nem mozdult. Mind sűrűbben zajdult föl a szorongatott Francia- és Olaszország, amikor a még nem egészen kész orosz fegyveres erő június havának elején végre közvetve segítségére sietett szövetségeseinek. A többiek csak később és megint nem egy időben hajtották végre támadásukat, *úgy hogy csak Románia beavatkozása után, 1916 augusztus 28-án, vetett lobot a harc igazán körülöttünk a szélrózsa minden irányában.*

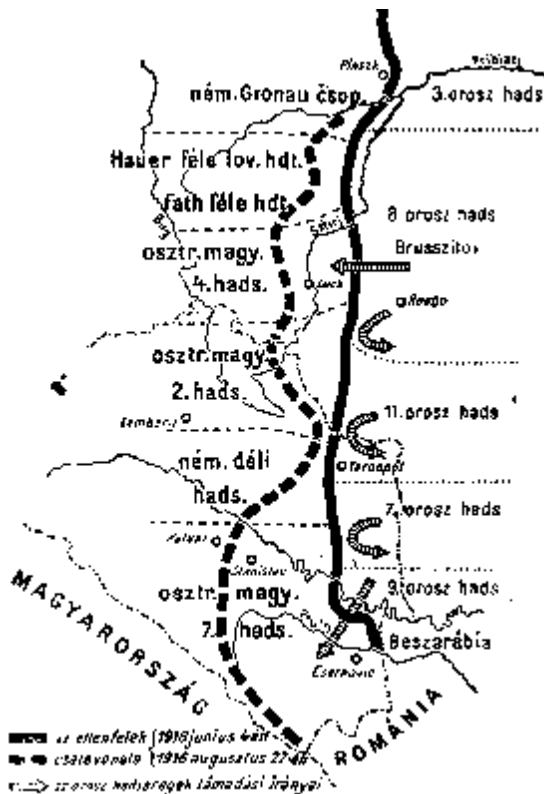
A Bruszilov tábornok vezette orosz támadások elseje

június 4-én indult meg, amely még Oroszország önálló hadműveleteként zajlott le. Célja az volt, hogy az osztrák-magyar tiroli előtörést megállítsa, Lemberget, Brest-Litovszkot és Bukovinát elfoglalja, sőt, ha kedvez a hadi szerencse, még Erdélybe is be kívánt törni Románia színvallása végett. Hogy a nagy megrohanás ép az osztrák-

magyar hadseregeket érte, abból fakadt, hogy az orosz hadvezetőség a tiroli osztrák-magyar támadás miatt amúgy is meggyengített osztrák-magyar seregeket ellenálló-képességét nem sokra becsülte. A télen át átszervezett, kiegészített, az entente többi államai, valamint Amerika és Japán által hadi anyagaiban és lövészekben újra bőségesen ellátott orosz hadseregek hadakozásra képes létszáma elérte a 2.250,000 embert.

Ebből északon, Rigától le egészen a Poljeszje-mocsarakig, 1.600,000, ezektől délre pedig, Romániáig, kereken 650,000 ember állott. Tekintettel pedig arra, hogy a központi hatalmaknak a keleti hadszíntér északi arcvonalán csupán 600,000, a délin pedig csak 450,000 fegyverese volt, az oroszok túlereje több mint kétszeres volt! Bruszilov terve az volt, hogy egyidejűleg az egész arcvonalat rohantatja meg; és ha azután valahol összeroppanak a védők, ott mindenünnen összefogott tartalékjaival kíméletlenül keresztülgázol!

Az egységes vezérlés híján harchoz készülő központi hatalmak csakis a pusztán védelemre gondolhattak, mert Verdun ostroma és a tiroli osztrák-magyar támadás miatt fölös erőiket ezekre a helyekre szállították. A hadvezetőségek közötti egyetértés feszült volt, minthogy Ausztria-Magyarország a németek javasolta egységes vezérlés elvetette és csupán csak arra volt hajlandó, hogy esetenként kölcsönös megegyezéssel szabályozzák a vezetést. Tény, hogy Falkenhayn ellenezte az osztrák-magyar arcvonal meggyengítését, sőt ennek megerősítését sürgette, minthogy a felsőbbeségekkel rendelkező oroszok támadását aggodalommal várta.

Az 1916. évi lucki áttörés.

sítését sürgette, minthogy a felsőbbeségekkel rendelkező oroszok támadását aggodalommal várta.

Az ellenfelek helyzete a vázlaton látható.

A központi hatalmak ellen indított támadásnak szinte meghökkentően gyors kezdeti sikere volt az osztrák-magyar 4. és 7. hadseregnél; míg a középen, az 1. és 2. osztrák-magyar, valamint a Bothmer vezette német hadsereg egyideig szilárdan megállotta helyét. Erre Bruszilov a csatlóvonal összeomlott részein át északon Lucknél, délen pedig Bukovinában vetette harcba erejének többségét. Hónapokon át az egész csata-

vonalon rettenetesen tombolt a harc, amely áttért még a Poljeszje-mocsaraktól északra elterülő vidékekre is.

A válságuk tetőpontjára jutott központi hatalmak Franciaországból, a délnyugati hadszíntérről, Macedóniából, sőt még Törökországból is, mintegy 32 hadosztályt hordtak össze az orosz áradat feltartóztatása végett. Ennek ellenére délen elveszett egész Bukovina és az oroszok csak nagy nehezen voltak megállíthatók Kalusz előtt és a Kárpátok vonalában. Északon pedig, ahol ugyancsak tért vesztettek az osztrák-magyar és német csapatok, csak roppant erőfeszítés árán sikerült betömni az oroszok ütötte rést.

A csata akkor szakadt félbe, amikor Románia megüzente a háborút a központi hatalmaknak.

Az események teljes képpé való megalkotása megkívánja még azt is, hogy feljegyezzük, hogy az *igió augusztus 18-i osztrák-magyar hivatalos jelentés először állapította meg török császári csapatoknak részvételét a keleti hadszíntéri harcokban.*

A világháborúnak talán legnagyobb véráldozattal járt nagy csatájában az oroszok nem érték el céljaikat, mert a németek ellenében egy tapodtat sem jutottak előre; délen, ahol Lucknál, Bródynál, Csernovitznál és Staniszlaunál tért nyertek, messzire tervezett céljaikat, Lemberget és Erdélyt, már nem érhették el. Bruszilov kudarca a hibás vezetés mellett az orosz csapatok nehézségében és abban rejlett, hogy az utánszállítá%rossz volt, aminek következtében a nagy kezdősikerek után a támadás ellankadt! A vereség nyomasztólag hatott az orosz közvéleményre és faltán felütötte fejét az a szemrehányás, hogy Oroszország ellenszolgáltatás nélkül immáron mindenét is hiába áldozza fel.

A Somme-csata.

Az entente 1915 decemberi chantillyi haditanácsa többek között úgy is határozott, hogy, amint az angol erősítések beérkeznek, és az orosz hadsereg újjászervezése megtörtént, keletről és nyugatról egyazon időben támadnak. Az előkészületek megkésése azonban halasztást követelt. Az angolok eredetileg az Északi-tengerhez közelebb eső térségen akartak támadni, hogy így minél biztosabban ériék el a német bűvárhajók állomásait. De február derekán abban állapodtak meg a hadvezérek, hogy amíg a oroszok június 15-én támadnak, addig a franciák és az angolok csak június 30-án törnek előre a Somme folyó mind a két partján. Az 1915 december 16-a óta vezérlő új angol főparancsnok, *Sir Douglas Haig*, azonban azt javasolta, hogy az őszig halasszák el a támadást, mivel az angol legénység és tisztek kiképzése még sok kívánni valót hagy hátra. Azonban egyrészt a Verdun alatt szorongatott franciák helyzete, valamint az osztrák-magyar déltiroli támadás, nemkülönben a francia kormány követelése nem tűrte a további halasztást. A támadás célja az volt, hogy a német csatavonal áttörése révén Belgiumba jussanak a német bűvárhajók állomásainak elfoglalása végett.

A szövetségesek nagy gondossággal körültekintő előkészületeket tettek a siker biztosítása végett. Garmadákba gyűjtötték a lövészert és mindazokat a hadi eszközöket,

amelyek a védő ellenállerejét megtörni képesek. Ez volt az első úgynevezett «anyag csata» (Materialschlacht), amelyben mind a franciák, mind az angolok hadiiparuk számtalan termékét ámulatbaejtő mennyiségben hozták össze.

A németek, tekintettel Verdun ostromára, továbbá a keleti hadszíntéri súlyos helyzetre (Luck), a csata elején igen gyengék voltak. A levegőben az entente mindent lenyűgöző felsőbbségével szemben alig-alig jutottak valamire. A támadás nem lepte meg a németeket, minthogy átszökött árulók, a nagyarányú előkészületek és a légi felderítés előre jelezték a készülő vihart.

Az 1916. évi Somme-csata.

A csata, amelyet az angolok «The great sweep»-nek, a «nagy takarításnak» jeleztek, az entente által kíméletlenül harcra vetett hadosztályainak általános rohamával kezdődött igi6. évi június 24-én és szakadatlanul november 26-ig tartott! Azonban már a második csatanapon biztosak voltak a németek abban, hogy a szövetségesek nem fognak áttörni tudni, mint-hogy a német hadosztályok mintaszerűen együtt-tartva csakis ott hátráltak meg lépésről-lépésre a nagyobb erők elöl, ahol a védelem már igazán lehetetlenné vált. A harc hevessége tető-pontjára jutott július 8. és 9-én, valamint 14., 20. és végül 22-24-ig. Július 20-án tizenhét hadosztály, vagyis kereken 200,000 ember rohant előre szuronyt szegezve a németek állá-

sai felé! A német legénység pedig bátran szembenézett a halállal és «Gott strafe England» jelszóval vetette magát ellenségeire!

Az irtózatossá váló vérdíjakkal kapcsolatos öthónapos harcnak eredménye az lett, hogy a németek csatavonalát aránylag keskeny területen csupán 15 kilométerrel szorították hátrább! A csatában 69 német, 53 angol és 51 francia hadosztály vett részt. A szövetségesek veszteségét kereken 750,000 emberre becsülték. Közvetett következménye az volt, hogy az angolok az általános védkötelezettségnek tetemes kiterjesztését és a felmentések szigorú korlátozását követelték. Bár az 1916 november 16-i chantillyi haditanácsban Joffre a támadás folytatása mellett szállott síkra, az angol fővezér ezt nem fogadta el, tekintettel seregtesteinek nagy veszteségeire és kimerülésére.

És még egy következménye volt a vereségnek, nevezetesen Joffre, a franciák vezére, kegyvesztetté lett és helyébe Nivelle Róbert tábornok lépett. Joffre bukását tehát az okozta, hogy két éven át sem volt képes olyan döntő győzelmet aratni a szövetséges haderőkkel, hogy a háborút az entente hatalmasságai megnyerjék.

Az angol fővezér a jövőbe vetett bizalommal zárta le a hadtörténelemnek kétségenkívül egyik legnevezetesebb okmányát, amikor így írt a Somme-csatára vonatkozó jelentésében: «Az ellenség ereje még nem törött meg; éppúgy nem állapítható meg az az idő, ameddig a háború még eltarthat! A német haderő a gerince a központi hatalmaknak; ennek a fegyveres hatalomnak a felét ebben az évben a Somme mellékén vereség érte, bár a védelemnek összes eszközét felhasználta a maga javára. Új hadseregeink a győzelembe vetett biztos hittel és erejük tudatában indultak a harcba. Erről önmaguk és az ellenség is meggyőződhetett; a súlyos harcokban sokat tanultunk, amit értékesíteni is fogunk a jövőben!»

A Doberdó ostromlása.

A déltiroli osztrák-magyar támadásnak a keleti hadszíntéri balsikerű hadi események (Luck) miatt való abbahagyása után Ausztria-Magyarország hadi helyzete annál is inkább válságosra fordult, mivel nemcsak hogy a tiroli arcvonalról, hanem még az Isonzó mellékéről is erőket kellett egyrészt Oroszországba, másrészt a már ugrásra készülő Románia ellenébe Erdélybe szállítania. Ilyen körülmények között, és még mielőtt az olasz hadszíntéri osztrák-magyar haderők megfelelően átcsoportosíthatók voltak, bekövetkeztek az olaszoknak az Isonzó mellékén azok a támadásai, amelyek a 6., 7., 8. és 9. isonzói csatákat eredményezték. Mind a négy támadásnak az volt a célja, hogy a Doberdó körüli fenntérésegen át utat nyissanak Trieszt felé. Szándékukat a siker reményében valószínűsítették meg, hisz tudták, hogy az osztrák-magyar haderők egy részét a keleti hadszíntérre szállították. Sürgette a támadás megkezdését a chantillyi haditanács határozata is.

Így jött létre tehát legelőször a 6. isonzói csata, amelyben nem is annyira döntő nagy sikert kívánt kivívni az olasz hadvezetőség, mint inkább helyi olyan jelentőségű győzelmet, amelyet világgá kürtölhető nagy eseménnyé avathat. *Ez pedig Görz elfoglalása volt.*

A támadás rajtaütésszerű biztosítása végett az aostai herceg vezette 3. olasz hadseregnek nagy titokban kellett felvonulnia és előkészülnie.

A csata kezdetén 17 megerősített olasz hadosztály (223 zászlóalj, 700 táborig és 240 nehéz ágyú) támadott 9 osztrák-magyar hadosztály ellen (106 zászlóalj, 402 táborig és 137 nehéz ágyú), amely utóbbiak egyelőre semminemű támogatásra sem számíhattak. A kétszeres túlerő tehát már eleve is biztosította a sikert az olaszoknak.

Augusztus 6-án meglepően kezdett és orkánszerű pergőtűzzé fokozott olyan tüzérségi tűz jelezte a vihar kezdetét, amelyben Tolmeintől le egészen a tengerig a golyók egész zápora hullott az osztrák-magyar állásokba. A sűrű hullámokba tagozott olasz gyalogság csak délután tört előre és pedig a görzi hídfőt védő olyan kilenc zászlóaljunk ellen, amelyeknek harci értéke nem volt valami nagy.

A csata első felében a hídfő legszélsebb jobbszárnyán, a *Monte Sabotinón* álló csupán egy zászlóaljnyi védőőrségünket az olaszok hamarosan legyűrték; a hídfő délebbre elterülő részében azonban kudarcot vallottak az olasz rohamok. Belátták tehát, hogy

a hídfőt csak abban az esetben foglalhatják el, ha előbb a doberdói fenntérség északi pillérét, a *M. S. Michelét* foglalják el. Itt a *József* kir. herceg vezette színmagyar VII. hadtestünk állott őrt (17. cs. és kir., valamint a 20. honvéd gyaloghadosztály, összesen 27 zászlóalj). Elkeseredett, támadásokkal és ellentámadásokkal kapcsolatos, ide-oda hullámzó, sokszor késhegyig menő és végletekig elkeseredett olyan harc kerekedett ezután nemcsak a fenntérségen, hanem a görzi hídfőben is, amelyeknek kimenetele, tartalékok hiányában nem lehetett kétséges. Vagyis végül a nagyobb veszedelmet, az áttörést, csak úgy kerülhette el az osztrák-magyar hadvezetőség, *hogy a görzi hídfőt augusztus 8-án kiürítette*, Ennél az utóvéd legterhesebb, de egyben legdicsőségesebb feladata egy magyar népfelkelő-zászlóaljra hárult!

Mivel azonban a hídfőt az olaszok csak abban az esetben tarthatták meg, ha délen a *M. S. Michelét*, északon pedig a *M. Sabotinót* is kezükbe kerítik, tehát ismét ezek ellen támadtak az ellenséges zászlóaljak. A *M. Sabotinón* csupán két zászlóaljunk ellen mindvégig hiába támadtak az olasz dandárok. Délen, bár a *M. S. Michelét* a honvédek önszántukból végrehajtott rohamukkal visszafoglalták, augusztus 12-én fel kellett ezt adni azért, mivel a csatavonal általános helyzete a fenntérségnek úgynevezett «Valloné» szakadékgig való kiürítését tette szükségessé. E nem várt körülmény után a vérszemet kapott olasz zászlóaljak az egész csatavonalon ismét támadásba fogtak, amelynek folyamán augusztus 16-ig igen heves olyan harcok dúltak, amelyekben végül is az állásaikat meg tartó védők kerekedtek felül.

A szeptember 13-án kezdődött *7. isonzói csatában*, a friss erővel felváltott és meg is erősödött védők 62 zászlóalja ellen 130 olasz zászlóalj támadott. A harc gyűjtőpontja ismét a Doberdó volt, ahol öt napon át a leghevesebb küzdelem végső eredménye az lett, hogy a támadók 45,000 főnyi veszteségük árán csak *San Grado di Merna* birtokába jutottak.

A *8. isonzói csata* október 9-én kezdődött. Előzőleg azonban az olasz tüzérség nehéz aknavetők és nehéz ágyúk tüzével valósággal összemorzsolta és a földdel egyenlővé tette a védők akadályait, árkait és mellvédjeit. Az ellenséges gyalogság négy napon át, naponként megismételt rohamaival is, hiába támadt. *Október 11-én kilencszer rontott előre 33 olasz dandár*. Az október 12-i utolsó kísérlet is meghiúsult, vagyis vége szakadt a csatának, amelyben az olaszokat legalább is 65,000 főnyi veszteség érte.

A *9. isonzói csatát* megelőzőleg szóvá kell tennünk az olaszoknak *Tirol keleti arcvonala ellen intézett támadásait*, amelyek a nyáron át egészen november 9-ig kisebb és nagyobb hadi vállalatokban nyilvánultak meg. Valamennyi mindvégig sikertelen maradt, minthogy közben az Isonzó mellékéről segítséget hoztak.

A válságos helyzet ezen a hadszíntéren is elérte tetőpontját, amikor az olaszok támadása folytán kirobbant a *9. isonzói csata*. Ez október 31-én kezdődött. Az olaszok azt remélték, hogy az előző csatákban megpuhított védőkön immáron könnyen győzelmet arathatnak.

Az ellenséges gyalogság november i-i támadása megint a Doberdót érte 20 kilométer széles arcvonalon. A Wippach völgyében egy hadtestünk ellen hat hadosztály hiába támadt. A fenntérségen az olasz seregtestek lökése első védelmi vonalunkon rést ütött és csak nagy nehezen volt feltartóztatható az előrehömpölygő tömeg. *Erre a harc, akár csak a nyugati hadszíntéren, itt is elsőrendű csatává fejlődött, amelyben csapataink soha eléggé nem magasztalható módon tartották magukat.* És bár a november 2-án kezdett ellentámadásunk összeroppant az olaszok nagy erejével szemben, ezután lassan elült a harc zaja, a csata véget ért, amelyben 16 olasz hadosztálynak 70,000 főnyi veszteséget okozott a védő!

A 9. isonzói csatával a Doberdó birtokáért való küzdelem végleg lezárult a világháború tartamára, minthogy az olaszok belátták, hogy ezen a pokollá lett véres fenntérségen át sohasem érhetik el hadműveleti céljaikat.

A csak keresetlen szavakkal méltatott és nagyon is vázlatosan ismertetett doberdó rettenetes csaták harcosait soha el nem halványuló dicsőség fonja körül. Az utókor soha eléggé mélyen meg nem hajthatja az elismerés zászlaját, hogy kifejezhesse háláját azoknak a magyar csapattesteknek, amelyek drága vérük hullatásával a Doberdón védték Nagy-Magyarországot!

Falkenhayn bukása.

A központi hatalmak 1916-i válságainak sorozatában nagyjelentőségű esemény volt az, hogy *Falkenhayn Erich-et*, a német vezérkarnak 1914 szeptember 15-e óta működő vezérkari főnökét állása alól felmentették és helyébe *Beneckendorff-Hindenburg Pál* tábornagyot nevezték ki. Ez a változás éppen abban az időpontban, 1916 augusztus 29-én következett be, amikor Románia hadbalépése folytán úgy látszott, hogy a központi hatalmak feje fölött összecsapnak a hullámok.

Falkenhayn felmentésének indító okai a következők voltak. Amikor 1914 szeptember derekán, a Marne-csata kudarca után, őt iktatták be a német vezérkari főnöki állásba, a központi hatalmak helyzete felette válságos volt. Ebből a válságból Falkenhayn kivezette a központi hatalmakat, mivel szerencsésen kikereste a maga számára a Németország fegyveres erejét megillető részt. Nevezetesen Franciaországban az entente haderőinek áttörési kísérleteit két éven át megghiúsította; Oroszország ellenében, ha nem is volt éppen kizárólagos értelmi szerzője a gorlicei áttörésnek, a maga javára is könyvelhette el azokat a győzelmeket, amelyeket a központi hatalmak hadseregei az orosz fegyveres erővel szemben kivívtak. Ugyancsak hozzájárult Szerbia letöréséhez és ezzel kapcsolatosan annak az útnak megnyitásához, amelyen Törökország megsegíthető volt; Oroszországot pedig ezután az entente nyugati hatalmasságai csak nagy ügyel-bajjal segíthették meg 1915 után. Ezekon felül még arra is képes volt a német hadsereg, hogy támogassa a szövetséges, de erejében már hanyatló Ausztria-Magyarországot. Falkenhayn sikerei közé számítják Bulgáriának a központi hatalmak oldalán

való hadbalépését, valamint, hogy Törökország segítőcsapatokkal jelent meg a keleti hadszíntéren.

Mindezek együttvéve a világ által is méltán megcsodált olyan nagy teljesítmények voltak, amelyek kétségen kívül azt mutatták, hogy a német hadsereg még hatalmas erőt rejt magában.

Az érdemekkel szemben azonban felsorakoztatták Falkenhayn ellenében azokat a hibákat, amelyek végre, népszerűtlenné válása folytán is, bukásához vezettek. Nem tekintve egyéniségének kevés rokonérzést fakasztó sajátosságait, hibájául rótták fel, hogy az ellenség kimerítésére törekvő stratégiájából fakadt ingadozása folytán egyik arcvonalon sem volt képes olyan túlsúlyra jutni, hogy döntő sikert vívjon ki; hogy a politikai és katonai vezető körök közötti feszült viszony ellenére is elmulasztotta követelni a német nemzet erejének legvégső megfeszítését; hogy az állásháborúból képtelen volt áttérni a mozgó háborúra; hogy magatartásával ellentétet fakasztott a német hadsereg vezető egyénei és a szövetséges osztrák-magyar főparancsnokság között, amely utóbbi ellentét végre is arra vezetett, hogy a központi hatalmak hadseregeinek útjai szétváltak; hogy Anglia erejét lebecsülte; hogy Verdunnél kudarcot vallott; és végül, – amit leginkább kárhoztattak, – hogy elkésett a Romániával szemben szükséges óvintézkedésekkel, minthogy azt vélte, hogy Románia mindvégig semleges marad, a legrosszabb esetben pedig azt, hogy csakis szeptember havának végén vonul háborúba a központi hatalmak ellen.

Falkenhayn bukásával karöltöten járt *a központi hatalmak fegyveres erői egységes vezérletének megoldása is.*

A kényes kérdésnek szabályozását *német követelésre* egyrészt a Bruszilov indította nagy támadásnak igen nagy sikere, másrészt Romániának hadbalépése okozta.

A bármely szövetséges haderők áldásos együttműködését biztosító, mindenkor célszerűnek bizonyult és a szó szoros értelmében vett egységes fővezérlet a központi hatalmaknál a világháború elejétől fogva nem volt meg. Ezt ugyanis sem politikai, sem katonai okok nem kívánták meg, annál kevésbé, mivel a hadvezetőségek között a kezdeti hadműveletek tekintetében súrlódások nélküli megállapodás jött létre. Hötzen-dorfi Conrad nagyon is önálló egyénisége nem tűrte, hogy elhatározásaiban bármily csekély mértékben is befolyásolják. De különben is Ausztria-Magyarország öntudatos vezető tényezői annyira hatalmasnak vélték a monarchia fegyveres erejét, hogy határozott ellenérzéssel fogadták volna azt a mindenesetre német túlsúly alatt álló egységes fővezérletet, amely bármely mértékben is csorbíthatta volna az elhatározás és a cselekvés szabadságát. Így tehát a szövetséges hatalmak had vezet őségei kölcsönösen csupán az úgynevezett összekötő tisztjeik révén biztosították az esetenként szükségesnek mutakozó egyöntetű és összehangzó eljárást. Bár ez igen laza kapcsolat volt, de egyelőre megfelelt.

Később sem merültek fel az egységes fővezérlet kérdésében javaslatok, minthogy az együttműködést látszólag semmi sem veszélyeztette, noha az egyidőben és egy és

ugyanazon a helyen elegyenesen alkalmazott seregtestek vezérletét illetőleg sokszor súrlódások támadtak (Gorlice).

1915-ben azonban már válság készült a szerb hadjárat fővezérletének kérdése tárgyában. Ekkor ugyanis a bolgárok nem voltak hajlandók alárendelni magukat az osztrák-magyar hadvezetőségnek. Csakis hosszas tárgyalás hozta létre azt az egységes vezetést, amely azonban mégis igen szövevényes maradt.

Idők folyamán megesett, hogy a hadvezetőségek egymás értesítése, vagy megkérdezése nélkül is, külön választott céljaik érdekében önállóan hadműveleteket kezdetek (Montenegró). Ez az eljárás, valamint az is, hogy 1916-ban szétváltak a szövetségesek útjai (Dél-tirol, Verdun), természetesen kiélesítette az ellentéteket és csak akkor vezetett ismét eredményes együttműködésre, amikor mind a két félre nézve igen nagy veszély kerekedett (Luck). De ezért a veszedelemért bűnbakul a németek az osztrák-magyar hadvezetőséget állították előtérbe.

Az egységes vezérlet szükségességének okadatai közé felsorakoztatta Németország azt, hogy már 1915 telétől kezdve (Kárpátok) fokozatosan annyi német seregtestet állított a már igen sokat veszített és kevésbé megbízható (cseh, ruthén, lengyel) csapatokkal is elegyes osztrák-magyar arcvonalba, hogy ezek a német erők alkották az igazi szilárd pilléreit a csatavonalnak (Galícia). Már-már oda is jutott a dolog, hogy a német segítőcsapatok nélkül sikeres hadműveletekre kilátás alig volt. Vagyis a háború súlya aránytalanul igen nagy mértékben a német birodalomra nehezedett. Mindent összefoglalva tehát: joggal követelhetette Németország azt, hogy az egységes fővezérlet az ő kezébe jusson.

Az egységes fővezérlet tárgyában tett javaslatot azonban az osztrák-magyar hadvezetőség visszautasította. De a német császár közbelépésére, augusztus 5-én, abban egyeztek meg a központi hatalmak, hogy az orosz hadszíntéren álló haderők északi szárnyának parancsnokságát *Hindenburg*, a délinek pedig *Károly Ferenc József* trónörökös veszi át olyként, hogy Károly trónörökös mellé német vezérkari főnököt (Seeckt tábornok) osztottak be. A nyugati és az olasz arcvonal a német, illetőleg az osztrák-magyar főparancsnokság hatáskörében maradt meg továbbra is. A Balkánon, a német és bolgár elegyes erőket, továbbra is *Mackensen* vezette, míg az albániai osztrák-magyar csoportnak Mackensenhez kellett alkalmazkodnia.

Amikor azonban Románia hadbalépésekor Falkenhaynt felmentették vezérkari főnöki állása alól és helyébe Hindenburgot (első és felelőségben is osztozkodó főszállás mester Ludendorff) helyezték, a keleti arcvonal északi szárnyának parancsnokságát *Lipót* bajor hercegre ruházták. Végül pedig, amikor Románia leverése végett, Bulgáriát és Törökországot is belevonták a balkáni hadműveletekbe, és amikor Ausztria-Magyarország gyengesége folytán Erdélybe német seregtesteket is kellett küldeni, a körülmények kényszerítő hatásaként, nemkülönben I. Ferenc József császár és király döntése folytán, szeptember 6-án, Conrad is beadta derekát és létrejött *a központi hatalmak szárazföldi haderőinek legfelsőbb hadvezetősége*, élén Vilmos német császárral. A megegyezés

értelmében a szárazföldi haderők vezérkari főnökének jogában állott a legfelsőbb hadvezetőség nevében rendeleteket adni és a szövetséges államok haderőinek vezéreivel egyezséget kötni.

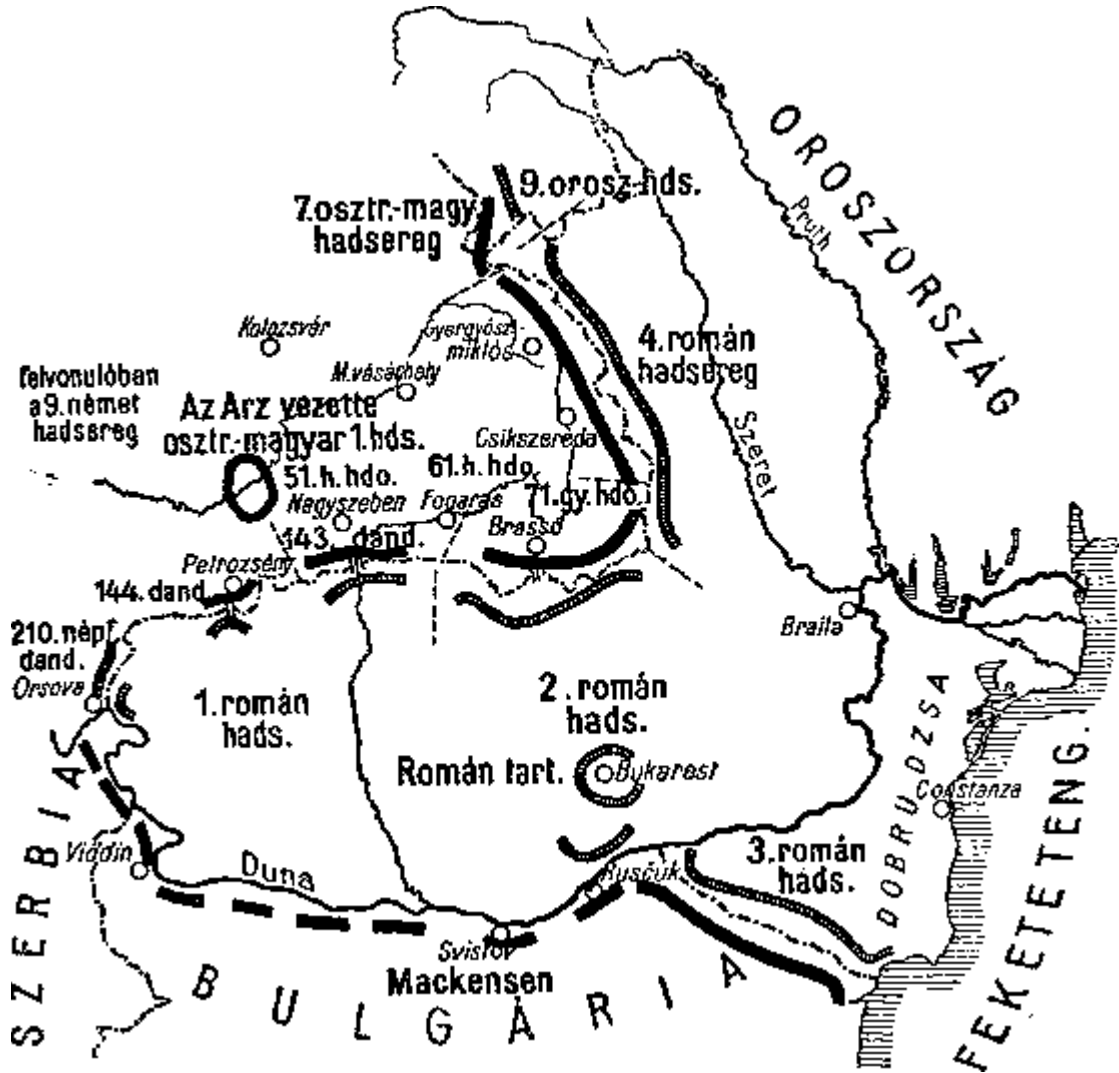
Amikor tehát a Románia elleni hadműveletek megindultak, a központi hatalmak egységes vezérlete biztosítva volt. Ennek keretén belől pedig a Keleten és a Balkánon a haderők vezérei a következők voltak: az északi szárnyon *Lipót* bajor herceg, a középben *Karoly* trónörökös, Erdélyben és a Balkánon pedig *Mackensen*.

Az oláhok ellen.

1916 augusztus 27-én Románia az entente oldalán belépett a háborúba, amivel, tekintettel az összes hadszínterek igen súlyos és feszült helyzetére, a központi hatalmakra nézve nemcsak új fejezete kezdődött meg a világháborúnak, *hanem azok valósággal az örvény szélére sodródtak.*

Az új ellenfélre nézve meg kell említenünk, hogy az az 1883-i egyezés ellenére a világháború kitörésekor nem állott a központi hatalmak oldalára, hanem, *hivatkozással elégtelen katonai felszerelésére és látván Itália magatartását is,* semlegességi nyilatkozattal élt. Vagyis lábhoz tett fegyverrel várakozva ugrásra készen állott ahhoz, hogy akkor lép be a háborúba, amikor érdekeinek megfelelőleg jónak és szükségesnek látja. *De már 1914 szeptember havában Oroszországgal jóakarátú semlegességi szerződést kötött, amivel formailag is eldőlt, hogy Románia melyik hadat viselő csoporthoz fog csatlakozni.*

A világháborúnak az 1916. évig terjedő időszaka alatt a hadat viselő szövetséges államcsoportok mindegyike állandóan de hiába fáradozott azon, hogy Romániát a maga oldalán háborúba rántsa. A többet ígérő entente állandó sürgetésének végre meg lett a sikere 1916-ban akkor, amikor az oláh kormány azt vélte, hogy a központi hatalmak már döntő módon annyira meggyengültek, hogy minden kockázat nélkül megkezdheti a maga háborúját. A Bruszilov-féle első támadás kudarca után az entente türelme végre elfogyott és színvallás végett a legszigorúbb ultimátumot intézte az oláh kormányhoz, miután Oroszország is úgy érezte, hogy kimerülése folytán még egy és sikerre vezető nagy támadást egymaga már képtelen intézni. Mivel pedig Oroszország szövetségeseinek nyomására nem zárkozhatott el az oláh követelések elől, Románia Orosz- és Franciaországgal, valamint Angliával *1916 augusztus havában végleges szerződést és katonai egyezséget kötött.* E szerint az egyezés szerint Románia megkapja Bukovinát, Erdélyt és a Bánságot, a Körös vidékének és Máramarosnak azonban csak egy részét. Ezekon kívül a béketárgyalásoknál az egyenrangú fél jogait biztosították számára, továbbá azt, hogy Oroszország az oláh mozgósítás és felvonulás zavartalan biztosítása végett ismét támadást kezd a központi hatalmak ellen, és hogy 2 gyalog és 1 lovashadosztályt küld a Dobrudzsába az oláh erők támogatására. Kötelezte magát az entente még arra

Az ellenfelek helyzete az oláh hadüzenet alkalmával.

is, hogy a macedóniai arcvonalon támadást indít, és hogy el fogja látni Romániát hadi anyagokkal is.

Ezekkel a szinte hallatlan nagy kedvezményekkel szemben Románia arra kötelezte magát, hogy a központi hatalmaknak a Kárpátokra támaszkodó keleti arcvonalát megingatja, az itteni 7. hadsereg hátába tör azzal a szándékkal, hogy azután az oroszok-

kai együtt elfoglalja Magyarországot, és így elvágja a Balkánra vezető utakat, *vagyis a központi hatalmakra nézve lehetetlenné teszi a háború folytatását.*

Hogy pedig az oláh hadüzenet alkalmával a központi hatalmak helyzete mennyire volt reménytelen, azt az előző fejezetekben ecsetelt események már eléggé megvilágítják. Hozzáfűznünk még csak azt kell, hogy a bolgároknak 1916 július közepén a macedóniai arcvonalon az entente orientális hadserege ellen indított támadása nemcsak hogy megakadt, hanem a helyzet annyira rosszra fordult, hogy Ferdinánd bolgár cár és Radoslavov miniszterelnök a német legfelsőbb hadvezetőségtől csapatokat kért a bolgár hadsereg támogatására. Továbbá az oroszországi arcvonal déli szárnya, mely Dorna-Vatra környékén az Erdős-Kárpátokra támaszkodott, úgyszólván védtelen volt, mert az oláhok támadásának megindulásakor Erdélyben állott gyenge erők ezt az egész oláh hadsereggel szemben nem biztosíthatták. Ha tehát az oláhoknak sikerül Erdélyen át előnyomulva a bukovinai arcvonal oldalát és hátát veszélyeztetni, ennek következményeit előre még mérlegelni sem lehetett. *Élet-halál kérdése volt tehát a központi hatalmakra nézve az, hogy az oláhokat megállítsák és Erdélyből kiverve, döntő csapást mérjenek rájuk, vagy legalább is olyan rövid arcvonalat teremtsenek, mely az erdélyi határ gerincre és a Szeret folyó vonalára támaszkodva képes lesz ellenállani a további orosz-oláh támadásoknak.*

Erőviszonyok. Románia 600,000-700,000 főre becsült fegyveres erejének összesen 22 gyalog- és 2 lovashadosztályával vonult fel, és pedig amiként az a vázlaton is látható: Erdély ellen három hadsereggel (1., 2. és 4.) és a Dobrudzsában egy hadsereggel (3.). Utóbbihoz csatlakozott két orosz hadosztály is. A Duna vonalát egy oláh hadosztály zárta el; a három hadosztályból alakított tartalék Bukarest környékén állott. *A központi hatalmak haderői a következők voltak:*

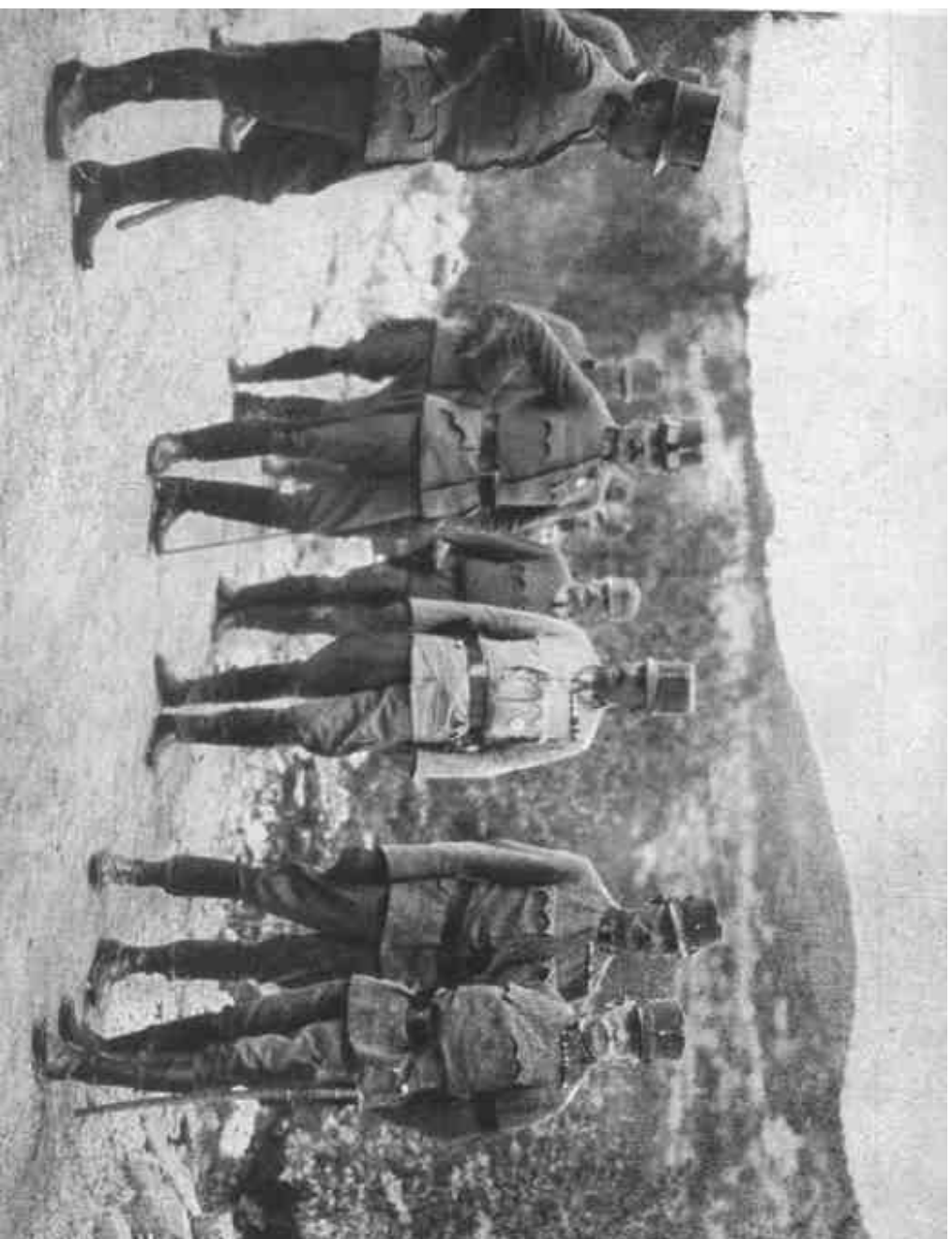
Erdélyben az északkeleti és délnyugati határ elzáró csapatok a hozzájuk tartozó tartalékkal, valamint az ezek megerősítésére hozott erők (szeptember 7-én összesen csupán 68 zászlóalj, 187 lovasszázad és 47 üteg), amelyekhez további erősítések, valamint a Falkenhayn vezette 9. német hadsereg csatlakozott (mindössze tehát 122 zászlóalj, 22 lovasszázad, 117 üteg, valamint a két lovashadosztályban 7 lovasezred némi tűzérőséggel);

a Dobrudzsában Mackensen vezetése alatt: 3 bolgár gyalog- és 1 lovashadosztály, 2 török hadosztály, vegyes fegyvernemekből alakított német, osztrák és magyar osztagok, valamint csekély számú osztrák-magyar műszaki csapatok, és végül az osztrák-magyar dunai flottilla.

Hadműveleti tervek. Az oláhok fentebb már ismertett hadműveleti tervével szemben a központi hatalmak elhatározták, hogy amíg az Erdélybe szánt erők felvonulnak, addig az osztrák-magyar 1. hadsereg kötelékébe tartozó csapatok, – még esetleg a Maros vonaláig való visszavonulásukkal is, – gátat vetnek az Erdélybe betört oláhoknak. Ez alatt Mackensen az alája rendelt bolgár-német-török-osztrák-magyar csapatokkal a Dobrudzsában, ennek legalább is a legkeskenyebb részéig, visszaszorítja az oláh-orosz sereget, majd pedig erőinek nagy részével *Szisziovónál* átkel a Dunán a

AZ ISONZÓI CSATÁK MADÁRTÁVLA TI TÉRKÉPE.

AZ OLASZ HADSZENTER VÉZÉRIŐ OSZTRÁK-MAGYAR TÁBOROSOKAL.

ROKOVICS SÁ
vezérezredes.

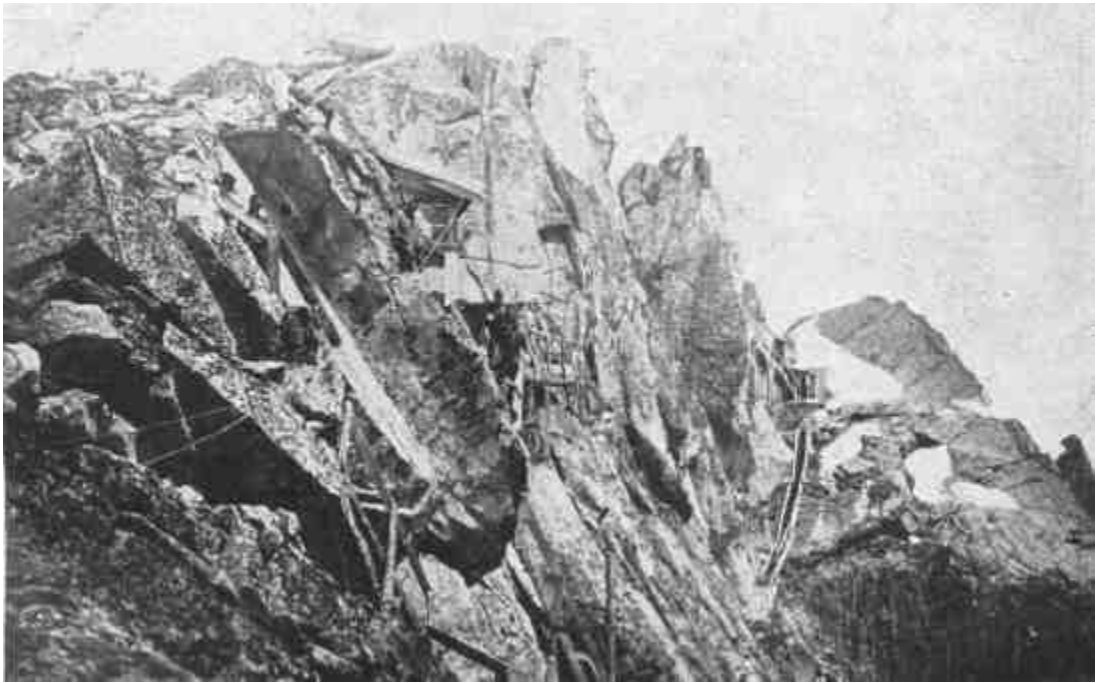
JÓSEF
kif. herceg.

L. E. BRAY
altábornagy.

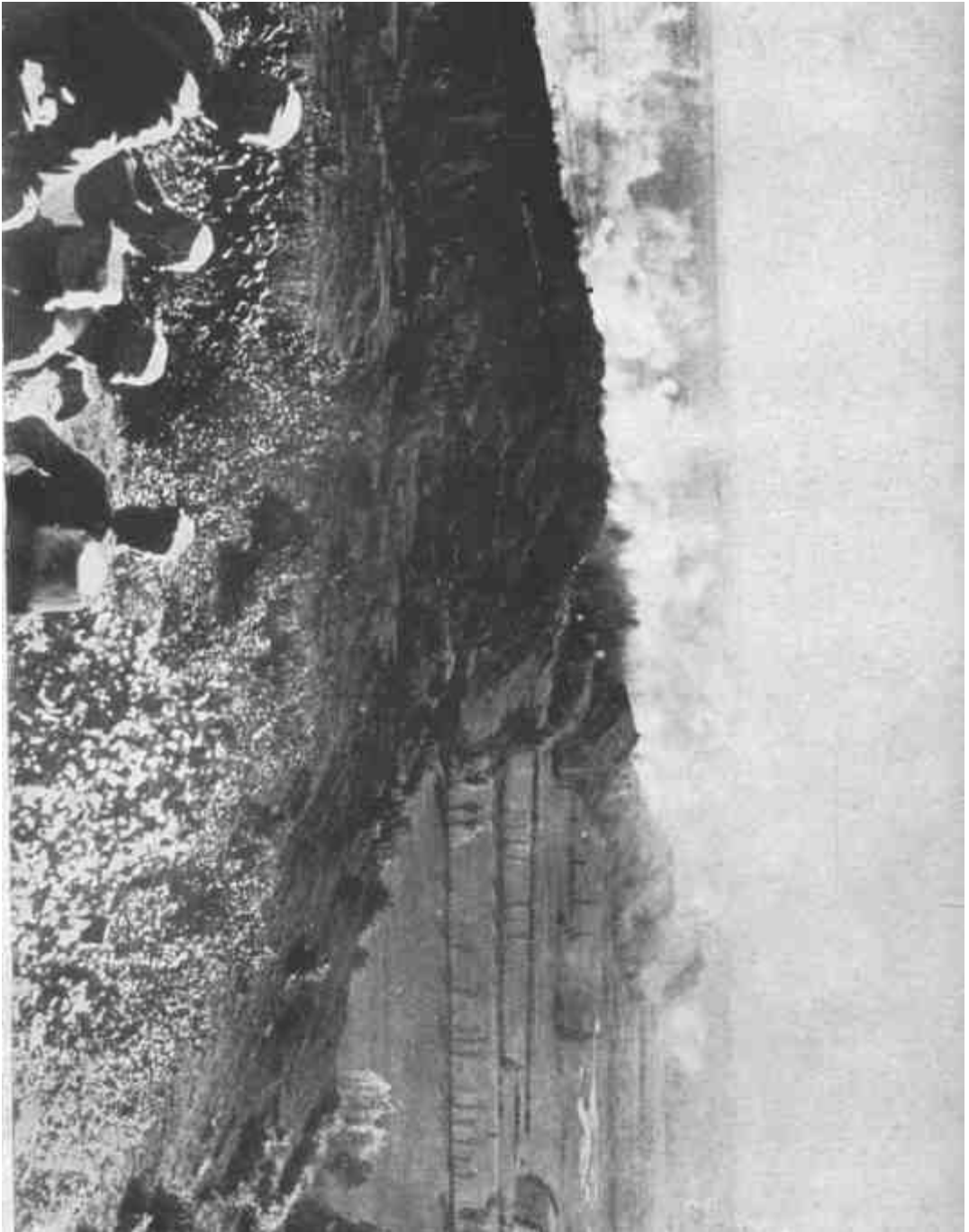
CONRAD
vezérezredes.

NÉMET ÁLLÁSOK AZ OLASZ HARCTÉREN AZ ALPESEKBEN.

OSZTRÁK-MAGYAR ÁLLÁSOK AZ OLASZ HARCTÉREN AZ ADAMELLO HEGYCSOPORTBAN.

Zárótűz az olasz arcvonalon

végből, hogy kezet nyújtson az Erdélyből jövő német-osztrák-magyar seregtesteknek. E közben pedig az Erdélyben felvonuló német-osztrák-magyar csapatok megverik és kiűzik Erdélyből az oláhokat, majd Oláhországon át utánuk eredvén, a Duna alól jövő Mackensennel összefognak és ezzel együtt a Szeret alá nyomják az oláh-orosz seregtesteket.

A dobrudzsai hadjárat.

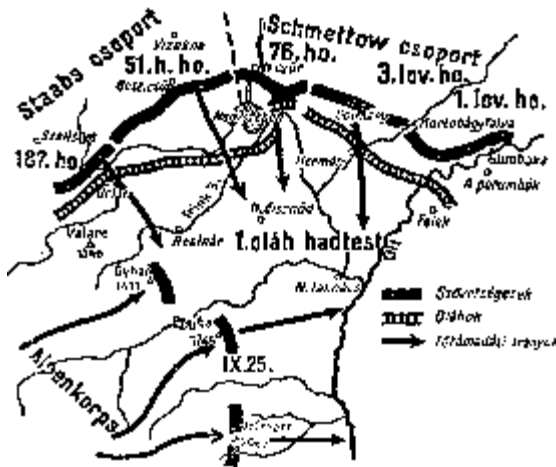
Mackensen, aki augusztus 28-án vette át a dobrudzsai hadműveletekre szánt erők felett a parancsnokságot, már szeptember 2-án nagy merészen reásújtott ellenfeleire és csakhamar halomra döntötte az oláh hadműveleti tervet. A nagy lendülettel kezdett támadás meglepően nagy sikereket ért el, mert már szeptember 5-én *Dobrucs*, szeptember 6-án *Tutrakán*, másnap pedig *Szűisztria* oláh hídfők Mackensen csapatainak kezére jutottak. Ezek mellé a győzelmek mellé sorakoztak az *Oltina-tó*, *Paraköj*, *Afttat*, *Musubej*, *Cifutbej*, *Karaomer* (szeptember 12-14.) melletti diadalok, amik után az oláh-orosz hadak *Tuzla-Cobadinu-Rasova* között képzelt vonalba veretvén vissza, állásharcot kezdetek. A meghökkent oláh hadvezetőség erre az erdélyi arcvonalról nagy sebtében egy hadosztályt volt kénytelen átszállítani a Dobrudzsába. Valósággal vérbe fulladt az oláhoknak átkelése a Dunán *Rjahovó*-nál, ahol október 4-én két dandárral a Dobrudzsában álló bolgár-német-török haderők hátába kívántak rontani. Ennek a hadműveletnek meghiúsításában nagy szerepet játszott az *osztrák-magyar dunai flotilla*, amely az oláhok építette hadihídat elpusztította.

A nagyszebeni és a brassói csata.

Az Erdély határainak biztosítására rendelt osztrák-magyar csapatok az oláhok betörését nem akadályozhatták meg és az ellenség megkerülő és átkaroló mozdulatai elöl fokozatosan hátrálni voltak kénytelenek. Azt azonban mégis elérték, hogy az oláhok, nem lévén tisztában azzal, hogy mekkora erő áll velük szemben és hogy a velük közvetlenül érintkezésben álló osztagaink mögött nem állanak-e nagyobb tartalékok, mindenütt csak óvatosan, tapogatódzva nyomultak előre, úgy, hogy az 1. osztrák-magyar hadsereg sikeres visszavonulási harcai következtében az oláhok északi szárnya három hét leforgása alatt mindössze 60 kilométer, a 2. oláh hadsereg pedig 100 kilométer tért nyert Erdély belseje felé. A Vöröstorony-szoroson át betört I. oláh hadtest Nagyszeben előtt megállott, ~míg a 11. oláh hadosztály, amelyet Petrozsénynél vereség ért, visszavonulóban volt a határ felé; az 1. oláh hadosztály pedig Orsovánál megakadt. *Mind-ezek pedig lehetővé tették, hogy az Erdélybe irányított 9. német hadsereg a Maros vonalától keletre fölvonulhatott és megkezdhette a nagyszebeni csatát* (szeptember 26-29.)

A 9. német hadsereg felvonulásakor a központi hatalmak haderőinek helyzete nem sok reménnyel kecsegtetett ugyan, de erélyes és gyors cselekvéssel még sikerre lehetett kilátás, minthogy az oláh haderők meglehetősen szétszórta és csak nagyon

óvatosan haladtak előre. Főként az I. oláh hadsereg részei állottak olyként, hogy egyenként megrohanhatók voltak. Minthogy pedig az i. oláh hadseregnek Petrozsény és Orsova alá jutott részei kudarcot vallottak, a Nagyszeben alá jutott két oláh hadosztály teljesen elszigetelten állott. Falkenhayn tehát elhatározta, hogy elsősorban is ezeket mindkét oldali átkarolással tönkreveri. A csatában, amíg az úgynevezett német «Alpenkorps» a havasok gerincein a Vöröstorony-szoros felé előretört az oláhok hátába igyekezett, addig a *Staabs-* és *Schmettow-csoportok* megtámadták az oláhoknak Nagyszebenről délre csatához állott részeit. A Vöröstorony-szoroson át, valamint a Fogaras felől is segítségül jövő oláh erők közbelépése folytán *a nem minden kockázat nélküli csata végn is szerencsére Falkenhayn győzelmével végződött, akinek csapatai a körülfogott és összeropantott oláh hadosztályok maradványait a havasokon át kiűzték Erdélyből.*

A nagyszebeni csata.

Az ellenfelek helyzete a nagyszebeni csata után.

A nagyszebeni győzelmes csatának jelentősége abban rejlett, hogy utána a 9. német hadsereg egy kisebb részével elállhatta a Vöröstorony-szorosot, a másik részével ellenben Falkenhayn Fogarason át a 2. oláh hadseregnek déli azt a szárnyát támadhatta meg nagy erőkkel, amely mögött az oláh hadvezetőség semmiféle tartalékkal nem rendelkezett (lásd a vázlatot). Ha tehát Falkenhayn ezt a szárnyat visszaszorítja és meg is veri, akkor az Erdélybe benyomult 2. és 4. oláh hadseregnek Brassón át vezető egyetlen vasúti vonalát is elfoglalhatja. Ezzel pedig az erdélyi Keleti-Kárpátok hegyeibe szorulnak az oláhok. A nagyszebeni vereség folytán megrettent és vajmi kevés háborús tapasztalattal bíró oláh hadvezetőség most annyira elvesztette a győzelembe vetett hitét, hogy képtelen volt a megfelelő ellenintézkedésekre és a haderők átcsoportosítására vonatkozó parancsok kiadására. Ennélfogva Falkenhaynnak Fogaras felől megindított

támadása is fényesen érvényesült, mert a *persányi ütközetet* követő *brassói csatában* (október 7-9.) is győzelmet aratott az oláh 2. hadseregnek ide özönlött részei fölött. Minthogy pedig ugyanezen időben az 1. osztrák-magyar hadsereg is támadásba fogott, *éktóber 13-ra az összes oláh erők, hadműveleteik teljes kudarca után, kitakarodtak Erdélyből.* Az oláhok elleni hadjárat első fejezete tehát *a gyengébb, de erkölcsi felsőbbbségben levő központi hatalmak mesterileg vezetett seregtesteinek diadalával végződött. A vezetés kiváló érdeme az, hogy a rendelkezésre álló erőket az ellenség legveszedelmesebb része ellen meglefoen állította csatasorba és ezekkel nagy merészen és villámgyorsan lesújtott még mielőtt az elkülönítetten haladó ellenséges seregtestek egymás segítségére jöhettek volna.*

Bruszilov támadásai.

Amíg a központi hatalmak a szélrózsa minden irányából súlyos gondok alatt összehordott német, osztrák, magyar, török és bolgár seregtesteikkel Erdélyben és a Dobrudzsában az oláh-orosz erők ellen felvonultak és már harcba is elegyedtek, és amíg az osztrák-magyar 1. hadsereg csak nagynehezen tarthatta magát az Erdélyben előnyomuló 4. és 2. oláh hadsereg ellenében, az alatt Bruszilov, az entente-nak Romániával kötött egyezségéből fakadó kötelezettsége folytán is, szeptember i-én ismét támadásra rendelte hadseregeit. Ebből keletkezett a *Bruszilov-féle 2. nagy támadás* (lásd a 142. oldalon a vázlatot), amelyben mind a négy orosz hadsereget (8., 11., 7. és 9.) szeptember végére vereség érte.

A Bruszilov indította 3. *nagy támadás* már szeptember 30-án kezdődött és bár október 5-ig az összes orosz hadseregek részei, néhol hétszer, máshol pedig tizennyolcszor is nekimentek a központi hatalmak volhiniai, galíciai és kárpáti állásainak, óriási emberáldozata ellenére is vérbe fulladt.

Ugyanígy végződött Bruszilovnak az előbbi támadáshoz szorosan csatlakozó *4-ik nagy csatája.*

A végső eredmény tehát az volt, hogy Oroszország keservesen csalódott a Románia hadbalépésével remélt segítség tekintetében. Mert a helyett, hogy az oláhok csak némileg is mentesítve az oroszokat, megkönnyítették vagy győzelemre segítették volna Bruszilovot, erdélyi és dobudzsai balsikereik folytán nem átalították orosz segítség után kiáltani.

Oláhország meghódítása.

(Lásd a vázlatot a 157. oldalon.)

Erdélynek az oláh invázió alóli felszabadításával a keleti hadszíntéri egyensúly még nem állott helyre. Ezt vagy úgy kellett biztosítani, hogy Romániát egészen leverik, vagy úgy, hogy a Kárpátok és a Duna-mente által alkotott beöblöződő hosszú vonalat kiegyenesítik. Az arcvonalnak ilyen módon való megrövidítése egyszersmind a

csapatok olyan arányú megtakarításával is járhatott, amelynek révén nemcsak hogy szilárdabb védelmi vonal keletkezik, hanem esetleg más arcvonalak számára is erősítések jutnak rendelkezésre. Ezek a célok azt kívánták tehát, *hogy a központi hatalmak legalább is a Szeret folyóig nyomuljanak elő*. Ez a hadműveleti cél hozta tehát létre azokat és az év végéig terjedő még mindig súlyos harcokat, amelyekben a központi hatalmak seregtestei a Szeret folyó alá kívántak jutni. A változatlanul nagy hevedéssel vívott csaták és ütközetek sorozata nagyjában és térszínenként csoportosítottan három fejezetbe foglalható össze. És pedig: az Erdélyt keletről határoló *Kárpátokban* (Dornavatra-Ojtoz) lezajlott ütközetekre és csatákra, *Oláhország elfoglalása végett* kezdett hadműveletekre, és végül a *Dobrudzsának* az oláh-orosz seregtestektől való megtisztítására irányuló támadásra.

A központi hatalmak említett hadműveleti céljainak megakadályozása végett a fokozatosan és elegeyen egymás mellé sorakozott oláh és orosz haderők viszont arra törekedtek, hogy megakadályozzák a központi hatalmak seregtestjeinek egyrészt az oláh mélyföldbe való kijutását, másrészt az erdélyi kárpáti keleti hegláncolaton át a Moldvába való kitörését.

Harcok a kárpáti szorosokban.

A 4. oláh hadseregnek október 6-án Erdélyből megkezdett visszavonulásakor a központi hatalmak abban reménykedtek, hogy a visszavonulók üldözésénél ezekkel egyidőben a Moldvába is kijuthatnak. Az össze-vissza szaggatott hegyes vidéken a lehető legrosszabb időjárás közben olyan súlyos harcok kerekedtek, *amelyekben végül is a központi hatalmak csapatai megakadtak*, már azért is, minthogy előbb, november 7-én, az oroszok nagy erővel *Békás, Holló és Bélbor* környékén, később pedig az oláhok *Soósmezőnél, Ojtoznál* és az *Uz* völgyében ellentámadást kezdtek még azzal a céllal is, hogy az oláh hadseregnek Oláhországban kifejlődő katasztrófáját megakadályozzák. A november utolsó harmadáig tartó küzdelmeknek az lett a vége, *hogy a 7. és 1. osztrák-magyar hadsereg a Kárpátok hosszában állásharcokat kezdett*.

Közben az oroszok állandóan dél felé szállított hadosztályaikkal felváltották az oláhokat és az 1. osztrák-magyar hadsereg előtt átcsoportosított és újonnan alakított 9. és 8. hadseregükkel az *Uz* völgyétől északra, az oláhok pedig az *Ojtozi-szorosnál* alakított csoportjukkal általános támadást indítottak. Ennek célja az volt, hogy a központi hatalmaknak itten álló erőit mindaddig lekössék, amíg az Oláhországban, Bukarest megmentése végett Prezan tábornok alatt összevont oláh főerő Mackensen elleni támadó hadműveleteit végrehajtja. Ezekkel a hadműveletekkel egyidőben a macedóniai entente-erőknek, valamint a Dobrudzsában harcoló oláh-orosz seregtesteknek is támadniuk kellett.

Az osztrák-magyar 7. és 1. hadsereg ellen november 28-án kezdett orosz-oláh tehermentesítő támadásban december 6-ig több helyről összehordott erősítésekkel

előnyomuló Mackensen hadseregcsoport balszárnyának támogatása is. Nem áll módunkban mindazokat a harcokat ismertetni, amelyek ezután az év végéig ezen az arcvonalon végbementek, csupán csak azt állapítjuk meg végeredményként, *hogy mind a két ellenséges fél részéről nagy elkeseredéssel folytatott, ide-oda hullámzó és nagy veszteségekkel járó küzdelmek után a József főherceg vezette hadseregcsoportnak jobbszárnya végre is kijutott a Kárpátok keleti lába alá olyként, hogy az Oláhországból Focsani alá jött Mackensen hadseregcsoportjának balszárnyához csatlakozhatott.*

Az oláh-orosz erők kiverése a Dobrudzsából.

Mackensennek a Dobrudzsába betört bolgár, német és török elegyes erői hadi eseményeinek leírását az előző fejezetek egyikében akkor szakítottuk félbe, amikor Mackensen a *Rasova-Cobadinu-Tuzla* között képzelt vonalra vetette vissza az oláh-orosz erőket. Ekkor azonban megakadt ez a hadjárat, minthogy a jól megépített erős ellenséges védelmi állások elfoglalásához hiányoztak az erők és a műszaki eszközök. Amikor azonban az oláhok Erdélyben ért vereségeik folytán a Dobrudzsában harcoló erők egy részét innen elszállították, és ezek helyett tekintélyes számban orosz seregtestek érkeztek, és amikor Oláhország elfoglalását tűzték ki célul a központi hatalmak, szükségessé vált, *hogy Mackensen a Dunán át betörjön Oláhországba.* Hogy pedig ehhez a hadműveletéhez Mackensen a dobudzsai ellenséges erők ellenében a hátát biztosítsa, az oláhokat, és az oroszokat a *constanza-csernavodai vasúti vonalig nyomta vissza.* Ezután, kivonván az Oláhországba való betöréshez szánt erőket, a 3. bolgár hadsereget azzal hagyta vissza, hogy ez akadályozza meg az ellenség esetleges előtörését. Amikor Mackensen a Dunán Oláhországba átkelt, a *Sacharov* orosz tábornok vezette erők megtámadták a 3. bolgár hadsereget. Ez a támadás azonban kudarcra végződött, sőt amikor a bolgárok december közepén ellentámadást kezdtek, Sacharov december 24-én a macsini hídfő kivételével *az egész Dobrudzsát kiürítette* és csapataival a Moldvában harcoló orosz seregtestekhez csatlakozott.

Bevonulás Bulcarestbe.

(Lásd a 157. oldalon a vázlatot.)

A központi hatalmak erdélyi és dobudzsai győzelmei folytán az Oláhországba és a Moldvába visszaszorított oláh haderők hadászati helyzete igen kedvezőtlen volt. Főként az Oláhországba szorult erők jutottak zsákutcába, minthogy a nagy boltívhöz hasonló alkotmány bármely részének áttörése az egész arcvonal összeomlására vezethetett. És mivel ennek az arcvonalnak a legféltebb része a brassó-orsovai vonal volt, az oláhok ide hordták össze fölös erőiket a végből, hogy a központi hatalmak Erdélyben gyülekező erőinek előtörését megakadályozzák.

A körön kívül álló központi hatalmak azt határozták el, hogy középpontiasan

akként támadják meg az Oláhországban levő ellenséges haderőket, hogy az Erdélyi-Kárpátok déli vonulatán át intézik a főttámadást. Eleinte úgy gondolták, hogy északon Brassóból délnek, a Dubrudzsából pedig Szilisztriából Bukarest felé támadnak, ami által a *Jalomita* folyótól nyugatra álló oláh erőket bekeríthették volna. Ehhez azonban pillanatnyilag elégtelenek voltak erőik. Arra pedig, hogy mind a két csoportot megerősítsék, sem idő, sem erők rendelkezésre nem állottak. Vagyis meg kellett elégedniük azzal, hogy a két hadseregcsoport közül az erdélyit, a német 9. hadsereget erősítik meg úgy, hogy ez legelőször legyen képes betörni Oláhországba.

A német 9. hadsereg már a brassói csata után kísérleteket tett arra nézve, hogy akár Brassóból, akár pedig a Vöröstorony-, Szurduk- vagy Vulkán-szorosokon át utat törjön magának dél felé. Mivel azonban az oláhok e szoros utak kijárait megerősítették és csapatokkal jól megrakták, a német 9. hadseregnek összes kísérletei egyideig kudarcot vallottak. Végre, amikor megfelelő erősítések is érkeztek be, igió november 14-én, négy-napos csata után, a Kühne német tábornok vezette csoport a Szurduk- és Vulkán-szorosokon át betört Oláhországba. Ezzel pedig megindult a lavina, mert Kühne már november 17-én megverte az oláhokat *Targu-Jiu* alatt, majd elfoglalván *Craiovát*, keletnek kanyarodott és a hátába jutott a Vöröstorony-szorosnál védekező oláh erőknek. Erre a Vöröstorony-szorosból is támadáshoz fogtak a központi hatalmak csapatai, amelyek november végén *Curtea-de-Arges* és *Rimni Valcii-be* jutván, áttörték az 1. oláh hadsereg balszárnyát és megnyitották az utat a mélyföldbe. Az ezután nagy balrakanyarodást végrehajtó erők a Dunán *Szisztovónél* átkelt Mackensen seregtesteivel a *Nealjov* folyó előtt nemcsak hogy egyesültek, hanem december i-én megkezdték az úgynevezett *Nealjov- vagy Argesulmenti nagy csatát*. Ebben, az oláhok által Bukaresttől délnyugatra intézett ellentámadás folytán majdnem vereség érte a németeket. De december 5-én Mackensen már föléje kerekedett ellenfelének, amely Bukarestet is kardcsapás nélkül feladta. *Mackensen december 6-án bevonult Bukarestbe*.

Bukarest eleste után Mackensen nem rejtette hüvelybe kardját, hanem az eredetileg megszabott hadműveleti tervhez képest: üldözőbe vette ellenfelét, amelyet a *Jalomita*, *Pt'ahova* és *Buzeu* folyóknál (december 9-20.), majd *Rimnicu-Saratnál* (december 21-27.) és végül *Focsaninál* (1917 január 6-8.) is megvervén, a Szeret és a Putna hosszában állásharchoz fogott az Erdélyből előretört József kir. herceg hadseregcsoportjának részeivel együtt.

Befejezésül szóvá kell tennünk Szívó ezredes Orsó va alól előretört csoportjának sikerét is. Ez ugyanis a Kühne vezette csoportnak a Szurduk- és Vulkán-szorosokból való kibontakozása után nyomába eredt az előle visszavonuló oláh erőknek, amelyeket azután *Turnu-Magurelénél* az északról segítségül jövő német erőkkel elfogott.

Ha végig tekintünk a november 11-ike óta lezajlott hadi eseményeken, amely időpontban tört elő a Szurduk- és Vulkán-szorosokon a Kühne vezette csoport, azt látjuk, hogy két hónapon át hóviharban, esőben, sártengerré vált utakon szakadatlanul folyt az előnyomulás és a harc, amelyekben a Kühne-csoport nem kevesebb mint 500 kilométernyi utat tett meg!

A hadjárat révén a központi hatalmak elérték azt, *hogy a keleti arcvonalon aj egyensúly ismét helyreállott, Románia pedig hosszú időre képtelenné vált nagyobbszabású hadműveletekre.*

Az oláh haderőt nagy vereség érte és csaknem tökéletesen szétzüllött. A maga emberségéből egyáltalában képtelen lett volna a központi hatalmakkal szemben tovább, is harcolni, ha ekkor az oroszok meg nem mentik és nem sietnek egyrészt a Kárpátokban megindított hatalmas támadásaikkal a velők szemben álló osztrák-magyar és német erőket lekötni, másrészt pedig nem küldenek egész hadseregeket a szorongatott oláhok, közvetlen támogatására. *És mégis az oláhok az oroszokat okolják azokért a vereségekért, amelyek a hadjárat folyamán érték őket. Sőt nem átalították azt is világgá kürtölni, hogy az oroszok cserbenhagyták őket! A tény azonban az, hogy Romániát ép az oroszok mentték meg a végszűzűltől!*

Kifejlődik a szaloniki veszedelem.

A központi hatalmak 1915. évi szerbiai hadjáratában az entente-nak Szalonikinél partraszállított úgynevezett «orientális hadserege» egyelőre csakis azáltal kerülte el katasztrófáját, hogy a központi hatalmak egyrészt katonai körülményeik, másrészt Görögország érzékenysége miatt a görög határokon túl nem nyomulhattak előre.

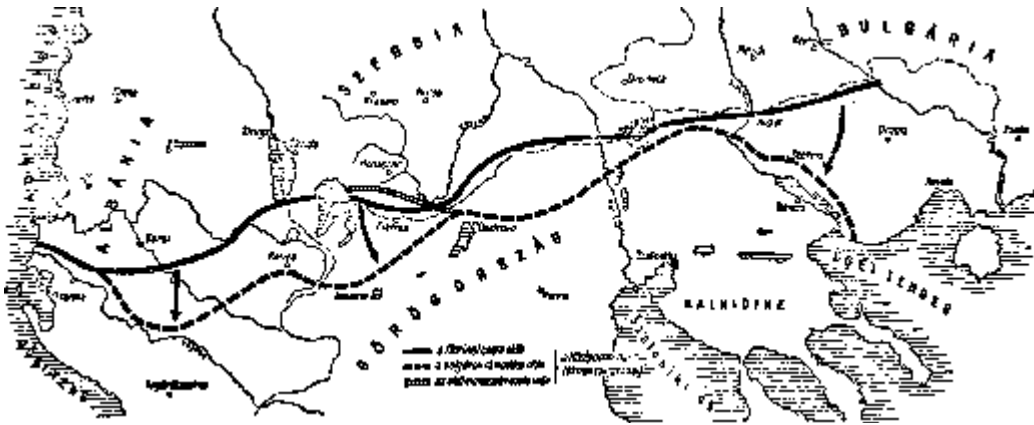
Bár a szerbek megsegítése kudarcot vallott, az entente nem takarodott el Szalonikiból, minthogy angol javaslatra, karöltve az Albániában lábukat megvetett olaszokkal is, azt tervezte, hogy a Románián át jövő oroszok segítségével nemcsak Szerbiát foglalja vissza, hanem Bulgárián át Konstantinápolyt is hatalmába keríti. Vagyis a Dardanelláknál vallott kudarca után a központi hatalmak köré vont gyűrűt most már magán a Balkánon óhajtotta szorosra fogni. Ez a valóban nagyszabású terv okozta azt, hogy a *Sarrail* francia tábornok vezette szaloniki haderő továbbra is itt maradt és azonnal hozzáfogott Görögország gúzsbakötéséhez és hadművelleti alapjának megteremtéséhez.

A központi hatalmak, – engedve *Conrad* javaslatának is, – a szerb hadjárat befejezése után azonban mégis fontolóra vették Szaloniki elfoglalását, minthogy bizonyossá vált, hogy az entente önszántából nem adja fel azt a vállalkozását, amely a földközítengeri uralmának újabb támaszpontját alkothatja. Egyelőre tehát tanácskozások kezdődtek, minthogy a hadműveletek alapos politikai és katonai előkészítésre szorultak, és mert nem volt várható, hogy az entente aránylag még gyenge erői a Duna felé is előtörni képesek lesznek.

Bár az entente szaloniki vállalkozása a veszedelem csíráját rejtette magában, a központi hatalmak vezetőségei nem vádolhatók meg azzal, hogy a veszedelem nagyságát nem ismerték fel és hogy mit sem tettek annak elhárítása végett. Mert mindenekelőtt egyezsége kellett jutni Bulgáriával, amely, minthogy érdekei nem igen kívánták, és mivel állítólag készületlen is volt, – csak hosszas fontolgatások után volt hajlandó

segítőkezet nyújtani. Különbösen is úgy látszott, hogy a zsákmányból hasznot kíván ugyan, de minden kockázat nélkül.

De a támadás alapos katonai előkészítést is követelt, minthogy a Szerbia elfoglalásában résztvevő német hadsereg pihenésre, kiegészítésre, megerősítésre, tüzérségi és műszaki felszerelésre szorult. Kétségen kívül volt az is, hogy a kiapadhatatlan segítőforrásokból táplálkozó entente-hatalmak a Szaloniki alá hozott erőiket hamarosan és fokozatosan annyira meg fogják erősíteni, hogy ennek eredményt biztosító megtámadásához az élő és holt anyagi eszközöknek nagy mennyiségére lesz szükség. Ezek pedig csak idő multával juthattak el rendeltetési helyükre, minthogy Szerbiában és Macedóniában az úthálózat gyér volt, az utak minősége pedig sok kívánnivalót hagyott hátra.

A macedóniai arcvonal változatai 1916 második felében.

Az akadályok nagy ügyel-bajjal való elhárítása azonban mégis odajuttatta a dolgot, hogy a támadásnak március derekán meg kellett volna indulnia. Ekkor azonban, - és amikor Szaloniki alatt már több mint 800 ágyúval ellátott 250,000 ellenséges katona állott, - *a német legfelsőbb hadvezetőség elejtette a vállalkozást, minthogy Verdun ostromával Franciaországot avatta azzá a hadszíntérre, ahol összes erőinek harcbevételével döntésre remélte juttatni a háborút.*

Közben Sarraïl Görögország tiltakozása ellenére elfoglalta Szaloniki erődjait, Kalkidike-félszigetét, Kavalát és a nemzetközi jogszabályok megsértése mellett ententes csapatok behatoltak a központi hatalmak konzulátusainak épületeibe, letartóztatták ezeknek személyzetét és lefoglalták irattárait. Amikor azután a márciusi párizsi haditanács a szaloniki expedíció fenntartását határozta el, megkezdődött az «orientális hadsereg» megerősítése és hadműveletekhez való felszerelése. Ennek befejezésével az entente-erők április és május havában a görög határok alá föl is vonultak. Már ezt megelőzőleg és később is, kisebb csatározások kerekedtek az ellenfelek között, amelyek folyamán a

franciák megszállották Florinát és Porojt, a bolgárok pedig Rupel görög erősséget. A szaloniki távíró- és postahivatal lefoglalását a blokád követte, majd pedig a görög hadsereg leszerelésének a követelése. Végre augusztus közepén megkezdődött a komoly harc, összefüggésben Románia magatartásával. Sarrailek kezdesére fejlődött ki a *florinai csata*, amelyben azonban a szerbeket vereség érte. Ezután a bolgár hadsereg mind a két szárnya ellentámadásba fogott és amíg Florinánál ismét megverte és visszaszorította a szerbeket, addig a balszárnynon a bolgár seregtettek a Sztruma folyóig és a Tachinos-tóig jutottak előre. Ekkor azonban a támadás megakadt, bajba jutottak a gyengéknek bizonyult bolgárok, és ezzel dugába dőlt a központi hatalmaknak Romániát illető az a hadi célja, hogy ezt visszatartsák a hadbalépéstől.

Görögország további politikai és katonai gúzsbakötésének eseményeit mellőzve, még csak az *első monasztiri csatára* kell kitérnünk, amelyet az orientális hadsereg október elején kezdett Románia katasztrófájának megindulásakor azzal a szándékkal, hogy Monasztirnál áttörni a bolgár-német arcvonalat, és így akadályozza meg a bolgár és német erőknek Románia elleni felhasználását; továbbá, hogy ha kedvez a szerencse, Szerbiát is visszafoglalja. Ekkor zajlottak le a *Cserna folyó hajtása* körüli heves harcok, melyek november végén sajnos azzal végződtek, hogy Monasztír az entente-csapatok kezére jutott és a bolgár-német csatavonal jobbszárnya visszaszorult.

1916 mérlege.

Ha a világháborúnak fentebb ismertetett harmadik évének Verdun ostromától fogva *szakadatlanul folyó szárazföldi harcainak* összefoglaljuk, legelőször is az ötlik szemünkbe, hogy *az év első felében* a központi hatalmak valóban végrehajtják azokat a támadásokat, amelyekre elhatározták magukat. Ezekkel szemben az entente fegyveres erői a védelemre? szorultak. A központi hatalmaknak kudarcra végződő támadásaira (Verdun, Dél-tirol) válaszul azonban *az év második felében* már az entente a támadó fél (Bruszilov, Somme-csata) az összes hadszíntereken és pedig oly roppant nagy erővel, hogy a központi hatalmakat összeroppanással fenyegető módon sarokba szorították és a pusztá védelemre kényszerítették. Kivételt alkotott a Románia elleni hadjárat, *amelyben a németek felsőbb-séges merész katonai vezetésükkel valóban tündököltek akkor, mikor az oroszok szinte szakadatlanul nagy tömegekkel végrehajtott rohamaival támogatott oláh félmillió fegyveres erőt alig pár százezer emberrel ugyancsak szégyenletesen megverték. De végeredményben, az erők hiánya miatt, ez a támadás is állásharccá fajult.*

Csodálatos, hogy a Falkenhayn távozásának idejében válságuk tetőpontjára ért *központi hatalmak* az év végére mindenütt megszilárdították csatavonalait.

A *központi hatalmak* még a védelemben is általában ütőképességüknek csodálatra-méltó erejükről tettek tanúságot (Doberdó, Somme). Ezzel ellentétben a *entente-nil* a vezetők hadászati terveik tekintetében messze elmaradtak a központi hatalmak mögött,

mert az élő és holt erők roppant nagy mennyiségének harcbevételére is csak igen csekély kézzelfogható sikerekkel dicsekedhettek az év végén (Doberdó, Somme, orosz hadszíntér és Macedónia).

Ausztria-Magyarország hadvezetősége (Conrad) déltiroli támadásával igazolta azt, hogy nemcsak a magas hegység területén lehet áttörni, hanem, hogy az entente csatavonalainak leggyengébb része az olasz arcvonal. Nagy hiba volt tehát, hogy a hadvezetőségek útjainak szétválása folytán a központi hatalmak nem itt egyesítették erőiket. Mert ha a németek Verdun alatt elpazarolt hadosztályait ide hozzák, minden bizonnyal vagy szétszaggatják az olasz arcvonalat, avagy talán a döntést is kicsikarhatták volna.

Az év folyamán sajnálatos módon mindjobban kitűnt Ausztria-Magyarország fegyveres ereje ellenállóképességének gyengesége, ami nagy részben nemzetiségi csapatainak megbízhatatlanságában is gyökeredett. Conrad túlbecsülte a monarchia erejét akkor, amikor azt hitte, hogy délnyugaton a mindenünnen kiválogatott legjobb csapatokkal támadva, a keleten visszahagyott kevésbé értékes erők a még mindig hatalmas oroszokkal szemben meg fogják állani helyöket a gáton.

Meglepő volt, hogy a Románia elleni hadműveletekhez a gyengéknek hirdetett *Bulgária* és *Törökország* is segítőkész volt képes nyújtani. Igaz ugyan, hogy ez 1918-ban megbosszulta magát.

Németország szövetségeseinek gyengesége folytán az év folyamán fokozatosan mind súlyosabb helyzetbe sodródott. Lassanként a háború egész súlya reá nehezedett és ha valahol veszedelem ütötte fel fejét (Luck, Románia, Macedónia, Ázsia), *akkor az ő segítsége után kiáltott mindenki.* A verduni és Sommemelléki harcok nemcsak hogy kimerítették a német hadosztályok testi és lelki erejét, *hanem már rést ütöttek a német katona jövőbe vetett bizodalmaiban is.*

A központi hatalmak országainak belső körülményei is ugyancsak romlani kezdtek.

Ausztriában már éhezett a lakosság; a nemzetiségek politikai törekvései már nagyon meglazították az összefogó kapcsolatokat; az ellátás különfelesége miatt kiélesedett az ellentét a monarchia két állama között; a délszláv kérdés megoldásának módja, a csehek szereplése, az osztrák hazaárulási perek, mind olyan tényezők voltak, amelyek a fegyveres erő ütőképességét is lényegesen befolyásolták; Stürgkh meggyilkolása pedig megdöbbentően napfényre vetette a föld alatt titkon működő elemek veszedelmességét. Szóval mindenütt már a szétszakadás rombadöntő folyamata harapódzott el. *I. Ferenc József* halála után a monarchia vezetőségének békére hajlásából eredő tettek nyugtalanságot keltek, bizonytalanságot szültek, sűrűlódásokat hoztak létre Németországgal, ami azután veszélyeztette az egységes vezetés és cselekvés lehetőségét. *Ezek pedig nagyon is meglazították a szövetségi kapcsolatot.*

Bulgáriában a nemzet egysége megbomlott; a macedóniai arcvonalnak csakis az oda beosztott német csapatok adták meg a kellő szilárdságot; máris igen érezhetővé vált az élelem, a ruházat és a hadi anyagok hiánya; bizalmatlanság keletkezett Ausztria-Magyarországgal szemben a macedóniai részek megszállása miatt.

Németország még szilárdan kitartott ugyan, de a katonai és politikai vezetőség közötti ellentét az év folyamán még jobban kiélesedett és érzékenyen érezhetővé vált a nyersanyagok, de főként az eleség hiánya, és hogy az emberi erőt elégtelenül használták ki eddigelé. *Ma már széltében-hosszában sokan hirdetik azt, hogy Németországban a világháború folyamán a politikai tényezők sohasem állottak a helyzet magaslatán!*

Az elhódított ellenséges országrészek általában igen nagy erőket kötöttek le és ennek ellenére az elfoglalt területeket a központi hatalmak sem katonailag (lengyel), sem gazdaságilag érdemleges módon kiaknázni képesek nem voltak.

Azzal, hogy augusztus 26-án Olaszország hadat üzent Németországnak, a központi hatalmak külvilággal való érintkezésének lehetősége még szűkebb térre szorult és annak volt bizonyítéka, hogy az entente a háborút győzelmének kivívásáig abba hagyni nem fogja.

I. Ferenc Józsefnek 1916 november 21-én bekövetkezett halála után Ausztria-Magyarországon a trónra *IV. Károly király* lépett, aki december 3-án átvette az osztrák-magyar monarchia egész fegyveres erejének főparancsnokságát. Bár a trón változásnak ebben az évben még nem volt lényeges kihatása a monarchia magatartására nézve, de az új uralkodó egyénisége nyomán várható új irányzat elé máris feszült várakozással néztek az illetékes tényezők, minthogy *IV. Károly* békére hajló szándékai és németellenes érzelmei titkot nem igen alkottak már.

Az oláh hadjárat sikere után, december 12-én, amikor az ellenfelek évközi erőpróbái egyik fél számára sem hozták meg a győzelmet, *a központi hatalmak elérkezettnek látták az időt a békeajánlat megtételére.* A közvetítésre felkért Észak-Amerika valamennyi hadat viselő állam kormányához intézett jegyzékével olyan konferenciát ajánlott, amelyben a békefeltételeket összeegyeztethetnék. *De az entente december 30-án együttes válaszában kijelentette, hogy mivel a központi hatalmak ajánlata nem határozott, tehát elutasítja és nem foglalkozik vele.* A békeajánlat a gyengeség érzetét váltotta ki nemcsak befelé, hanem a külvilág elé is, és az entente-nak rideg válaszával egyetemben ugyancsak hátrányára volt a központi hatalmak népeinek szellemére. *A népek szelleme pedig a haderőkre is átragadt, ezeket minden egyedében átjárta és meg is telítette. Ez természetes volt, mert hisz a világháború fegyveres erői most már a szó szoros értelmében olyan néphadseregek voltak, amelyeket lehetetlen volt légmentesen elzárni az anyaországoktól.*

Az entente hatalmasságaira nézve megállapítható, hogy 1916 második felében erőiknek kíméletlen harcbevételére ellenére egyik arcvonalon sem értek el olyan sikereket, amelyek roppant nagy áldozataikkal arányban állottak volna. A központi hatalmak arcvonalait áttörni sehol sem voltak képesek. A franciákat Verdun alatt roppant veszteségek érték. A harc folytatására nézve azonban elhatározó volt az, *hogy Anglia kimenekült válságos helyzetéből;* hogy az év második felében a minden irányból egyidőben megindított támadásokkal megakadályozták a központi hatalmakat abban, hogy a nagyobb veszedelmebe sodródott arcvonalra a másik, kevésbé veszélyeztetett hadszíntérről nagyobb mennyiségben erőket vonhassanak el. Románia hadbalépésének idejét ügyesen válasz-

tották meg, mert vele győzelemre való kilátásuk reménye hirtelen magasba szökkent. Azt látjuk továbbá, hogy az entente vezető tetterős államférfiai nem adják fel a küzdelmet, hanem erők fokozása mellett elnémítják a csüggedőket, *a győzni akarás hajlíthatatlan tudatát öntik népeikbe, még jobban összeforrnak, nem szűnnek meg népeiknek harcias szellemét tüzelni, áldozatkészségre és kitartásra buzdítani. Mindez pedig igen könnyű volt, minthogy mögöttük állott az egész világ, ami abból is kitűnik, hogy a csak négy országból alkotott központi hatalmaknak kereken és csupán hat millió harcosával szemben a több mint húsz államból összekovácsolt entente kereken tizenegymillió katonát vezényelt támadásra minden irányból!*

HADI ESEMÉNYEK 1917-BEN-

A központi hatalmagnál elhatalmasodik a béke utáni vágy.

Az 1916. évi kudarcok, de leginkább a németek rettenthetetlen kitartása és ereje aggodalommal párosultan azt a hiedelmet keltette az entente-ban, hogy a németek 1917 elején a nyugati hadszíntéren támadni fognak. Ezt megelőzendők már az 1916 november 16-iki chantillyi haditanácson elhatározták, *hogy 1917 elején egyazon időben minden irányból ismét megrohanják a belső vonalon küzdő központi hatalmakat és így lehetetlenné teszik ezek számára erőknek egyik hadszíntérről a másikra való eltolását.* Hogy a központi hatalmak megsemmisítésére való törekvésük elszánt elhatározáson alapult, bizonyítja az is, hogy az 1916 december 12-iki békeajánlatot ridegen visszautasították. Mindezekben igen nagy szerepe volt *Clemanceaunak* és az új angol miniszterelnöknek *Lloyd Georgen&k* (1916 december 7.), akik diktatori erélyes fellépésükkel az erőket összefogták, hogy Németországot, mint Franciaországnak szárazföldi főellenségét, megsemmisítsék és Angliának a tengereken való korlátlan uralmát biztosítsák. Amíg Anglia a nemzeti szolgálattal fokozta hadserege erejét, addig Franciaország a gyarmatokból hordott össze mindent. Oroszország ismét újjá szervezte erejét, Japán és Amerika pedig a hadi anyagok roppant nagy mennyiségének szállítására vállalkozott. A semmiféle áldozatoktól vissza nem riadó hadviselésnek még azzal is nyomatékot kívántak adni, hogy a lassabban célhoz vezető megőrlés taktikáját javasló *Joffret* 1917 január 3-án fővezérsége alól fölmentették és helyébe a Verdun védelménél kiméretlen ellentámadásai révén alkalmasnak vélt *Nivelle Róbert* tábornokot tették.

A *központi hatalmagnál* Conrad tábornagy ismét azzal a kedvenc tervével állott elő, hogy Németország és Ausztria-Magyarország együttesen rohanják és semmisítsék meg Olaszország fegyveres erejét. Ezt a tervet azonban a német legfelsőbb hadvezetőség nem fogadta el, mivel szerinte az entente-nak az összes hadszíntereken még mindig nagy erőkkel várható általános támadásával szemben az erők éppen csak hogy elégségesek a védelemre; továbbá mivel a fegyveres erők létszámának és a hadi anyagoknak számottevő gyors gyarapítása egyelőre lehetetlen volt. Sőt nem minden aggodalom nélkül néztek

még a puszta védelem elé is, minthogy 1916-ban a nyugati hadszíntéri seregtestek kemény próbákat állottak ki.

Az 1917. évben tehát *mindvégig az entente a támadó fél, míg a központi hatalmak a puszta védelemre szorultak.* Ezen a keletgalíciai és a tolmecsi ellentámadásaink mit sem változtattak, mert nem önelhatározásunkból fakadtak, hanem, végső szükségképpen az ellenség kényszerítette reánk. A német legfelsőbb hadvezetőség azon a nézeten volt, hogy a támadást majd csak akkor indíttatja meg, ha a korlátlan bűvárhaj ó-háború hatásaként is meggyengült entente-ot az időközben technikailag is megerősödött központi hatalmak olyként támadhatják meg a nyugati hadszíntéren, hogy mind Franciaország, mind Anglia békére lesznek hajlandók.

Amíg az egész világ segítőforrásaiból táplálkozó entente további tökéletes felkészülése csak idők kérdése volt, addig a világtól elzárt központi hatalmak államaiban igen súlyos körülményekkel kísért és megfeszített erőkkkel végrehajtott kemény munka következett azért, hogy tovább is ki lehessen tartani.

Ausztria-Magyarország hadereje 1917 elején három és fél millió emberből és egy millió lóból állott. Az arcvonalakon 780,000 ember harcolt. Mindezek 938 zászlóaljat, 242 lovasszázadot és 1246 üteget alkottak. A háború kitörése óta a több mint kétszerezésére gyarapított tüzérség 5700 táborig és hegyi, valamint 1550 nehéz ágyú felett rendelkezett. Ezekon kívül a gyalogságnál 664 gyalogsági- és 320 árokágyú, 7000 géppuska, 2100 akna- és 1100 gránátvető volt. A háború kezdete óta a monarchiának több mint 500,000 katonája esett el, köztük 15,000 tiszt; a mintegy másfél milliónyi sebesültből és két milliónyi betegből 200,000 egyén halt meg; egy millió ember hadiszolgálatra máris alkalmatlanná vált; egy és egyharmad millió pedig vagy hadifogságban sínylődött vagy eltűnt. Hogy pedig ezt az aránylag igen nagy időközi veszteséget pótolhassák, a monarchia férfilakosságának 14 %-át, vagyis hét millió embert kellett zászlók alá állítani. Ezt pedig csakis úgy érthették el, hogy a védkötelezettséget a 18-ik életévtől az 55-ig terjesztették ki. *Ennél tovább menni már igazán nem lehetett! És mégis gyarapítani kellett nemcsak a harcolók számát, hanem ezek fizikai és erkölcsi értékét is.* Ezt pedig a pótlásügyek felügyelőségével vélték elérni. Ez a felügyelőség ugyanis a mögöttes országban hagyott nélkülözhetetlenekből, valamint a hadtápszolgálatot teljesítők soraiból kiválogatta az arcvonalszolgálatra alkalmasokat és ezeket az arcvonalban álló kevésbé alkalmas és idősebb évfolyamú egyénekkel kicseréltette. Sőt a mögöttes országban és a táborig irodákban a női segítőerőket is alkalmazni kezdték. Mivel pedig a hadsereg lóállománya is igen megcsappant, és mivel a tüzérség lovait pótolni kellett, nemkülönben mivel a mezőgazdaság is megkívánta a kellő mennyiségű vontató erőt, az egész hadsereg lovasságát lóról leszállították. És amíg a hadsereg egészségi állapota általában igen jó volt, addig az élelmezés a télen át igen rosszra fordult. 1917 tavaszán Tiroiban hónapokon át kenyérszegénység következett be, kevés volt a zsír és máris a szárított főzelékfélék járták. Ezek pedig természetesen lényegesen befolyásolták azoknak a harcoló katonáknak fizikai és erkölcsi erejét, akik a téli évszak különben is mostoha időjárása

közben szakadatlanul igen kemény szolgálatot végeztek a természeti akadályokkal teli hadszíntereken.

Az osztrák-magyar trónváltással együtt, részben a király óhajára, részben pedig tanácsadóinak befolyására, a monarchia katonai fővezetőségében is csakhamar mélyen szántó jelentőséggel teljes változások következtek be, amelyeknek személyi ellenérzések, világnézeti különbségek, továbbá bel- és külpolitikai körülmények is okozói voltak. így rendelkezési állományba jutott *Frigyes királyi herceg*, a hadsereg eddigi főparancsnoka, február havában pedig az érdemekben gazdag *Conrad* távozott, akinek bukását nemcsak az okozta, hogy a Németország iránti szövetségi hűség csorbíthatlan fenntartása mellett kardoskodott, hanem, hogy szembeszállott a bécsi udvar új bel- és külpolitikai irányzatával is. Ezeket követték a főparancsnokságnak Badenbe való áthelyezése, továbbá egyéb katonai személyi változások. *A hadvezetőségben is felülkerekedett a béke utáni vágy és az a törekvés, hogy a békét még áldozatok árán is létre kell hozni.* A háborúnak eme legváltóságosabb időszakában kétségen kívül kedvezőtlenül hatottak a hadsereg szellemére a belpolitikai súrlódások és ezeknek folyton fokozódó kiélekedése (magyar koronázás és a kiegyezés körüli bajok, osztrák kormányválság, a nemzetiségi és szociális kérdések, a hazaárulási perekben elítéltek megkegyelmezése, amivel bizonyos mértékben pellengérré állították a katonai igazságszolgáltatást, Redlich, Lamasch fellépése stb., stb.). *Magyarországon is* rosszra fordult minden, mert a nemzetiségi, szociális és demokratikus, valamint választójogi kérdések végül is *Tisza bukását okozták* (1917 május 23.).

A monarchia külpolitikája, főként a békére való és az ez irányú eszközöknek meg nem válogató nyughatatlan törekvésével, nemcsak Németországgal való szövetségi kapcsolatát látszott ostromolni, hanem lazította a hadvezetőségek közötti összeműködés lehetőségét, nagyfokú bizalmatlanságra vezetett és széltében-hosszában ellentétes véleményeket vetett felszínre még a hadseregben is.

És ha megvizsgáljuk *Németország* körülményeit, akkor ezekben sem találunk olyan biztató jelenségeket, amelyek a harcra hivatott hadsereg szellemét emelni képesek lettek volna. A polgári kormányzat gyengesége folytán oly belállapotok fejlődtek ki, amelyek kikezdték a győzelembe vetett hitet és rést ütöttek azon a kitartáson, amelynek a megrögzöttséggel kellett volna párosulnia (a megegyezéses békére való törekvés térhódítása, a harci kedv ellanyhulása, a politikai pártok folyton élesedő harca, a választójog kiterjesztésének kérdése, a sajtó pártpolitikai állásfoglalása, a szocialisták előtérbe tolulása, sztrájkok, drágaság, önzés és nyereségvágy, az 1916-17-iki téli igen rossz élelmezés, az ellenséges propaganda hatása és a polgári kormányzatnak ezzel szemben való tétlensége stb.).

A németek visszavonulása a Siegfried-állásba. Az arrasi és champagnei csata.

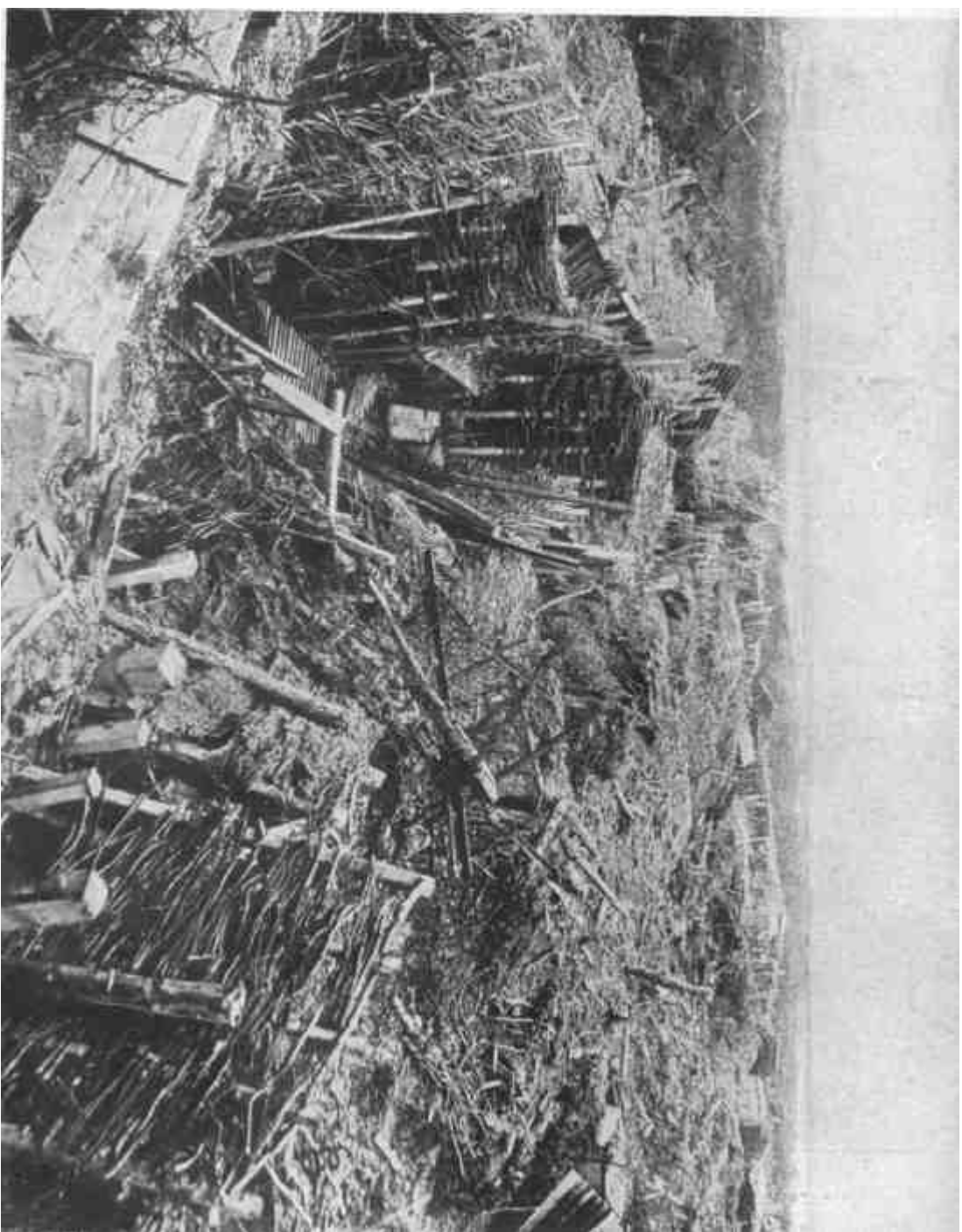
A német legfelsőbb hadvezetőség már 1916 végén belátta, hogy élő és holt erőinek elégtelensége miatt 1917-ben egyik hadszíntéren sem képes nagyobb arányú támadó hadműveletekre. Ezért tehát a puszta védelemre határozta el magát, noha tudta, hogy ezzel a háborút döntésre juttatni nem képes. Az 1916-iki nagy veszteségek folytán pedig még arra is rájött, hogy a védelemnek eddigi módján változtatnia kell, ha azt akarja, hogy seregtestei a roppant nagy technikai felkészültséggel végrehajtott ellenséges támadásokat kivédjék. A keleti hadszíntérre nézve egyelőre aggodalomra nem volt ok, mint-hogy a Riga alatt, az oroszok támadása folytán az *A a* folyó mentén vívott januári csata a védelemre szorított németek győzelmével végződött. A német hadvezetőségnek tehát minden figyelmét a nyugati hadszíntérre kellett fordítania, ahol az entente nagy támadása volt várható.

Sok kedvezőtlen körülményen kívül az aggodalomra okot szolgáltató jelenségek is szaporodtak. Nevezetesen, a német nemzetnek jelenlegi és a most már létéért való küzdelmében, a polgári kormányzat hibájából, a nemzet erejét nemcsak hogy nem aknázták ki tökéletesen, hanem még most is vonakodtak ettől, mert abban bizakodtak, hogy az entente a katonai erőszak alkalmazása nélkül is békére lesz hajlandó. E miatt végre is a legfelsőbb hadvezetőség cselekvésre határozta el magát és olyan téren léptetett életbe különleges rendszabályokat, amelyek szorosán véve nem az ő hatáskörébe vágtak (Kriegsamt – hadihivatal, Hindenburg-programm, sajtóhadiszállás létesítése). Ezeken kívül a birodalom kormányzatát olyan intézkedés megtételére kényszerítette (munkakötelezettség behozatala), amely az egész nemzet erejének legmagasabb fokú kihasználására vezetett volna abban az esetben, ha komolyan fogják fel a dolgot. Ez azonban sajnos nem történt meg. A «Kriegsamt» a Hindenburg-programmal kapcsolatosan arra volt hivatott, hogy sorompóba állítván a tudományszakokat művelő egyéneket és az összes munkára alkalmasokat is, a hadi eszközök gyártásához szükséges nyersanyagokat (kőszén és érc) fokozottabb mértékben előteremtse, ezeket célszerűen az ipar rendelkezésére bocsássa a végből, hogy hatványozott munkával nagyobb mennyiségben és tökéletesített formában fegyverzetet, lőport, lövészert, ágyúkat, géppuskákat, kő- és gázfejlesztő anyagokat, gépkocsikat, repülőgépeket stb.-eket gyártsanak. Sőt amikor a mögöttes ország lakosságának soraiból a többtermeléshez szükséges munkáskezek elégteleneknek látszottak, bár nem minden kockázat nélkül, de a nagy ügy érdekében, a legfelsőbb hadvezetőség még a harcra hivatott fegyveres erő kötelékéből is tekintélyes számban szakavatott munkásokat küldött haza.

A harctéri puszta védelem módjának sikerét elsősorban is azzal kívánták biztosítani, hogy a nyugati hadszíntérnek azon a szakaszán, ahol az ellenségnek leghevesebb támadása volt várható, és esetleges áttörése is megtörténhetett, szívós ellenállásra al-

A FRANCIA HARCTÉREN FOGLYUL ESETT FRANCÍÁK PIHENÉSE LAONBAN
1918 JÚNIUS 4-ÉN,

PERGÖTTÉZZEL ÖSSZESZELŐTT ANGOL ÁLLÁSOK A FRANCIA HATÁRTERÉN.

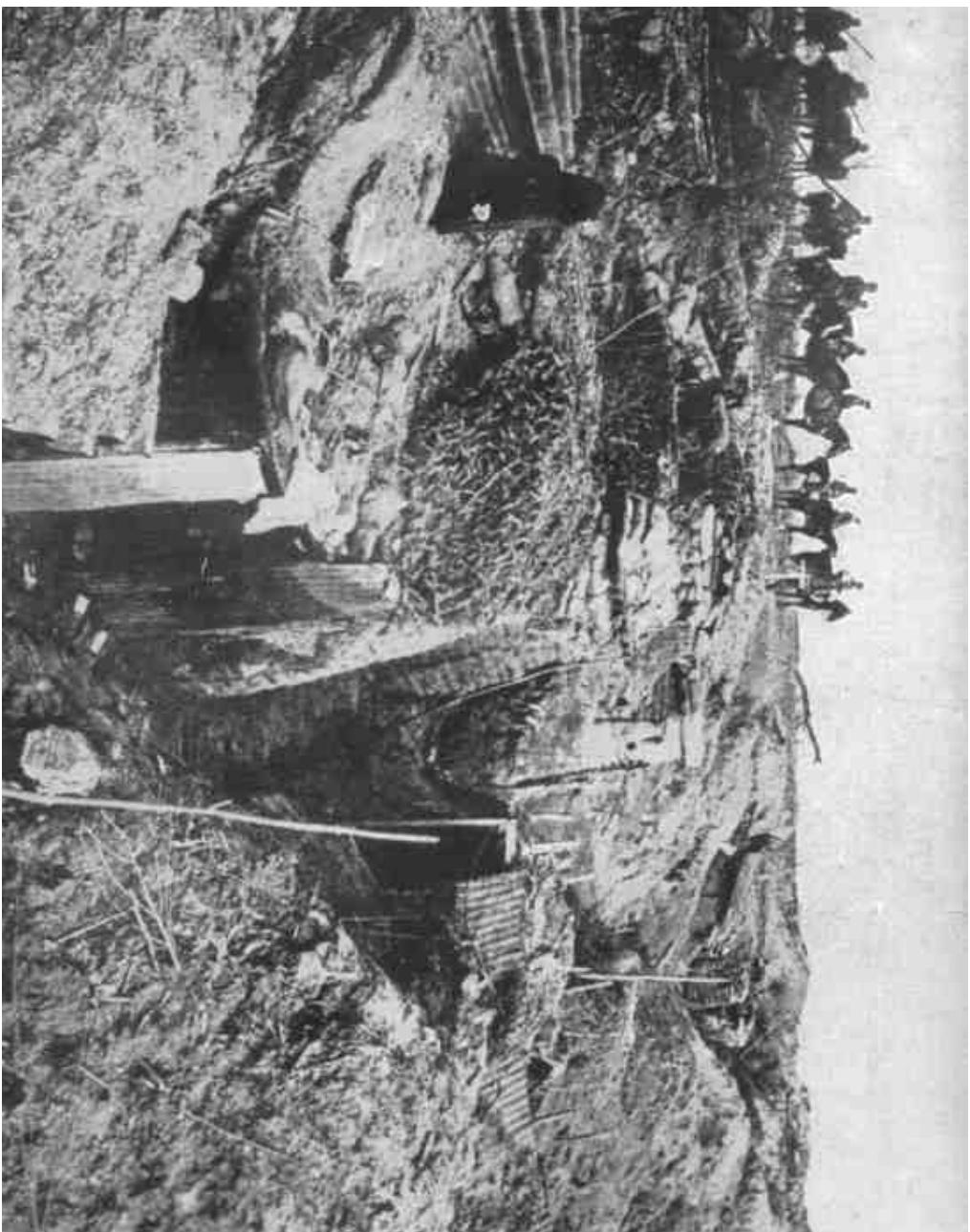

YPERN ROMJAI.

GUMMINADRÁGOS NÉMET NÉPFELKELŐK A LÖVÉSZÁROKBA MENNEK.

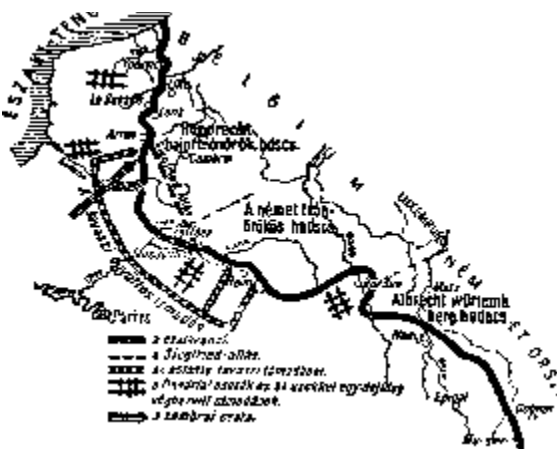
ÜRSZELŐTT ANGOL ÁLLÁSOK A FRANCIÁ HATÁRTERÉN

kalmas második védelmi vonalat alkottak. Ezt a Somme mellékén már 1916 utolsó harmadában a birodalom belsejéből összehordott munkásokkal készítették el. Ez volt az úgynevezett «Siegfried-állást». A legfontosabb volt azonban, hogy az eddigi merev védelmi harcot, amely az 1916-i úgynevezett «anyag csatákban» (Materialschlacht) rossznak bizonyult, az ellenséges fegyverek hatásának figyelembe vétele mellett mozgó és ellentámadásokkal kapcsolatos védelemre változtatták át. Ennek az új harcmodornak végrehajtásához pedig módosított irányelvekre és szabályzatokra, beható oktatásra és iskolázásra volt szükség. Ezzel az oktatással fel kívánták még rázni az éveken át tartó állásharcokban elernyed vezetőket és csapatokat, hogy ismét bizalmat öntsenek beléjük és hogy

viesszanyerjék Önérzetüket és támadáshoz való kedvüket. Az arcvonal megerősítése végett, – amelynek védelmében csupán 154 gyenge német hadosztály vett eddig részt 190 entente-belivel szemben, – a korlátlan bűvárhaj ó-háború kihirdetése után továbbra is semlegességükben megmaradt Hollandia és Dánia határaitól elszállított csapatok bevonásával új seregtesteket alkottak, a légi támadások elleni védelmet megjavították, a lovaság egy részét átszervezték stb., stb.

Vázlatosan összefoglaltan ezek voltak azok a lényegesebb intézkedések, amelyeket a német legfelsőbb hadveze-

Az 1917. évi francia hadszíntéri hadműveletek, tőség a világháborúnak mindvégig legfontosabb hadszínterén várható igen súlyosnak ígérkező küzdelem további sikeres folytatása végett létrehozott.

Az 1916-i Somme melléki nagy csata befejezése után a német csatavonalnak nyugat felé álló része több olyan kiugró állással birt (Arras, azután a Somme folyó és Soissons között), amelyek oldalba foghatók és így könnyen szétrobbanthatók voltak. Különösen veszélyeztetett volt az Arras körüli rész, ahol a német árkok építményeit az évszak mostoha időjárása is tönkre tette. Ennélfogva, és hogy a várható ellenséges támadás kivédéséhez szükséges tartalékcsapatokat előteremtsék, a német hadvezetőség az összes körülményeknek hónapokon át való mérlegelése után elhatározta, hogy az Arras és Soissons közötti csatavonalon álló erőket a már többé-kevésbé védelemre tökéletesen felkészített Siegfried-állásba vonja vissza. Ezzel a visszavonulással a német legfelsőbb hadvezetőség még nemcsak hogy cselekvési szabadságát vélte biztosítani, hanem arra is számított, hogy a szövetségesek összehordta roppant nagymennyiségű anyagi harci eszközeinek hatását gyengíti és az entente haditerveit is halomra döntheti.

A visszavonulás, a közbeeső területnek kiürítése, valamint a közlekedési vonalaknak és ezek építményeinek megsemmisítése után, február hó 9-től március hó 15-ig zavartalanul ment végbe.

A visszavonulás az entente vezetőségeiben meglepetést keltett, ingadozást hozott létre és a németek javára késedelmeskedés következett be abban az időpontban, amikor a forradalom felé hajló Oroszország belső állapota épp az entente nyugati hatalmasságainak támadását tette szükségessé. A meghökkenésből kisarjadtótt tétlenség azonban nem sokáig tartott az entente-nál, mert módosítván támadó hadjáratának tervét, angol ösztökélésre, elhatározta, hogy *Arrasnál* és *Reims* körül hamarosan rátámad a németekre. Erkölcsi erőt kölcsönzött a támadásnak az, hogy Amerika április 6-án hadat üzent Németországnak, nemkülönben, hogy Károly királynak úgynevezett *Sixtus-levele* azt a reményt keltette, hogy a német csatavonal esetleges visszaszorítása, kivált áttörése, a központi hatalmak szövetségének szétrobbantására vezethet, annál is inkább, minthogy Bulgária nem üzent hadat Amerikának. Siettette a támadást az is, hogy a február hó i-vel kezdett német korlátlan bűvárhaj ó-háború hirtelenében igen nagy sikereket mutatott fel.

Az *Arras körüli csatát* (április 2.-május 20.) az angolok vívták végig, amelyben másfél hónapon át mind a két harcoló felet roppant nagy veszteség érte emberekben és anyagokban. A csata 28 kilométer széles arcvonalaán azonban az angolok csakis 5-8 kilométernyire jutottak előre a nélkül, hogy áttörték volna a németek csatavonalát. A németek vesztesége 85,000, az angoloké pedig több mint kétszer annyi, vagyis kereken 180,000 ember volt!

Az *Aisne-t oly ócska hosszában*, Reims városától keletre és nyugatra (április 6.-május 27.) támadó franciák áttörték ugyan a német csatavonal első védelmi állásait, de április 18-ra már mindenütt megakadtak a francia seregtetek a németeknek a mozgó védelemben kitűnően alkalmazott erői előtt. Ugyancsak kudarcot vallottak a május 7-én és 20-án intézett támadások is. Ezekben a harcokban, amelyekben *Nivelle* a győzelem kicsikarása végett konokul és kíméletlenül vetette harcba seregteteit, a franciák veszteségei óriásiak voltak (például április 16-25-ig 130,000 ember!), és szinte az egész francia hadsereg felőrlődött. A kudarc nemcsak keserű csalódást okozott, hanem annyira felbőszítette a francia közvéleményt, hogy a hadműveleteket vezérlő *Nivellenek*, akit ez alkalommal a «vérszopó» jelzővel illettek, állását el kellett hagynia, bár ő bűnbakul alárendeltjeit állította előtérbe. Utóda *Pétain*, ennek vezérkari főnöke pedig *Foch* tábornok lett. A roppant nagy veszteségek fölötti rémület a francia hadsereg sorait is megbontotta, mert olyan fokú és olyan arányú lázadások kerekedtek, amelyeket csak *Clemenceau* kíméletlenül alkalmazott szigora tudott nagy nehezen elfojtani. Ezután a francia hadsereg csakis hónapok gondos munkája után vált ismét hadműveletekre alkalmas eszközzé.

A franciák tehetetlensége miatt a háború súlya ismét az angolok vállaira nehezedett, akik már csak azért is kénytelenek voltak tovább támadni, hogy a bűvárhaj ó-háború nagy eredménye miatt a Flandriában tervezett nagy hadműveleteik előkészítését lep-

lezzék. De közben kirobbant angol kezdésre *Ypern varosától délre, a Wytschaete-hajlásban, az első flandriai csata*. Ebben az angolok kiverték ugyan a németeket elsővonalbeli állásaikból, de a második védővonal ellen már nem nyomultak elő, minthogy nagy veszteségeik voltak. Ennek ellenére a harcot nem hagyták abba, hanem ismét *Arras, La Bassée és Lens körül* fogtak támadó hadműveletekbe a végből, hogy innen kanyarodjanak északra a német bűvárhaj ó-állomások hátába. Vállalkozásuk azonban kudarcra végződött.

Az orosz forradalom.

A szaloniki hadsereg támadásai és a tizedik isonsói-csata.

Amikor a központi hatalmak Romániában 1916-ban a Szeret folyó mögé vetették vissza az orosz-oláh haderőket, Braila elestének napján (jan. 4.), északon *Rigánál*, az *A α* folyócska mentén, a *Radko Dimitriev* tábornok vezette 12. orosz hadsereg támadást kezdett a német 8. hadsereg ellen azzal a szándékkal, hogy ezt áttörvén, Vilnáig veti vissza. Ez a vállalkozás a cárizmusnak utolsó kísérlete volt és már január 9-én tökéletes kudarcra végződött, noha a németek szétszórta álló és csak másod- és harmadvonalbeli csapatokkal védekezhettek. A vereség azonban nem hagyta nyugton az utolsó szalmaszálla is kapaszkodó orosz hadvezetőséget, mert újabb támadásra készült. Ezt azonban a németek megelőzték és január 23-án ellentámadást kezdtek. Ez azonban az erők elégtelensége és az igen zord téli időjárás miatt február 3-án végleg megakadt.

A balsikerű harcoknak évekre terjedő sorozata a cári kormányzatot végre is oda juttatta, hogy komolyan foglalkozni kezdett azzal, hogy kilép az entente táborából és béketárgyalásokat kezd a központi hatalmakkal. Közben azonban, és amint később kiderült, angol kezek munkájára is, 1917 március 9-én Pétervárott éhségzendülés tört ki, amely, miután elsöpörte útjából a rendőrséget, zúzni és rombolni kezdett. A békét is követelő zavargó tömeget azonban a katonaság szétverte. Másnap és március 12-én is megisméltődött a zavargás, míg 13-án a дума magához ragadván a hatalmat, mintegy 30,000 főnyi fegyveres erővel elfogatta a kormány tagjait, majd egy végrehajtó-bizottságot alakítván meg, ezt egyszersmind ideiglenes kormánynak is nyilvánította. Pétervár után Moszkva, Odessza, Kazán és Karkov városok csatlakoztak a végrehajtó-bizottsághoz, Kronstadt helyőrsége pedig a bizottság rendelkezésére bocsájtotta magát. Miklós cár az események láttára a főhadiszállásra utazott, ahol katonái körében teljes biztonságot remélt. *Március 16-án azonban nagy fordulat következett be, nevezetesen II. Miklós cárt lemondásra készítették. Ezzel pedig Oroszország alkotmányának erőszakos megváltoztatása is tényé vált.*

Bár az új kormány az annexiók és kárpótlások nélküli békét hirdette, mégis a vereségnélküli békét kívánta biztosítani akként, hogy a harcot tovább folytatta a központi hatalmak ellen. Ennélfogva legott a hadsereg újjászervezéséhez fogott. Ez azonban a fegyelem roppant meglazulása miatt csak nehezen haladt előre. Ebben az időben a

központi hatalmak nem fogtak hadműveletekbe, hanem csak propagandát indítottak meg az orosz hadsereg soraiban a béke érdekében. így jött létre az a hadművelési szünet, amelynek folyamán a csatavonalon egymással szemben álló ellenfelek között valószínű barátságos érintkezés keletkezett.

A *balkán hadszíntéren* március n-től 26-ig zajlott le a *2. monasztiri csata*, május 4-től 18-ig pedig az úgynevezett *májusi macedóniai csata*, amelyekben azonban az entente orientális hadserege csak annyit ért el, hogy a központi hatalmaknak ezen a hadszíntéren alkalmazott osztrák-magyar-német és bolgár haderőit fogva tartotta, *de egyben azért fokozatosan fizikailag és pszichikailag is örölte.*

Az 1917. év első felének nagy csatáit a *10. isonzói csata* (lásd a 126. oldalon a vázlatot) zárta le, amelyben május 7-től 12-ig csak tüzérségi harc dúlt. A védők részéről a csatában 215 zászlóalj, 1720 géppuska, 915 tábori, 347 középnehéz és 63 nehéz ágyú vett részt. *A támadó olaszok ereje mindössze 55 hadosztály volt.* Az olaszok célja Trieszt elfoglalása volt. A főátadások részben a *bainsizza-heiligengeisti* fenntérésén mostoha körülmények között védekező csapatainkat, délen pedig a Doberdó mögötti *karsztos fennsík*on álló seregteteinket érték. A Bainsizza-fenntérésén a leghevesebb harcok a *Kuk* és *Monte Santo* hegyért folytak; a karszton pedig a *Hermada-állás* birtokáért ütköztek» össze az ellenfelek. Nagy csatanappá avatott május 23-ika, amikor olyan rettenetes; harc dúlt a 40 kilométer széles arcvonalon, amilyen eddigé még nem volt az Isonz» mellékén. A karsztos fenntérésén főként a 41. honvéd gyaloghadosztály tűnt ki. Május 27-én, amikor a védők erősítéseket kaptak, ellentámadást indítottak a karszton^ amely ellentámadással visszavetették az olaszokat és soraikból 7000 sebesületlen foglyoi is ejtettek. A csata eredménye az volt, hogy a 200,000 emberüket veszített olaszok északon^ a Bainsizza fenntérésén, elfoglalták a *Kuk* hegyet és a *Vodice körüli magaslatokat*, míg délen a karszton nem tudták kezükbe keríteni a vidék által uralt Hermada-állást. !

A kudarc után Cadorna június 10-től 25-ig Tirolban próbált szerencsét, ahol egy] hadtesttel támadott. A szerencse azonban itt sem kedvezett neki.

A német bűvárhajó állomások ostroma.

(A flandriai csaták.)

Az 1917 eleje óta tartó német korlátlan bűvárhajó háború eredménye Angliára nézve hónapról-hónapra oly veszedelmes arányokat öltött, hogy nemcsak Anglia léte kezdett kockán forogni, hanem az entente vereségének rémképe is kísértetni kezdte a franciákat, *minthogy a bűvárhajók elsüllyesztette entente-hajók bruttóregisztertonnája már öt millió felül járt!* Megdöbbentő tényé vált az is, hogy az Egyesült-Államok tényleges beavatkozása a háborúba még a messzi jövő zenéje volt. Hozzájárult ezekhez

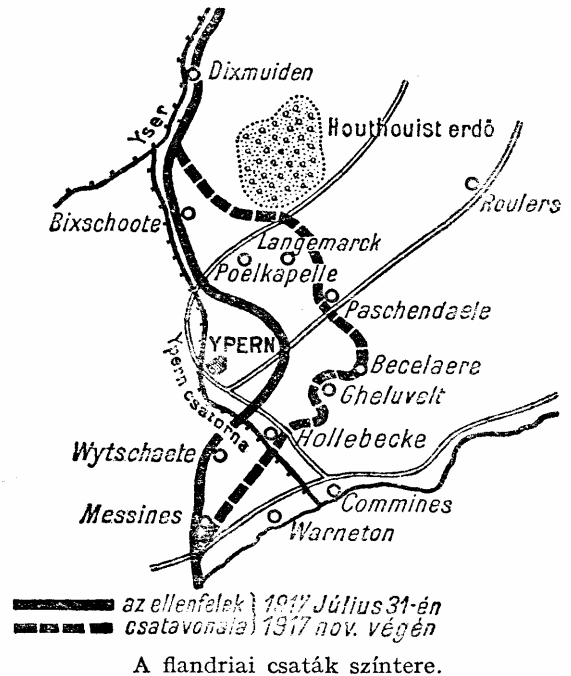
a nagy bajokhoz az is, hogy az Arras alatt és a Champagneban intézett angol-francia tavaszi támadások után hadműveleti szünetet voltak kénytelenek beiktatni az entente had vezetősegei, mivel a seregtettek pihenésre és kiegészítésre szorultak. A bűvárhájó-háború eredménye azonban ezt a szünetet tovább már nem tűrte meg és sürgősen tenni kellett valamit. Ily körülmények között ült össze az entente konferenciája Párizsban, mely a balkáni ügyek megvitatása mellett foglalkozott az oroszországi eseményekkel és a hadi célokkal, és végül elhatározta az újabb téli hadjáratot. Hogy azonban a működő hadseregekre, valamint Anglia és Franciaország gazdasági viszonyaira romboló hatással levő bűvárhájó-háborúnak végét vessék, elhatározták, hogy folytatják a támadásokat, amelyek elsősorban is a németek flandriai bűvárhájó-állomásai ellen indítandók. Ez a törekvés hozta létre a flandriai csatákat (lásd a 169. oldalon a vázlatot).

Beleszámítva az év első felében vívott wytschaete-hajlásbeli csatát is, a flandriai csaták így május hó 2j-től december j-ig tartottak! A németek három nagy csoportba foglalják össze őket, nevezetesen: a wytschaetei és a nyári csatát megelőző harcokra (május 27-július 21.), a nyári (július 22-szeptember 17.) és végül az őszi (szeptember 18-december 3.) flandriai csatára. Elsőrendű nagy csaták voltak: július 31-én, augusztus 10., 16., 22. és 27-én, szeptember 20. és 26-án, október 4., 9., 12., 22. és 30-án, valamint november 6-án. Ezekon a napokon az angolok és franciák roppant

mennyiségű technikai eszközök és embertömegek felhasználásával óhajtottak áttörni a németek csatavonalán. A belga, a francia 1-ső és az angol 1., 2. és 5-ik hadsereg által intézett támadások a 4. német hadsereget érték.

A csaták részletharcaira kitérni lehetetlenség, és csak annyit óhajtunk feljegyezni, hogy a roppant nagy küzdelemben az angolok harcoltak a legszívósabban és mindenkor elől jártak. Felzárkózott hadosztályaik tömör, olyan támadóhullámaival törtek előre, amelyeknek útját előző tüzérségi pergőtűz, majd számos páncélos harci gépkocsi és lovas-kötelékek is támogattak.

Az yperni félkörív ellen hét hónapon át intézett hatalmas lökések azonban a német csatavonal ruganyosságával fölfogta úgy, hogy ha kellett engedett a nagy

erők nyomásának, de sehol szét nem szakadt! A védelemben 86 német hadosztály vett részt, amelyek közül 22-t kétszer is tűzbe vezényeltek.

És bár közben a franciák és az angolok az *Aisne mellékén* (Chemin des Dames), *Verdun alatt és Arrasnál* is rátámadtak a németekre, hogy egyrészt erőiket fogva tartsák, másrészt hogy esetleg szétszakítsák a németeknek nyugati hadszíntéri egész csatavonalát, *a flandriai csatáknak az eredménye az volt, hogy az entente go hadosztálya, kereken egymillió ember, sem verhette meg a németeket*, vagyis nem érték el stratégiai céljukat: *a belga tengerpart meghódítását és a német bűvárhajók hadműveleti alapját. Eredményük csupán az volt, hogy Ypernnél 20 kilométer széles arcvonalon 6 kilométernyire visszaszorították a németeket, ami által csekély száz négyzetkilométernyi terület jutott birtokukba*,

A cambrai tank-csata.

A flandriai elsőrendű nagy csaták kudarcai és véres nagy veszteségei után az entente hatalmait nyomasztó érzés ülte meg. A franciák, nagy veszteségeik folytán, már semmire sem voltak képesek. Mindez pedig épp abban az időben következett be, amikor Galíciában Kerenszki támadása összeomlott, amikor a németek Riga alatt nagy sikereket értek el, és amikor az osztrák-magyar és német vegyes haderőknek a 12-ik isonzói csatában végrehajtott áttörése tüneményes győzelemmé készült kifejlődni. Ezek a méltán irigyelt sikerek, de még inkább a német bűvárhajók el nem lankadó működése még egy utolsó olyan kísérletre sarkalta az angol hadvezetőséget, amellyel a flandriai német bűvárhajó állomások mögé kívánt jutni. Ez a törekvés hozta létre a *cambrai tank-csatát*, amely lezárta a nyugati hadszíntéri 1917-i hadi eseményeket.

A támadást az angolok nagy titokban készítették elő, aminek folytán meg is lepték a németeket. *A meglepetés hozta létre a kezdeti nagy eredményt.* A meglepetés azáltal is sikerült, hogy a gyalogság támadását nem előzte meg a máskor árulóként ható tüzérségi előkészítés, hanem a tüzérségnek csakis a nagy mennyiségben alkalmazott tankokkal támogatott gyalogsági roham sikerülése után volt szabad közbelépnie. A csatában 13 angol gyalog- és 5 lovashadosztály vett részt *360 tankkal és 1000 ágyúval.* A tankoknak nagy mennyiségben való alkalmazása ezúttal legelőször történt a világháborúban, amiért is ezt a csatát a «tankok csatájának» is szokták nevezni. A harcnak két időszaka volt. Az elsőben, amely november 20-tól 29-ig tartott, az angolok áttörték a németek védelmi vonalát és azután Cambrai városa felé állandóan tért nyertek. A második időszakban pedig a németek ellentámadásba fogtak *és majdnem mindenütt eredeti állásaikba szorították vissza az angolokat.*

A támadás kudarcának oka az volt, hogy az angolok elégtelen erőket alkalmaztak. A vereség nyomán az angol közvélemény felzúdult és mind a sajtóban, mind pedig a parlamentben nekirentott az angol fővezérségnek.

A tankok, vagyis a páncélozott harci gépkocsik alkalmazására nézve itt csak

annyit kívánunk feljegyezni, hogy a csatában elő a német vonalak felé, hogy a roham kifejlődésekor az összes tankok egyvonalba fejlődöttén tüzet okádó acélfalat alkottak. A szekerek egy része elpusztította az akadályokat, míg mások az ellenséges csatavonal támasztópontjait és géppuskafészkeket támadták meg, ami után megállottak, hogy a saját gyalogságuk újabbi rohamát előkészítsék és támogassák, vagy esetleg a védelemben az új állásoknak szilárd pillérei legyenek. Ekként az elől haladó szekerek száz méter széles akadály-övezetet gázoltak le, áthaladtak az árkokon és a golyók által vájta tölsérmezőkön, majd utána még az első német vonalat is áttörték. Az ágyúikból és géppuskáikból tüzelő, nagy zakatolással jövő félelmetes új harci eszközök azonban aránylag nem nagy veszteségeket okoztak a németek soraiban, de annál nagyobb volt az erkölcsi hatás az egyszerre meglepően fellépő tömeg láttára. A megriadt német gyalogság vagy megadta magát, vagy elmenekült!

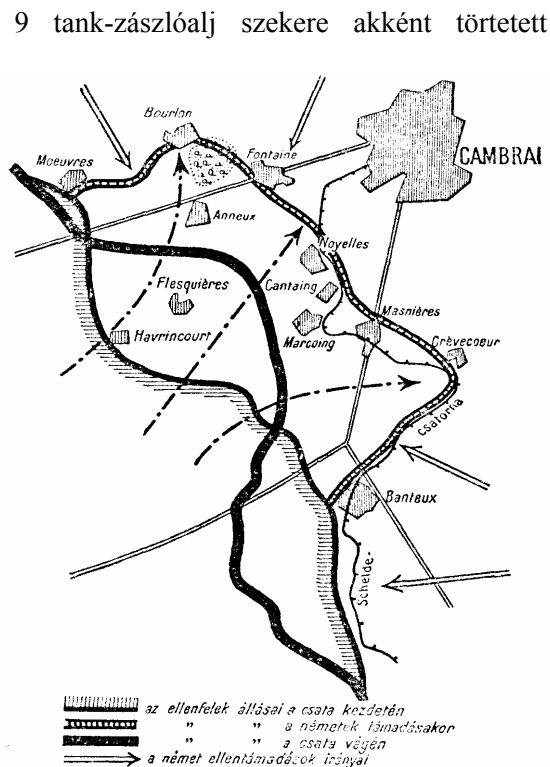
Az entente-ra nézve a csata azzal az

igen jelentős tanulsággal szolgált, hogy végre megvan az a harci eszköz, a tank, amelynek tömeges alkalmazása révén át lehet törni az ellenséges védővonalat, sőt kilátás van arra is, hogy a helyi harcászati siker a távolabbra ható hadászati áttöréssé is kifejleszthető.

Görögország rabláncra fűzése. Kerenszki támadása és a zboróvi áttörés. A bresztlitovszki és a focsani fegyverszünetek.

Az entente Szaloniki alá rendelt haderőinek élére állított *Sarrail* francia tábornokot 1917-i tavaszi kudarcai nem törték meg tevékenységében, bár a nyári nagy hőség egyideig tétlenségre kárhóztatta az alája rendelt fegyveres erőt. Tevékenysége ezúttal a politika terére csapott át, ami abban csúcsozott ki, hogy Görögországot tökéletesen az entente jármába hajlította.

Nevezetesen június 12-én *Konstantin* görög királyt második fia Sándor javára

A cambrai tank-csata.

lemondatta, június 27-án pedig az ententebarát *Venizeloszt* segítette kormányra, aminek természetes következménye az volt, *hogy június 30-án Görögország is szakított a központi hatalmakkal*. Ezzel pedig a görög hadsereg egy része bevonult az orientális had-erők táborába.

Nagyobb szabású hadműveletekre csakis július utolsó harmadában – a központi hatalmak zboróvi áttörése idejében – került a sor, amelyek azonban mind Sarraill kudarcával végződtek. Vereség érte Sarrailt még augusztus utolsó napjaiban és végül szeptember 9-én, amikor az egész arcvonalon különböző időkben rátámadt a bolgárokra és a németekre, sőt még az albániai osztrák-magyar arcvonalat sem kímélte meg.

Az oroszországi események további leírásánál nem hagyhatjuk figyelmen kívül a központi hatalmaknak belső súlyos helyzetét. Ezen a téren mindenben csakis a rosszabbra fordulást állapíthatjuk meg, és pedig olyan mértékben, hogy azok a csatavonalakon küzdő milliók lelkére is rombolólag hatottak.

Hogy csakis a nagyobb jelentőségű tényekre mutassunk rá, elsősorban is azt látjuk, hogy az orosz forradalom napról-napra szélesebb területen hintett el konkolyt. A közvéleményt valósággal ellepte a hódítás-, és kárpótlás nélküli béke utáni nagy vágyakozás és az ebből kerekedett vita; széles mederben indult meg a választójog kiterjesztése érdekében már az izgatással határos buzdítás is. Magyarországon *Károlyi Mihály* nyíltan a német szövetség ellen lépett fel; a demokrata-blokk alakulása és kívánságai pedig nagyarányú tüntetéseket hoztak létre. Megdöbbenést és nagy felháborodást okozott *Georgi* osztrák Landwehr-miniszternek a cseh ezredek és tisztek harctéri magatartására vonatkozó felvilágosítása és az, hogy az entente táborában cseh légiók alakultak részben a hadifogoly-táborokban kezdett toborzások révén is. Németországban a legfelsőbb hadvezetőség és a polgári kormányzat között a kitartás szellemének fenntartása végett keletkezett nézeteltérések annyira elfajultak, hogy végre is kancellárválság következett be. Nagy hatással volt *Erzbergemék* a birodalmi gyűlésen tett az a nyilatkozata, hogy a bűvárhaj ó-háború mit sem használ, és hogy a központi hatalmak a háborút máris elvesztették. *A német hadseregben széleskörű olyan politikai agitáció harapódzott el, amely a flottában már lázadást is készült eredményezni*. A sztrájkokra való uszításoknak is igen sok helyen meg voltak a nyomai. Rossz szolgálatot tettek a holland[^]kandináv békebizottságnak Stockholmban a hadviselő államok szocialista szervezetek képviselőivel való tárgyalásai stb., stb.

Ilyen belső mérgező hatású körülmények mellett érték a központi hatalmakat az entente-nak ismét az összes hadszíntereken kezdett nagy támadásai, és pedig a keleti hadszíntéren is, ahol a forradalmi Oroszországnak újjászervezett seregtestei megint előretörték.

Az az összeroppanás, mely a március 14-i forradalomkor Oroszországban bekövetkezett, nem volt tökéletes, mert legott közbelépett az entente és arra törekedett, hogy amit lehet, azt a maga javára értékesítse. Ez elsősorban is az orosz fegyveres erőre vonatkozott, amelyet továbbra is eszközéül kívánt felhasználni. Kiküldött tisztjeinek erélyes közbelépése folytán fegyelemre szorították a csapatokat, sőt mi több, ezekkel

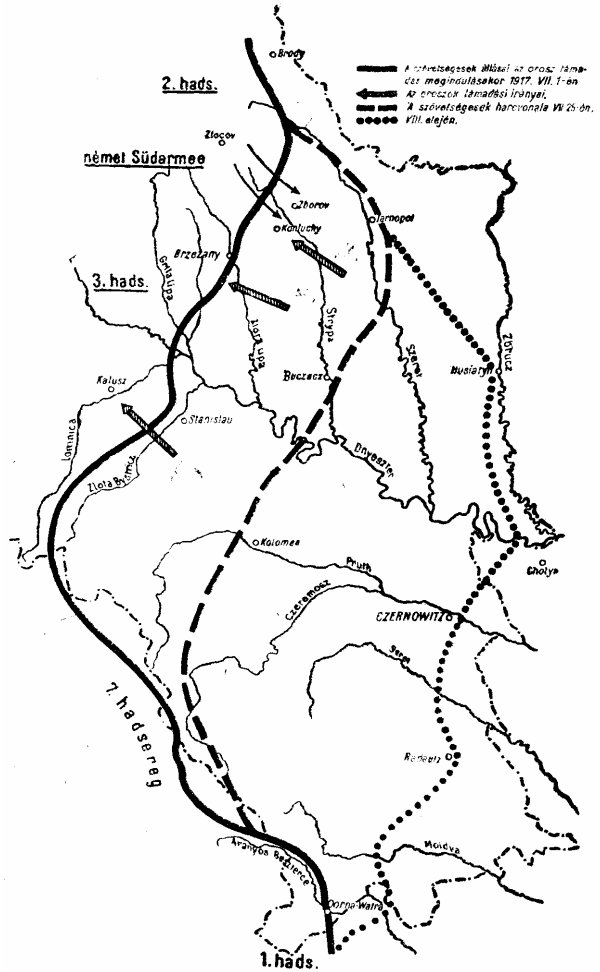
kisebb hadi vállalatokat is hajtottak végre. Május és június hó folyamán pedig minden jel már arra vallott, hogy az orosz seregtettek újabb nagy támadásra készülnek a központi hatalmaknak déli arcvonala ellen.

Június havában *Kerenszki* orosz hadügyminiszter korlátlan hatalommal magához ragadta a kormány gyeplőit és az entente támogatásával is nagy hévvel felrázta a hadsereget és támadásra uszította. Ezen az entente kapva kapott, minthogy Oroszországot legalább addig óhajtotta a maga javára j'elhasználni, amíg Amerika tényleg harcba lép. így jött létre az úgynevezett «Kerenszki támadás», amely ép akkor indult meg központi hatalmak ellen, amikor ezeknek helyzete a flandriai harcok és a 10. isonzoói csata folytán a legváltságosabbá vált.

A támadás valóban nagyszabású terv alapján indult meg, mert Rigától egészen a Fekete-tengerig kellett megtámadni a központi hatalmak csatavonalát. A fő támadás a déli szárnyat érte, ahol az osztrák-magyar 2., a német déli és az osztrák-magyar 3. hadsereg állott. Velők szemben az orosz 11., 7. és 8. hadsereg készült fel rohamra. Az oroszok célja az volt, hogy Lerhberg felé áttörik a központi hatalmak arcvonalát, majd a német tengeri hadi vállalkozások számára fontos drohobici olaj forrásokot foglalják el.

Az entente közreműködésével és *Bruszilov* fővezérlete alatt gondosan készültek elő a hadműveletekre, mert támadó seregtettek a legharciasabb szellemű és legmegbízhatóbb (köztük cseh-szlovák és lengyel alakulatok is) csapattestekből alakították meg, amelyeket az entente szállította tüzérséggel, repülőekkel és egyéb technikai eszközökkel, de főként bőséges lövészerrel láttak el. A túlerő tehát biztosítva volt

A központi hatalmakat a támadás nem érte váratlanul, sőt a német legfelsőbb

Kerenszki támadása és a zborovi áttörés.

hadvezetőség Zlocóv alól Tarnopól felé indítandó támadással meg is akarta előzni az oroszokat. Mivel azonban ezt az általános hadi helyzet következtében idejében nem tehetette meg, egyelőre a szívós védelemre készült fel, de egyben a nyugati hadszíntérről öt hadosztályt kelet felé útnak indított.

Az oroszok június 29-én tüzérségi harccal kezdett támadása legelőször is az osztrák-magyar 2. és a német déli hadsereg ellen irányult (Brzezany, Koniuchy), még pedig mindenütt felsőbbes erővel. Váltakozó szerencsével folyó olyan harcok kerekedtek, amelyekben Koniuchynál az oroszok elfoglalták a központi hatalmaknak állásait; Zlocóv előtt pedig az árulás határos gyenge ellenállást kifejtő csehek vonalát is áttörték. És bár az osztrák-magyar 2. hadsereg állásai ellen tankokkal is támogatott tizenöt soros hullámokkal rontottak előre az oroszok, július 6-ig teljes győzelmet aratni nem tudtak. Ekkor azonban a *Kornilov* vezette orosz 8. hadsereg a Kárpátok és a Dnyeszter között *a véletlen játékaként váratlanul nagy sikert ért el, mert az ott védekező osztrák-magyar 3. hadsereget áttörte és a Lomnica folyó mögé is visszaszorította*. Még Kalusz városa is elveszett egyidőre. Ekkor ért a csata válságának tetőpontjára! De szerencsére ép ekkor (július 19.) a nyugati hadszíntérről hozott német hadosztályok már ellentámadáshoz csoportosítottan Zlocóv alól Tarnopól felé előretörték. A nagy lendülettel végrehajtott ellentámadás a már különben is kimerült orosz seregtesteket szétrobbantotta, majd megingatván az oroszoknak a Kárpátokig terjedő arcvonalát is, augusztus 10-re, igen csekély terület kivételével, *egész Galícia és Bukovina felszabadult az orosz invázió alól*. További előnyomulásra azonban nem kerülhetett a sor az erők elégtelensége miatt.

Kerenszki támadásának csúfos kudarca ellenére az entente a Moldvában álló orosz-oláh erőket sem hagyta tétlenül, hanem ezeket is támadásra uszította, miután előzőleg mind az orosz, mind pedig az oláh seregtesteket újjászervezte, kioktatta és hadi szerekekkel is ellátta. A támadások a Mackensen és a József kir. herceg vezette hadseregcsoportok ellen irányultak. A központi hatalmak itt is meg akarták előzni ellenfeleiket. Ez azonban nem sikerült, minthogy július 22-én a *Búzeit* és *Rimnicu* folyók között 12 gyalog- és 3 lovas ellenséges hadosztály rohamra indult a németek állásai ellen. A támadás azonban kudarcot vallott. Ezt követte az *ocsnai csata*, amelyben *Scserbacsev* orosz tábornok az 1. és 2. oláh, valamint a 4. orosz hadsereget a Susita folyó mellékén azzal a szándékkal indította támadásra, hogy a Mackensen vezette 9. német, valamint a József királyi herceg vezérelte osztrák-magyar hadseregcsoportok érintkezési pontján áttör. Az igen heves és váltakozó szerencsével folyó harcokban (hősi küzdelme a *Casimului hegyen* a cs. és kir. 82. székely gyalogezrednek) a központi hatalmak seregtestei eleinte ugyan meghátráltak, de később a segítségükre hozott erőkkel ellentámadást kezdve, az oláh-orosz seregtesteket kiinduló állásaikon túl visszavetették.

A július és augusztus havában vívott csaták azonban nemcsak a szövetséges orosz és oláh seregtestek vereségeivel végződtek, hanem kétségkívül tanúságot tettek arról is, hogy az orosz hadsereg fegyelme immáron gyenge lábon áll és hogy ütőképessége is igen mélyre süllyedt. Ezek a körülmények arra ösztökélték a német legfelsőbb had-

vezetőségét, hogy bár kisebb arányú, de további hadi vállalatokkal az orosz haderő tökéletes összeomlását idézze elő. Minthogy pedig délen, Moldvában és Galiciában, az újabb támadásokhoz a körülmények kedvezőtlenek voltak, a hadszíntér északi részén kellett támadni, ahol *Riga* és *Jakobstadt* városai vannak. Ennek az előretörésnek indító okai gyanánt szerepeltek még, hogy a német hadvezetőség egyrészt támaszpontot, hídfőt és zálogot akart szerezni, másrészt, hogy a Keleti-tenger északi részében a hajózást óhajtotta biztosítani, nemkülönben, hogy az orosz kormányt békére kívánta hajlítani.

A Riga elleni támadás szeptember 1-én indult meg és 22-ig azt eredményezte, hogy Jakobstadtig az egész Duna vonala német kézre jutott.

Szinte tüneményes gyorsasággal, valamint a szárazföldi és tengeri haderők mintaszerű összeműködése révén október hó 11-20-ig foglalták el a németek a Rigai-Öbölben fekvő *balti szigeteket* (Ösel, Moon és Dagó), aminél már annak kétségtelen jelei mutatkoztak, hogy az orosz fegyveres erő már nem bír belső értékkel.

Az orosz politikai pártok között a hatalomért való versengés csakhamar természetesen a hadseregbe is átragadt és nemcsak hogy még inkább részeire bontotta azt, hanem még oda is elfajult, hogy a csapatok egymásra támadtak. Ellenforradalmi mozgalmak is keletkeztek. E közben a szélsőséges radikális elemek mindinkább felsőbbeséges helyzetbe kerültek, még pedig ép akkor, amikor a németek a balti szigeteket is elfoglalták. Közben új forradalom tört ki Pétervárott, amely a hatalmat a bolsevikok, a maximalista szocialisták kezére juttatta. Az ezek által alkotott tanácsköztársaság december 7-én hétnapos ideiglenes, december 15-én pedig 28 napos fegyverszünetet kötött. A béketárgyalások december 22-én *Breszt-Litovszkban* megkezdődtek ugyan, de nem értek véget ebben az esztendőben. Az oláh arcvonalon a fegyverszünetet december 9-én kötötték meg *Focsaniban*.

Hermada -Monte San Gabriele.

(Lásd a 126. oldalon a vázlatot.)

1917 augusztus 18-án az Isonzó mellékén a világháborúnak egyik leghevesebb s elsőrendű nagy csatává fejlődött olyan küzdelme kerekedett, amelyben az olaszok északon a *Bainsizza-Heiligengeist* fenntérség, délen pedig, a karsztos fennsíkon, a *Hermada* ellen intéztek rohamokat. *Tehát kettős átkarolással óhajtották elérni a már két évvel azelőtt kitűzött hadműveleti céljaikat.*

A még mindig pusztá védelemre utalt osztrák-magyar csapatok helyzete a lehető legrosszabb volt. Nem is számítva a pokollá vált kietlen térségen a 10-ik isonzói csatában kiállott fádalmakat, a további sikeres kitartás végett összehordott csapatoknak a várható nagy harc mértékéhez képest nemcsak állásaikat kellett verejtékes munka árán sürgősen felkészíteniök, hanem az állásokhoz utakat is kellett telepíteniök. A sivár és nehezen járható térszínen az élelem, de főként az ivóvíz biztosítása a legnehezebb

feladatok elé állította a hadvezetőséget. Hogy pedig a legénység testi erejének fenntartásához elengedhetetlenül szükséges ételmet előteremthessék, a lovak egy részét levágták. Ennélfogva pedig nemcsak a szállítás nehezült meg minden tekintetben, hanem a legtöbb helyen még az ütegeket is agyoncsigázott lovakkal, gépkocsikkal, sőt még emberekkel is kellett állásba vontatni.

Amiként azonban maguk a résztvevők is állítják, egyedül a csapatok erkölcsi értéke és fegyelme élt még csorbíthatatlanul! Ezeket, csodálatosképen, semmi sem ingathatta meg, és így ezekben gyökeredett a védelem további sikere.

A csatában az olaszok 4100 ágyúval, 1700 aknavetővel és 53 és fél hadosztálllyal vettek részt. A védők csupán 1436 ágyúval, 112 aknavetővel és 29 hadosztálllyal állottak ellen!

A Bainsizza-fenntérségen a védők napokon át csodálatraméltó szívóssággal és a végsőkig kitartottak, és csak akkor vonultak vissza a *Log-Kal-Vrhovec-Madoni-Zagorje-Monte San Gabriele* között képzelt vonalba, amikor rettenetes sokat veszítve, támogatásra kilátásuk már nem lehetett és a teljes fölbomlással kapcsolatos vereség elől pedig ki akartak térni.

Délen, a Hermada előtt, napokon át heves és elsőrendű olyan nagy csata kerekedett, amelyben támadások és ellentámadások folytán, váltakozva ide-oda hullámozó harc dúlt. A küzdelem végét hivatalos jelentésünk ekként jellemezte: *Karsztvédőink minden dicséreten felül álló vitézséggel és kitartással diadalmasan visszaverték az ellenségnek sokszoros túlsúlyban lévő erőikkel intézett minden támadását.*

Augusztus végével ismét állásharc kerekedett, kivéven a csatavonal közepét, ahol augusztus 25-től két héten át a *Monte San Gabriele* birtokáért, az Isonzó arcvonala egyik pilléréért folyt az az ádáz küzdelem, *amelyben tizenhárom olasz dandár vérzett el!* Ebben az olasz tüzérség szinte állandóan szórta a legnehezebb ágyúgolyókat a hegyre a végből, hogy a védőt elpusztítsa. Azonban még a szeptember 28-i utolsó roham is vérbe fulladt, a védők vitézi ellenállása, szívóssága és mintaszerű vezetése következtében.

Il miracolo del Caporetto.

(A 12. isonzói csata.)

Az olasz fegyveres erőnek az Isonzó mellékén már tizenegy ízben intézett támadása lassan-lassan annyira meggyengítette és kimerítette a pusztá védelemre szorított osztrák-magyar seregeket, hogy önmaguk ezen a területen további sikeres ellenállásra már képtelenek voltak, annál is inkább, mivel Olaszországot szövetséges társai fokról-fokra mind jobban támogatták. A 11. isonzói csatában már a tetőpontjára hágott az a veszély, hogy az olaszok Trieszt felé áttörnek. *Ezt pedig minden körülmények között meg kellett akadályozni, minthogy Trieszt elvesztésének nagy horderejű politikai jelentősége lett volna.* És mivel a 11. isonzói csatában elért sikerek folytán az olasz hadvezetőség is újabb táma-

dásra készült, a súlyos helyzetben csak az segíthetett, ha támadással visszavetjük az olaszokat. A sikeres támadáshoz szükséges erőket azonban Ausztria-Magyarország egymaga összehordani már képtelen volt, tehát Németország segítségéhez fordult. A válságos helyzet már 1917 derekán sem tűrt halasztást és hosszas fontolgatást, vagyis a német legfelsőbb hadvezetőség a végrehajtás részleteinek szabatos megállapítása után, 1917 szeptember 8-án elhatározta, hogy a közösen végrehajtandó támadáshoz hét gyaloghadosztályt bocsájt rendelkezésre.

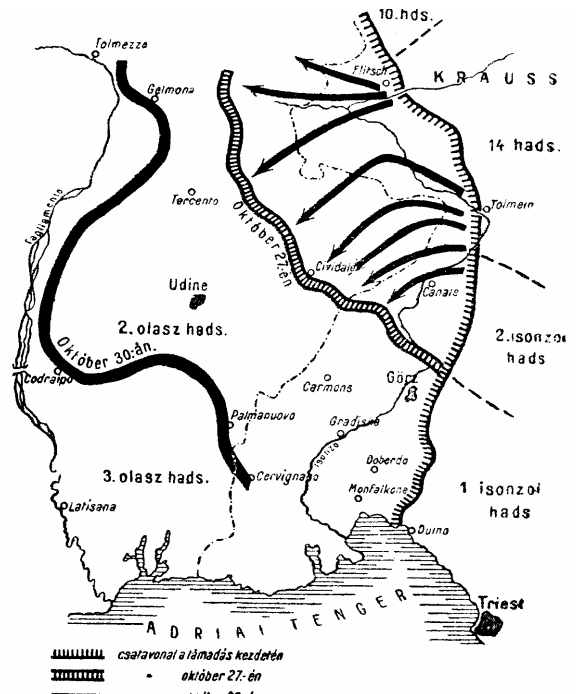
A támadás megindításának helyéül az Isonzó felső folyása mentén a Tolmein és Flitsch közötti területet szemelték ki, bár azt is fontolóra vették, hogy a Conrad által már 1917 elején Tirolból és az Isonzó mellékéről egyidőben javasolt előtörést hajtják végre. Ehhez a kettős támadáshoz azonban sem a szükséges erők nem voltak meg, sem a gyors cselekvés szükségessége időt nem engedett.

A Tolmein és Flitsch alól indítandó támadás az olasz arcvonalnak leggyengébb részét érte, amelynek leküzdése után a szövetségesek akként óhajtottak kijutni az olasz mélyföldre, hogy az Isonzó középső és alsó folyása hosszában álló olasz erők háttába is jussanak. A megrohanásnak annyira sikerülnie kellett, hogy az ellenség tökéletes veresége mellett jó időre támadásra képtelenné váljék.

Az áttörés végrehajtásához hét német és hat osztrák-magyar hadosztályt vontak össze Below Ottó német tábornok vezetése alatt (mint 14. hadsereg) az osztrák-magyar 10. és a 2. isonzó-i hadsereg között. A siker biztosítása végett mind a csapatokat, mind pedig a hadi anyagokat titokban és megtévesztő rendszabályok alkalmazása mellett szállították a kiinduló helyekre. Az ütésre hivatott főerőket minden szükséges eszközzel bőségesen ellátták. A hadszíntér csatavonalát 1550 ágyúval és 420 különböző űrméretű aknavetővel erősítették meg; az isonzó-i arcvonalra 68,000, a tirolira pedig 16,000 lovat szállítottak.

Az olaszok tökéletes meglépése azonban sajnos nem sikerült, mert néhány átszökött cseh és oláh tartalékos tisztünk a támadást elárulta.

Bár az olasz hadvezetőség általában a védelemre készült fel és erőit az Isonzó

A 12-ik isonzó-i csata.

hosszában vonta össze, nem hitt a támadásban és így ennek *Flitsch* és *Tolmein* körüli térszínén, az egész háború alatt aránylag csendes arcvonalán, semmit sem tett az elhanyagolt védelmi vonalak megerősítésére. Az olasz erők elosztása általában a következő volt: a tengertől a Wippach folyóig a 13 hadosztály erejű 3. (aostai herceg), ettől északra a 32 hadosztály erejű 2. (Capello tábornok) olasz hadsereg állott. Ehhez csatlakozott az egy hadtest erejű úgynevezett «Carnia-csoport». A főttámadás helyén 171 osztrák-magyar-német zászlóaljjal szemben 238 olasz zászlóalj állott'

A központi hatalmaknak támadásra indított és nagy lendülettel nekirohanó; seregtestei valóban tüneményes módon és az olaszok ellentámadásai ellenére is olyként törték át október 24-25-én *a magas hegység gerinceire és ormaira telepített védelmi vonalakat*, hogy már október 27-én *Cividaie* is a kezünkre jutott. Október 28-án, amikor a 10. osztrák-magyar hadsereg Karintiából előtört, *Udinéből* és *Cormonsból* is futva menekültek az olaszok. Október 30-án a szövetségesek északi szárnya pedig már elérte a Tagliamentót, aminek következtében az aostai herceg vezette 3. olasz hadsereg zöme (60,000 ember) *Codroipo-Latisana* között körülfogottan fegyvereit lerakni volt kénytelen (október 30-31.).

A csatára nézve nevezetes még és ennél fogva külön hangsúlyozásra is érdemes az, hogy a főttámadást, a hegyi háború eddigi elmélete szerint nem a magaslatok gerincem, hanem a völgyben hajtották végre; azután, hogy az áttörésből az olasz haderő Adria melléki és északi részének átkarolása is kifejlődött.

A támadás nagy sikere folytán a központi hatalmak most már nem állottak meg a Tagliamentó folyó hosszában, hanem a Tirolban álló erők megindításával előbb a *Livenza*, később pedig még a *Piave* folyó mögé is visszaszorították az olaszokat. Elégtelen erők és az, hogy közben az olaszok francia és angol erősítéseket kaptak, okozták azt, hogy a Conrad vezette tiroli haderők heves harcok ellenére sem tudtak *Treviso-Velenct* felé előtörni és így *Olaszországot csupán igen nagy vereség érte, de le nem győzetett*. Hivatalos olasz megállapítás szerint az olasz hadsereg vesztesége a következő volt: 10,000 halott, 30,000 sebesült, 293,943 fogoly, és jóval több mint 400,000 szétugrasztott; zsákmányul esett: 3152 ágyú, 1732 aknavető, 3000 géppuska és 300,000 lövéfegyver.

Ha figyelembe vesszük, hogy a központi hatalmak csupán 171 zászlóaljjal 238 olasz zászlóaljat vertek meg és hogy a több mint 400,000 főt meghaladó szétugrasztottak legnagyobb részét csakis a Pó folyó mellékén sikerült összefogdosni, *a kereken 800,000-főnyi olasz veszteség akkora volt, aminek nincsen párja a hadtörténelemben*.

A csatát az olaszok, – minthogy a központi hatalmak támadására egyáltalában nem számítottak és felsőbbes tudatukban kételkedtek azok győzelmének lehetőségében, – «A caporettoi csodának» (II miracolo del Caporetto) nevezik; *Krauss* osztrák gyalogsági tábornok pedig, aki a csatában résztvett cs. és kir. 1. hadtestet vezette, a diadalt, német nemzeti büszkeségtől áthatottan: a német csapatok legnagyobb diadalának és a német nép soraiból kikerült vezetők soha el nem vitatható kiválóságának tulajdonítja.

A vereségért Olaszország *Cadornát* tette felelőssé, akit november 9-én vezérkari főnöki állása alól felmentettek és helyébe *Diaz Armando* tábornokot tették.

1917 mérlege.

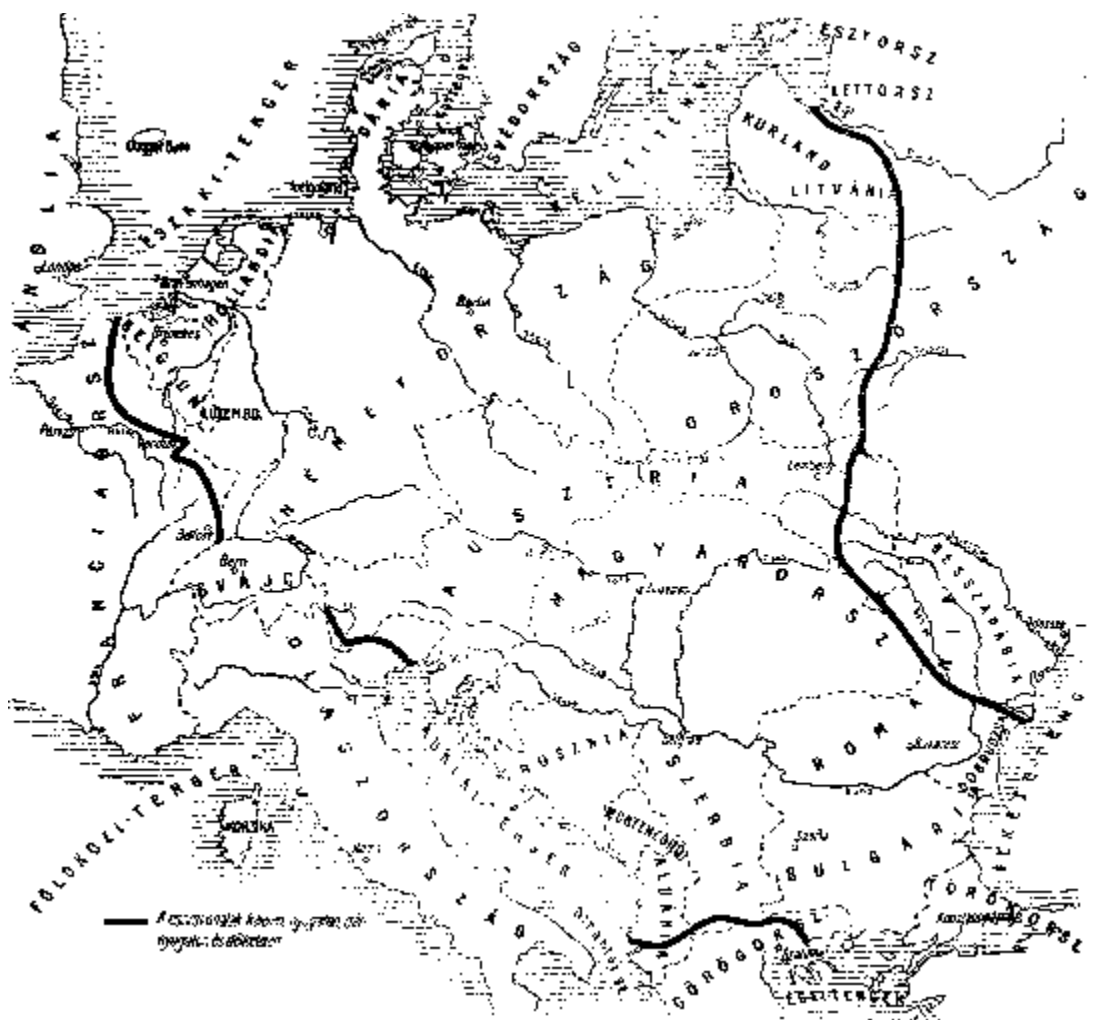
Ha az 1917. év katonai eseményeit összefoglaljuk, akkor a következő eredményre jutunk.

A *központi hatalmak* hadi céljait általában elérték, mert az 1917 elején elhatározott pusztá védelemben mégis csak győzelemre jutottak. Az általánosan óhajtott békét azonban nem érték el! Helyzetük Oroszország és Románia letörésével határozottan kedvezőre fordult, annál is inkább, minthogy az olasz hadsereg hosszabb időre tehetlenné vált. Most tehát végre összes erőik latbavetésével a nyugati hadszíntéren való döntés kicsikarásához foghattak. Ez a tudat fölírta a lelkeket és a további rendíthetetlen kitartás fenntartásában a német legfelsőbb hadvezetőség járt elől.

Ámde az 1917. évi február hó i-vel kezdett német korlátlan bűvárhaj ó-háború kudarccal végződött! *Ennek igen nagy jelentősége volt, mert nemcsak hogy Anglia nem hajlott a békére, hanem, – az entente részéről foganatosított ellen-rendszabályok folytán, – a nyugati hadszíntéren hadakozó franciák, angolok és belgák szinte zavartalanul pótolhatták embereikben és hadi eszközökben ért veszteségeiket.* Ez a körülmény hozta létre, hogy az entente-nak Franciaországban küzdő seregtestei az egész éven át elsőrendű nagy anyagi csatáikkal állandóan örölték és morzsolták a németeknek az állásharcokban már nagyon is kifáradt ama seregtesteit, amelyeknek felváltásáról és kipihentetéséről egyáltalában szó sem lehetett. Sőt az orosz- és olaszországi helyzet (Zborov, 11. isonzói csata) még arra is kényszerítette a német legfelsőbb hadvezetőséget, hogy segítségére siessen az erejében igen lehangolt Ausztria-Magyarországnak. Mindezek ellenére és bár igen sokat vesztek a központi hatalmak, főként a német seregtestek, *ütőképességüknek bámulatraméltó jeleivel szolgáltak* (Zborov, 12. isonzói csata és a cambrai csata). De látjuk azt is, hogy a zborovi és tolmeini győzelmeket a központi hatalmak már képtelenek voltak kiaknázni, erőik elégtelensége miatt!

Utalnunk kell ismét még azokra az ártalmas bel- és külpolitikai körülményekre is, amelyeket részben könyvünk politikai, részben pedig az 1917. év első és második felében lezajlott hadi események leírása elé illesztett bevezető részekben vázlatosan már említettünk. Ezek tekintetében, – és csakis a katonai körülményeket véve figyelembe, – *általában olyan rohamos hanyatlást állapíthatunk meg, amely a jövőre nézve biztató egyáltalában nem lehetett.* A legnevezetesebb ilyen körülmény volt elsősorban az, hogy az orosz forradalom kitörése után a központi hatalmak diplomáciája elmulasztotta a kedvező alkalmat az Oroszországgal való gyors és végleges megegyezésre. Mert ezzel biztosíthaták volna, hogy a keleti hadszíntéri haderőknek tekintélyes része már 1917 közepén fölszabadul és Franciaországban olyként lett volna alkalmazható, hogy nem

érvényesülnek oly rombolólag az angoloknak nyugati hadszíntéri nagy támadásai (flandriai és cambrai csata). Továbbá ismét rá kell mutatnunk: a politikai vezetőség gyenge-

Hadi helyzet Európában 1917 végén az állásháború legnagyobb kiterjedése idején.

ségére, az erkölcsi erők általános lehanyaglására, a nélkülözések egész sorozatára, a szövetségesek közötti bizalmatlanságra stb-re.

Az *entente*-től a kudarcok és egyébkénti súlyos belső körülmények ellenére is a vezetésre hivatottak nemcsak kitartásra buzdították népeiket, hanem ezeket tüzzel-vassal a legkíméletlenebb módon reá is kényszerítették; majd elnémitették a csügge-

NÉMET TÁBOR A LÖVÉSZÁROK MÖGÖTT.

FÖLDALATTI OSZTRÁK-MAGYAR TÁBOR AZ OROSZ HARCTÉREN.

TÁJKÉP A MAZURI TAVAK MELLÉKÉRŐL.

LÖVÉSZÁROK A DUNAJEC FOLYÓ MELLÉKÉN.

A BUKARESTI BÉKEOKMÁNY ALÁÍRÁSA.
A m. kir. hadtörténelmi levéltár anyagából.

TISZA ISTVÁN GR. HONVÉD HUSZÁREZREDES ÉS TISZTIKARA.
A m. kir. hadtörténelmi levéltár anyagából.

SÁRTENGERRÉ VÁLT ÚT AZ OROSZ HARC TÉREN.

DORONGÚT AZ OROSZ HARC TÉREN

döket és a nép lelkét megmértelyező defaitistákat. A kitartás fokozásához kétségen kívül hatalmas fegyverük az volt, hogy az amerikai segítség már nem pusztán szólam volt, hanem valóság, minthogy}' az amerikai csapatoknak bárcsak igen kicsiny része, de mégis megjelent a nyugati hadszíntéren.

HADI ESEMÉNYEK 1918-BAN.

A vasútháború. A bresztlitovszki és a bukaresti békék.

Az 1917. év végével kötött orosz-oláh fegyverszünetek a központi hatalmak számára katonai téren kétségen kívül igen nagy megkönnyebbülést okoztak, mert három év ádáz harcai után végre ütött az órája annak, hogy leszámoljanak az entente-nak még mindig makacsul kitartó nyugati leghatalmasabb tagjaival. Kilátás volt arra, hogy ha sietnek, akkor Franciaországban felsőbbbséges erőkkel döntésre juttathatják a háborút még mielőtt Észak-Amerika tökéletesen felkészül.

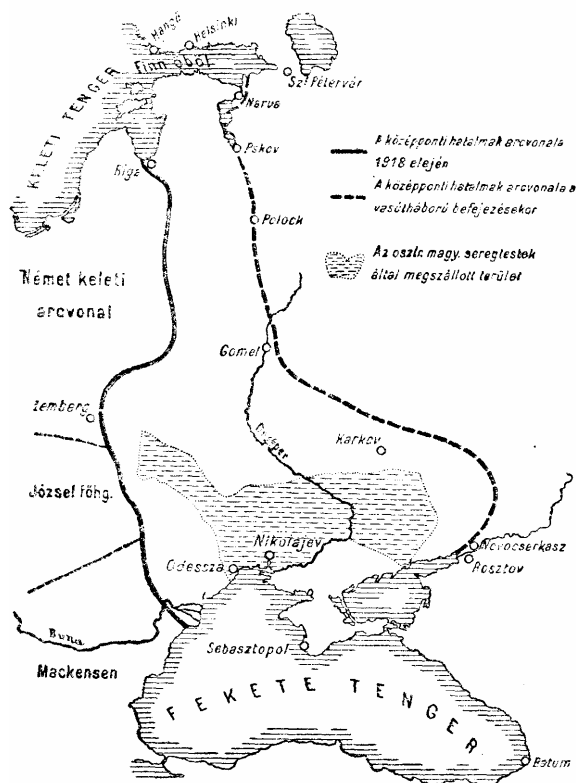
Ha azonban a háborúval szorosan kapcsolatos azokat a jelenségeket szemléljük, amelyek 1918 első felében a katonai körülményeket kísérték, akkor sokat olyant állapíthatunk meg, amelyek nemcsak hátrányosan befolyásolták a hadvezetőségeket és az ezek által tervezett hadműveleteket, hanem már eleve is kétségessé tették a sikert.

A legrosszabb az volt, hogy az 1917 december 22-én Oroszországgal kezdett *bresztlitovszki béketárgyalások* csakhamar kátyúba jutottak, aminek folytán a keleti hadszíntéren alkalmazott német és osztrák-magyar haderőknek aránylag csak csekély része volt Franciaországba és az olasz hadszíntérre szállítható. Nemcsak az volt a baj, hogy az orosz békekiküldöttek aknamunkájuk sikerében bízva húzták halasztották a béketárgyalásokat, hanem az is, hogy a tárgyalások folyamán a központi hatalmakon belől mélyreható ellentétek keletkeztek. Ilyenek voltak a hatalmi versengésből fakadt lengyel és ukrán kérdés megoldása, valamint Ausztria-Magyarország és Németország jövőbeli gazdasági kapcsolata nyomán keletkezett súrlódás. A lengyelek elutasító magatartása is igen nagy zavarokat okozott. Amikor pedig a február 9-én Ukrajnával kötött különbéke miatt Oroszország kiküldöttei eltávoztak Bresztből és a szovjet a béketárgyalások sikertelensége ellenére is megszüntette a hadi állapotot és elrendelte fegyveres erejének leszerelését, ezt a központi hatalmak (Németország) a fegyverszünet félbeszakításának tekintették. És mivel határozottan félre óhajtották tolni az orosz halogató politikát, *február 18-án* újra megkezdték a hadműveleteket azzal a külön céllal is, hogy Livlandot és Kurlandot felszabadítják a vörös uralom alól, Ukrajnát támogatják és ennek fölösleges élelmi készleteit a maguk számára biztosítják. Ezzel Németország megkezdte az úgynevezett «vasútháborút». Bár erre a megrettent szovjet kinyilatkozta, hogy elfogadja a központi hatalmaknak eléje szabott feltételeit, a «vasútháború» mégis tovább folyt, amelynek folyamán, miután a bolsevikok Ukrajnába is betörték,

a németek a Poljeszje-mocsaraktól délre elindított erőikkel Kievet is megszállták. Majd, miután közben a magára maradt Románia is március 7-én Buftéában előzetes békét kötött a központi hatalmakkal, és miután Ausztria-Magyarország Németországgal Ukrajna megszállása tekintetében megegyezésre jutott, 1918 május hó 1-ig a központi hatalmak nagyjában északon N árva-Pskov-Polockig, délen pedig előbb Nikolajevig, azután a

Dnepr folyóig, később pedig Gomel-Karkov-Novo-Cserkaszk-Rosztovig jutottak, ami közben kitérvén a Krimi-félszigetre is, május 1-én Szebasztopol is megnyitotta kapuit. Sőt június elején bajor vadászok a Fekete-tengeren át Ázsiába, Batumbd. is áthajóztak, hogy megvédjék Georgiát és birtokba vegyék a kaukázusi olajtelepeket az orosz vörös, a török és az angol erők beérkezése előtt. Ezzel azonban még nem zárultak le a keleti hadszíntéri hadműveletek, mert német csapatok Finnország megmentése végett Hangőnél, Helsingforsnál és Lovisdálnál partraszállottak és Lathinál körülfogták az orosz és finn vörös csapatokat. Ukrajna déli felének megszállására nézve meg kell jegyeznünk, hogy, Ausztria-Magyarország összesen hat és fél gyalog- és három lovashadosztállyal vonult be és hogy a kellő megszervezéshez szükséges erők hiánya miatt nem vált valóra az, hogy Ukrajna az éhínséggel küzdő monarchia népeinek nyomorúságát enyhíteni lesz képes.

Az oláh békekötés tárgyalásainak vezetését Ausztria-Magyarország vette kezébe, amelynek eredménye a május 7-iki bukaresti béke lett. Ennek ellenére azonban Mackensen parancsnoksága alatt négy német és két osztrák-magyar hadosztály maradt az országban a dunai hajózásiak, az olajforrások kiaknázásának stb-eknek biztosítása végett.

Az 1918. évi «vasútháború» eredménye.

Bomlasztó jelenségek.

Annak ellenére, hogy Oroszország összeroppanása folytán a központi hatalmak helyzete tetemesen megkönnyebbült, belső állapotaikban továbbra is fokozódtak a veszedelmes jelenségek.

A német legfelsőbb hadvezetőségnek a politikába való mind nagyobb fokú beavatkozása kancellárválságra vezetett, ami természetesen az erők összehangzó működése helyett a katonai és polgári vezető tényezők közötti kiélesedést csakis fokozta. A politikai kérdésekbe való katonai beavatkozás pedig abból sarjadt, hogy a politikai vezető tényezők csak lanyhán vagy egyáltalában nem segítették a legfelsőbb hadvezetőséget a fegyveres erő további ütőképessége érdekében szükséges intézkedések megtételében.

Az orosz békekiküldöttek világgá kürtölt bomlasztó elvei hamarosan visszhangra találtak a központi hatalmak radikális elemeinek soraiban és a nemzetiségekben, amelyek most már nyíltan igen veszedelmes követelésekkel állottak elő. Ausztriában éhínség ütött ki, majd még Németországban is sztrájkok kerekedtek mindenfelé, amelyek szításában a politikai tényezők beavatkozása is bebizonyosodott. Ezek a sztrájkok természetesen csökkentették a hadiipar teljesítőképességét. Meghökkenítő volt a cattarói és a német tengerészeti lázadás, amely utóbbinak felidézésére nézve kiderült, hogy a német birodalmi gyűlés tagjai is bűnrészesek voltak! Mindezekkel szemben pedig a központi hatalmaknak arra hivatott tényezői sajnos kárhözatosan keztyűs kezekkel jártak el. Végül mind a mögöttes ország népeiségére, mind a hadseregre nézve bomlasztólag hatott Wilsonnak 14 pontja, az orosz bolsevisták propagandája révén a szélsőséges eszméknek általános beszivárgása és az, hogy ez ellen elmulasztották megtenni az óvóintézkedéseket. Ausztriában a polgárság és a szocialisták között az ellentét kiélesedett; a magyar munkásság is mindinkább a radikális irányzatnak hódolt be; nj-omai mutatkoztak mind Magyarországon, mind Ausztriában a forradalmi szervezkedésnek; Krama'r májusi prágai beszéde is csóvát vetett a tömegbe; a jugoszláv eszme mind jobban tért hódított és a magyar választójogi harc ugyancsak nem erősíthette az ellenálláshoz szükséges együttérzést. Kipattant Ausztria-Magyarországnak különbékére való törekvése, ami nemcsak, hogy még jobban lazította a Németországgal való szövetségi kapcsolatot, hanem fölháborította a német nép összességét, nálunk pedig rovására esett a királyi család tekintélyének.

Az *entente államaira* nézve most is csak azt ismételtük meg, hogy Oroszország kiválása semmi tekintetben sem befolyásolta további kitartásukat, bár az 1917. évi nagy támadások erejüket kimerítették és így az amerikai segítség kifejlődése előtt támadásra egyelőre képtelenek voltak. Franciaország új miniszterelnöke *Clemenceau* volt, aki a végleges győzelembe vetett hitét nem adta fel és így ennek megfelelőleg kemény kezekkel vezette országa gyeplőit. Angliában *Lloyd George* egy tapodtat sem hátrált meg, semmi tekintetben sem maradt el francia kartársa mögött, ami annál is inkább könnyű

volt, mert mögötte egy akarattal sorakozott fel az egész angol nemzet. *Wilson* pedig ugyancsak uszította az Egyesült-Államok lakosságát. És végül *Itália*-t, amely veresége révén sokat veszített és már elernyedni látszott, szövetségesei pórázra fogták, az országban kerekedett zavargásokat a maguk fegyveres erőivel elnyomták és az olasz nemzetet engedelmisségre szorították. Ilyen körülmények között az 1918 eleji versaillesi haditanács könnyen kimondhatta azt, *hogy a szövetségesek egyetlen kötelessége a háborút a legnagyobb eréllyel és a legszorosabb együttműködéssel folytatni és katonai győzelemmel biztosítani a békét.*

Az északamerikai Egyesült-Államok katonai erő kifejtése általában.

A világháborúnak bármely rövidre fogott leírásából sem hagyható ki az *észak-amerikai Egyesült-Államok szárazföldi katonai erő kifejtésének* ismertetése. Ez az erő kifejtés ugyanis, – hivatkozván az entete-nak az előző fejezetekben már vázolt válságos katonai helyzetére, – nemcsak döntő szerepet játszott a világháború végső kimenetelében, – mert hisz az entente javára billentette a világháború mérlegének serpenyőjét, – hanem igen érdekes azért, *mivel a világháborúnak egyik leghatalmasabb olyan szárazföldi katonai rögtönzése volt, amelynek óriási arányaira senki sem számított, legkevésbé pedig a német legfelsőbb hadvezetőség.*

Bámulatraméltó, hogy az Unió, amely 1917-iki hadüzenete alkalmával csupán 120,000 főnyi zsoldos katonaság és 80,000 emberből alakított milícia felett rendelkezett és 1917 tavaszán még egyetlen egy hadosztályát sem volt képes Európába átszállítani és amikor 1917 december végén még csak 176,000 amerikai katona állott Franciaországban, – *így májusában már 600,000 fővel, így július havában pedig már 1.200,000 katonájával állott francia földön.* Végül, – nem számítva a más rendeltetésű hadosztályokat (mintegy 17 és a tengerész-dandárt), – az Unió csapatai *külön hadseregcsoportban két olyan hadsereget alkottak, amelyekben 29 kombattáns hadosztály volt.* Vagyis a fegyverszünet megkötésekor majdnem több amerikai katona volt francia földön, mint angol! i

Az Unió nekifeszülése tanulmányozásra kétségtelenül igen érdekes és érdemes tárgya lesz még a hadtörténelemnek. Mert amíg az európai hadszíntereken küzdő többi államok évszázados katonai tapasztalatok nyomán kialakult gyakorlat révén nem éppen nehezen állították zászlók alá az évtizedeken át már bizonyos tekintetben harcra képzett milliós, addig az Egyesült-Államok úgyszólván a semmiből, összes hadi szereivel, milliós, jól szervezett, harcra képes olyan erőt állítottak egybe és szállítottak át Európába 5600 kilométer hosszú tengeri úton, amely fegyveres erő a modern hadviselés kívánalmainak is minden tekintetben megfelelt.

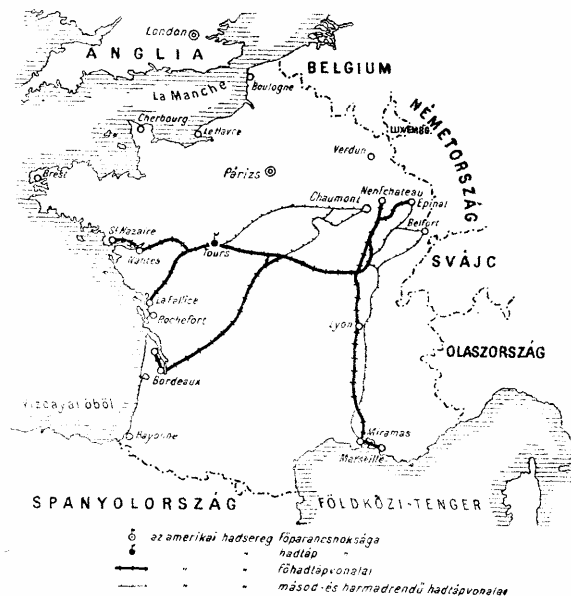
Ez az aránylag rövid idő alatti nagy erő kifejtés és a modern háború viselésére is alkalmas bonyolult összeállítású fegyveres erőnek hirtelenében való megteremtése valóban kétségessé látszik tenni az eddig roppant nagy költségekkel fenntartott állandó hadseregek további létjogosultságát.

Az expedíciós hadsereg szervezése tekintetében nem szabad figyelmen kívül hagyunk azt, hogy *Viviani* és *Joffre* áthajóztak Amerikába és tanácsokkal látták el az Unió hadvezetőségét, valamint, hogy az egy milliót jóval meghaladó haderőnek nemcsak a felszerelését kellett előteremteni, ami az Egyesült-Államok fejlett és előző hadiszer gyártása folytán már jól előkészült ipara folytán nehézségekbe nem igen ütközött, hanem ki kellett képezni a vezetésre hivatott szervek tisztikarát és elő kellett teremteni a sikeres harctéri működéshez elengedhetetlenül szükséges számtalan intézetet személyzetével együtt.

Az Unió az általános védkötelezettséget 1917 május 18-án léptette életbe és pedig előbb a 21-30, később pedig a 18-45 éves korig. Ennek alapján 1917 derekán még csak egy millió katonát átszállítását tervezték 1918 tavaszára. De később már három millióra óhajtották felemelni az expedíciós hadsereg létszámát. *Ez a szándék egyben nyilvánvalóan azt is bizonyítja, hogy az Unió még abban az esetben is folytatta volna a háborút, ha a németek a nyugati hadszíntéren igi8-ban megverik ellenségeiket!*

A csapatok harcban való alkalmazására nézve a következőket említjük meg. Eleinte elegeesen a francia és az angol hadosztályok közé állították őket.

A tűzkeresztségen Cambrai alatt estek át 1917 november 6-10. között. 1918 január havától márciusig három hadosztály *Soissons*, *Verdun*, *Toul* és *Luneville* körül vonult fel a csatavonalba. A második marnementi csatánál (a németek szerinti Marneschutz-Reims támadásnál) már az amerikaiak állották el a Párizsba vezető utakat a támadó németek elől. Az 1918-iki nyári fordulat alkalmával, a franciáknak *Chateau-Thierrynél* kezdett ellentámadásában, valamint ezek folytatásában is, a franciák mellett amerikai seregtestek is szerepeltek, amelyek azután mind nagyobb arányokban léptek harcba. Augusztus 10-én alakult meg az első önálló amerikai hadsereg Pershing tábornok vezetése alatt, amely Verdun körül, a *Moselle* és *Meuse* folyók között mintegy 150 kilométer széles arcvonalon tömörült. Az entente ellentámadásainak további folyamán és amikor már az Unió haderejének létszáma elérte az egy milliót, október 12-én, megalakult a 2-ik amerikai hadsereg is, a hadseregcsoport élére pedig Pershing tábornok került. A fegyverszünet megkötése után, a rajnamelléki megszállás végrehajtásához, már a 3-ik amerikai

Az amerikai seregtestek felvonulása Franciaországban.

hadsereget is megalakították, de ez csak rövid ideig működött, minthogy a fegyverszünet után, a már majdnem két millióra rúgó haderőt rövidesen hazaszállították.

Pershing hadseregcsoportján kívül azonban még hat amerikai hadosztály vett részt a harcokban, részint az angolok, részint pedig a franciák soraiba iktatottan. Ezekben felül amerikai erők vonultak fel Olaszországban (1 gyalogezred) és Oroszországban Archan-gelszk környékén a szovjet csapatai ellen (3 gyalogzászlóalj, 3 műszaki- és 2 vasúti-század).

Figyelembe véve a németek véleményét is, az amerikaiaknak nemcsak a számbeli felsőbbisége jelentett sokat 1918 második felében, hanem az is, hogy katonáik nyugodt és pihent idegzettel léptek be a harcba. A többiekhez nem hasonlítható frissesség, a fizikai felsőbbiség, veszélyes helyzetekben az öntudatlan hidegvér s a nemtörődömség jellemezte az amerikai katonát. Az amerikai harcos volt 1918-ban az egyetlen az entente különböző színű, fajú és nemzetiségű katonái között, akiben megvolt még a jó szándék arra, hogy életét gondolkodás nélkül vásárra vigye, aki szó nélkül végrehajtotta a támadást ott, ahová vezették s akiknek visszaszórt sorai ismét talpra állottak, hogy ha kell, újabb támadásra induljanak a német csatavonalak ellen.

Az anyagi ellátás és felkészültség tekintetében csak néhány adatot kívánunk felsorolni.

Így például 1918 nyaráig az Egyesült-Államok 160 milliárd márkát adtak ki haderejük fejlesztésére. Tudjuk azt is, hogy az Unió hadbalépéséig az ententenak 5 \ 2 milliárd dollárt adott kölcsön. De szállított még ugyanezeknek gabonát, húst, gyümölcsöt, kávé, kakaót, teát, cukrot, rezet, olajat, gyapotot, ipari cikkeket, gépkocsikat, torpedó-, bűvár- és szállító-hajókat, lövészerrel, ágyúkat, fegyvereket és még egyéb hadi szereket; továbbá gőzekéket és másféle mezőgazdasági gépeket, szerszámgepeket és mindazt, ami- nek előállításához a hadat viselő európai államoknak már nem volt elég munkásuk. Japánnak acélt adott el olyan kikötéssel azonban, hogy belőle az entente számára hajókat gyártani köteles, stb., stb.

A közel két millió főt számláló hadsereg átszállítása a tengeren, elhelyezése a harc-téren és a csatavonal mögött, ellátása lövészerrel, élelemmel és felszereléssel, raktárai-nak és különböző intézeteinek fenntartása, sebesültjeinek gyógykezelése, hadifoglyainak felügyelete és közlekedési eszközeinek karbantartása oly óriás szervezetet kívánt, amely a hadsereg teljes létszámából 668,000 embert foglalkoztatott. Mivel pedig Franciaország északi kikötőit nagyobbrészt angol csapatok szállítására foglalták le, az amerikai had-sereg a délatlanti francia kikötőkben rendezkedett be nagyobb tömegek partraszállítására, ahonnan a vasúti vonalak is könnyebben elbírták a napi 50,000 tonna többterhelést, mint az északi kikötők vasúti hálózata. Az amerikai hadsereg partraszállítása főleg a következő kikötőkben zajlott le: *St. Nazaire* (Nantes mellett), *La Pallice* (Rochefort mellett) és *Bassens* (Bordeaux mellett). Esetenként használták még *Nantes-t*, *Bordeauxt*, *Pauillacot*, *St. Malot*, *Sables-d'Ollonet*, *Bayonnet* stb. Bordeauxból, a franciaországi keleti arcvonalig, egy négyvágányú vasúti vonalat is telepítettek.

A szükségletek beszerzése részben az európai országokból, részben az anyaállamból történt. Mivel egy-egy hadosztály napi fogyasztása átlag 25 vágón anyagot kívánt, elképzelhető, hogy mily óriási tömegeket emésztett fel naponta az egész hadsereg. *igíð végéig Amerikából 7 ½ millió tonna anyagot szállítottak át Európába. Ez azonban még a fele sem volt az egész szükségletnek.* Hogy az európai piac árának a fokozott kereslet következtében előállható hirtelen emelkedését elkerüljék, a szövetséges hatalmak képviselőinek közreműködésével külön vásárló középpontot létesítettek, amelynek élére egy tapasztalt amerikai kereskedő került. A középpont ügynök-hálózata nemcsak az entente-államokra, hanem Spanyolországra, Hollandiára és Svájcra is kiterjeszkedett és *összesen 10 millió tonnányi anyagot vásárolt össze az amerikai hadsereg részére Európa különböző országaiban.* Ellátás tekintetében Franciaország területét három övezetre osztották. A tengerpartok közelében volt a kikötők övezete, az ország középső része volt az átmeneti, és a csatavonal hosszában húzódó rész pedig a hadtáp-körzetet alkotta. Az elsőben 45, a másodikban 30 és a hadtápkörletben 15 napra szóló lővőszer és eleség állott rendelkezésre, így hát a hadsereg ellátását Franciaország területén 90 napra biztosították. Az amerikai hajók eleinte 17,000 tonna rakományt adtak le naponta a francia kikötőkben; később ez a szám a háromszorosára emelkedett!

Az Unió hadereje franciaországi intézeteinek és raktárainak méreteit négymillió hadsereg követelményeihez szabták. Vagyis, ha a hadsereg által emelt épületeket egy végbe állították volna, *a rengeteg hosszú épületsor elnyúlt volna Párizstól egészen Budapestig.* Minthogy pedig a francia vasutak a háború végére mind emberanyagban, mind pedig műszaki felszerelés tekintetében meglehetősen alacsony színvonalra süllyedtek, az Egyesült-Államok 1500 új mozdonyal, 20,000 teherkocsival és számos kiválóan kiképzett vasúti-ezreddel jöttek az entente segítségére. A kiépített amerikai telefonvonalak hossza 215,000 kilométerre rúgott.

Az Unió hadiszergyártásának egyébkénti óriás arányaira vonatkozó adatok néhányát még a harci eszközök fejezetében találja meg az olvasó.

A Szent-Mihály csata. A Georgette- és a Blücher-támadás.

1918 elején a központi hatalmak sorában egyedül Németország volt az, mely még bizakodott, nem adta fel a küzdelmet, hanem kitartott és még egy kísérletet kívánt tenni a Németországra nézve elfogadható béke kivívása érdekében. És mivel a háborút eddigi formájában, *a pusztá védelemben,* a német fegyveres erő és a német nemzet tönkretétele nélkül tovább folytatni nem lehetett, a támadásban vélte céljait elérni a német legfelsőbb hadvezetőség. Okadatainak sorában szerepeltek, hogy a keleti hadszíntéri események kedvezően alakultak, hogy 1917-ben az entente nyugaton támadásaival kudarcot vallván, 1918 elején az amerikai segítség nélkül döntő hadműveletekre képes nem volt és hogy az entente biztos lévén már most az amerikai támogatásban, békére egyáltalában nem

hajlott. Tehát az erőszak, a háború folytatása maradt hátra a béke kicsikarásához, annál is inkább, mert Németország a háború alatt még sohasem jutott nyugaton oly számbeli felsőbbbségbe, mint most. A védelem nem kecsegtetett sikerrel, mivel idők folyamán nemcsak a gazdasági és erkölcsi erők csökkenhettek veszedelmes módon, hanem mivel 1918 tavaszán a még néhány százezer főt számláló amerikai csapatok önállósít ottan, zárt tömegekben használhatók még nem voltak és meg kellett előzni annak a milliós haderőnek tényleges harcbalépését, amelynek kiképezése Amerikában nagy sietséggel folyt. Az éveken át védelemre szorított német csapatok már nehezen viselték el az állásharcnak testet és lelket egyaránt megőrlő súlyos küzdelmeit és nélkülözéseit. Mindenki a támadásra vágyott; ettől remélte megszabadulását. De hiányoztak a hátsó felkészített védelmi vonalak is, és így a csatavonalnak az 1917-hez hasonló visszavételére gondolni sem lehetett, már csak a munkaerő csekélyisége miatt sem. A hadászati helyzet ellenben az amerikai erők tömeges beérkezése előtt támadást kívánt és azzal biztatott, hogy siker esetén a központi hatalmak többi államai erkölcsi erőinek fellendülésével összeroppantható az entente abbeli hite, hogy Németország legyőzhető. Bár igaz volt, hogy a német csapatok csak eleinte lehettek túlsúlyban, a nagy anyagi csatákhoz szükséges harci eszközök száma pedig mögötte maradt az entente-énál, de kétségen kívül felsőbbbségesnek hitték a német tisztikar és csapatok szellemét, harcban való kiképezésének fokát és végül magát a harci és hadászati vezetést is.

A katonai tényezők hónapokon át való mérlegelésének és tanácskozásának az lett az eredménye, hogy a főtámadást Németország hajlíthatatlan ellensége, Anglia fegyveres ereje ellen kell megindítani azzal a céllal, hogy a csatavonalat áttörjék és mozgó háborút kezdjenek. Ez az elhatározás szabta meg azután a támadás helyét, mert az angolok, hadműveleti alapjaikra, a francia tengeri kikötőkre támaszkodottan a hadszíntérnek nyugati felében állottak. És végül a térszíni körülmények, a korai tavasz mostoha időjárása, az ellenséges seregtestek elhelyezése, a saját erők és a hadi eszközök mennyisége lehetlenné tették a két helyen egyidőben való támadást, – *tehát a német hadvezetőség a csatavonal közepét választotta ki, Anas és St. Quentin között, ahol a föld felszíne mozgási szabadságot biztosított és ahol, az angol és francia haderők választóvonalán, az angol seregtestek áttörésére, felsodritására és tengerhez szorítására volt kilátás. Sőt az angol hadak kettős áttörésének és átkarolásának lehetőségével is számoltak.*

A német hadvezetőség csodálatraméltó gondossággal készült fel az utolsó nagy küzdelemre. Az eddig védelemre oktatót és szokott és ebben edzett csapatokat immáron a háború szolgáltatta tapasztalatok alapján újból a támadásra kellett előkészíteni, felszerelni és ki is oktatni. A nyugati hadszíntéri fegyveres erőt tehát elsősorban is különböző hivatású és ennek megfelelőleg egymástól elütő felszereléssel bíró hadosztályokba osztották be. Majd a különféle harcegységek parancsnokait tanfolyamokon utasításokkal látták el; újonnan szervezték a tüzérséget és oly mennyiségben hordották össze, hogy minden hadosztály szakaszán 30 tábori és 21 nehéz üteg állott; a gyalogságot könnyebb és nehezebb gépfegyverekkel szerelték fel; a repülő-csapatot a múltaktól teljesen elütő alkal-

mázásra képesítették; az elhasznált vagy hasznavehetetlenné vált élő és holt hadi anyagok gyors pótlása, illetőleg elszállítása nemcsak a szállítóeszközök ezreit kívánta meg, hanem azokat célszerű új szervezetbe is kellett egyesíteni stb., stb. A német haderő kebelében tehát olyan lázas tevékenység indult meg 1917/18 telén, hogy összefogni látszott még egyszer a nemzet, hogy utoljára kísérelje meg az igazságos és a német nép fejlődését a jövőre is biztosító béke kivívását.

Az entente hatalmai az 1918 január 2-tól február 4-ig tartott *versaillesi haditanácsukban kimondották, hogy a szövetségesek egyetlen kötelessége a háborút a legnagyobb eréllyel és a legszorosabb együttműködéssel folytatni és katonai győzelemmel biztosítani a békét.* Tehát ők sem maradtak tétlenek, hanem ugyancsak felkészültek, bár az amerikai segítség kifejlődéséig egyelőre csak a pusztá védelemre.

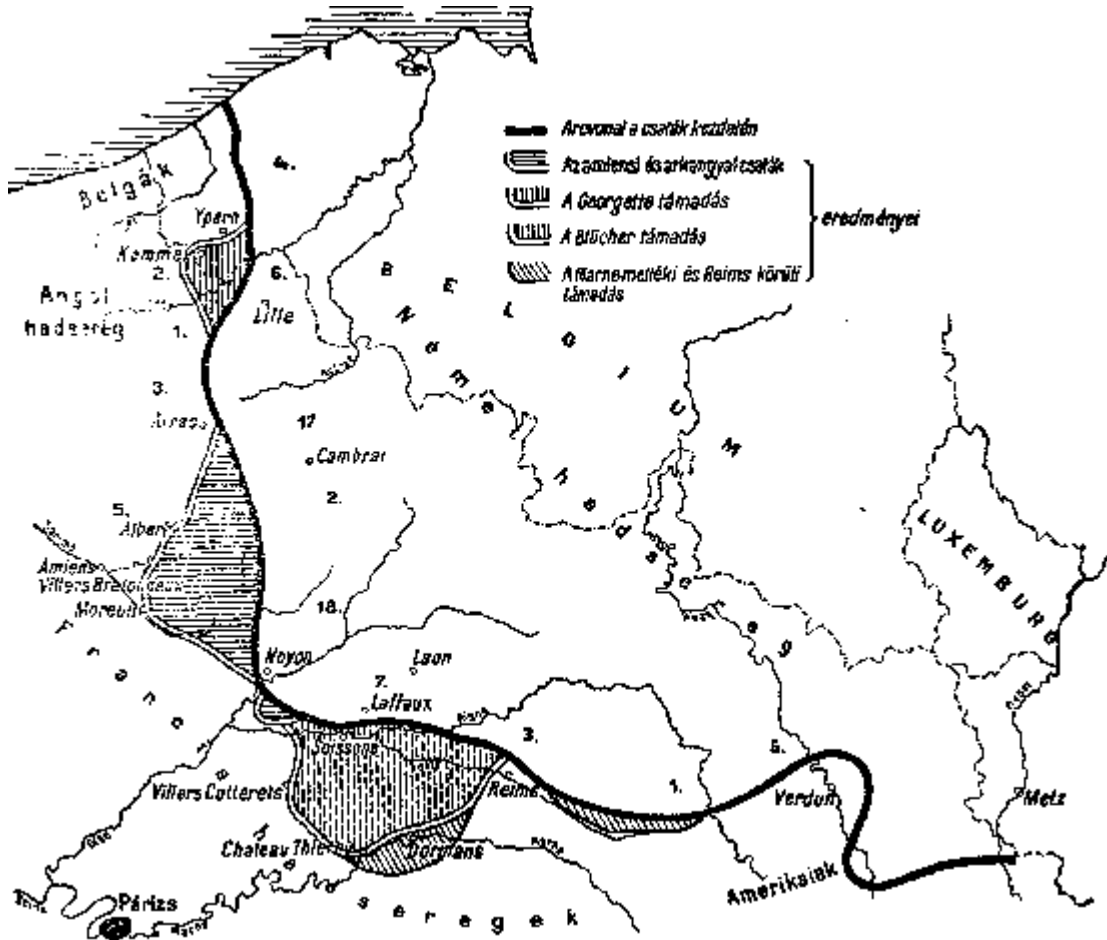
A németek a *Rupprecht* bajor és a *német trónörökös*, valamint a *Gallwitz* tábornok és végül az *Albrecht* württembergi trónörökös vezetése alá helyezett hadseregcsoportokban összesen 12 hadsereggel vonultak fel. Az entente erői közül, egységes fővezetőség nélkül, *Káig* tábornok alatt az angolok, belgák és portugálok a tengertől *St. Quentinig*, a franciák, közékük elegeesen állított amerikaiakkal, *Pétain* tábornok parancsnoksága alatt *St. Quentin*től a *svájci határig* 11 csoportban állottak harchoz.

Az erőviszonyok tekintetében megjegyezzük, hogy 1918 elején, nem számítva Oroszországot és Romániát, az összes hadszíntereken az entente-nak 5.400,000 katonájával szemben a központi hatalmaknak csupán 5.200,000 embere volt. A nyugati hadszíntéren 1918 elején az entente-nak 173 hadosztálya állott 158 német hadosztállyal szemben. A mindenünnen összehordott erősítések után a németek végül is 193 hadosztállyal harcoltak, amelyekből 108 az első vonalban, 85 pedig a tartalékban volt. A német támadás megindulásakor már hét amerikai hadosztály állott francia földön, amelyekből azonban csak egy volt hadműveletekre minden tekintetben alkalmas, míg a többiek részben kiképzés alatt állottak, részben a táborokban alakulófélben voltak. *Ausztria-Magyarország* a nyugati hadszíntéri csatákhoz eleinte kevés lövészerrel ellátott 46 nehéz üteget bocsájtott Németország rendelkezésére; később az *elzász-lotaringiai arcvonalra szállították az 1., 35. és 106. cs. és kir., valamint a 37. honvéd gyaloghadosztályt.*

A világ feszült figyelmének kíséretében március 21-én *Monchy* és *La Fère* között 80 kilométer széles arcvonalon kezdődött meg a német 17., 2. és 18. hadsereg támadása folytán az a nagy hadi vállalkozás, amelyet az *amiensi csatának* ismerünk, vagy amelyet a németek a *Szent Mihály- és Mars-támadásnak* is neveznek. A csatában 41 angol és 18 francia hadosztályt vereség érte ugyan, *de Amiens városát, a támadás célját, a németek elérni nem tudták, vagyis az angol hadsereg áttörése és az entente csatavonalának szétszakítása nem sikerült/* A kudarc oka az volt, hogy az entente tartalékai *Albert, Viller-Bretonneux* és *Moreuil* alól ellentámadásokat kezdtek, a német kifáradt csapatok pedig a feldült területen megakadtak utánpótlási nehézségek miatt is.

A nagy veszteségek arra készítették az entente-ot, hogy Franciaország Angliához,

ez pedig Amerikához forduljon segítségért. Angliában sok tízezer munkást azonnal a zászlók alá szólítottak, majd minden nélkülözhető szállítóhajót Amerika rendelkezésére bocsátottak, hogy fegyveres szolgálatra alkalmas emberanyagát és hadi eszközeinek tömegét

A német hadseregek támadásai Franciaországban 1918-ban.

Európába átszállíthassa. Amerika nagy sietve, szinte tömegesen küldte át katonáit, akiknek legnagyobb része fegyvertelenül érkezett meg Franciaországba. A fegyverzetet, egyrészt Anglia és Franciaország adta, másrészt a semleges államoktól vették, igen sokat Spanyolországtól.

A vereség létrehozta végre az entente haderőiben az egységes vezérletet, mert április

végével a nyugati hadszíntéren működő összes entente seregtestek főparancsnokává *Foch* francia tábornokot nevezték ki.

Meg kell említenünk azt a csodás hatású ágyút, amellyel a csata folyamán a németek *Laon* környékéről, a *st.-gobaini erdőből*, tehát kerekén 130 kilométer távolságról (Buda-pest-Eger) lőtték Párizs városát. (A lövés első napján, március 23-án, 27 lövés esett!) A bombázás általános csodálkozást, de egyben megrettenést is okozott úgy, hogy a francia főváros lakosságának egy része elmenekült és nagy riadalmat okozott egész Franciaországban.

A csata utójátéka volt a Noyonig előrejutott 18. német hadsereg balszárnyának biztosítása végett a 7. német hadsereg részei által az *Ailette-Oise*-csatornáig való előtörése (április 6-9-ig), amely sikertült ugyan, de nagy hatással nem lehetett. Ez volt az úgynevezett «Arkangyal-támadás» (Erzengel-Angriff).

A *Georgette-támadás* (április 9-29-ig). Az angol csatavonalnak szétszakítását célzó második német támadást *Lille* alól, a *Lys* folyócskán át, a német 4. és 6. hadsereg indította meg 20 kilométer széles arcvonalon az 1. és 2. angol hadsereg ellen. A rossz időjárás és az általa okozott térszíni nehézségek ellenére a német csapatok végül is a vidék által uralt *Kemmel-hegyet* ejtették hatalmukba. De ezen túl már nem jutottak, részben kimerülésük folytán, részben mivel a franciák annyi erősbítést küldtek az angolok támogatására, hogy ezekkel szemben a németeknek sikerre kilátásuk már nem lehetett. *A németeknek tehát ez a hadművelete sem sikerült*, bár az ellenséges csatavonalat 20 kilométernyire benyomták. Az angolok soraiban olyan nagy volt a veszteség, hogy a segítségükre küldött francia tartalékok pótlására olaszokat, amerikaiakat és a Szaloniki alól hozott angol stb. csapatokat kellett a hadszíntér más vonalába állítani. Ezután történt meg az, hogy Anglia erőszakkal és pénzen elvette a semleges államok hajóit, csak hogy minél nagyobb számban és minél előbb áthajózhassanak az amerikai csapatok.

A Mamementi második csata, vagy a Blücher-támadás (május 27-től június 13-ig).

Az amiens-i csata és a *Georgette-támadás* sikertelensége után a német hadvezetőség nem kísérelhette meg még egyszer az angolok megszállotta nyugati csatavonal megtámadását, minthogy az ide irányított entente-beli tartalékokkal megerősített ellenséges seregtestekkel szemben gyengének érezte magát. De, hogy egyrészt az ellenséges erők felmorzsolását folytassa, másrészt pedig, *hogy a később ismét az angolok ellen tervezett támadásnak sikere lehessen*, továbbá az Amiens alá és a Flandriába szállított entente-beli tartalékok elcsalogatása végett is, május 27-én *a német trónörökös vezette 7. és 1. hadsereget rendelkezett támadásra a német legfelsőbb hadvezetőség*.

Az Aisne-Oise-csatorna hosszában álló, de előző harcokban már megviselt ellenséges hadosztályok ellen a nagy lendülettel megindított német támadás valóban meglepően igen nagy sikerre vezetett, mert alig egy pár nap múltán a németek legelől haladó seregtestei a Marne menti *Chateau-Thierryig* és *Dormansig* jutottak. Vagyis a franciák

csatavonalát 50 kilométernyire benyomták és Párizs már csak 85 kilométernyire feküdt. De ekkor a Noyon alól, valamint a Reims felé támadó német szárnyak a franciák ellenhatása következtében már nem juthattak előre, *sőt az egész arcvonalon már mindinkább erősödő ellenséges ellenállás a különben is kifáradt és nehezen ellátható német seregtestek további előnyomulásának gátat vetett.*

A támadás irányát, tekintettel Párizs közelségére, kétségen kívül igen jól választotta meg a német legfelsőbb hadvezetőség és kezdeti nagy sikerét főként annak köszönhetette, hogy a vállalkozást titokban tarthatta és hogy az aránylag nehéz terepen a támadók kifáradt ellenséges hadosztályokra bukkantak. A németek sikere az entente táborában nagy riadalmat okozott, mert a párizsiak menekülni kezdtek, a francia kamarában heves viták kerekedtek, a lelkek egyensúlyát csak Clemenceau erélye tarthatta fenn, Foch állása majdnem megingott és a francia, angol és olasz miniszterelnökök együttesen ismét sürgős segítséget kértek Amerikától. Ilyen válságos helyzetben valóban nagy kár volt, hogy a németek támadásukat erők hiánya és még a miatt sem folytathatták, mert seregtesteikben járványos lázas betegség terjedt el. Erőiknek egy helyen támadáshoz való központosítása tovább már azért sem volt lehetséges, mert az egész csatavonal hosszában szakadatlanul ellentámadásba fogtak az entente csapatai. Így például Flandriában május és június havában, valamint július első felében 43-szor, Amiens körül 48-szor rohanták meg különböző helyeken a németek állásait; az Oise és a Marne mellékén pedig, főként a Villers Cotterets körüli erdőségekből, állandóan nyugtalanították a védelemre csak hiányosan felkészült németeket.

Ha tehát lezárjuk az 1918. év első felének nyugati hadszíntéri hadműveleteit, akkor röviden annyit mutathatunk ki, *hogy a németek kétségen kívül nagy sikereket értek el, de döntésre nem juttathatták a háborút, mivel az entente-ot egyetlen egy támadásukkal sem ingathatták meg.* Az az aránylagos szünet tehát, amely június elején a németeknek a Marneig való előtörésétől fogva annyiban következett be, hogy nagyarányú hadműveletek nem voltak, korántsem jelezte azt, hogy az entente békére hajlandó, – hanem ellenkezőleg csak arra szolgált, *hogy egységes vezetés mellett döntő csatához készüljön el a németek ellen.*

A piavei katasztrófa.

Az 1917. évi 12-ik isonzói csata után a Piave folyóig előrenyomult osztrák-magyar haderőket a szövetséges német seregtestek csakhamar magukra hagyták a miatt, hogy az 1918-iki döntő mérkőzéshez a nyugati hadszíntérre vonuljanak.

Az Isonzó hosszában és a tirol-karintiai határ magas hegységeiben sokat nélkülözött osztrák-magyar csapatoknak két hónapon át mindenük megvolt, amit szemük szájuk kívánt. De 1918 február havában ismét éhínség következett be. Soványan mérték ki a húst, a kenyeret, sőt még a szárított kukacos zöldfözeléket is. A megmaradt kevés ló ellátása megint nyomorúságos lett. Szóval éhezett, ázott és fázott ebben a hadsereg-

ben mindenki, de leginkább szenvedett az első vonalakban harcra hivatott katona. A tüzérségnél olyan ütegek is voltak, amelyeknél csupán három-öt, sőt egy ütegnél csupán egy ló volt állományban! A vontató eszközök pótlását és a hadi anyagok gyártását az ipar pangása gátolta, ami főként abban gyökeredett, hogy a meg nem felelőleg táplált munkásság termelőképessége megdöbbentően megcsappant. De hiányoztak a nyersanyagok és kevés volt a kőszén is. A vasutak teljesítőképességét az elmúlt tél válsága mélyen leszállította. Vagyis ha mindent összefoglalunk, kimondhatjuk, *hogy a működő hadsereg technikai felkészültsége valóban nyomorúságos volt.* Szánalmas látványt nyújtott ez főként a repülőknél, akiknek kevés és valóban rozoga gépeikkel olyan ellenféllel kellett harcba szállaniok, amely szinte tejben-mézben fürdött eszközeinek mennyiségét és minőségét illetően.

Hogy ily körülmények között a működő hadsereg ütőképessége aláhanyatlott, azon senki sem csodálkozhat!

Az emberanyag pótlásában zűrzavar támadt azért, hogy az orosz hadifogságból százezerszámra hazaözönlőket előgondoskodás hiányában kellőképpen sem elhelyezni, sem felruházni és ellátni nem lehetett. Ez, és az is, hogy a hazatérők javarészenek lelkét az orosz forradalom, de főként a bolsevizmus tanai megmételtyezték, nemkülönben, hogy a sok nélkülözést, hányattatást és vettetést átélte emberek csakhamar ismét a harcolók soraiba állították, ijesztően és annyira megnövesztette a szökevények és bujdosók számát, hogy mindenféle ezerszámra bolyongtak és lappangtak az úgynevezett «lógósok». Már ekkor is sokan rablócsoportokba verődtek össze, amelyek ellenében a lakosság vagy tehetetlen volt, vagy rosszhiszeműleg pártukra kelve segítette őket.

A bomlás megrettentő jelei közé sorozhatjuk a mögöttes ország pöttestei legénységének zendüléseit is.

Mi sem természetesebb tehát, minthogy az ilyen módon a mögöttes országban megmételtyezett elemek a harctéren erkölcsileg még többé-kevésbé érintetlen katonák szellemére rombolólag hatottak, amit azután az entente-nak ezen a hadszíntéren is fokozottabb mértékben megindított «propaganda-hadjárata» csak még jobban elmergesítette.

Nagyjelentőségű és a viszonyok kényszerítő hatásából keletkezett az a sajnálatos körülmény, hogy a központi hatalmak hadvezetőségeinek útjai ebben az utolsó döntő jelentőségű időszakban is szétváltak és így elmaradt az összes erőknél egy hadszíntéren, egységes vezérlő eszme szerinti latbavetése. Mert bár német kezdesre már 1917 végén igen komolyan felmerült az, hogy a francia hadszíntéren nagyobb számban alkalmazzanak osztrák-magyar seregtesteket is, az eszmét el kellett ejteni, és pedig elsősorban, mivel a bécsi udvarnak az entente hatalmasságaival a béke iránt titkon kezdett tárgyalásainak sikerét a németek tényleges megsegítése veszélyeztethette volna. Másodsorban gátló körülményekként szerepeltek a monarchia belpolitikai viszonyai. így a bécsi pacifista és poroszellenes politikusok közbelépése, a nemzetiségek ellenérvése, az osztrák-német szocialisták és végül a magyar ellenzék ellenhatása is. Kétségen kívül szerepet játszott

ebben a nagyjelentőségű dologban még a monarchia had vezetőségének nemcsak hiúságból fakadó feltékenysége is.

Így hát a monarchia fegyveres erejének zöme megmaradt a Piave partján, ahol támadni egyelőre még nem tudott és pedig részben a fentebb elsorolt okok miatt, részben pedig, mert az olasz mélyföldön az Alpesekből alárohanó nagy vizek a hadműveletek zavartalan végrehajtását a tavasz vége előtt megakadályozták, de legalább is nagyon megnehezítették. *Amikor pedig az Oroszországgal és Romániával való béketárgyalások március havában végre is sikerre vezettek, eldőlt a monarchia további magatartásának kérdése az által, hogy a király jóváhagyása folytán a hadvezetőség megkezdte az előkészületeket a május hó végére tervezett olasz támadó hadjáratnak. A hadműveletnek az volt a célja, hogy az olasz haderőt tönkrevérik!*

Még mielőtt azonban a hadseregfőparancsnokság a támadás végrehajtását elhatározta volna, a Hétközség fennterésén vezénylő Conrad tábornagy azzal a javaslattal állott elő, hogy a főtámadást az Astico és a Piave közén akként hajtsák végre, hogy ezt a vállalkozást az Ets völgyében és a Treviso felé irányított előtörésekkel is támogassák. A Piave hosszában vezérlő Boroevics azonban ellene volt bármely támadásnak is és a mellett kardoskodott, hogy a haderőt a békekötés idejére tartsák meg. Amikor azonban a hadseregfőparancsnokság, a franciaországi német kudarcok miatt, cselekedni kényszerült, vagyis a támadás megindítását határozta el, Boroevics hangsúlyozta, hogy a főtámadást csakis az ő hadseregcsoportja hajthatja végre döntő eredménnyel. Krauss Alfréd tábornok, aki a Grappa területén vezetett, a hozzá intézett felszólítás alapján, bár Boroevics mellé szegődött, még annak adott kifejezést, hogy sem az egyik, sem a másik támadás nem biztosíthatja az ellenség megsemmisítését, hanem csakis az az előretörés, amelyet a Garda-tó mind a két partján hajtának végre. Ezek a nézeteltérések, valamint a hadseregfőparancsnokságnak mérlegelései természetesen huza-vonára vezettek, majd a király jelenlétében lefolyt tanácskozásban mégis Conrad kerekedett felül, még pedig olyként, hogy a főtámadást a Hétközség fennteréséről intézik, amelyet azonban a Piave hosszában álló erők a Montellóra és a Piave torkolata közeléből intézett előtörésekkel támogatni fognak. *A cél az volt, hogy kettős áttöréssel és átkarolással Bassano Treviso közzé szorítsák össze a szembenálló olasz-francia-angol seregetesteket.*

A csatában egymással szemben a következő haderők állottak: a Garda-tótól nyugatra a Krobotin vezette 10. hadsereg nyolc gyaloghadosztállyal; a Garda-tó és a Piave között Scheuchenstuel alatt a 11. hadsereg 21 gyalog- és három lovashadosztállyal; a Piave hosszában Boroevics alatt a 6. és az Isonzó-hadsereg 157 gyalog- és négy lovashadosztállyal. A tartalékot csak négy hadosztály alkotta. Ezekkel szemben a következő entente-erők vonultak fel: a Garda-tó mellékén a 7. és 1. olasz hadsereg összesen 18 hadosztállyal; a Garda-tó és a Piave között a 6. és 4. olasz hadsereg húsz hadosztállyal és egy angol és egy francia hadtesttel; a Piave mellékén a 8. és 3. olasz hadsereg összesen 16½ hadosztállyal. *A tartalékot két hadtest alkotta.*

Az erőknek ebből a csoportosításából is már látható, hogy a támadó osztrák-magyar

haderő nemcsak hogy a főtámadás területén, hanem sehol sem rendelkezett a sikert magában rejtő felsőbbes erők felett, hanem, a mindenütt való egvidejű támadás folytán, erőit szétforgácsolta. Ebben rejlett a vereség csirája, amit azután elősegített még az, hogy a technikailag jobban felszerelt ellenség végeredményben mégis csak felsőbbesben volt. Hangsúlyoznunk kell azonban még azt is, hogy a támadás természetes következményeként várható előnyomuláshoz sem az élelem, sem más harci eszközök elegendő mennyiségben kéznél nem voltak, a tüzérség lövészerének minősége pedig (gázlővedékek) rossz volt.

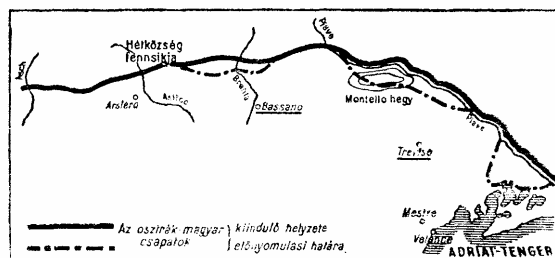
A harcot június 13-án a Garda-tótól nyugatra a 10. hadseregünk kezdte meg a Tonale-szorosnál. Támadása azonban nagyon rövid lélekzetű volt, mert már az első napon végleg megakadt.

A Garda-tótól az Adriai-tengerig terjedő szakasz főtámadása június 15-én indult meg, és pedig a következő módon.

Az aláereszkedett köd oltalma alatt a Garda-tó és a Brenta folyó között támadó hadtesteink (III., XIII. és VI. hadtest) látszólag észrevétlenül bejutottak az olaszok, franciák és angolok első védelmi vonalába. De itt kitént, hogy intézkedéseink lehallgatása és árulás folytán az olaszok és szövetséges seregtesteik is kiürítették elől fekvő állásaikat és hogy ennél fogva tüzérségünk az amúgy is nem éppen hatásos lövészerével tulajdonképpen üres állásokra pazarolta lövedékeit. Ekkor a második és harmadik vonalban készen álló olasz-francia-angol erők ellentámadást kezdtek és csapataink többségét kiinduló állásaikba vetették vissza,

A Brentától keletre a Piaveig támadó erőink (XXVI., I. és XV. hadtest), bár tüzérségünk elégtelen lövésze miatt az ellenséges tüzérséget kellőképpen lefogni nem tudta, eleinte tért nyertek, de csakhamar az olasz tüzérség oldalozó tüzeinek és ellentámadó olyan olasz gyalogsági erők forgatagába kerültek, hogy, tartalékok hiánya miatt is, megfordulni voltak kénytelenek és eredeti állásaikba özönlöttek vissza. Ezzel pedig már az első napon, itt is dugába dőlt a monarchia hadvezetőségének maga elé tűzött az a célja, hogy seregtesteivel utat tör magának a síkságra.

A Piave hosszában támadó 6. és Isonzó-hadsereg részei az egész vonalon igen nagy küzködés után átjutottak ugyan a Piavén, de az ellenség tökéletes meglépése nem sikerült mindenütt, egyrészt a tüzérség rossz lövésze okozta elégtelen előkészítés, másrészt árulás folytán. Ennek ellenére hadvezetőségünk elrendelte, hogy a Piave déli partjára átjutott csapatok ott mindaddig kitarssanak, amíg a Brenta és a Piave könyöke közötti hegyvidéken újabb támadásunk megindulhat. Bár ezután a 6. és Isonzó-hadsereg a

A Piave-csata eredménye.

Piave déli partján, június 16. és 17-én, itt-ott némi helyi sikereket is vívott ki, a további küzdelem már semmi reménységre nem jogosíthatott és pedig a következő okok miatt.

Ludendorff a német haderők franciországi balsikere miatt sürgős segítséget kért. Conrad kinyilatkoztatta, hogy az Astico és a Piave könyöke között a támadás megismétlése most már lehetetlen, minthogy a csapatok testileg és lelkileg kimerültek, a tartalékok pedig elfogytak. Általában hiányzott a lövészer. Sehoh sem voltak meg elegendő számban a tartalékok az erőknek előző szétforgácsolása miatt.

Ennélfogva a Piave déli partján álló osztrák-magyar erők további kitartása is a legnagyobb veszéllyel fenyegetett, annál is inkább, minthogy közben az olasz hadvezetőség, felismervén a helyzetet, a tirolói arcvonalon tüntetőleg támadva, a Piave hosszában álló erőink ellen csoportosította erejének nagy részét. Bár csapataink az olaszok támadásai ellenében is csodálatraméltó módon tartották magukat, a fentebb már felsorolt okok mégis arra kényszerítették a hadsereg főparancsnokságát, hogy június 20-án a Piave északi partjára való visszavonulást rendelje el. Ezt megelőzőleg azonban, a már 18-ika óta áradó Piave, olyan akadállyá fejlődött, amely rohanó áradatával minden hidat elsöpört és lehetetlenné tette a folyón át a tartalékok, lövészer és eleség utánszállítását azok számára, akik a Montellón hősileg kitartottak. Így hát a két tűz közé szorult osztrák-magyar csapatok végül is borzalmas sorsra jutottak.

A Garda-tó és az Adriai-tenger között kezdett osztrák-magyar vállalkozás tehát, az igen nagy veszteségek folytán, a monarchia haderejének valóságos katasztrófájává vált.

A katonai összeomlás kezdete.

Az osztrák-magyar haderők piavei katasztrófája után Németország egészen magára maradt, mert Ausztria-Magyarország fegyveres erejének jelentős támogatására többé nem számíthatott. Ez a haderő legfeljebb csakis arra lehetett alkalmas, hogy a Piave hosszában védekezzék.

A piavei vereségnek igen jelentős az a kihatása volt, hogy az entente győzelembe veteti hitében megerősödött!

Épp ekkor merült fel a kérdés a német legfelsőbb hadvezetőségben arra nézve, *hogy vajjon folytassák-e a támadást a nyugati hadszíntéren?*

Bár aggodalomra okot szolgáltató további körülmények bukkantak fel, a támadás folytatását határozták el, minthogy még mindig abban reménykedtek, hogy azzal az entente-ot békére hajlamossá tehetik. De folytatni kellett a támadást azért is, mivel a Marne alá végrehajtott előtöréssel nem csalták el az entente-nak Flandriában összehordott tartalékait. Tehát ismét a Marnenál és Reims körül törtek elő a német seregtestek azzal a tudattal, hogy idecsalják az entente flandriai tartalékait, azután pedig, – az eredeti terv szerint, – ismét és talán sikerrel, az angolok ellen lehet majd intézni a főtámadást. Így jött létre július 15-től kezdődőleg a *Marne melléki és Reims körüli* (Marneschutz-

A FÉKTELEN VOJUSA ALBÁNIAI FOLYÓNAK SZÁMTALAN ÁGBÓL ALKOTOTT MEDRE.
Miakich A. alezredes gyűjteményéből.

ALBÁN TÉRZENE FJERI FŐTERÉN A «HANGER MISS», VAGYIS ALBÁN
ÜNNEP ALKALMÁVAL.

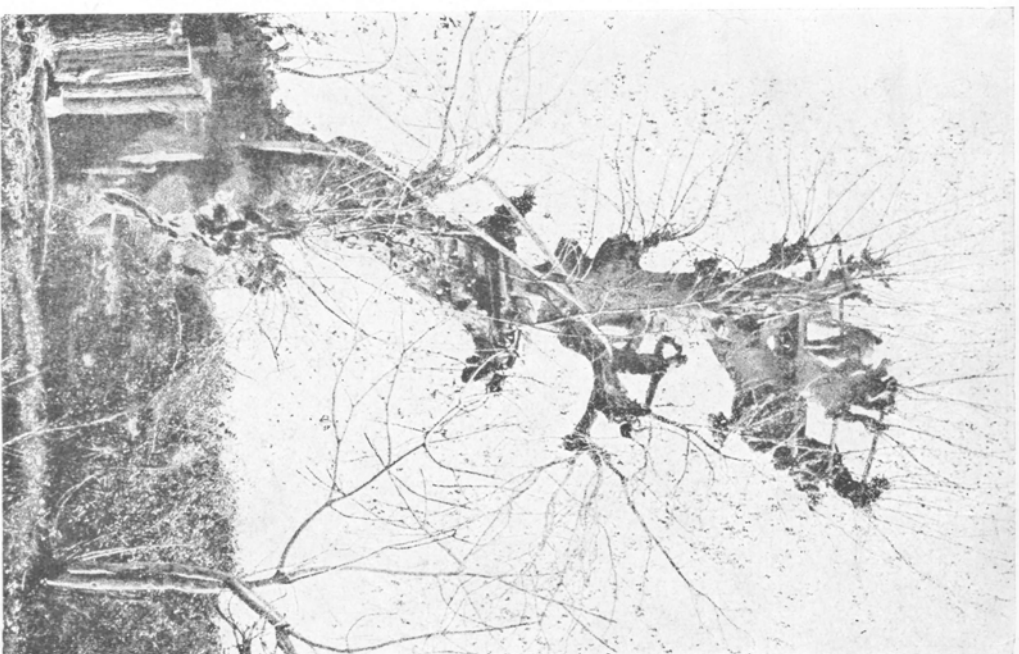
Miakich A. alezredes gyűjteményéből.

MALÁRIÁT TERJESZTŐ SZÜNNYOGOK CSÍPÉSEI ELLEN
ÓVÓ SÜVEGGEL ÉS KEZTYŰVEL FELSZERELT ALBÁN

KATONA.

Miskich A alzeredes gyűjteményéből.

OLASZ MEGFIGYELŐK ÁLLÁSA ALBÁNIÁBAN
MESTERSÉGESEN KÉSZÍTETT FA TETEJÉN.

BOLGÁR KATÓNAK VIGADOZÁSA.

NÉMET TŰZÉRSÉG ELŐNYOMULÁSA SZERBIÁBAN.

Reims-Offensive) német támadás (lásd a 194. oldalon a vázlatot). Ebben a 7., 1. és 3. német hadsereg eleinte ugyan tért nyert, de már július 17-én megakadt. És amikor épp a Flandriába szánt erőket óhajtották kivonni a német csatavonalból, bekövetkezett a fordulat: a *Villers Cotterets körüli erdőkből előtörték a franciák támadó oszlopai*, amelyek a Marne felé előreugró német csatavonalat körülfojták (négy francia hadsereg) és igen heves küzdelmek után arra kényszerítették a különben is igen kedvezőtlen körülmények között védekező német csapatokat, hogy az *Aisne* és *Vesle* folyó mellékére húzódjanak vissza.

Ezzel pedig egészen vége szakadt a németek további támadó hadműveleteinek!

1918 július 18-ika tehát az az időpont, amikor a központi hatalmakra nézve kétségbevonhatatlanul elveszett a háború!

Ezután a marsallá és az európai hadszínterek entente-beli fővezérévé kinevezett *Foch* marsall, aki a megbékülni nem akarás megtestesítője volt, egymás után indította meg azokat a támadásokat, amelyek elől az eresztékeiben már recsegő német hadseregek lépésről-lépésre hátrálni kezdtek.

Augusztus 2-án a német legfelsőbb hadvezetőség még azzal a gondolattal foglalkozott, hogy egyelőre a védelemre szorítkozik, de amint alkalom kínálkozik, legott ismét támadásba fog. Ezt a szándékát azonban már nem valósíthatta meg, mert augusztus 8-án az *Oise* és *Scarpe* folyók között az angolok számtalan tankkal kísértén meglepően rátámadtak a németekre és ezeket *Albert-Noyon-Chauny* vonalába vetették vissza. A németeket igen nagy veszteség érte, de végül mégis betömték az ellenség ütötté rést. *Ez alkalommal a bomlás előjeleként több német seregetest legénységénél engedetlenség mutatkozott.* Egyébként a vereség nagy hatással volt a központi hatalmak többi államaira is. *És mivel a veszteségeket a mögöttes ország póttestei pótolni már nem tudták, és mert Ausztria-Magyarország kinyilatkoztatta, hogy haderejével támadni képtelen, a német legfelsőbb hadvezetőség belátta, hogy fegyveres erővel kedvező fordulatot előidézni már nem tud, tehát tudomására hozta a német kormánynak, hogy egyáltalában nincs remény arra, hogy az ellenféllel szemben sikereket érhessenek el, és hogy ennél fogva kezdje meg a béketárgyalásokat.*

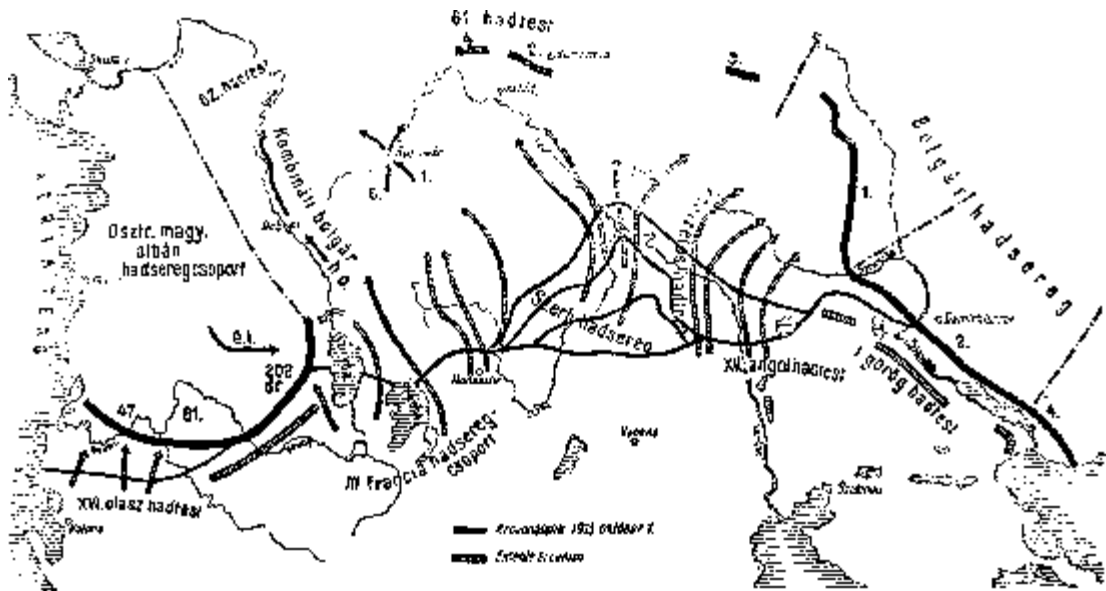
Nemsokára ezután, augusztus 25-én, *Noyon* és *Soissons* között következett be az entente újabb támadása, ami ugyancsak olyan nagy veszteséget okozott a németek soraiban, hogy a hiányokat megint néhány hadosztályuk szétosztásával kellett pótolniok.

Szeptember 12-től 16-ig zajlottak le *Verduntól* délkeletre azok a harcok, amelyekben az amerikaiak és franciák a német és osztrák-magyar csapatokat az úgynevezett «*Michelstellung*»-ba vetették vissza. *Ez annyiban volt jelentőséggel teljes, mert kezdetét jelezte az amerikai segítség magyarányút kifejlődésének!*

A verduni harcokkal egyidőben, szeptember 15-én, a *Franchet d'Esperey* francia tábornok vezette szaloniki orientális hadsereg a balkáni hadszíntéren áttörte a bolgárok arcvonalát, *amivel megkezdődött a központi hatalmak összeomlása.*

A bolgár arcvonal összeomlása Macedóniában.

Amerikának Szófiában maradt követsége fokozatosan eltérítette az amúgy is kifáradt bolgárokat a központi hatalmaktól és oly mozgalom kapott lábra és terjedt el még a hadsereg soraiban is (*Malinov* augusztus havában épp azokat a bolgár hadosztályokat látogatta meg, ahol később az áttörés megtörtént), amely a háború megszüntetését követelte. És amikor a német hadseregeknek a nyugati hadszíntéren való visszavonulása már megkezdődött, a körülmények felől jól tájékozott orientális hadsereg vezetősége szeptember 15-én húsz hadosztállyal támadást kezdett a *Cserna folyó és a*

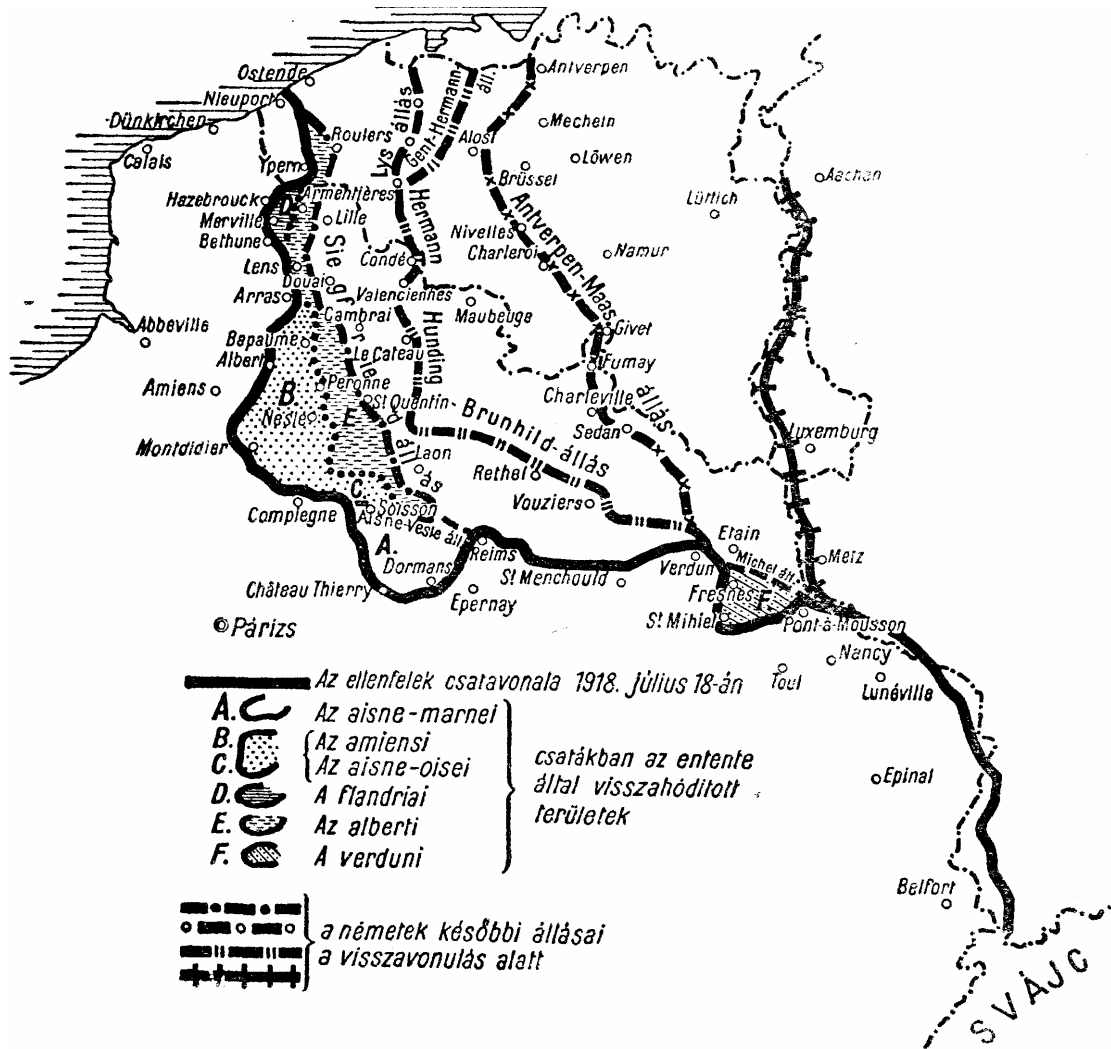

A bolgár arcvonal összeomlása Macedóniában.

Dudica magaslat között. Az erők elosztását a *vázlat* mutatja. Szeptember 20-án már 40 kilométer széles vonalon 45 kilométer mélyen hatoltak be a támadók és másnap a bolgárok pánikszerűleg vonultak vissza. Az ütött rés betömésére erők rendelkezésre nem állottak; hátrább fekvő felkészített védelmi vonalak sem voltak, tehát megszűnt a további ellenállás. Az olaszok egy francia hadosztállyal az Albánián és Montenegrón át Hercegovinába és Dalmáciába visszavonuló osztrák-magyar haderőket követték, a szerbek a franciákkal hazájukba nyomultak be, a 2. francia hadsereg Szófiának tartott, az angolok pedig Konstantinápoly felé meneteltek. Szeptember 25-én a bolgár koronatanács kinyilatkoztatta, hogy a háborút folytatni képtelen, *szeptember 29-én pedig megkötötte a fegyverszünetet.* A magukra maradt német, osztrák és magyar haderők egyrészt Dalmáciába és Hercegovinába, másrészt északra a Duna és a Száva alá vonultak vissza.

A német hadsereg visszavonulása a Rajnához.

Szeptember közepén az ententenak 10 hadseregbe osztott nyugati hadszíntéri létszáma meghaladta a 6 millió embert, amihez havonként 250,000-400,000 főnyi amerikai

A német hadsereg visszavonulása a Rajnához.

segítség érkezett. Ezzel szemben a központi hatalmak minden egyéb tartalék, vagy további utánpótlás nélkül legfeljebb 3 millió emberrel állhattak ellen. A technika tökéletes eszközei-

nek roppant nagy számával felszerelt entente-erőkkel szemben a további küzdelem tehát tökéletesen kilátástalan volt, annál is inkább, mivel a mögöttes ország hangulata a forradalom felé hajlott.

A kíméletlenül és szünet nélkül támadó entente a német haderőket egyrészt az északitengeri és Verdun körüli szárnyak egyidejű benyomása és átkarolása, másrészt Belgiumban való áttörése révén *Brüsszel-Namur-Lüttich* között megadásra akarta kényszeríteni. Hogy ezt a németek kikerülhessék, az egész csatavonalon megkezdették a visszavonulást és pedig nem egyhuzamban a Rajnáig, hanem állásokról állásokra. Ezt a visszavonulást előbb az úgynevezett «Lys-», «Gent-Hermann-», «Hermann-Huld- ding-Brunhild-», majd hátrább az «Antwerpen-Maas-» és «Michel-állásokba» folytonosan küzdve, bámulatos módon és akként hajtották végre, hogy a hadseregek közötti összefüggés sehol egy pillanatra sem szűnt meg! *Amíg tehát a központi hatalmak többi hadszínhelyein a teljes bomlással egybekötött szó szoros értelmében való összeomlás, hanyatt-homlok való menekülés következett be, addig itt zártrendű erők harcolva takarodtak haza felel*

Október 7-én a központi hatalmak szövetségében megmaradt államok *fegyverszünetet és béketárgyalást* indítványoztak Wilson 14 pontja alapján. A békeajánlatot, a német kancellárválság következtében, már *Miksa badeni herceg* tette meg. Október 8-án Wilson elküldte válaszát a német jegyzékre, amelyben kijelentette, hogy a fegyverszünetről és a megszállott területek kiürítéséről Amerika együtt fog dönteni a szövetséges hatalmakkal, de csak olyan megállapodásokat fogadnak el, amelyek biztosítják az entente katonai felsőbbeséges helyzetét. A jegyzék súlya a következő követelés volt: *Minden önkényes hatalom megsemmisítése mindenütt, amely egyedül titokban és saját kedve szerint megzavarhatja a békét; vagy ha most nem lehet megsemmisíteni, a tényleges tehetetlenség fokára kell csökkenteni!* Ez a megjegyzés a Hohenzollerneknek eltávolítását, vagy megrendszabályozását jelentette. Wilson válaszjegyzéke megdöbbentő hatást tett egész Németországban és siettetett annak a belső forrongásnak a kitörését, amely akkor már elfogta mindenki lelkét nemcsak Németországban! És bár Németország válaszában a legmesszebbmenőleg engedékeny volt, Wilson október 23-án megígérte, hogy a fegyverszünet ügyében tárgyalást kezd a francia, angol és olasz kormányokkal. Ellenben kijelentette, hogy csak olyan fegyverszünetről lehet szó, amely az entente-ot biztosítja arról, *hogy Németország nem kezdi újra az ellenségeskedést; új háború ellen katonai biztosítékokat követelt, sőt nyilvánvalóan Vilmos császár lemondását követelte.*

Október 26-án Németországban nagyjelentőségű dolog történt: *Ludendorff tábornok, első főszállásmester lemondott állásáról.*

Közben Ausztriában és Magyarországon is bomlani kezdett minden. *Ausztria* föderatív alapon alakult át, *Magyarországon* pedig október 30-án kiütött a forradalom, majd a magyar kormány elrendelte az összes csatavonalakon a fegyverletételt. Ennek következményeként november 3-án az olasz arcvonalon is létrejött a fegyverszünet.

Ez alatt Németországban súlyos válság tört ki, amely a kiéli matrózok zendülésével kezdődött. A mozgalom csakhamar forradalmi jelleget öltött és áttért a többi

német kikötőkre is. November 7-én Bajorországban ütött ki a forradalom, amely a Wittelsbach-családot trónvesztettnek nyilvánította. Berlinben csak november 9-én robbant ki a forradalom, ami maga után vonta Vilmos császár lemondását. *Ezután pedig kikiáltották a köztársaságot.*

Közben a német béke delegátusok Foch tábornagy főhadiszállására érkeztek, hogy átvegyék a fegyverszüneti feltételeket. Foch átadta a feltételeket, amelyek aláírására a német megbízottak 72 órai időt kaptak. *A fegyverszünetet november 11-én délelőtt 11 órakor írták alá, mire aznap déli 12 órájától a nyugati hadszíntéren megszűnt az ellengeskedés és november 23-án rálépett az első színes csapat Németország földjére.*

Az osztrák-magyar hadsereg összeomlása. A vittoria-venetói csata.

A piavei csata katasztrófává fajult balsikere a csatában közvetlenül részt vett és négy év harcaiban és nélkülözéseiben edzett katonák lelkét megrendítette. Rettegés és nyomott kedélyhangulat ülte meg a monarchia összes népeit. Visszatörésként, alattomban és nyíltan, hivatottak és hozzá nem értők, neki rontottak a felelősséggel tartozó ártatlan és bűnös férfiaknak, és ezeket ítélőszék elé kívánták állítani. Szűk látókörűek elvakult szenvedéllyel a romboló elemek egész raját szabadították el és ezeket oly nagyra nevelték, hogy a monarchia fegyveres erejének, előbb vagy utóbb, de össze kellett omolnia.

Mi sem természetesebb, minthogy a csatavonalon küzdő fegyveres erő állapotában a csatát követőleg ijesztően megromlott minden. A nagy veszteséget ért haderő legfontosabb alkotó elemének, *az emberanyagnak pótlása*, a legnagyobb nehézségekbe ütközött. Hiába özönlöttek haza az orosz fogolytáborokból az emberek, ezek már jó katonák nem lehettek. A legtöbb lelkét megmetyelvezte a bolsevizmus, amelyet széles körben terjesztettek el akkor, mikor a harcolók soraiba kerültek. Hiába rostálták meg a felmentetteket is, a mögöttes országbeli nélkülözhetetleneket, mert ezek az önző, haszonleső és elpuhult elemek ellenségei voltak a további kitartásnak.

A *haderő szellemét* romboló elemek sorában nagy szerepet játszott a hadvezetőségnek minden téren való zabolátlan bírálgatása. Olyan tekintélyrombolás folyt az egész vonalon, hogy a vezetőségbe vetett bizodalom nemcsak hogy a csapatok körében, hanem még a magasabb parancsnokságoknál is hihetetlen módon elterjedt és elkeseredettséget váltott ki. Ez az elkeseredés szerfelett felcsigázta a kedélyeket és a béke utáni vágyat. A mögöttes ország napisajtójának kiadványai, a hozzátartozók kesergő és néha kétségbeesett levelei, a tilalom és óvintézkedések ellenére is, eljutottak a harcolók soraiba és megromtották ezek katonai erényeit. *Szóval minden csak fokozta a háborús elernyedést.*

Az anyagi ellátás mineműségében is természetesen csak hanyatlás következett be. Továbbra is elégtelen volt az élelmezés. *Július és augusztus az éhezés hónapjai voltak, mert sem hús, sem kenyér nem volt az egész vonalon.* Voltak csapatrészek, amelyek hátulról

a harcolók legelső vonalába szöktek, mert itt legalább némi eleséget kaptak. Egy szemtanú állítása és becslése szerint, a haderő összes emberei annyira lefogytak, hogy a katonák átlagsúlya nem volt több 50 kilogrammnál. A mögöttes ország fukarul mért mindent és nem fogta fel annak nagy jelentőségét, hogy a háborút a csatavonal és az anyaország legszorosabb gazdasági kapcsolata révén lehet csak győzelemre juttatni,

A ruházattal és lábbelivel való ellátás ugyancsak a lehető legrosszabbra fordult. Szinte koldusok serege volt ez a fegyveres erő a háború utolsó hónapjaiban. Rikító példakul megemlíjtük, hogy sok katonánál az ingek ujjai és hátrészei hiányoztak; ezerszámra voltak olyanok, kik pusztá testükre öltötték fel felső ruháikat; alsónadrágok százezreknél hiányoztak; október havában olyan készültségben álló csapatrészek is voltak, amelyek a kavernákban csupán alsó ruhákban várták azt a pillanatot, amikor harc vonalba rendeltén felső ruhát kapnak; az Alpésekben hóban, jégmezőkön őrt álló legénység lábbelije nemcsak hogy rongyos volt, hanem egy részük mezítláb is járt. Az elrongyolódott anyag pótlásáról szó sem lehetett, mert a termelés csekély volt, nem fedezte a szükségletet, a szállítás pedig csütörtököt mondott a vasutak leromlása következtében.

A rossz táplálkozás, az elégtelen ruházat és az árokharccal kapcsolatos mostoha egészségügyi viszonyok következtében a hadsereg roppant fogékonnyá vált a betegségek iránt, *vagyis a betegek száma napról-napra ijesztően szaporodott*. Súlyosbította ezt a gyógyszerek elégtelensége.

A háborús kimerültség tehát elérte tetőpontját, még pedig épp akkor, mikor a háború döntő fordulatahoz érkeztünk és amikor nem vérszegény és rosszul táplált katonákat kívántak a fáradalmak, hanem testben és lélekben érintetlen embereket.

A hadseregben mutatkozó bomlasztó tényezőkhöz *a mögöttes országnak az a lezülése csatlakozott*, amely kihatott a csatavonalra is. Így a nemzetiségek belülről és kívülről való izgatásának a széthúzás és az ellenségeinkhez való szítás volt természetes következménye. A monarchiához hű elemek megdöbbenéssel vették tudomásul és méregként hatott rájuk a cseh hazaárulókkal szemben követett enyhe eljárás. Sztrájkok megakadályozták a hadi anyagok kellő mennyiségű gyártását. Így például a tervszerint havonként előállítandó két millió tüzérségi lövészer helyett csak 800,000 darabot gyártottak. A monarchia minden részében katonai zendülések robbantak ki, sőt Horvátországban szökött katonákból alakult felfegyverzett úgynevezett «zöld-kaderek» csatározásokkal kapcsolatosan rablásokra és gyújtogatásokra vetemedtek.

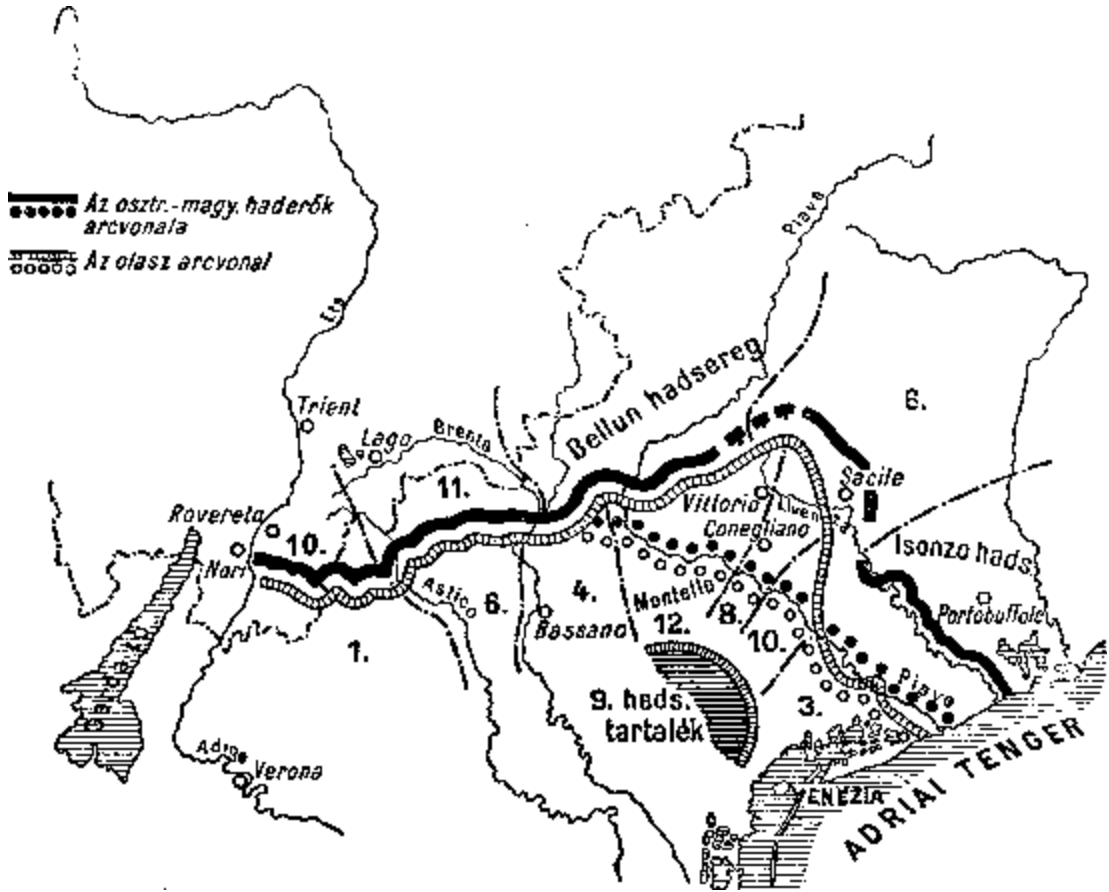
Csodálatos, és az erkölcsi erők, valamint a fegyelmezetség roppant erejére mutat az, hogy a vázolt áldatlan körülmények ellenére sem borult fel már most a működő haderő kevésbé műveit elemeinek lelki egyensúlya. A hadseregnek ezt a tündöklő dicsőségét soha senki el nem vitathatja!

Augusztus havában a németeknek franciaországi vereségei megdöbbenést keltettek és a központi hatalmak összes államaiban szappanbuborékként eltűnt a győzelembe vetett hit! A balkáni arcvonalnak szeptember hó végével való összeomlása villámcsa-

pásként hatott. Követték ezt a gyengeség, mi több a vereség beismerésének nyilvánvaló jele: *a fegyverszünetre és a béketárgyalások megkezdésére vonatkozó ajánlatunk.*

Mély hatással voltak a csatavonalon küzdelemre készülő katonák lelkére az anyaországbeli állapotok is, amelyek szeptember havától kezdve gyors ütemben romlásba vezették a monarchiát. Magyarországon a képviselőházban az ellenzék botrányos jeleket rögtönzött; a szocialisták és a radikálisok a régi képviselőházban tartott ülésükön kinyilatkoztatták, hogy Magyarország csak a régi Magyarország romjain épülhet fel; a képviselőház egyik ülésének folyamán az egyik ellenzéki képviselő közbekiáltotta, hogy *El Németországtól, – az entente-al megyünk, nem Németországgal, – tessék tudomásul venni, hogy entente-bar átok vagyunk.* Október 17-én megjelent Károly királynak Ausztria népeihez intézett kiáltványa az osztrák szövetséges országok föderációs átalakulásáról, a nemzetiségeknek nemzetekül való tömörüléséről és egy államszövetség kötelékében való egyesítéséről; ugyané napon a magyar képviselőházban gróf *Tisza István* kijelentette, hogy a háborút elvesztettük; október 18-án *Wilson* válaszolt az október 5-1 jegyzékre, amelyben kijelentette, hogy a megváltozott viszonyok alapján most már elismeri a Cseh-szlovák és a Német, valamint az Osztrák-Magyar birodalom közötti háborús állapotot, hogy a cseh-szlovák nemzeti-tanács hadviselő kormány; elismeri továbbá a jugoszláv nemzeti szabadságra vonatkozó törekvéseknek jogosságát. Nincs tehát abban a helyzetben, hogy a népek pusztá autonómiáját ismerje el a béke alapjának, hanem ragaszkodik ahhoz, hogy ők és nem ő bíráskodjanak a felett, vájjon az osztrák és magyar kormányok részéről minő tevékenység fogja kielégíteni a népek törekvéseit és felfogását jogaikról és mint a nemzetek családjának tagjait megillető rendeltetésükről. Október 23-án *Wekerle* kormánya lemondott. «Ettől fogva rohamosan fejlődtek az események a forradalom felé. A szélső politikusok a képviselőházban minden felelősségérzet nélkül, korlátlanul ostromolták állami rendünk oszlopait. A közönség alacsony ösztöneire számító radikális sajtó nem ismert határt a destrukció szolgálatában. Vállvetett erővel lázították a tömegeket és a harctereken szenvedő katonáinkat; megmérgezték a közvéleményt és a tisztviselői kar nagy részét is forradalmi elégedetlenségre tüzelték. *A tisztességes, hazafias, nemzetféltő, türelemre és az áldozatkészésre való nemes és okos, kitartásra intő hang és magatartás a gúnynak, a szidalmaknak és a rágalmaknak egész mocsarát vonta magára a képviselőházban és a sajtóban egyaránt.*» Október 24-én *Burián* lemondott külügyministerségéről és helyébe *Andrássy Gyula* lépett. Ugyané napon Nemzeti Tanács címmel pártközi alakulat jött létre, amely a magyar nemzet intézőjének vallotta magát. Már e napon reggeltől késő estig zajos tüntetések voltak Budapest utcáin. Október 28-án a Nemzeti Tanács felhívására nagy tüntető tömeg vonult végig Budapest utcáin, amely követelte a Németországtól való elszakadást; sőt *Éljen a forradalom – Éljen a köztársaság* kiáltással haladt a Károlyi-pártkör elé. Ugyané napon esett meg a *lánchídi összetűzés!* Betetőzte e nap jelentőségét az, hogy *Ausztria-Magyarország Amerikához intézett külön békeajánlatával szakított Németországgal!* Másnap pedig a horvát szabor kikiáltotta Magyarországtól való elszakadását.

És ekkor Olaszország elérkezettnek látta az időt ahhoz, hogy az eresztékeiben már recsegő osztrák-magyar monarchia elegeyes és már széthúzó nemzetiségű elemekből alkotott hadereje ellen általános támadást kezdjen. Az általános támadás előbb a csatatér hegyvidékén, később pedig a Piave mentén is megindult és a *vittorio-venetói-csatara* vezetett.

A vittorio-venetói csata. Az osztrák-magyar hadsereg összeomlása Olaszországban.

A piavei csatát követően az olasz hadvezetőség eleinte a Brenta és a Piave közötti hegyvidéken óhajtott támadni. Ezt a tervét azonban feladta és támadásának irányát a Piave kanyarulatához helyezte át, még pedig azzal a szándékkal, hogy itt az osztrák-magyar hadsereg csatavonalába éket ver, majd pedig az áttört csatavonalat nyugat és kelet felé felgöngyölíti.

Amiként az a vázlaton is látható, a csatához felsorakozott ellenfelek hadi erői és ezeknek elhelyezkedése a következő volt.

A *szövetséges olasz-francia-angol hadsereg* 51 olasz, 3 angol, 2 francia és 1 cseh-szlovák hadosztályból, valamint 1 amerikai ezredből, vagyis összesen 850 zászlóaljából állott. Az áttörésre szánt tömeget 2000 ágyúval támogatott 22 első vonalba állított hadosztály (10., 8., 12. és 4. hadsereg) alkotta, amelyek *Treviso* és *Bassano* között helyezkedtek el. A második és harmadik vonalban, *Treviso mögött*, tartalék gyanánt, 19 olasz és a cseh-szlovák hadosztály állott.

Az *osztrák-magyar hadsereg beosztása* a vázlaton látható. Ereje 57 és fél hadosztály volt, mindössze egy milliányi élelmezési és *csak mintegy és kereken 350,000 fegyverest számláló állománnyal.*

A csatában 42 ellenséges hadosztály támadt 31 és fél osztrák-magyar hadosztály ellen, amely utóbbiak közül csupán 18 volt az első vonalban. Vagyis e csekély erőnek kellett felfogni az ellenség nagy tömegével meginduló rohamát.

Hogy a védők figyelmét az áttörésre kiválasztott hely tekintetében megtévesszék, az olaszok már október 11-én a Hétközség fenntérése ellen tüntető támadást intéztek. Ezt azonban az osztrák-magyar csapatok visszaverték. Ezután roppant esőzések a fő-támadás megindítását megakadályozták úgy, hogy *ez csak október hó 24-én indulhatott meg,* és pedig a Brenta és a Piave folyók közötti térségen. Négy napon át sok sok ezer hős vérével áztatott *Monte Azolone, Monte Pertica, Solarole* és *Spinuzzia* nevezetű magaslatokért, sziklafaiakért és csúcokért váltakozó szerencsével, de egyben olyan elkeseredett harcok dúltak, amelyekben végül is, *csodák csodájára: a rongyos, kiéhezett és elerőtlenedett osztrák-magyar csapatok kerekedtek felül!* – *Pihenés nélküli kilencvenhat órán át, tartalékok beavatkozása nélkül, egy és ugyanazon zászlóaljok küzdöttek itt becsületükért és a hazáért!*

Október 24-én délelőtt a 10. olasz hadsereg kötelékébe tartozó *7. angol hadosztály* a *Papadopoli-szigeten* át megtámadta ugyan a cs. és kir. Isonzó-hadsereg jobbszárnyát, ele támadását abbahagyta. Csak 26-án mozdult meg a nagy támadó tömeg, és pedig a 10 olasz hadsereg *angol,* a 12. olasz hadsereg *francia* seregteste, valamint a 8. olasz hadsereg *roham-hadteste.* Október 27-én és 28-án a támadó ellenséges csoport *Valdobbiadene* és *Ponte di Piave* helységek között átkelt a Piavén, és miután csapataink ellentámadásai összeomlottak, bellunói és 6. hadseregünk belső szárnyait *Valdobbiadene* felé *két kilométernyire,* a Montellóval szemben pedig *10-20 kilométernyire benyomták.* Október 29-én az olaszok és szövetségeseik *már 70 kilométernyi ívben áttörték a mieink csatavonalát,* és pedig úgy, hogy október 30-án a bellunói és 6. hadseregünk között 30 kilométernyi űr támadt, a 6. és az Isonzó-hadseregünk pedig elszakadt egymástól.

Ugyane napon rendelte el az osztrák-magyar főparancsnokság az általános visszavonulást az 1917-ik évben elfoglalt állásokba.

November 1-én az olaszok 11. hadseregünk arcvonalát is áttörték és visszavonulásra kényszerítették. *November 2-án megjelent a magyar kormánynak fegyverletételt rendelete,* majd a nemzeti hadseregek megalakítására vonatkozó legfelsőbb elhatározás, *amik a hadsereget egyedeire szakították.*

Az október 12-én Trientben megalakított osztrák-magyar fegyverszüneti bizottság,

az október 28-án kapott rendelet alapján, 31-én Páduába jutott, ahol az olasz hadvezetőség az ellenségeskedések beszüntetésére vonatkozó javaslatunkat elutasította, majd november 2-án átnyújtotta a feltételeket, határidőül szabván november 3-ika éjjeli tizenkettedik óráját. Az osztrák-magyar főparancsnoksággal való összeköttetés körüli súrlódások folytán csak november 3-án délután 3 órakor jött létre a fegyverszünet azzal a hozzáadással, *hogy az ellenségeskedések november 4-én délután 3 órakor érnek véget*. De mivel az osztrák-magyar csapatok felsőbb rendeletre már november 3-án beszüntették az ellenségeskedést, amit az olasz hadvezetőség tudott, és tekintettel a fegyverszüneti szerződés feltételeire, az olasz haderők még tovább is előnyomultak, és a földrajzi mostoha körülmények közben játszása folytán is: *13 gyalog- és 3 lovas-hadosztályunk, 2 gyalogdandárunk és a rivai védelmi szakasz olasz fogságba esett*.

Az olasz, a balkán és az oláh arcvonalak felbomlása.

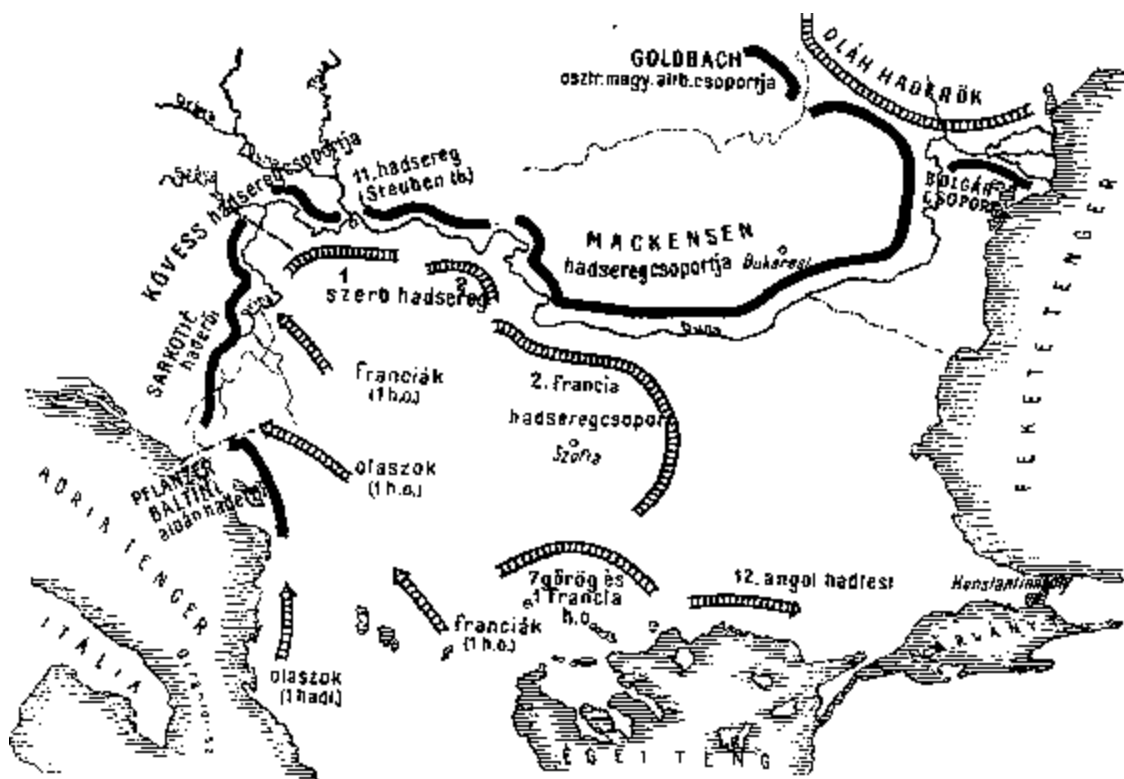
A világháborúnak Európában lezajlott szárazföldi hadi eseményei nem zárhatók le a nélkül, hogy meg ne említsük az olasz, a balkán és az oláh arcvonalak felbomlását.

Az *olasz arcvonalon* küzdő osztrák-magyar haderőknek megdöbbenően rövid idő alatti tökéletes szétfoslását három körülmény idézte elő. Elsősorban is a hadseregfőparancsnokságnak október 29-én kiadott rendelete az általános visszavonulásra. Másodszorban a király november hó 1-i legfelsőbb az az elhatározása, hogy a nemzetiségi hadseregek megalkothatók. És végül, hogy a magyar kormány ugyancsak november hó 1-én a fegyverletételt rendelte el. Ennek a három rendeletnek eredménye az lett, hogy az egész hadsereg hátrafelé megindult, és a hadseregfőparancsnokság rendelete ellenére nem állott meg az 1917-i állásokban, hanem kiki ment a maga hazájába. A fegyverszünet elrendelése után ugyanis a felsőbb vezetés megszűnt, vagy teljesen csődöt mondott; a hadsereg részekre szakadt; a mérhetetlen értékű hadi anyagok megmentésére, a rend és fegyelem fenntartására, a csapatok visszairányítására és elszállítására stb-ekre felsőbb helyről szükséges részletes intézkedések megtételéről senki sem gondoskodott. Megdöbbenően jegyzik meg róla, hogy «mint az oldott kéve, úgy hullott szét az a hadsereg, mely négy és fél éven át oly dicsőségesen küzdött».

A magyar csapatok, sok helyen még ellenállást is fejtve ki, valamint küzdve az ellenséges érzületű és álnok lakosság erőszakosságaival szemben, a magyar határig általában teljes rendben jöttek meg; felbomlásuk csak a határ átlépése után következett be! A magyar hadügyminisztérium sem tett intézkedéseket a magyar csapatok hazaszállítása iránt. A hadosztályparancsnokságok, amelyek táviratilag fordultak a magyar hadügyminiszterhez, még választ sem kaptak! A határállomásokon azonban a magyar katonákat agitátorok fogadták, akik annyira megmetyeltyézték lelköket, hogy a legnagyobb részök még le sem szerelt, hanem úgyszólván a vasúti kocsikból egyenest haza távozott.

A macedóniai német-bolgár arcvonala összeomlása után a Hercegovinába, Dalmáciába

és Boszniába, valamint a Száva és Duna alá visszahúzódott, nemkülönben a Mackensen fővezérlete alatt Romániában és Erdély keleti határhegyeiben őrt álló osztrák-magyar német haderők 1918 november i-i helyzete a vázlaton látható. E szerint az Adriai-tengertől Orsováig Kövess tábornagy alatt már kialakult az egyik védelemre hivatott hadseregcsoport, míg a másik, Mackensen tábornagy kardja alatt, Orsovától keletre a Duna hosszában és Erdély keleti határainak mentén állott ugyancsak védelemre készen. Bár

A balkán és az oláh arcvonal a bolgár fegyverszünet után.

kétségtelen, hogy a macedón arcvonal összeomlása után Bosznia és Hercegovina, valamint Magyarország déli határainak elzárására nézve az osztrák-magyar hadseregfőparancsnokság az intézkedéseket megtette, valamint hogy a Kövess vezette védelem sikere érdekében az olasz arcvonallról, Ukrajnából és a monarchia belsejéből is erősítéseket indítottak útnak, aminek folytán a határok megtartása *talán* sikerült is volna, *meddő az e fölötti vita, minthogy a magyar kormánynak a fegyverek letételére vonatkozó rendelkezése a hosszú háborúban kimerült és már demoralizált csapatokra itt is előbb vagy utóbb megtette volna a maga hatását.*

Még csak annyit kívánunk megjegyezni, hogy a magyar kormánynak a fegyverletételt követelő rendelkezése után, a *Steuben* német tábornok vezette n. hadsereg német birodalmi csapatai részben hazavonultak, részben Mackensen erőihez csatlakoztak; a Csehországból és Galíciából kiegészített osztrák-magyar seregtettek pedig kiegészítési kerületeikbe távoztak. Amikor pedig november 5-én a dunai flottilla Budapest felé elhajózott, Kövesst pedig a hadseregfőparancsnokság Bécsbe rendelte: a balkán arcvonala vezér nélkül maradt összes osztrák-magyar csapatai részben egybefogottan, részben szertefoszlottan a szélrózsa minden irányába eltakarodtak a balkán hadszíntérről és prédául dobták oda Magyarországot ellenségeinek.

Nem így fejezték be a háborút a Mackensen alatt egyesült német erők, (70 zászlóalj, 13 lovasszázad és 60 üteg, összesen 170,000 ember), mert ezek vezérük köré seregetlenül november 19-én Magyarország területére léptek a végből, hogy ezen át hazájukba vonuljanak. Bár az entente Magyarországon való lefegyverezését és internálását követelte, amibe a német kormány is beleegyezett, csekély létszámú fegyvertelen csoportjuk kivételével, átvonultak Magyarországon és az osztrák határállomásokon erőszakkal nyitva utat maguknak, Németországba jutottak. Egyedül Mackensen tábornagy maradt itt akarata ellenére, mert őt Károlyiék törbe csalták, Fóthon internálták, majd pedig francia kézre adták.

TÖRÖKORSZÁG RÉSZVÉTELE A VILÁGHÁBORÚBAN.

1914 október 29-én a világháborúnak új fejezete kezdődött meg akkor, amikor Törökország hadat üzent az entente hatalmasságainak és ezzel egyidőben nyíltan a központi hatalmak oldalára állott. A hadbalépés nem következett be éppen váratlanul és a múltba eléggé visszanyúló előzményei voltak. Törökország ugyanis már a múlt század utolsó évtizedeiben a központi hatalmakhoz kötötte sorsát; amikor pedig Oroszországnak az entente-hoz való csatlakozása révén az entente politikája a szultán birodalma ellen is irányt vett, a léteben fenyegetett Törökország még inkább közeledett a központi hatalmakhoz, azonban a nélkül, hogy valóságos szövetséget kötött volna velők.

Az ifjútörökök mozgalma révén 1908-ban véget ért abszolutizmust követő parlamentáris időszak alatt csakhamar nagy veszélybe jutott Törökország a balkánháború folyamán, amikor majdnem összes európai területei elvesztek és a bolgárok már Konstantinápoly kapui előtt állottak. Ennélfogva az ifjútörökök helyzete is ingadozni kezdett, akik azonban a vereség okait igen ügyesen a régi rendszer hibáira vezették vissza. A balkánháborúból való szerencsés kimenekülés ellenére is általában igen nyomott volt a hangulat egész Törökországban azért, mivel mindenki érezte annak a nagy viharnek közeledését, amely a török birodalom sorsát is érintem fogja. A mérsékelt elemekkel összefogó ifjútörökök tehát azt is elhatározták, hogy a birodalom pajzsát és kardját,

a török fegyveres hatalmat újjászervezik. Minthogy azonban önmaguk erre képtelenek voltak, a haderők szervezésében és kiképezésében kiváló eredményeket felmutató Németországgal kötöttek 1913-ban olyan irányú egyezséget, hogy az kiváló tisztjeiből alakított missziójával megsegíti az újjászervezés igen nehéz munkáját. Bár 1914 elejétől kezdve lázas sietséggel dolgoztak a török fegyveres erő kiépítésén, a világháború kitöréséig elterjedt csupán tíz hónap alatt tökéletes eredmény nem jöhetett létre, de mégis csodálatra méltóan annyira megszilárdult és fejlődött minden, *hogy a török seregtettek a lehető legmostohább körülmények között is négy éven át verekedni voltak képesek.*

Hogy Törökország minő okok miatt zárta el 1914 augusztus 5-én a Dardanellákat, azt a szárazföldi hadi események 1915-i fejezetében találja meg az olvasó. Most tehát csak azokat a körülményeket vázoljuk, amelyek a későbbi események megértése végett feltétlenül szükségesek.

1914 augusztus 2-án Törökország bizonyos katonai esetekre nézve Németországgal egyezséget kötött. Ennélfogva a német katonai misszió tagjai, élükön *Limán von Sanders* német tábornokkal, Törökországban maradtak. Augusztus 7-én befogadta Törökország a Szicíliaából hozzá menekült *Goeben* és *Breslau* nevű német gyorscirkálókat és az entente nagy bosszúságára kinyilatkoztatta, hogy megvásárolta őket az Angliában lefoglalt csatahajók helyébe. És néhány napra reá csakugyan *Sultan Javus Selim* és *Midilli* nevek alatt beiktatta őket a török flotta csatahajói közé. Augusztus 28-án Törökország elrendelte fegyveres ereje mozgósítását.

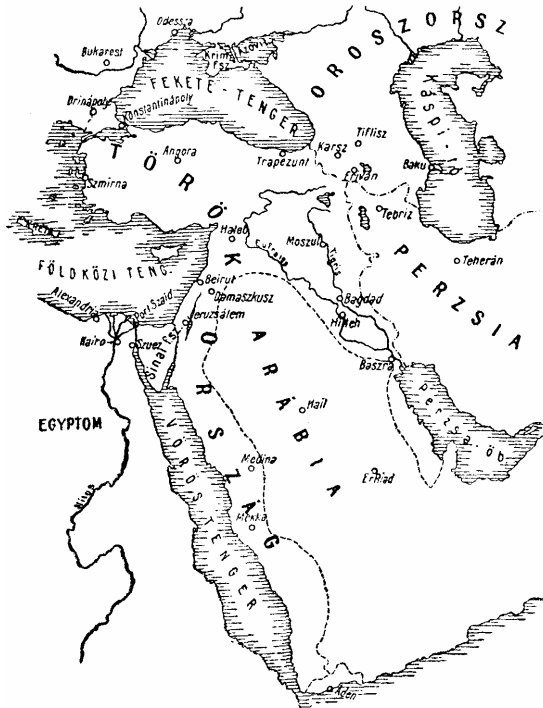
Közben, a semlegesség folytán visszamaradt entente diplomáciai képviselői, valamint Törökország között megindult a harc a végből, hogy a német katonai misszió eltávolíttassék. A küzdelem az entente vereségével végződött, amire a *Limpus* tenger-nagy vezetése alatt működő angol tengerészeti misszió augusztus 15-én eltávozott Konstantinápolyból. Erre a török flotta parancsnoka *Souchon* német tengernagy lett. A had-üzenetig lezajlott további események a Dardanellák ostroma című fejezetünkben találhatók meg.

Törökország általában ugyanolyan helyzetben volt a világháború kitörésekor, mint a központi hatalmak: *nevezetesen vele szemben is érvényre jutott az entente-nak bekerítő politikája, vagyis minden irányban ellenséges államok által körülfogottan, elszigetelten állott.* Ez a körülmény az amúgyis nagy kiterjedésű és mostoha térszíni körülményekkel kísért birodalomra nézve felette hátrányos volt, annál is inkább, mivel hadi ipara tekintetében messze elmaradt a kor kívánalmai mögött.

A török szárazföldi fegyveres erőnek Ázsiában alakított seregtestei *Örményországban* az oroszok, *Mezopotámiában* Anglia haderői ellen és végül előbb a *Szinai-félszigeten*, később pedig *Palesztinában* ugyancsak az angolok vezette seregtettek ellen szállottak harcba. *Hedzsaszbán* és *Aden* környékén alárendelt jelentőségű harcok voltak. Bár a szent háború kihirdetése sikerrel nem járt, Törökország a háborúban erején felül kilenc hadsereget állított fel. A haderők főparancsnoka *Enver* pasa hadügyminiszter volt. A hadműveletek irányításában és vezetésében azonban nagy szerepet játszottak a *Limán*

von Sanders vezetése alatt álló német katonai misszió tisztjei. Ennek a misszióknak létszáma, a legénységgel együtt, eleinte 900 fő volt, míg 1918 decemberében a török hadvezetőségnek körülbelül 10,000 német katonára hazaszállításáról kellett gondoskodnia.

Az ellenfelek *hadicéljait* illetőleg a következőket említjük meg. Az *entente* elsősorban is a Boszporust és a Dardanellákat óhajtotta hatalmába keríteni. További céljai voltak: *Palesztina, Szíria, Hedzsasz, Irak-Arabi, Mezopotámia, Török-Örményország* és *Török-Kurdisztán* elfoglalása. *Törökország* a tengerszorosok védel-

Az ázsiai török hadszínterek.

mezésén kívül célul tűzte ki a Szezei-csatorna elfoglalását, Perzsiának és a kaukázusi államoknak függetlenítését, valamint Afganisztánon át India veszélyeztetését. Hogy azután később seregtesteinek egy részével még az európai hadszíntereken (Galícia, Dobrudzsa, Románia és Szaloniki) is közreműködött a központi hatalmak seregtesteinek soraiban, valóban meghaladta Törökország erejét és oka volt annak, hogy az összeomláskor az eredetileg zászlók alá állított egy milliónyi török fegyveres erőből alig maradt meg 60,000 embernél több! Azonban mégis kétségtelen, hogy Törökország, a központi hatalmak szövetségén belől kijutó feladatához képest, *négy éven át igen nagy erejét kötötte le az entente-nak, ami által megakadályozta, hogy ez még fel-sőbbéségebb erővel harcolhasson az európai hadszíntereken.*

Törökország hadi iparban, különleges fegyvernemekben és katonai intézetekben Az ázsiai török hadszínterek. szegénysége természetesen arra kény-

szérette Német- és Ausztria-Magyarországot, hogy erejükhöz képest támogassák a török hadsereget. így történt meg, hogy a háború folyamán magasrangú tábornokokat, 800 német, 200 osztrák-magyar tisztet és tisztviselőt látunk Törökországban, továbbá egy különleges összeállítású német csapatot, különböző fegyvernemek osztály és alosztály nagyságú részeit, *hét osztrák-magyar üteget*, mindennemű katonai szakembert, technikust, repülőket, gépkocsivezetőket, orvosokat, katonai-közigazgatási szerveket és végül különféle katonai intézeteket. A központi hatalmak hozzájárulásai felszerelésben, fegyverekben, lövészekben és hadi anyagokban, azután készpénzben is sok-sok aranyértékű milliókra rúgtak. *Például szolgáljon, hogy Ausztria-*

Magyarország nemcsak 50 teljes üteg részére szükséges anyagot adott át Törökországnak, hanem az ütegek kezeléséhez rendelt török legénység kikézéséhez szükséges tanító-személyzetet is kirendelte.

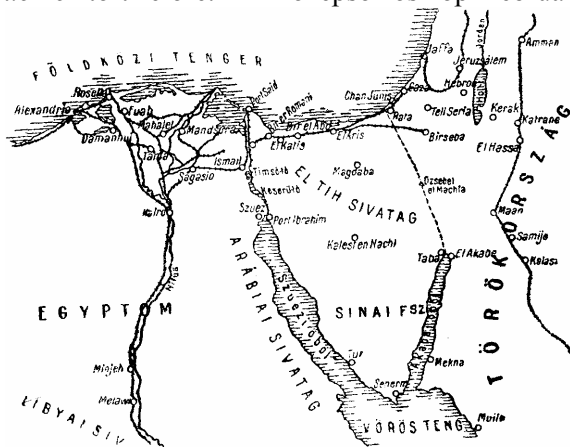
A Szezei-csatorna ellen.

A török hadsereg világháborús legmerészebb hadműveletei kétségen kívül a Szezei-csatorna ellen intézett támadások voltak, amelyeket Kress báró német alezredes, később pedig ezredes irányított és vezetett. A mintegy 25,000 emberből és 18,000 tevéből alakított 8. török hadtest első vállalkozását 1915 január havában kezdte meg olyként, hogy jobb oszlopa *El-Arischon* és *El-Katián* át *El-Kantarám*, középső oszlopa *Birsebából Ismailiára.*, bal oszlopa pedig *El-Akabából Szueze*re tört előre. A középső oszlop február 3-án a csatornához ért, amelyen azonban, az átkelési eszközök csekélysége miatt, csupán 600-700 embert szállíthatott át. De ebben a pillanatban fölriasztották a csatorna angol őrését (35,000 fő), amely a mindenünnen összevont fegyvernemekkel hamarosan megtisztította a csatorna nyugati oldalát az ellenségtől. A támadásnak mégis az volt az eredménye, hogy az angolok a csatorna hosszában mintegy 50,000 főnyi őrseréget hordtak össze, egyiptomi csapataiknak létszámát pedig kétszázötven-ezer főre emelték.

Ezután ebben az évben a törökök már csak kisebb erőkkel kétszer támadtak a csatorna felé és pedig április 7-8-án *El-Kantara*, május 13-án pedig *Ismailia* ellen. Ezek a kitűzött hadicélt, a csatorna hajózásának megakadályozását, nem érték el.

A második nagy támadás csak 1916-ban következett be ugyancsak Kress vezetése alatt. A főhadműveletet az *El-Katia* felé indított kémszemle előzte meg, amelyben a törökök egy angol lovas ezredet elfogtak. A július 27-én kezdett főtámadásban ismét három oszlopban nyomultak elő a törökök a csatorna felé. Ez alkalommal azonban az angolok már éberebbek voltak, mert augusztus 5-én nemcsak hogy mintegy 5-6 lovasdandárukkal és ausztráliai gyalogsággal várták a törököket, hanem ezeket vissza is vervén, üldözőbe vették őket. Az ekként kerekedett heves harcokban jóként a *Marnó őrnagy* vezette osztrák-magyar tarackos osztály tűnt ki vitészségével.

A csatorna ellen intézett támadások eredménye tehát az volt, hogy a törökök nem érték el abbeli hadicéljukat, hogy megbénítsák a Szezei-csatorna hajózását. Sőt végle-

A szinai hadszíntér.

gesen kiszorultak a Szinai-félszigetről; továbbá, mivel közben az arabok egy része, a beduinok, drúzok és szíriaiak fölkeltek, további támadásra már nem kerülhetett a sor, hanem a törökök összes erőiket részben a felkelők leverésére, részben a most már Palesztina ellen készülők ellen voltak kénytelenek összevonni.

Hadjáratok a Kaukázusban.

A Török-Örményországban és a Török-Kurdisztánban három hadtesttel, Összesen 90,000 emberrel felvonult 3. török hadseregnek az volt a feladata, hogy egyik csoportjával az Orosz-Kaukázusba betörten foglalja el *Kars* várát, a másik csoporttal pedig *Wanból* kiindulva, Perzsia Aserbeidjannak nevezett része fővárosát, *Tebrist* ejtse hatalmába.

1914 október havában azonban az oroszok megelőzték a törököket, mert a határon át *Erzerum* felé betörték Törökország területére és *Köprüköjig* jutottak. Itt azonban elálltak útjokat a törökök. Ekkor a mérhetetlenül nagyravágyó *Enver* pasa, a török hadsereg vicegeneralisszimusa, hadügyminiszter léteére elhagyta Konstantinápolyt és ide jött, és önhatalmúlag átvette a hadsereg parancsnokságát. A mindenkor nagy terveket kovácsoló vicegeneralisszimus ezután egy hadtesttel arcban a Kars felé vezető út mentén lekötötte az orosz erőket, két hadtesttel pedig északról a hegyeken és *Oltyn* át az oroszok oldalába és hátába került. A megkerülő oszlop a magas hegység téli zord időjárásában eljutott ugyan *Sarykamisch alá*, de itt az ellentámadásba fogott orosz erők visszaverték. Az előnyomulás alatt különben is sokat nélkülözött és ennél fogva megfogyott hadtestek embereiből január derekára csupán 12,000 beteg, lesóványodott és elfagyott végtagú katona jutott vissza! Ezzel pedig ez a hadsereg egyelőre hadműveletre képtelenné vált és csak az volt a szerencséje, hogy az oroszok nem vették üldözőbe a megvert hadtestek töredékeit.

Több szerencséivel harcolt a Wanból kiinduló csoport, amely *Tebrist* tényleg megszállotta.

1915 május havában az egész hadszíntéren az oroszok ismét támadtak, amelynek folyamán seregtesteik előbb *Erzerumig*, *Wanig* és *Bitliszig*, később pedig még *Urmiáig* is eljutottak.

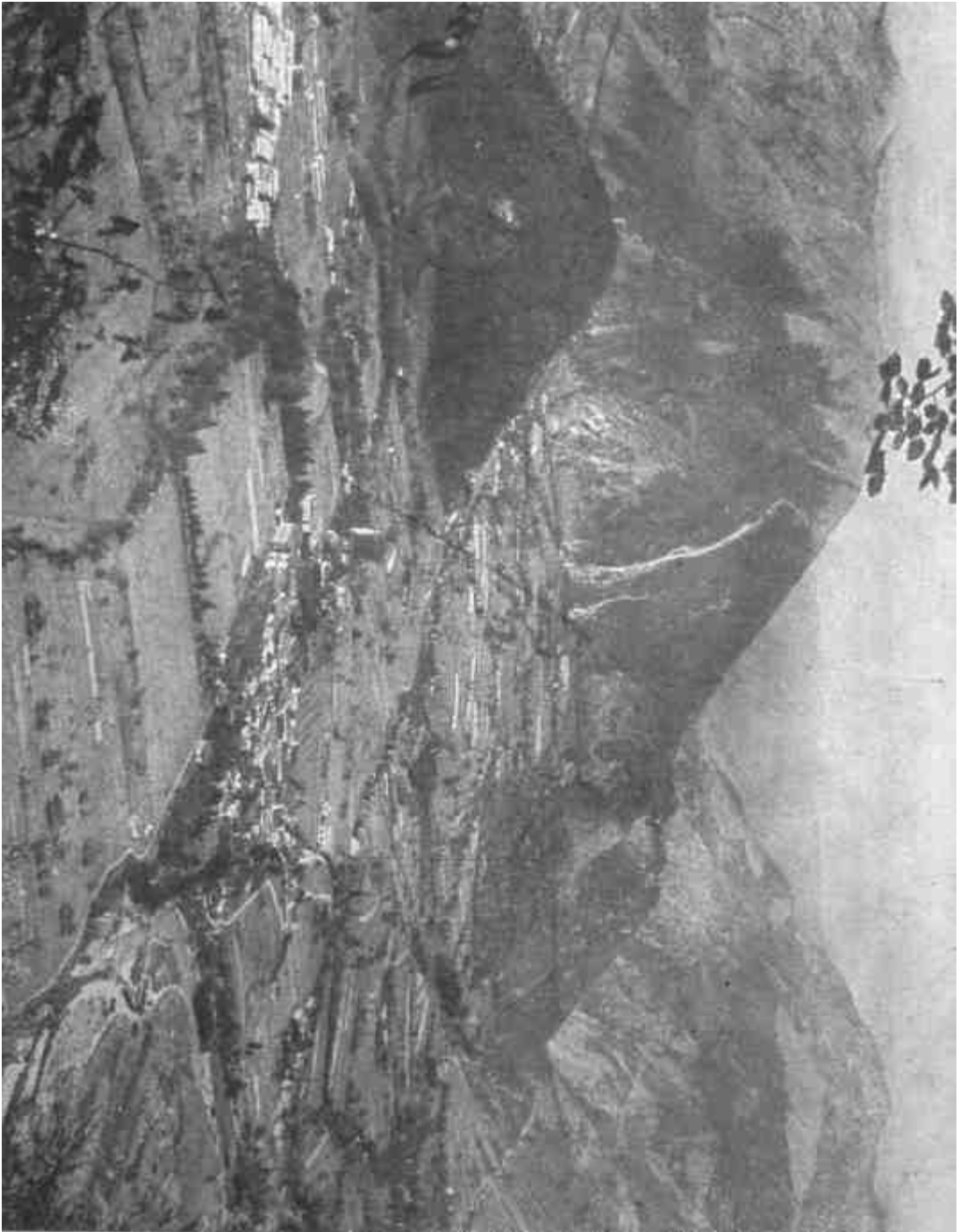
1916-ban sem kísérte szerencse a törökök fegyvereit, mert az 1915. évi európai keleti hadszíntéri (Gorlice) kudarcok után a Kaukázusba küldött Nikola je vies Miklós nagyherceg ismét támadásra rendelte az orosz erőket, amelyek február 15-én *Erzerumot*, április közepén pedig még *Trapezuntot* is elfoglalták. Vagyis az oroszok Török-örményországban jó mélyen, mintegy 200-230 kilométernyire benyomultak a török birodalom területére. Ezután semmit sem hódíthatott vissza a 10 hadosztályból alakított és Konstantinápolyból *Diarbekr alá* hozott az a török 2. hadsereg, amelynek az Örményországban előrehaladó oroszok oldalába kellett volna támadnia. Ezek a török erők az igen sokáig tartó felvonulás folytán megkéstek, sőt az éhínség miatt is hadműveletre képtelenek voltak.

PÁNCÉL-ÜTEGÁLLÁS AZ OLASZ HARCTÉREN.

KÉZIGRÁNÁTOK ELLEN BIZTOSÍTOTT ÁLLÁS A SAN-MARTINÓN.

A tolmei völgykatlan, ahol az olaszokat a 12. isonzói csatában nagy vereség érte.

A VÉRREL ÁZTATOTT MONTE SAN MICHELE HEGY TETEJE.

AZ OLASZOK ÁLTAL EMELT EMLÉKOSZLOP A MONTE SAN MICHELÉN, AMELYRE AZ OLASZOK EZT A FELÍRÁST VÉSTÉK: EZEN A CSÚCSON TESTVÉRIESÜLTEK A HALÁLBAN AZ OLASZOK ÉS MAGYAROK, AKIK AZ ÉLETBEN HŰ KÖTELESSÉGTELJESÍTÉSSEL HARCOLTAK!

TŰZÉRSÉGI MEGFIGYELŐÁLLÁS
AZ ALPESEKBEN 3500 MÉTER MAGASSÁGBAN.

NÉMET TŰZÉRSÉGI ÁLLÁS AZ OLASZ HARCTÉREN AZ ALPESEKBEN.

Az 1916-iki válságos helyzetből nagy szerencsére úgy szabadult ki Törökország, hogy 1917-ben kiütött az orosz forradalom (fegyverszünet december 7-én), amely végét vetette Nikolajevics messzeható terveinek. Ezután a török 2. hadseregnek éhínség folytán még jobban megfogyott részeit *Akppóba*. szállították, ahonnan a Földközi-tenger *Taurus-tól Beirutig* terjedő partjának védelmére rendelték.

Csaták Irakban és Mezopotámiában.

1914 november 22-én az angolok a Perzsa-öbölben partra szálltak és mivei velők szemben török erők egyáltalában nem voltak, elfoglalták *Basra* és *Koma* városát. 1915-ben még tovább jutottak az angolok, mert

június. 3-án *Amarát*, szeptember 29-én pedig *Kut-el-Amarát* is megszállták. Ezután, és ami alatt az angolok hadtápvonalaik berendezésével foglalkoztak, felvult a 6. török hadsereg, amely a már Bagdad felé haladó angol erőket *Ktesiphonnál* (Bagdadtól délre 40 kilométernyire) nemcsak hogy megverte, hanem üldözőbe is vevén őket, december 7-én *Kut-el-Amarában* tökéletesen körül is zárta. 1916-ban, nemsokára azután, hogy *Goltz* német tábornagy vette át a 6. török hadsereg vezérletét, április 18-án a *Kut-el-Amarában* körülzárt 20,000 főnyi angol sereg kapitulálni volt kénytelen. *Goltz* hirtelen halála után azonban a törökök nem használták ki győzelmüket és amikor 1917 elején a megerősödött angolok ismét támadni kezdettek, a törökökcsatát csata után veszítve, végül még Bag- kaukázusi, az irak-arábiai és mezopotámiaidatot is kénytelenek voltak kiüríteni, sőt hadszínterek, még *Szamara* mögé is visszahúzódtak.

1917-ben a török legfelsőbb hadvezetőség azzal a gondolattal foglalkozott, hogy a 6. és 7. hadseregből, valamint a német úgynevezett «Ázsiai hadtest»-ből alakított «*Jilderim*» (*Villám*)-nek nevezett hadseregcsoporttal visszafoglalja Bagdadot. Ez azonban nem valósulhatott meg, egyrészt az erők, hadi eszközök és pénz elégtelensége, másrészt pedig a miatt, hogy az angolok főhadszíntérré tévén Palesztinát, az összes nélkülözhető török erőket ide kellett összevonni. Közben, a folyton gyarapodó angol erők elől, a már csak 13,000 fegyveresből álló 6. török hadsereg még hátrább, *Moszul* alá húzódtott vissza,

ahol a vele szemben álló angol erőkkel úgy ahogy addig tartotta magát, amíg a háború véget ért.

Nyugat-Arábiában, El-Hedzsaszban és Jemenben, Húszéin arab serifnek 1916-ban Törökországtól való elszakadásáig, a szent városok és a Hedzsasz-vasút védelmezésére rendelt 4. török hadosztály biztosította a török szultán fennhatóságát. De amikor Húszéin elpártolt Törökországtól és amikor az angol zsoldon Egyiptomban toborozott fegyveres erők is átkeltek a Vörös-tengeren, Mekka elveszett a törökökre nézve.

A kisázsiai partvidék védelmére rendelt török erők eseményeit csak azért említjük meg, mert soraikban a Törökországba rendelt osztrák-magyar tüzérség részei is szerepeltek.

1915-ben az entente hatalmakat annyira lefoglalta a Dardanellák ostroma, hogy Kisáziában se partraszállani, se hadműveleteket kezdeni képesek nem voltak. A tengerpart hossza mintegy 2000 kilométer volt, amelyet igen csekély török védősereg figyelt meg. A partot kísérő szigetek az entente birtokában voltak. Az 1915/16-iki balsikerű gallipoli vállalkozás után azonban az entente már szemet vetett a kisázsiai partvidékre is. Így a szmirnai öbölben *Koesten szigetén* az angolok voltak az urak, tehát mindenrendű hajózást lehetetlenné tettek. Június 4-én a törökök rajtaütéssel visszafoglalták a szigetet. *Ennél a vállalkozásnál az osztrák-magyar tüzérség nehéztarackos ütegének egy része* (Manouschek százados) *dicséretreméltóan kivette a maga részét.* Az üteg másik része *Tenedos* szigetével szemben vonult fel a partra, ahol a háború végéig többször hatásosan szerepelt. 1917 január 10-én a törökök rajtaütöttek a Rhodostól keletre fekvő *Mais*-szigetén, ami tökéletesen sikerült. 1918 március havától kezdve pedig, amikor Palesztinában indultak meg a döntő hadműveletek, Kisáziában már csak alárendelt erők maradtak meg a partvidék védelmezése végett.

A török hadsereg összeomlása Palesztinában.

A Szezi-csatorna ellen 1916-ban intézett utolsó török támadás után, – mivel a törökök most már csakis a puszta védelemre szorultak, – az angolok hozzáláttak Palesztina és Szíria meghódításához. Céljukat három irányból megindított fegyveres erőkkel óhajtották elérni. És pedig a Szezi-csatornától Palesztina határáig kiépített vasút hosszában *Gaza* városa felé, azután délről a vöröstengeri El-Akabából *Bir-el-Saba* irányába, és végül a Nyugat-Arábiából *Maan* városára előretörő Húszéin serif fölkelő arabjaival. A hadjáratban a földközitengeri angol flottának is szerepet szántak, amelynek a Gaza felé előnyomuló szárazföldi csoportot kellett támogatnia közvetve és partraszállásokkal közvetlenül.

A puszta védelemre szorított törökök *Gaza-Bir-el-Saba-Holt-tenger* és *Maan* vonalában készültek fel a védelemre és pedig csupán 18,000 emberrel!

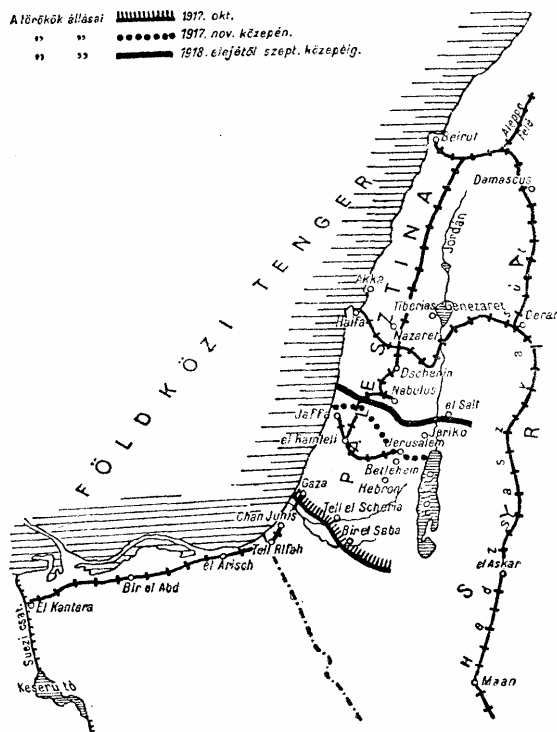
A Földközi-tenger mellékén 1917-ben támadni kezdő angol oszlop előnyomulása révén elsősorban is a *gazai csaták* jöttek létre. Az *elsőben* (március 25-27.) a tetemes

tüzérséggel és a flotta által is támogatott 20,000 főnyi angol gyalogságot és lovasságot a csak 3500 főnyi török erők megverték és soraikban igen nagy veszteséget okoztak. A támadókat ért csapás olyan súlyos volt, hogy csak három hét múltán gondolhattak újabb támadásra.

A 2-ik gazai csatában (április 19-21.) megint három irányból három gyaloghadosztállyal, nagyszámú lovassággal és tankokkal, valamint a flotta által is támogatottan nyomultak előre az angolok a török állások ellen. A kemény küzdelemben azonban ismét az angolokat érte igen nagy olyan veszteség (állítólag 7000 halott és sebesült!), hogy egy félévig hadműveletekre képtelenek voltak!

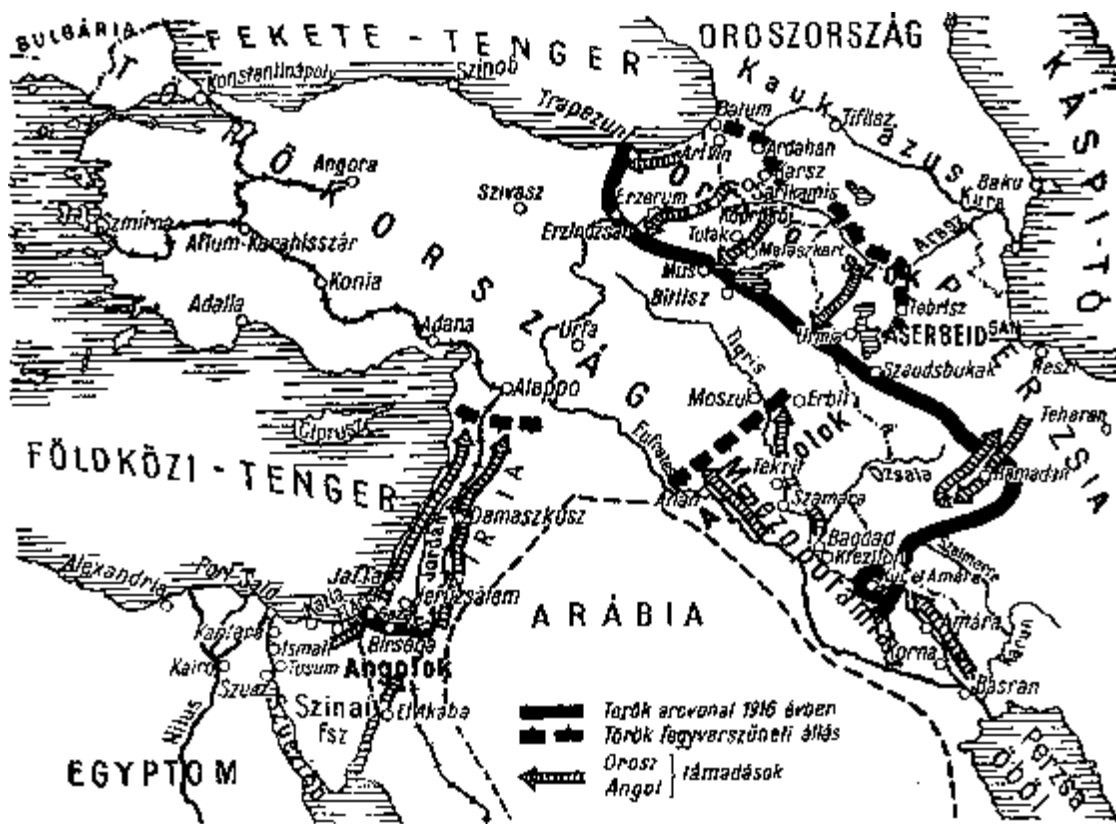
A meglehetősen hosszú hadműveleti szünet alatt, annak ellenére, hogy az angoloknak Palesztina ellen tervezett főtámadása iránt most már semmi kétség nem állhatott fenn, a török legfelsőbb hadvezetőség igen hibásan: Bagdad visszafoglalását tűzte ki célul. E végből az Európából jött Falkenhayn Erik német tábornok alatt a «Jilderim»-nek nevezett azt a hadseregcsoportot állította össze, amelybe az ügynevezett német «Ázsiai hadtest»-et (különböző fegyvernemekből összeállított kisebb seregtest) is beosztották. Mivel azonban: a Bagdad ellen tervezett hadműveleteket Törökország gyengesége miatt végrehajtani nem lehetett, Falkenhayn tanácsára a «Jilderim»-csoportot Palesztinába rendelték. Itt azonban olyan éles ellentétek keletkeztek a főparancsnokká kinevezett Falkenhayn és a vezető török tábornokok között (Djermal és Kemal), hogy utóbbiakat más helyen kellett alkalmazni, míg Falkenhayn megmaradt vezető állásában. Falkenhaynnak az volt a terve, hogy amíg a «Jilderim»-csoport egyik részével az angolok jobbszárnyát támadja meg és Birsebánál a hátukba tör, addig a 8. török hadsereg Gaza-Bir-el-Saba vonalában védekezik. Közben azonban, november i-én, az angolok kezdése folytán, megindult a

3-ik gazai csata. Ebben hatalmas tüzérségi előkészítés után az angol lovasság végre is áttörte a török balszárnyat, ami után a törökök feladták védelmi állásaikat és az angol erők által üldözötten Jaffától és Jeruzsálemtől északra foglaltak állást és pedig kelet fele kiterjeszkedetten egészen a Holt-tengerig.

A palesztinai hadszíntér.

A 3-ik gazai csata következtében a török közvélemény annyira felháborodott a német vezetés ellen, hogy Falkenhaynnak 1918 február havában Törökországból távoznia kellett. Utóda *Limán von Sanders* német tábornok, a törökországi német katonai misszió főnöke lett, aki nemcsak hogy épp a legváltóságosabb időpontban vette át a palesztinai török haderők parancsnokságát, hanem amikor a hadi fáradalmak folytán kimerült ellenfelek hónapokon át hadműveletekre képtelenek voltak.

Hadművelti vázlat az ázsiai hadi eseményekhez.

A látszólagos tétlenség időszakában azonban az angolok új támadásra, a törökök pedig további védelemre készültek. Az angolok, hadtápvonalaik tökéletes kiépítése után, a modern technika mindenrendű eszközeivel ellátott kilenc gyalog- és három lovashadosztállyal, továbbá egy tevé-osztállyal és végül Húszéin serifnek mintegy 10,000 főből összeverődött felkelő seregével (összesen 70,000 ember és 400 ágyú) támadták meg a török állásokat. így kerekedett az *első és a második Jordán-csata* és több más hadi vállalkozás, amelyekben azonban az angolokat vereség érte. *A törökök sikeres védelme Limán von San-*

der s tábornok felsőbbeséges vezetésében és a török katona kiválóságában és a védelemben való szívósságában gyökeredzett.

Az összeroppanás 1918 szeptember 19-én történt, amikor az egész csatavonalon támadó angolok végül is áttörték a török védelmi vonalat. Szeptember 20-án már az angol lovasság Názáretbe rontott be, ahonnan Limán ven Sanders törzse csak nagynehezen vághatta át magát észak felé. Ezután a török csapatok nagyrésze tökéletesen felbomlott vagy fogságba esett. És miután a török birodalom háborús segítőforrásai végleg kiapadtak, nem maradt más hátra, mint a fegyverszünet megkötése, amely azután végét vetette a világháborúnak Ázsiában is.

KÜZDELEM A NÉMET GYARMATOKÉRT.

A világháború kitörésekor a központi hatalmak egyedüli gyarmatbirtokosa Németország abban a hiedelemben élt, hogy a gyarmatokat nem fogja érinteni a háború, még pedig annál kevésbé, minthogy mindenki abban a téves nézetben ringatta magát, hogy a háború követelte nagy anyagi áldozatok előteremtése rövid lélegzetűvé fogja tenni még az európai küzdelmet is. De még az a nézet is kialakult, hogy a gyarmatok későbbi sorsát az európai hadi események fogják eldönteni. Afrikára nézve pedig biztosítékul tekintették a Kongó-Egyezséget, amely szerint bármely európai bonyodalom esetén Közép-Afrikát semlegessé nyilvánítják.

A brit érdekek azonban mindenféle számítást dugába döntöttek és szétszakítottak mindenféle reménységet, mert az európai küzdelem megindulásakor a német gyarmatokon is lobot vetett a tűz és hadba vonultak egymás ellen nemcsak a fehérek, hanem a fehérek vezette színes csapatok is a fehérek és feketék ellen.

A háború kitörésekor a német gyarmatállomány a következő volt: *Ázsiában*, Észak-Kínában, Kiaucsau; *Óceániában* Szamoa, Új-Guinea, a Karolinák, Mariának és Marschall-szigetek; *Afrikában* Togó, Kamerun, azután Délnyugat- és Kelet-Német-Afrika.

Kivéven Kiaucsaut, amelyet még a modern harci eszközök elleni védelemre is elég jól felszereltek, a többi német gyarmaton a belrend és biztonság fenntartása, valamint a szomszédos területekről várható felkelő bennszülöttek támadásainak kivédése végett csak csekély számú olyan fegyveres erő, az úgynevezett «védősereg» (Schutztruppe) állott rendelkezésre a háború kitörésekor, amely nagyobb hadi vállalatok végrehajtására, avagy hosszabb küzdelemre alkalmas nem volt. A csapatok elnevezése is eléggé mutatja, hogy feladatuk jobbjára a gyarmatokon élő és dolgozó fehérek és ezek telepeinek védelmezése volt. A védősereg magvát alkotó fehérek szinte elvesztek azok között a feketék között, akik őket körülvették. A csapatok létszámának többsége feketékből állott és az utánpótlás is csak belőlök történhetett. Bár kétségtelen, hogy háború esetére szolgáló előgondoskodás révén a legtöbb német gyarmaton megfelelő tartalék-készleteket halmoztak

fel és az emberanyagnak a zászlók alatti szaporítása és megfelelő katonai kiképezése is megtörtént, a gyarmati csapatok helyzete a háború kitörésekor igen súlyossá vált. A hadicélokot is szolgáló ipar teljes hiányában ellenállóképességük napról napra csökkent, avagy harcuk teljesen kilátástalanná is vált.

Az utóbb mondottak ellenére azonban a német szellem nem tűrhette el azt, hogy, ahol csak némileg is megvoltak az eszközök az ellenállásra, kardcsapás nélkül adja fel azt, amit évtizedes verejtékes munkával szereztek meg a német nemzet fiai. Így tehát csakis a tökéletesen védtelen német gyarmatok jutottak kardcsapás nélkül az entente hatalmaságainak birtokába, míg a többiek, ellenállóképességük mértéke szerint, csakis harcok árán adták meg magukat.

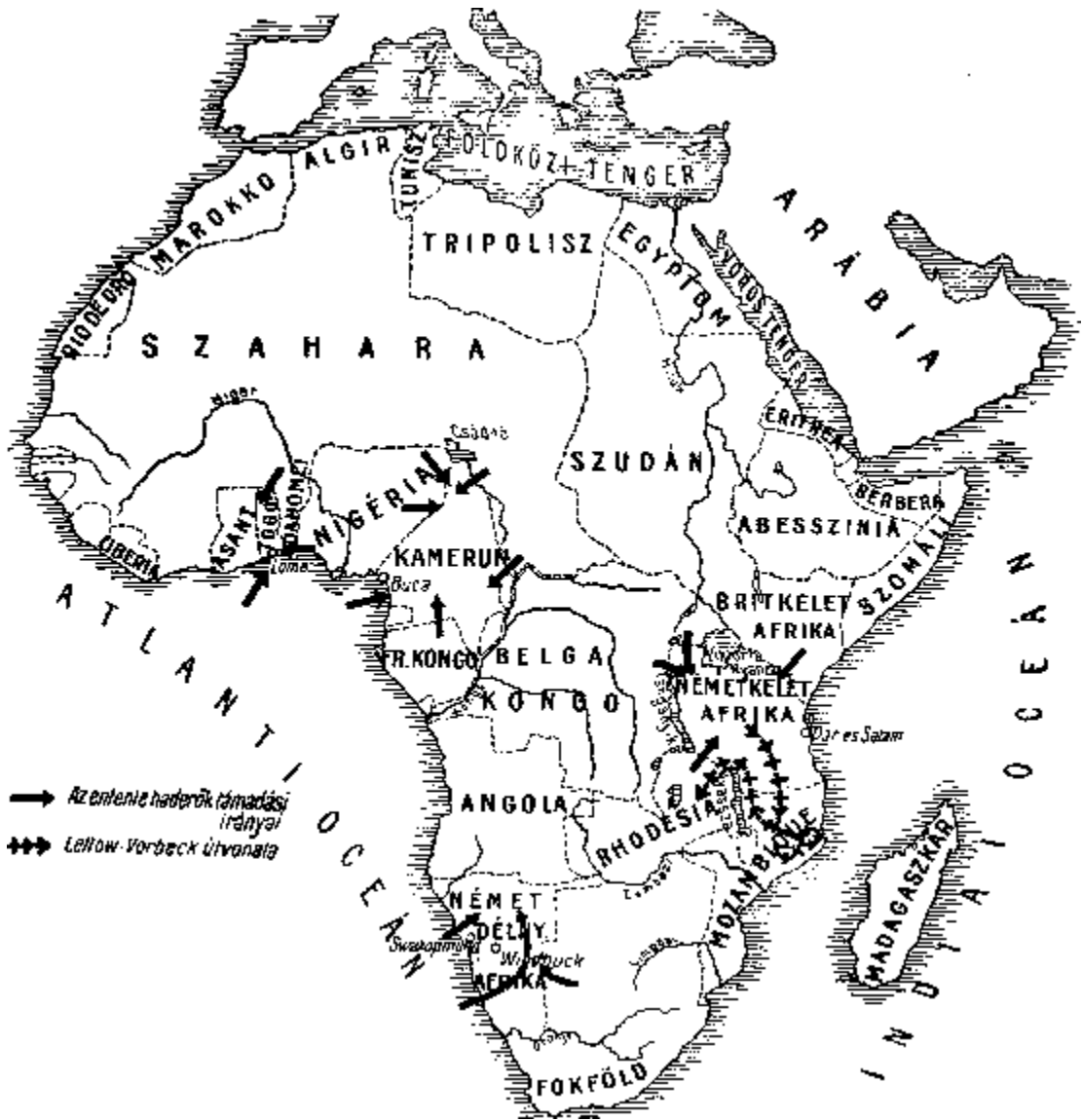
Kiaucsau elfoglalása. 1914 augusztus közepén Japán Németországhoz ultimátumot intézett, hogy feltételek nélkül azonnal adja át neki kínai birtokait és hogy vagy vonja vissza, vagy azonnal szerelje le az Óceániában álló hadihajóit. Németország tagadó válaszára Japán szeptember derekán 23,000 emberből, 142 ágyúból, valamint 1350 angol katonából álló ostromló haddal Kiaucsauban partra szállott és ostrom alá vette a gyarmat fővárosát, *Csingtau* megerősített városát. Az ostromló hadsereg támogatásul szolgált az a japán-angol tengeri haderő is, amely *Karnio* japán admirális vezetése alatt három csatahajóból és több cirkálóból és torpedónaszádból állott. A német őrsereg összesen és jobbára a német hadihajókról, valamint az osztrák-magyar *Kaiserin Elisabeth* nevű csatahajóról partratett 4800 emberből állott. A védősereg felszerelésében egyedül a lövészer volt elégtelen. A szárazföldi harcok megindulásakor a német őrsereg Csingtauba húzódott vissza, míg az egyik torpedónaszád áttörte a körülzáró gyűrűt, elsüllyesztett egy japán cirkálót és azután parthoz térvén, Kínának adta meg magát. Az őrsereg ezután 1914 november 7-ig vitézül kitartva mindaddig harcolt, amíg lövészere teljesen elfogyott.

A tökéletesen védtelen *óceáni-szigetek* kardcsapás nélkül jutottak részben japán, részben ausztráliai csapatok birtokába.

Az afrikai *Togót*, a csupán közbiztonsági szolgálatra szánt német katonák ellenállás után már 1914 augusztus végén átadták a minden oldalról beözönlő francia és angol csapatoknak.

Kamerunt a kereken 7000 fehér és színes emberből alakított védőseregének makacs ellenállása után csak 1916 február 18-án foglalhatták el az angol-francia-belga csapatok. A maroknyi német had a támadó nagyobb erők elől a gyarmatnak őserdőkkel borított hegységeibe húzódott vissza és ezekben, részben támogatva a bennszülöttek által is, elkeseredetten portyázó hadviselést folytatott. Az entente elegendő erői csak akkor kerekedtek föléjük, amikor Nigeriából, Indiából, Szudánból és Kongóból tetemes erősítéseket kaptak. A megadást a főcsapat azzal kerülte ki, hogy a harcok folyamán megcsappant 1000 főnyi erejével délfelé áttörve, spanyol területre húzódott.

Délnyugat-Afrika 5000 főnyi német serege 1914-ben délen az angolokat, északon pedig a portugálokat megverte; de 1915-ben, amikor délről és a tengerpartról mintegy

Az afrikai német gyarmatok elfoglalásáért végrehajtott hadműveletek.

40,000 főnyi angol délafrikai haderő tört elő, a gyarmat északi részébe visszahúzódva, 1915 július 9-én letette fegyverét.

Német Kelet-Afrikát, miután semlegessé nyilvánítása nem sikerült, *Lettow-Vorbeck* alezredes, később ezredes és tábornok védelmezte összesen 3000 fehér és fokozatosan 11,000

bennszülött katonára emelkedett haderejével. A Nagy-Magyarországnál szinte háromszor akkora, de csupán hét és félmillió ember által lakott területen Lettow-Vorbeck oly ügyesen hadakozott, hogy idővel az entente 200,000 főre volt kénytelen szaporítani támadásra szánt erőit. 1914-ben ugyanis a német erők meghiúsították az angol-indiai csapatok partraszállását, majd 1915-ben megvédelmezték a gyarmatot az angol Kelet-Afrikából és a Kongóból támadó belga erők ellenében. 1916-ban pedig, amikor az előbb *Smuts*, később pedig *Deventer* búr tábornok vezette nagy ellenséges erők minden irányból betörték a gyarmatba, Lettow-Vorbeck a tengerhez szorult védelmi állásba. De innen, a *Makonde* nevű hegyekből, bámulatraméltó ügyességgel áttörte ellenfeleinek gyűrűjét és a portugál Kelet-Afrikába tért. Itt tíz hónapon át barangolt és pusztította az idegen gyarmat telepeit, erősségeit és drótnélküli táviróállomásait; majd végül 1918 szeptember 28-án előbb visszatért gyarmatába, később pedig betört Rhodesiába, *ahol november 13-án veretlenül jutott tudomására a háború vége*. A gyarmat védelmében vívott harcok felette megkapó olyan részleteket tárnak elénk, amelyek mindvégig a német nemzet dicsőségét hirdetik. A kapituláció alkalmával 20 tiszt, 10 katonai tisztviselő; 125 európai férfi, 1168 bennszülött askari és 1520 teherhordó ember volt kénytelen megadni magát.